

VILNIAUS UNIVERSITETAS

MARTYNAS ZAPOLSKIS

MAŽŪJŲ NATO ŠALIŲ NAŠTOS PASIDALIJIMO ELGESYS
2007–2012 METAIS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, politikos mokslai (02 S)

Vilnius, 2015 metai

Disertacija rengta 2009–2014 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas – doc. dr. Tomas Janeliūnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02 S).

TURINYS

SANTRUMPOS	5
LENTELIŲ SAŖAŠAS	8
SCHEMŲ SAŖAŠAS.....	9
PRIEDŲ SAŖAŠAS.....	10
I. TEORINĖS TYRIMO PRIELAIDOS	33
1.1. Ekonominė aljansų teorija: svarbiausi bruožai ir raidos etapai	33
1.2. Mažosios valstybės kolektyvinio saugumo sistemoje	50
1.3. Santykį su Aljansu apibrėžiantys veiksniai: tyrimo hipotezė	59
II. TYRIMO DIZAINAS.....	64
2.1. Santykį su Aljansu apibrėžiantys veiksniai	65
2.2. Tiesioginis indėlis į NATO.....	69
2.2.1. Kontribucija NATO operacijose.....	70
2.2.2. Santykis tarp kontribucijos ir naudos	74
2.3. Netiesioginis indėlis į NATO: pajėgumų plėtra ir gynybinė integracija....	81
2.3.1. Aljanso prioritetų ir įsipareigojimų laikymasis	81
2.3.2. (Regioninė) gynybinė integracija ir pasidalijimas darbais	85
III. MAŽŲJŲ NATO ŠALIŲ NAŠTOS PASIDALIJIMO ELGESYS.....	90
3.1. Danija: proaktyvios kontribucijos strategija.....	90
3.1.1. Santykį su Aljansu apibrėžiantys veiksniai	90
3.1.2. Tiesioginis indėlis į NATO.....	95
3.1.3. Pajėgumų plėtra ir regioninė integracija.....	102

3.2. Graikija: pasyvios narystės strategija	109
3.2.1. Santykį su Aljansu apibrėžiantys veiksniai	109
3.2.2. Tiesioginis indėlis į NATO.....	115
3.2.3. Pajėgumų plėtra ir regioninė integracija.....	119
3.3. Latvija: selektyvios kontribucijos strategija	125
3.3.1. Santykį su Aljansu apibrėžiantys veiksniai	125
3.3.2. Tiesioginis indėlis į NATO.....	129
3.3.3. Pajėgumų plėtra ir regioninė integracija.....	132
3.4. Čekija: ambivalentiškas naštos pasidalijimo elgesys	138
3.4.1. Santykį su Aljansu apibrėžiantys veiksniai	138
3.4.2. Tiesioginis indėlis į NATO.....	143
3.4.3. Pajėgumų plėtra ir regioninė integracija.....	146
3.5. Lyginamoji analizė: „narystės mokesčio“ modeliai	151
3.5.1. Bendros tendencijos.....	151
3.5.2. Elgesį sąlygojantys veiksniai.....	156
3.5.3. NATO transformacijos tendencijos	164
IŠVADOS.....	167
LITERATŪROS SĄRAŠAS	175
PRIEDAI.....	198

SANTRUMPOS

NATO AGS	– Aljanso antžeminio stebėjimo sistema (<i>Alliance Ground Surveillance</i>)
NATO AWACS	– NATO ankstyvojo perspėjimo ir kontrolės sistema (<i>Airborne Warning And Control System</i>)
BALTDEFCOL	– Baltijos gynybos koledžas (<i>Baltic Defence College</i>)
BALTNET	– Baltijos oro erdvės stebėjimo sistema (<i>Baltic Air Surveillance Network</i>)
BALTRON	– Baltijos šalių karinių laivų junginys (<i>Baltic Naval Squadron</i>)
BNP	– Bendrasis nacionalinis produktas
BVP	– Bendrasis vidaus produktas
CBRN	– Cheminis, biologinis, radiologinis, branduolinis (<i>Chemical, biological, radiological, nuclear</i>)
CIA	– Centrinė žvalgybos valdyba (<i>Central Intelligence Agency</i>)
DKK	– Danijos krona
EDA	– Europos gynybos agentūra (<i>European Defence Agency</i>)
EEE	– Europos ekonominė erdvė
ES	– Europos Sąjunga
ES BSGP	– Europos Sąjungos bendroji saugumo ir gynybos politika
ISAF	– Tarptautinės saugumo paramos pajėgos (<i>International Security Assistance Force</i>)
JT	– Jungtinės Tautos
KFOR	– NATO operacija Kosove (<i>Kosovo Force</i>)
MAD	– Garantuotas abipusis susinaikinimas (<i>Mutual Assured Destruction</i>)
NATO	– Šiaurės Atlanto sutarties organizacija (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)

NORDEFECO	– Šiaurės šalių gynybinis bendradarbiavimas (<i>Nordic Defence Cooperation</i>)
NRF	– NATO greitojo reagavimo pajėgos (<i>NATO Response Force</i>)
NTM-Iraq	– NATO mokymo misija Irake (<i>NATO Training Mission – Iraq</i>)
OMLT	– Operacinė mokymo ir sąveikos grupė (<i>Operational Mentor and Liaison Team</i>)
PAG	– Provincijos atkūrimo grupė
PŠP	– Priimančiosios šalies parama
UNIFIL	– Jungtinių Tautų laikinosios pajėgos Libane (<i>United Nations Interim Force in Lebanon</i>)
UNMIK	– Jungtinių Tautų laikinoji administravimo misija Kosove (<i>United Nations Interim Administration Mission in Kosovo</i>)

Šalių santrumpos

ALB	– Albanija
BEL	– Belgija
BLG	– Bulgarija
CAN	– Kanada
CRO	– Kroatija
CZE	– Čekija
DNK	– Danija
ESP	– Ispanija
EST	– Estija
FRA	– Prancūzija
GER	– Vokietija
GRC	– Graikija
HUN	– Vengrija

ITA	–	Italija
JAV/USA	–	Jungtinės Amerikos Valstijos
LTU	–	Lietuva
LUX	–	Liuksemburgas
LVA	–	Latvija
NLD	–	Nyderlandai
NOR	–	Norvegija
POL	–	Lenkija
PRT	–	Portugalija
ROM	–	Rumunija
SLV	–	Slovakija
SVK	–	Slovakija
TUR	–	Turkija
UK	–	Jungtinė Karalystė

LENTELIŲ SĄRAŠAS

Lentelė 1. Ekonominės aljansų teorijos raidos etapai.....	49
Lentelė 2. Mažųjų šalių studijų apžvalga	50
Lentelė 3. „Kontribucijos Afganistane indekso“ duomenų šaltiniai	72
Lentelė 4. „Indėlio ir naudos indekso“ metodologija	78
Lentelė 5. Empirinio tyrimo modelis.....	88
Lentelė 6. Danijos gynybos biudžetas 2007-2012 m.....	95
Lentelė 7. NATO šalių „Kontribucijos Afganistane indekso“ vidurkis	95
Lentelė 8. NATO „Indėlio ir naudos indeksas“ 2007-2012 m.	100
Lentelė 9. Graikijos gynybos biudžetas 2007-2012 m.	115
Lentelė 10. Graikijos dalyvavimo tarptautinėse operacijose dinamika.....	116
Lentelė 11. NATO šalių išlaidos personalo išlaikymui	120
Lentelė 12. Latvijos gynybos biudžetas 2007-2012 m.	129
Lentelė 13. Latvijos dalyvavimo tarptautinėse operacijose dinamika.....	130
Lentelė 14. Latvijos „Indėlio ir naudos indeksas“ pagal visas kategorijas	132
Lentelė 15. Čekijos gynybos biudžetas 2007-2012 m.	143
Lentelė 16. Čekijos dalyvavimo tarptautinėse operacijose dinamika.....	144
Lentelė 17. Empirinio tyrimo rezultatai.....	152
Lentelė 18. Svarbiausi veiksniai ir šalių naštos pasidalijimo elgesys	157

SCHEMŲ SĄRAŠAS

Schema 1. Tyrimo problema ir klausimai.....	19
Schema 2. Paskatos mažųjų šalių naštos pasidalijimo elgesiui: teorinė analizė ir tyrimo hipotezė	63
Schema 3. Šalių indėlio Afganistane pokytis 2007-2012 m.....	97
Schema 4. Šalių dalyvavimas NATO oro policijos misijoje	99
Schema 5. Šalių patruliavimas Islandijos oro erdvėje	99
Schema 6. Šalių „Įsipareigojimų laikymosi indekso“ vidurkis	105
Schema 7. Šalių vidutinės gynybos išlaidos	114
Schema 8. Šalių vidutinio indėlio į NATO „pyragas“ 2007-2012 m.	117
Schema 9. Šalių įsipareigojimų laikymosi pokytis 2007-2012 m.	123
Schema 10. Vidutinis indėlis Afganistane pagal šalių dydį	130
Schema 11. Vidutinio indėlio ir naudos 2007-2012 m. santykis.....	131
Schema 12. Vidutinis mažųjų šalių indėlis pagal „Įsipareigojimų laikymosi indekso“ kategorijas 2007-2012 m.	134
Schema 13. Mažųjų šalių „Indėlio ir naudos indekso“ pokytis.....	145
Schema 14. Aljanso svarba ir darbotvarkių suderinamumas.....	161
Schema 15. Teoriniai mažųjų šalių naštos pasidalijimo elgesio modeliai	162

PRIEDŲ SĄRAŠAS

Priedas 1. NATO šalių reitingas pagal dydį.	198
Priedas 2. Afganistane (ISAF operacijoje) dislokuotų karių skaičius.	199
Priedas 3. Afganistane (ISAF operacijoje) žuvusių karių skaičius.	200
Priedas 4. Ginkluotųjų pajėgų dydis, karių skaičius, tūkst.	201
Priedas 5. Afganistanui suteikta finansinė parama, USD.	202
Priedas 6. Vadovaujamų Afganistano provincijos atkūrimo grupių (PAG) skaičius.	203
Priedas 7. Gyventojų skaičius.	204
Priedas 8. BVP, mln. USD.	205
Priedas 9. „Kontribucijos Afganistane indekso“ rezultatai pamečiui.	206
Priedas 10. „Kontribucijos Afganistane indekso“ 2007-2012 m. vidurkis. ...	207
Priedas 11. Gynybos biudžetas, mln. USD.	208
Priedas 12. Investicijos į ginkluotės modernizavimą.	209
Priedas 13. Išlaidų personalui dalis nuo gynybos biudžeto, proc.	210
Priedas 14. Gynybos biudžeto dalis nuo BVP, proc.	211
Priedas 15. Perdislokuojama ginkluotųjų pajėgų dalis, proc.	212
Priedas 16. Išlaikoma ginkluotųjų pajėgų dalis, proc.	213
Priedas 17. „Įsipareigojimų laikymosi indekso“ rezultatai pamečiui.	214
Priedas 18. „Įsipareigojimų laikymosi indekso“ 2007-2012 m. vidurkis.	215
Priedas 19. Šalių įsipareigojimų laikymosi rodikliai (Indėlio ir naudos indekso dalis) pamečiui.	216
Priedas 20. Šalių įsipareigojimų laikymosi rodiklių (Indėlio ir naudos indekso dalis) 2007-2012 m. vidurkis, reitingas.	217
Priedas 21. Išorės sienų ilgis, km.	218
Priedas 22. „Indėlio ir naudos indekso rezultatai pamečiui.	219
Priedas 23. „Indėlio ir naudos indekso“ 2007-2012 m. vidurkis, reitingas. ...	220

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas ir problema

Nors Šiaurės Atlanto sutarties organizacija (NATO) yra stipriausias ir tvariausias karinis aljansas istorijoje, nuo pat įkūrimo jį lydėjo sudėtingi debatai dėl naštos ir atsakomybės pasidalijimo (*burden-sharing*). Klausimas, kaip sąjungininkai turi pasidalinti organizacijos išlaikymo ir veiklos kaštus, buvo vienas svarbiausių politinių diskusijų ir nesutarimų objektų.¹

Jungtinės Amerikos Valstijos (JAV), didžiausia Aljanso karinė ir ekonominė galia, visuomet siekė užtikrinti proporcingą Europos indėlį. JAV valstybės sekretorius Dean Acheson dar 1949 m. akcentavo, kad „kalbant apie sąjungininkų gynybą, niekam neturėtų būti dalijami nemokami pietūs.“² Tuo tarpu Europos šalys buvo linkusios išsisukinėti nuo įsipareigojimų. Jų naštos pasidalijimo politika NATO viduje netgi įvardijama kaip „menas manipuliuoti aljanso ryšiais siekiant politinės naudos“.³

Vienas iš svarbiausių klausimų NATO darbotvarkėje – kaip įvertinti ir adekvačiai palyginti šalių kontribuciją. Aljansui prisitaikant prie besikeičiančios saugumo aplinkos, požiūris į naštos pasidalijimą taip pat keitėsi. Greta karinių išlaidų (gynybos biudžeto⁴) rodiklio, visuomet dominavusio NATO diskusijose, į darbotvarkę buvo įtraukti sąjungininkų kontribucijos operacijose ir Aljanso iniciatyvose kriterijai, taip pat įvairūs ginkluotųjų pajėgų gebėjimų ir kokybės reikalavimai. Platus NATO veiklos pobūdis ir išaugęs narių skaičius (nuo 1999 m. organizaciją papildė 12 naujų narių) apsunkina galimybes rasti kompromisą dėl visiems sąjungininkams

¹ Alan Tonelson, „NATO Burden Sharing: Promises, Promises“, *Journal of Strategic Studies*, 23:3, 2000, 29-58.

² Wallace J. Thies, *Friendly Rivals: Bargaining and Burden Shifting in NATO*, New York: M.E.Sharpe, 2003, 53.

³ Ibid, 8.

⁴ Remiantis NATO apibrėžimu, šalies gynybos išlaidomis laikomos Vyriausybės išlaidos, skirtos valstybės ginkluotųjų pajėgų (sausumos, oro, jūrų) poreikiams ir tarptautinėms operacijoms. Galima identifikuoti keletą svarbiausių gynybos biudžeto kategorijų: (a) personalo išlaikymo išlaidos; (b) naujos ginkluotės įsigijimo išlaidos; (c) modernizacijos ir tyrimų išlaidos; (d) infrastruktūros išlaikymo išlaidos.

priimtinos naštos pasidalijimo formulės. Pavyzdžiui, pastarąjį dešimtmetį viena kertinių Aljanso problemų tapo netolygi šalių kontribucija krizių valdymo operacijose. Vienos valstybės prisiima didelę riziką, tiesiogiai dalyvaudamos koviniuose veiksmuose pavojinguose operacijų regionuose, o kitos vengia atsakomybės, apsiribodamos humanitarinėmis funkcijomis.⁵ Tai didina įtampą ir susiskaldymą organizacijos viduje.

Aljanso naštos pasidalijimo problematikos aktualumą ne tik politikos formavimo, bet ir teoriniu lygmeniu liudija gausūs akademiniai tyrimai, analizuojantys ir aiškinantys naštos pasidalijimo klausimus iš įvairių teorinių perspektyvų: strateginės kultūros, grėsmių balanso, institucinių veiksmų ir kt.⁶ Šiuo požiūriu išsiskiria ir bene nuosekliausiai sąjungininkų indėlio pasiskirstymo problematiką nagrinėja studijos, pasitelkiančios kolektyvinio veiksmo prieigą, kuri yra artimiausia ir šioje disertacijoje pristatomam tyrimui. Remiantis šia perspektyva, analizuojama, kaip ir kodėl bendrų iniciatyvų ir kolektyvinių gėrybių kaštai yra padalijami tarp sistemai priklausančių veikėjų.⁷ Pritaikius kolektyvinio veiksmo prielaidas NATO ir kitų tarptautinių organizacijų tyrimams, buvo išplėtotą ekonominę aljansų teoriją (*economic theory of alliances*), kurios tiesioginis objektas ir yra aljansui priklausančių valstybių naštos pasidalijimo elgesys.⁸

Remiantis šia teorija, NATO yra traktuojamas kaip organizacija (klubas), kurios nariai – racionaliai veikiančios nacionalinės valstybės – prisijungia prie Aljanso tikėdamiesi iš jo konkrečios naudos – kolektyvinio saugumo garantijų. Nors šalys turi bendrą tikslą, jų įgyvendinimą apsunkina individualūs interesai, kurie nebūtinai sutampa su kolektyviniais siekiais. Kitaip tariant, naštos pasidalijimas yra kolektyvinio veiksmo problema. Racionalios šalys siekia maksimizuoti iš aljanso gaunamą naudą, todėl jos

⁵ Scott N. Siegel, „Bearing their share of the burden: Europe in Afghanistan“, *European Security*, 18:4, 2009, 462.

⁶ Išsami literatūros apžvalga pateikiama šio įvado 26-31 psl.

⁷ Mancur Olson, *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*, 20 leid., Harvard University Press, 2002.

⁸ Mancur Olson, Robert Zeckhauser, „An Economic Theory of Alliances“, *The Review of Economics and Statistics*, 48:3, 1966, 266-279.

linkusios į naštos ir įsipareigojimų vengimo (*free riding*) elgesį. Šalių sąveikai organizacijos viduje ir naštos pasidalijimo elgesiui itin didelę reikšmę turi aljanso teikiamo saugumo, kaip gėrybės, pobūdis. Pavyzdžiui, šaltojo karo pradžioje, Aljanso (konkrečiai – JAV) užtikrinamas branduolinis atgrasymas galėjo būti laikomas visiems sąjungininkams nevaržomai prieinama viešąja gėrybe⁹, tai skatino šalis vengti naštos, kadangi saugumas buvo garantuojamas nepriklausomai nuo jų pačių indėlio. Tuo tarpu šiuolaikinio NATO teikiamas saugumas gali būti netolygiai paskirstomas kolektyvinio saugumo sistemos viduje, priklausomai nuo didžiųjų šalių (ypač hegemoninės galios) politinių sprendimų.¹⁰

Narystė aljanse turi ypač didelę reikšmę mažųjų šalių gynybos politikai.¹¹ Mažųjų valstybių studijose akcentuojama, kad jos nėra pajėgios savarankiškai užtikrinti veiksmingos gynybos, todėl savo saugumą visų pirma apibrėžia ne kaip nacionalinių pajėgumų vystymą, bet kaip narystę aljanse.¹² Tačiau priklausomybė aljansui savaime negarantuoja saugumo, ypač jei kiti sąjungininkai nėra suinteresuoti specifinių mažųjų valstybių problemų sprendimu ir visos sistemos veiksmingumu. Vienas iš didžiausių rizikos veiksnių mažosioms šalims – išorinių saugumo garantijų susilpnėjimas arba netekimas.

Taigi, remiantis ekonomine aljansų teorija ir mažųjų valstybių studijomis, jos atsiduria prieštaringoje situacijoje:

⁹ Viešajai gėrybei (*public good*) yra būdingi du svarbiausi bruožai: (a) ji yra nevaržomai prieinama visiems sistemos veikėjams (*non-excludability*); (b) jos „vartojimas“ nesumažina gėrybės kiekio kitiems organizacijos nariams, nepriklausomai nuo jų skaičiaus (*non-rival consumption*). Žr. Peter K. Forster, Stephen J. Cimbala, *The US, NATO and Military Burden-Sharing*. New York: Frank Cass, 2005, 9-10, 29.

¹⁰ Jens Ringsmose, „NATO Burden-Sharing Redux: Continuity and Change after the Cold War“, *Contemporary Security Policy*, 31:2, 2010, 325.

¹¹ Gynybos politika šiame darbe yra traktuojama plačiąja prasme, suprantant ją kaip užsienio ir saugumo politikos priemonių visumą, kuria siekiama įgyvendinti šalies gynybos politikos strategijoje numatytus tikslus ir uždavinius.

¹² Alyson J.K. Bailes, Baldur Thorhallsson, „Instrumentalizing the European Union in Small State Strategies“, *Journal of European Integration*, 35:2, 2013, 99-100; Robert Keohane, „‘Lilliputians’ Dilemmas: Small States in International Politics.“ *International Organization*, 23(2), 1969, 297-304.

- Viena vertus, mažosios šalys linkusios išsisukinėti nuo įsipareigojimų ir siekti užsitikrinti saugumą kitų sąjungininkų sąskaita, pasikliaudamos kolektyvinėmis garantijomis. Kolektyvinės gynybos mechanizmas turėtų suteikti saugumo garantijas visoms valstybėms-narėms, nepriklausomai nuo jų nacionalinių pajėgumų ar indėlio. Be to, net ir neproporcingai didelė mažųjų šalių kontribucija iš esmės nekeičia bendro aljanso pajėgumo ir saugumo lygio (sistemą iš esmės išlaiko didžiųjų valstybių skiriami resursai), todėl jos nėra suinteresuotos „permokėti“ už savo narystę.¹³
- Kita vertus, mažųjų sąjungininkų gynybos biudžetas ir kitos kontribucijos formos yra jų „narystės mokestis“ – indėlis mainais už saugumo garantijas, – leidžiantis dalyvauti kolektyvinio saugumo klube. Esant galimybei organizacijos viduje saugumą paskirstyti netolygiai, neprisiimdamos joms tenkančios naštos, mažosios šalys rizikuoja politine izoliacija, sankcijomis ir aljanso saugumo garantijų susilpnėjimu.¹⁴ Tai ypač aktualu tuo atveju, kai susvyruoja svarbiausio aljanso kreditoriaus ir politinių reformų variklio – hegemoninės galios – įsipareigojimai.

Žvelgiant iš NATO perspektyvos, šią teorinę mažųjų valstybių saugumo užtikrinimo dilemą išryškino 2008 m. prasidėjusi globali ekonominė ir finansų krizė, kurios tiesioginis rezultatas buvo ženkliai sumažinti sąjungininkų gynybos biudžetai.¹⁵ 2008-2012 m. Europos šalys sumažino karines išlaidas daugiau kaip 50 milijardų JAV dolerių. Pavyzdžiui, tokios mažosios valstybės kaip Latvija, Bulgarija ir Slovėnija šiuo laikotarpiu apkarpė finansavimą

¹³ Olson, Zeckhauser, 266-268; Thomas Plümper, Eric Neumayer, „Free-Riding in Alliances: Testing an Old Theory with a New Method“, *Conflict Management and Peace Science*, 2014, 7.

¹⁴ Jens Ringsmose, „Paying for Protection: Denmark’s Military Expenditure during the Cold War“, *Cooperation and Conflict*, 44:73, 2009, 77-80; Ivan Dinev Ivanov, „The Relevance of Heterogeneous Clubs in Explaining Contemporary NATO Politics“, *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 8, No. 4, December 2010, 341-342.

¹⁵ NATO Parliamentary Assembly, „Budget Constraints: a Challenge to Alliance Cohesion?“, Committee Report, Nov 2012. <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=2937> [žiūrėta 2014.04.08]

atitinkamai 54%, 37% ir 34%.¹⁶

Be to, spartus ir tarp šalių beveik nekoordinuotas gynybos išlaidų mažinimas turėjo esminių pasekmių bendram Aljanso veiksmingumui ir sisteminiam stabilumui, kadangi:

- buvo realiai apribotas svarbiausių NATO valstybių pajėgumas projektuoti karinę galią ir vykdyti operacijas už Aljanso ribų;¹⁷
- pagilėjo vidinio susiskaldymo, nekoordinuotai vystomų pajėgumų ir netolygaus rizikos pasidalijimo problemos, kurios tapo ypač akivaizdžios NATO operacijų Afganistane bei Libijoje metu;¹⁸
- išryškėjo atotrūkis tarp NATO ir kitų svarbiausių galios centrų, pavyzdžiui, 2000-2012 m. Kinijos gynybos išlaidos išaugo 348%, Rusijos – 179%; Indijos – 66%.¹⁹ 2012 m. Azijos šalių gynybos biudžetas pirmąsyk istorijoje viršijo Europos valstybių gynybos biudžetą.²⁰ NATO gynybos išlaidų (neskaičiuojant JAV) dalis pasaulyje 2003-2012 m., priešingai, sumažėjo nuo 24% iki 16%.²¹ Tokia situacija turi pasekmių globaliam geopolitiniam balansui ir potencialiai

¹⁶ Panašias tendencijas atspindi ir kitų šalių rodikliai: 2008-2012 m. Čekija sumažino gynybos išlaidas 29%, Belgija – 18%, Graikija – 44%, Italija – 20%, Vengrija – 30%, Ispanija – 25%, Portugalija – 18%, Lietuva – 38%, Olandija – 16% ir kt. NATO, „Financial and Economic Data Relating to NATO Defence. Defence expenditures of NATO Countries (1990-2013)“. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_107359.htm [žiūrėta 2014.04.08]

¹⁷ Pavyzdžiui, Jungtinė Karalystė planuoja iki 2020 m. sumažinti šalies sausumos pajėgas nuo 102 tūkst. iki istoriškai mažiausio skaičiaus – 82 tūkst., tai gali ženkliai apriboti jos pajėgumą dalyvauti krizių valdymo operacijose. Žr. UK Parliament, Defence Committee - Ninth Report „Future Army 2020.“

<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201314/cmselect/cmdfence/576/57603.htm> [žiūrėta 2014.04.08]; Stephen Larrabee, Stuart E. Johnson, „NATO and the Challenges of Austerity“, RAND, 2012. <http://www.rand.org/pubs/monographs/MG1196.html> [žiūrėta 2014.04.08]; Clara O’Donnell, „The Implications of Military Spending Cuts for NATO’s Largest Members“, Brooking Center on the United States and Europe, 2012; <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2012/7/military%20spending%20nat%20odonnell/military%20spending%20nat%20odonnell%20pdf> [žiūrėta 2014.04.08]

¹⁸ Ellen Hallams, Benjamin Schreer, „Towards a Post-American Alliance: NATO Burden-Sharing After Libya“, *International Affairs*, 88: 2, 313–327, 2012.

¹⁹ SIPRI Military Expenditure Database. http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database [žiūrėta 2014.04.08]

²⁰ Net finansinės krizės laikotarpiu Kinijos karinės išlaidos padidintos 43%, o Rusijos – 31%. Be to, Rusija planuoja padidinti gynybos biudžetą dar beveik 45% (iki 98 mlrd. JAV dol.) iki 2016 m.

Žr. The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2012*, March 2012.

²¹ NATO, „Secretary General’s Annual Report“, 2012.

http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_94220.htm [žiūrėta 2014.04.08]

komplikuoja Aljanso ir atskirų jo šalių sugebėjimą išlaikyti įtaką įvairiuose pasaulio regionuose.

Svarbu tai, jog, kitaip nei ankstesniais organizacijos pokyčių laikotarpiais (pvz., po šaltojo karo pabaigos), išlaidos gynybai mažinamos ne dėl besikeičiančios saugumo aplinkos (sumažėjusių grėsmių), bet remiantis vien tik ekonomine logika, t.y. taupymo tikslais. NATO ir atskirų sąjungininkų saugumo strategijų analizė rodo, kad įvairios grėsmės (masinio naikinimo ginklų plitimas, terorizmas, kiberatakos, nestabilios valstybės, organizuotas nusikalstamumas) ir regioniniai saugumo iššūkiai (nestabilumas Vidurio Rytuose ir Šiaurės Afrikoje, konfliktai Centrinėje Afrikoje, revizionistinė Rusijos užsienio politika ir kt.) išlieka ir stiprėja, tačiau Aljanso pajėgumas juos atremti mažėja.²²

Šias tendencijas dar labiau paaštrino didėjantis JAV nepasitenkinimas neproporcingai mažu Europos šalių indėliu. JAV politikai priekaištauja, kad dėl „Europos demilitarizacijos“, nepakankamo gynybos finansavimo ir atsainaus požiūrio į grėsmes, NATO jau dabar susiduria su fundamentaliomis ilgalaikėmis sisteminėmis problemomis, galinčiomis paskatinti Aljanso dezintegraciją bei susiskaldymą. Pabrėžiama, kad JAV nepritars tokios situacijos tęstinumui, o Europos šalys privalo jausti atsakomybę, skirdamos reikiamus resursus ir prisiimdamos adekvačią bendros naštos dalį.²³

Be to, JAV (a) paskelbė sumažinsianti savo gynybos biudžetą daugiau kaip 500 mlrd. dolerių per artimiausius 10 metų;²⁴ (b) priėmė naują saugumo

²² Olivier de France, Nick Witney, „Europe’s Strategic Cacophony“, European Council on Foreign Relations, 2013. http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR77_SECURITY_BRIEF_AW.pdf [žiūrėta 2014.04.08]

²³ US Department of Defense, Speech by the Secretary of Defence Robert Gates „The Security and Defense Agenda (Future of NATO)“, Brussels, Belgium, June 10, 2011. <http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1581> [žiūrėta 2014.04.08]; David S. Yost, „The NATO Capabilities Gap and the European Union,“ *Survival*, vol. 42, no. 4 (2000–2001): 97–128.

²⁴ Tai precedento neturintis išlaidų karpymas, kuris sumažins JAV karių skaičių užsienyje, apribos gebėjimą dalyvauti didelio masto kariniuose konfliktuose ir NATO veikloje. Žr. House Armed Forces Committee, „Statement of General Martin E. Dempsey, USA Chairman Joint Chiefs of Staff Before the House Armed Services Committee“, 2012; Yochi J. Dreazen, „Panetta Plays Last Card, Warns Defense Cuts Could Lead to Attack on the U.S.“, *National Journal*, 2011. <http://www.nationaljournal.com/nationalsecurity/panetta-plays-last-card->

strategiją, kuri numato „strateginį posūkį“ į Azijos-Ramiojo vandenyno regioną²⁵; (c) nusprendė užbaigti karinę misiją Afganistane.²⁶ Gynybos finansavimo sumažinimo ir netolygaus transatlantinio naštos pasidalijimo problemos bei galimos pasekmės Europos saugumo sistemai gerai atsispindi šiuose buvusio NATO Generalinio sekretoriaus A. F. Rasmussen'o perspėjimuose:

Jei Europos valstybės netraktuos savo saugumo rimtai, Šiaurės Amerikos šalys bus teisios klausdamos, kodėl tai turėtų daryti jos. Nestiprindami įsipareigojimo savo gynybai rizikuojame prarasti JAV suinteresuotumą.²⁷

Tęsiantis dabartinėms finansavimo tendencijoms, galime pakenkti kolektyvinės gynybos ir solidarumo principams, kurie yra NATO pagrindas, bei rizikuojame tapti silpna ir susiskaldžiusia Europa.²⁸

Žvelgiant per ekonominės aljansų teorijos prizmę iš mažųjų valstybių perspektyvos, šie tarptautiniai procesai išryškino ir aktualizavo esminį prieštaravimą – **saugumo užtikrinimo dilemą** – mažųjų šalių gynybos politikoje, kuris ir apibrėžia disertacijos **tyrimo problemą**:

[warns-defense-cuts-could-lead-to-attack-on-the-u-s--20111110](#) [žiūrėta 2014.04.08]. Marcus Weisberger, „Hagel: Sequestration Cuts Would Devastate Military“, *Defence News*, Jan. 30, 2013; Molly O'Toole, „Don't Expect a Pivot To Europe Anytime Soon“, *Defense One*. <http://www.defenseone.com/politics/2014/09/dont-expect-pivot-europe-anytime-soon/93323/#.VAz3-4hhzDY.twitter> [žiūrėta 2014.04.08]

²⁵ U.S. Department of Defense, „Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense“, January 2012. Pavyzdžiui, planuojama, kad daugiau kaip 60 proc. JAV karinio laivyno pajėgų bus dislokuota Azijos-Ramiojo vandenyno regione iki 2020 m.

²⁶ Būtent ISAF operacija Afganistane pastarąjį dešimtmetį buvo kertinis aktyvus JAV bendradarbiavimo su Europos šalimis variklis, NATO struktūros ir instrumentai buvo intensyviai naudojamos JAV tikslams pasiekti. Todėl, baigiantis šiai operacijai, JAV bendradarbiavimas su Europos šalimis taip pat sumažėjo. Kita vertus, 2014 m. Rusijos veiksmai Ukrainoje neabejotinai grąžino JAV susidomėjimą Aljansu ir Europos saugumo klausimais. Tačiau, žvelgiant iš naštos pasidalijimo perspektyvos, ši krizė dar labiau aktualizavo netolygios kontribucijos ir susiskaldymo NATO viduje problemas.

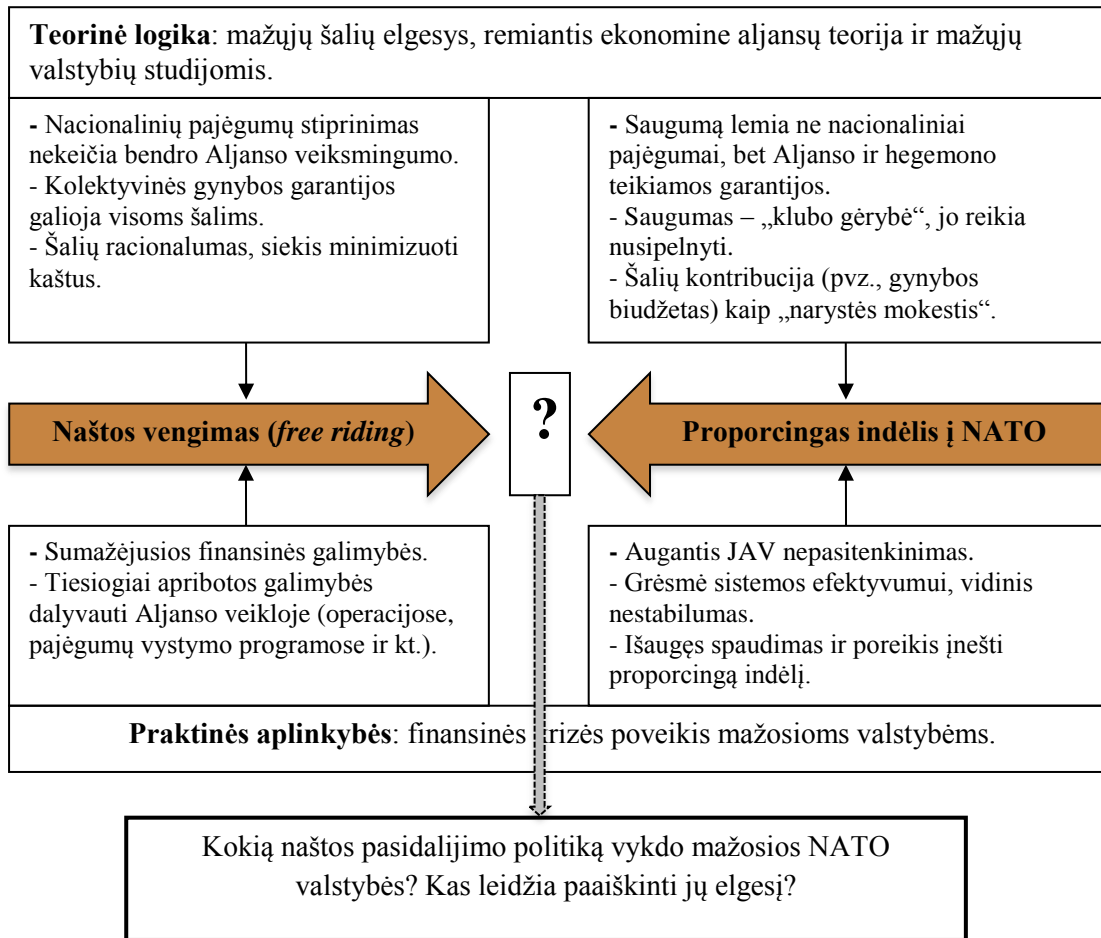
²⁷ NATO, speech by Secretary General Anders Fogh Rasmussen, 19 Dec. 2012. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_105964.htm?selectedLocale=en [žiūrėta 2014.04.08]

²⁸ NATO, speech by Secretary General Anders Fogh Rasmussen. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_70400.htm, 04 Feb. 2011 [žiūrėta 2014.04.08]

- Viena vertus, mažėjant svarbiausių Aljanso valstybių gynybos finansavimui, didėjant atotrūkiui tarp šalių indėlio sistemos viduje ir augant JAV nepasitenkinimui dėl neproporcingai mažos kitų sąjungininkų kontribucijos, kyla rizika Aljanso veiksmingumui. Kadangi būtent narystė NATO yra kertinis mažųjų šalių gynybos politikos pagrindas, išaugęs sąjungininkų spaudimas skatina jas įnešti adekvatų „narystės mokestį“, t.y. užtikrinti proporcingą kontribuciją į organizacijos veiklą, tokiu būdu siekiant išlaikyti išorines saugumo garantijas.
- Kita vertus, mažėjančios nacionalinės finansinės galimybės, priešingai, skatina mažųjų šalių naštos vengimo elgesį, tiesiogiai apriboja galimybes įnešti adekvatų indėlį ir užtikrinti visavertę narystę Aljanse, nes sumažėja tam reikalingi ištekliai.

Taigi kyla **klausimai**: (a) kokią politiką šiomis aplinkybėmis vykdo mažosios NATO valstybės, reaguodamos į prieštaringas paskatas?; (b) kokie veiksniai sąlygoja ir leidžia paaiškinti jų elgesį?

Schema 1. Tyrimo problema ir klausimai (mažųjų valstybių saugumo užtikrinimo dilema)

Darbo tikslas

Disertacijoje siekiama atskleisti mažųjų NATO šalių naštos pasidalijimo elgesio specifiką bei šį elgesį sąlygojančius veiksnius ir nustatyti, kaip mažosios valstybės sprendžia joms kylančią saugumo užtikrinimo dilemą.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti šiuolaikinio Aljanso teikiamo saugumo pobūdį bei charakteristikas ir įvertinti jų nulemtas paskatas sąjungininkų naštos pasidalijimo elgesiui.

2. Vadovaujantis ekonomine aljansų teorija ir mažųjų valstybių studijomis, identifikuoti svarbiausius mažųjų šalių narystės kolektyvinio saugumo sistemoje bruožus ir naštos pasidalijimo elgesį sąlygojančius veiksnius.
3. Identifikuoti galimas mažųjų NATO šalių naštos pasidalijimo elgesio formas ir sukonstruoti tyrimo modelį, kurio pagrindu būtų galima nuosekliai ištirti ir palyginti visų sąjungininkų kontribucijos rodiklius 2007-2012 m.
4. Išnagrinėti keturių mažųjų NATO šalių (Danijos, Graikijos, Latvijos, Čekijos) naštos pasidalijimo elgesį ir jį lėmusius veiksnius; palyginti ištirtų atvejų rezultatus, nustatant bendras šalių elgesio tendencijas ir reikšmingus skirtumus.
5. Įvertinti atlikto tyrimo implikacijas ekonominei aljansų teorijai ir reikšmę NATO transformacijos studijoms.

Darbo objektas ir atvejų atranka

Šio tyrimo objektas yra NATO valstybių naštos pasidalijimo elgesys 2007-2012 m., kuris apima (a) jų kontribuciją Aljanso vykdomose operacijose; (b) NATO įsipareigojimų (reikalavimų) laikymąsi; (c) ginkluotųjų pajėgų plėtrą; (d) (regioninę) gynybinę integraciją. Naštos pasidalijimo elgesys tyrime yra apibrėžiamas kaip šalies įgyvendinamų gynybos politikos priemonių, kuriomis prisidedama prie kolektyvinių organizacijos tikslų realizavimo, visuma.

Tyrimo laikotarpis pasirinktas siekiant ištirti naštos pasidalijimo rodiklius prieš finansinę krizę ir jos metu, tokiu būdu įvertinant šalių kontribucijos pokyčius sumažėjus finansinėms galimybėms. Būtent 2007-2012 m. laikotarpiu paastrėjo ir išryškėjo saugumo užtikrinimo dilema – prieštaravimas tarp polinkio vengti įsipareigojimų ir poreikio užtikrinti adekvatų indėlį. Tai sudaro palankias sąlygas užfiksuoti svarbiausius mažųjų valstybių naštos pasidalijimo politikos ypatumus ir nustatyti bendras tendencijas.

Siekiant įgyvendinti šioje disertacijoje keliamus uždavinius, kyla poreikis suklasifikuoti 28 NATO priklausančias valstybes, įvardijant, kurios iš jų priskirtinos mažųjų kategorijai. Mažosios valstybės sampratai ir apibrėžimui akademinėje literatūroje skiriamas itin didelis dėmesys²⁹, tačiau universalios definicijos nėra.³⁰ Mažosios valstybės apibrėžimas visuomet priklauso nuo tyrimo tikslų, teorinio pagrindo ir konkretaus empirinio konteksto.³¹ Šiame darbe remiamasi keturiais klasikiais³² kiekybiniais valstybių dydžio parametrais: (1) populiacijos dydžiu, (2) teritorijos dydžiu, (3) ekonominiu pajėgumu (BVP), (4) gynybos išlaidomis. Išvedus bendrą rodiklį, sudaromas visų NATO šalių dydžio reitingas. Remiantis juo, identifikuojamos trys svarbiausios Aljanso šalių grupės (eilės tvarka pagal dydį): (1) didžiosios (JAV, Kanada, Vokietija, Prancūzija, Jungtinė Karalystė), (2) vidutinės (Italija, Turkija, Ispanija, Lenkija) ir (3) mažosios valstybės (Olandija, Rumunija, Norvegija, Belgija, Graikija, Portugalija, Čekija, Vengrija, Danija, Bulgarija, Slovakija, Kroatija, Lietuva, Latvija, Albanija, Slovėnija, Estija, Liuksemburgas).³³

Be abejo, riba tarp mažųjų ir vidutinių valstybių (šiuo darbe –

²⁹ Apžvalgą žr. Jeanne A. K. Hey, *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior*, Boulder, CO, 2003, 1-13; Matthias Maass, „The Elusive Definition of the Small State“, *International Politics*, 46, no. 1, 2009, 65-83.

³⁰ Literatūroje sąvokai apibrėžti naudojami ne tik įvairūs kiekybiniai rodikliai (pvz. teritorijos dydis), bet ir kokybiniai (socialiai konstruojami) parametrai, pavyzdžiui, vidinių ir išorės veikėjų požiūris į valstybės galią, šalies turimas autoritetas, lyderių prioritetai ir ambicijos. Net ir turint aiškiai apibrėžtus kintamuosius, visuomet iškyla santykinio dydžio problema. Apsiribojus tik „mažosios“ ir „didžiosios“ valstybės kategorijomis, lyginamojoje perspektyvoje dažnai gaunamas iškreiptas vaizdas, kai pernelyg skirtingos šalys patenka į tą pačią kategoriją. Šią problemą buvo bandoma spręsti įtraukiant tokius konceptus kaip mikro (*micro*), mažoji (*small*), silpna (*weak*), vidutinė (*middle*), nesaugi (*insecure*) valstybė, tačiau nėra sutarimo dėl šių kategorijų hierarchijos sistemos.

Pavyzdžiui, R. Keyohane išskiria keturis šalių tipus – didžiosios (*great/system determining*), antraeilės (*secondary/system influencing*), vidutinės (*middle/system affecting*) ir mažosios (*small/system ineffectual*), mažosiomis laikomos šalys, kurių „kurių lyderiai laikosi pozicijos, kad ji niekada, veikdama viena ar mažoje grupėje, nesugebės padaryti reikšmingos įtakos tarptautinei sistemai“. Žr. Robert Keohane, „Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics.“ *International Organization*, 23(2), 1969, 295-296.

³¹ Maass, 81.

³² Maurice A. East, „Size and Foreign Policy Behaviour: A Test of Two Models“. *World Politics*. Vol. 25, No. 4, 1973, 557.

³³ Islandija yra neįtraukiama į tyrimą, kadangi ji vienintelė iš visų NATO narių neturi ginkluotųjų pajėgų ir gynybos biudžeto, todėl neįmanoma objektyviai palyginti jos kontribucijos su kitais sąjungininkais.

Olandijos ir Lenkijos) yra sąlyginė, jos neabejotinai turi daug panašumų, tačiau visgi daroma prielaida, kad Lenkijos ir kitų vidutinių šalių politinis svoris, karinis pajėgumas ir galimybės Aljanse skiriasi lyginant su mažosiomis. Pavyzdžiui, Lenkijos reguliariosios pajėgos (~100 tūkst. karių) beveik tris kartus viršija Nyderlandų kariuomenės dydį (~37 tūkst.).³⁴ Tyrimai rodo, kad mažesnių šalių gynybos politikai būdingi specifiniai ginkluotųjų pajėgų plėtros iššūkiai, kadangi dėl ribotų resursų ir mažos struktūros jos negali vystyti pilno pajėgumų spektro. Tai verčia jas specializuotis, plėtoti nišinius pajėgumus ir dalintis darbais, tokiu būdu didinant priklausomybę nuo didesnių sąjungininkų, o tai gali kelti grėsmę jų savarankiškumui.³⁵ Kuo mažesnė šalis, tuo didesnė tikimybė, kad ji turės nesubalansuotas ginkluotąsias pajėgas, atsisakydama svarbių gynybos sistemos elementų ir tapdama dar labiau integruota į kolektyvinio saugumo sistemą.³⁶ Šie iššūkiai iš esmės nėra aktualūs vidutinėms NATO valstybėms (Turkijai, Italijai, Ispanijai, Lenkijai).

Empirinei analizei pasirinktos keturios mažosios Aljanso šalys – Danija, Graikija, Čekija ir Latvija. Šalys atrinktos siekiant atspindėti kuo platesnį svarbiausių tyrimo kintamųjų spektrą, visų pirma, grėsmių vertinimą ir šalių gynybos politikos darbotvarkių prioritetus. Daroma prielaida, kad skirtinguose regionuose (Šiaurės Europoje, Pietų Europoje, Centrinėje Europoje ir Rytų Europoje) esančioms šalims būdingi skirtingi kertinių charakteristikų rinkiniai, o jų tyrimas leis objektyviai įvertinti naštos pasidalijimo elgesį sąlygojančius veiksnius ir pagrįstai apibendrinti mažųjų NATO valstybių elgesį. Pabrėžtina, kad, nors disertacijoje susitelkiama į šių keturių šalių atvejų tyrimus, vien jais

³⁴ IISS, „Military Balance 2012“.

³⁵ Rob de Wijk, „The Implications for Force Transformation: The Small Country Perspective“. Kn. Daniel S Hamilton (sud.), *Transatlantic Transformations: Equipping NATO for the 21st Century*, Center for Transatlantic Relations, 2004; Ryan C. Hendrickson, „What Options for NATO? Dutch Force Projection and Defense Capabilities“, *Comparative Strategy*, 28:1, 2009, 60-67; Kjell Inge Bjerga, Torunn Laugen Haaland, „Development of Military Doctrine: The Particular Case of Small States“, *The Journal of Strategic Studies* Vol. 33, No. 4, 2010, 505–533; Alyson J.K. Bailes, „Does Small State Need a Strategy“, Occasional Paper of the Centre for Small State Studies at the University of Iceland: Reykjavik, 2009. http://ams.hi.is/wp-content/uploads/old/Bailes_Final%20wh.pdf [žiūrėta 2014.04.08]

³⁶ Arthur Grimes, James Rolfe, „Optimal defence structure for a Small Country“, *Defence and Peace Economics*, 13:4, 2002, 279.

neapsiribojama. Tiriamų valstybių naštos pasidalijimo elgesys ir jį atspindintys rodikliai yra vertinami platesniame viso Aljanso (ypač kitų mažųjų šalių) kontekste.

Tyrimo metodai

Disertacijoje konstruojamas tyrimo modelis, kuriame siekiama derinti kiekybinę ir kokybinę prieigas. Kiekybinė analizė skirta šalių naštos pasidalijimo elgesio įvertinimui ir palyginimui viso Aljanso mastu. Šiuo tikslu pasitelkiami trys specialiai šiam tyrimui sukurti kiekybiniai indeksai: (a) „Kontribucijos Afganistane indeksas“, (b) „Įsipareigojimų laikymosi indeksas“ ir (c) „Indėlio ir naudos indeksas“.

Šie indeksai leidžia (a) palyginti visas NATO valstybes tarpusavyje, sudarant jų reitingą tiek pagal bendrą indekso rezultatą, tiek pagal atskirus rodiklius kiekvienais metais; (b) nustatyti kiekvienos šalies kontribucijos pokytį 2007-2012 m. laikotarpiu, tokiu būdu įvertinant, ar ji išaugo/sumažėjo; (c) atskleisti skirtingas valstybių naštos pasidalijimo elgesio dimensijas (reikalavimų laikymosi, operacinės kontribucijos, indėlio-naudos santykio ir kt.). Indeksai yra konstruojami daugiausia remiantis G. L. Munk ir J. Verkuilen pateiktomis metodologinėmis gairėmis, kurios susistemina įvairių mokslininkų bandymus taikyti kiekybinius indeksus politikos analizėje.³⁷ Detaliai indeksų metodologija (šalių prisiimtos naštos konceptualizavimas, matavimas ir agregavimas), rodikliai, skaičiavimo formulės ir duomenų šaltiniai pristatomi 2 darbo dalyje „Tyrimo dizainas“.

Kokybinė lyginamoji analizė (atvejo studijos) orientuota į sistemingą keturių mažųjų šalių gynybos politikos dokumentų ir 2007-2012 m. priimtų

³⁷ Tiesa, G. L. Munk ir J. Verkuilen tyrimas iš esmės apsiriboja ankstesnių demokratijos lygio studijų apibendrinimu ir todėl yra priskirtinas lyginamosios politikos sričiai. Tačiau jų pateikiamos teorinės analizės objekto konceptualizavimo ir matavimo gairės bei patarimai, kaip užtikrinti panašaus pobūdžio tyrimų metodologinį nuoseklumą gali būti tiesiogiai pritaikomi ir tarptautinių santykių tyrimams, o konkrečiai – naštos pasidalijimo elgesio vertinimui. Plačiau žr. Gerardo L. Munk, Jay Verkuilen, „Conceptualizing and Measuring Democracy: Evaluating Alternative Indices“, *Comparative Political Studies*, Vol. 35, No. 1, February 2002, 5-34.

sprendimų analizę, apimančią jų grėsmių vertinimą, gynybos politikos prioritetus, ginkluotųjų pajėgų plėtrą, regioninės gynybinės integracijos tendencijas, dalyvavimą NATO iniciatyvose. Ši analizė leidžia (a) ištirti šalių kontribuciją sąlygojančius veiksniai; (b) atskleisti tuos jų naštos pasidalijimo elgesio aspektus, kurių neapima kiekybiniai indeksai. Konkretūs analizės pūjviai ir vertinimo kriterijai detalai pristatomi 2 darbo dalyje.

Tyrimo hipotezė

Siekiant identifikuoti mažųjų valstybių naštos pasidalijimo elgesį (priklusomas kintamasis) sąlygojančius veiksniai (nepriklusomas kintamasis), darbe pasitelkiamos mažųjų valstybių studijos ir ekonominė aljansų teorija. Remiantis šios teorijos pateikiamu šiuolaikinio Aljanso charakteristikų aiškinimu ir įvertinus jį iš mažųjų valstybių studijų perspektyvos, disertacijoje identifikuojami du kertiniai veiksniai, apibrėžiantys mažųjų šalių santykį su NATO ir JAV³⁸: (a) Aljanso vaidmuo sprendžiant šaliai aktualias saugumo problemas (šio veiksnio svarbą išryškina išsiplėtęs NATO grėsmių spektras); (b) santykis tarp nacionalinių ir Aljanso prioritetų

³⁸ JAV laikomos integralia Aljanso/NATO dalimi, tačiau joms tenka išskirtinis vaidmuo, kadangi JAV: (a) iš principo užtikrina organizacijos funkcionalumą (tiek kolektyvinės gynybos, tiek krizių valdymo prasme); (b) atlieka kertinį vaidmenį formuojant NATO politikos darbotvarkę, kitaip tariant, strateginiame lygmenyje kertiniai JAV prioritetai yra perkelti į Aljanso funkcinį profilį. Todėl tikrinant tyrimo hipotezė, pavyzdžiui, tiriant Aljanso svarbą šalių gynybos sistemoje, darbe yra atsižvelgiama ir į dvišalio nagrinėjamų mažųjų valstybių santykio su JAV specifiką. Kita vertus, NATO ir JAV darbotvarkė bei prioritetai nėra identiški, kadangi organizacija funkcionuoja visų 28 sąjungininkų kompromiso pagrindu. Todėl tyrime, pavyzdžiui, vertinant santykį tarp nacionalinių ir NATO darbotvarkių, yra apsiribojama svarbiausių NATO strateginių dokumentų (atspindinčių visų sąjungininkų, įskaitant ir JAV, sutarimą) ir juose įvardintų prioritetų analize, o JAV nacionaliniai dokumentai atskirai nėra tiriami.

Vertinant iš teorinės perspektyvos, NATO yra būdingi asimetrinio aljanso bruožai. Asimetriškumas atsiranda tuomet, kai organizacijoje dominuoja viena valstybė, joje nelieka lygiaverčio balanso tarp šalių, neišvengiamai vystosi tam tikri pavaldumo ryšiai, o hegemoninė galia įgyja neproporcingai didelę įtaką kitų sąjungininkų atžvilgiu. NATO pasižymi asimetrinės struktūros savybėmis, kadangi be tvirto JAV įsipareigojimo kolektyvinio saugumo sistemos efektyvumas yra neįsivaizduojamas. JAV politinė valia, kariniai pajėgumai ir skiriami resursai yra organizacijos veiksmingumo variklis. Žr. Volker Krause, J. David Singer, „Minor Powers, Alliances, and Armed Conflict: Some Preliminary Patterns“, kn. E. Reiter, H. Gartner (sud.), *Small States and Alliances*, Heidelberg: Physica-Verlag, 2001, 15-23.

(jo svarbą lemia pakitusios indėlio į NATO formos).

Atsižvelgiant į šiuos veiksnius bei sisteminio nestabilumo sąlygomis išaugusį poreikį įnešti adekvatų indėlį, darbe keliama **hipotezė**, kad mažosios valstybės linkusios vengti naštos (vykdyti *free riding* politiką) tuomet, kai (a) NATO svarba jų gynybos sistemoje yra maža **ir** (b) jų ir Aljanso gynybos politikos darbotvarkės prioritetai nesutampa. Tyrimo hipotezės pagrindimas plačiau pateikiamas 1.3 skyriuje.

Ginamieji teiginiai

Disertacijoje taip pat ginami šie teiginiai:

1. Šiuolaikinio NATO teikiamas saugumas nebėra nevaržomai prieinamas visiems sistemos dalyviams – jam būdingi „klubo gėrybės“ bruožai, skatinantys šalis įnešti kontribuciją mainais už saugumo garantijas.
2. Spręsdamos saugumo užtikrinimo dilemą, 2007-2012 m. mažosios valstybės balansavo tarp priešingų naštos pasidalijimo elgesio krypčių: viena vertus, pastebimas tendencingas išipareigojimų Aljansui vykdymo nuosmukis; antra vertus, išryškėjo siekis išlaikyti kontribuciją prioritetinėse NATO veiklos srityse.
3. Mažųjų šalių naštos pasidalijimo elgesys reikšmingai skiriasi, varijuodamas nuo itin pasyvaus dalyvavimo Aljanse iki proaktyvios narystės strategijos. Valstybių kontribucijos skirtumus leidžia paaiškinti (a) NATO vaidmuo jų gynybos sistemoje ir (b) santykis tarp šalių ir NATO darbotvarkių prioritetų.
4. Mažųjų šalių gynybos politikoje „narystės mokesčiui“ tenka nevienodas vaidmuo: skirtingais atvejais jis gali būti traktuojamas kaip (a) „simbolinė kontribucija“, (b) „įmoka už saugumo garantijas“, (c) „indėlis į sistemos palaikymą“ ir (d) „priemonė užtikrinti simetrišką partnerystę“. Šie teoriniai modeliai konceptualizuoja mažosioms šalims būdingo naštos pasidalijimo elgesio variaciją ir praplečia ekonominės aljansų teorijos taikymo ribas.

Literatūros apžvalga ir tyrimo naujumas

Šiam tyrimui aktualiausią literatūrą galima skirstyti į 4 grupes.

Pirmiausia, reikšmingomis laikomos studijos, nagrinėjančios mažųjų valstybių ypatumus. Nors vientisos mažųjų valstybių teorijos nėra, galima išskirti atskirą mažųjų šalių studijų lauką, kuris buvo pradėtas plėtoti 7 dešimtmetyje ir siekia identifikuoti kertinius jų politikos bruožus bei elgesio reguliarumus. Remiantis klasikine mažųjų valstybių literatūra (B. Fox, M. Handel, R. Rothstein, D. Vital), jų gebėjimas savarankiškai funkcionuoti tarptautinėje sistemoje kvestionuojamas dėl didelio ekonominio ir karinio pažeidžiamumo.³⁹ Mažosios valstybės traktuojamos kaip turinčios menką diplomatinę ir gynybinę galią ir negalinčios efektyviai apsiginti nuo didesnių kaimynų.⁴⁰ Pabrėžiamas jų reakcinis vaidmuo tarptautiniuose santykiuose ir nesugebėjimas daryti reikšmingos įtakos tarptautinei sistemai.⁴¹ Atitinkamai, jungimasis į aljansus ir išorinių saugumo garantijų siekis laikomas labiau būtinybe, nei savanorišku pasirinkimu.⁴²

Mažųjų valstybių studijos skiria daug dėmesio sampratos ir apibrėžimo problematikai,⁴³ laikysenos aljansuose ir tarptautinėse organizacijose bruožams

³⁹ Iver B. Neumann, Sieglinde Gstöhl, „Lilliputians in Gulliver’s World: Small States in International Relations“, University of Iceland, Institute of International Affairs, 2004; Clive Archer, Neill Nugent, „Small States and the European Union“, *Current Politics and Economics of Europe*, vol. 11, no. 1, 2002.

⁴⁰ Michael Handel, *Weak States in the International System*. London, Frank Cass, 1990, 150.

⁴¹ Robert L. Rothstein, *Alliances and Small Powers*, New York and London: Columbia University Press, 1968, 29; Gediminas Vitkus, „Mažosios valstybės ir jų nacionaliniai interesai“, *Lietuvos nacionaliniai interesai ir jos politinė sistema: konferencijos medžiaga*. Vilnius, 1994. Vilnius: Pradai, 16-17.

⁴² Bailes, Thorhallsson, „Instrumentalizing the European Union in Small State Strategies“, 99.

⁴³ Apibendrinančią mažųjų valstybių sampratos ir kertinių mažumo charakteristikų koncepciją pateikia Baldur Thorhallsson, „The Size of States in the European Union: Theoretical and Conceptual Perspectives.“ *Journal of European Integration*, 28 (1), 2006, 7-31. Taip pat žr. Tom Crowards, „Defining the Category of ‘Small’ States“, *Journal of International Development*, 14, no.2, 2002, 143-179; Raimo Väyrynen, „On the Definition and Measurement of Small Power Status“, *Cooperation and Conflict*, vol. 6 no. 1, 1971, 91-102.

(pažeidžiamumo neutralizavimo būdams),⁴⁴ įtakos ir poveikio svertams,⁴⁵ gynybos politikos dilemoms ir pajėgumų plėtros specifikai.⁴⁶ Šios srities tyrimai leidžia įvertinti mažųjų valstybių elgesio tarptautiniuose santykiuose savybes ir suprasti specifines jų saugumo problemas, padeda pagrindą apibrėžimo kriterijų suformulavimui ir svarbiausių narystės aljansuose bruožų identifikavimui.

Antrajai tyrimų grupei priskirtini autoriai iš skirtingų teorinių perspektyvų nagrinėja besikeičiantį NATO vaidmenį ir transformaciją tarptautinėje sistemoje (svarbiausių požiūrių apžvalga pateikiama 1.1. skyriuje).⁴⁷ Šios srities tyrimai buvo svarbūs išryškinant svarbiausias NATO, kaip tarptautinės saugumo struktūros, charakteristikas, identifikuojant Aljanso politinės darbotvarkės prioritetus bei pokyčius.

⁴⁴ David Vital, *The Survival of Small States*, London: Oxford University Press, 1971; Baldur Thorhallsson, *The Role of Small States in the European Union*, Burlington, VT, Ashgate, 2000; Andrew F. Cooper, Timothy M. Shaw (sud.), *The diplomacies of small states: between vulnerability and resilience*, London: Palgrave Macmillan, 2009; R. O. Keohane, „The Big Influence of Small Allies“, *Foreign Policy*, 1971, 161-183; M. Handel, *Weak States in the International System*. London, Frank Cass, 1985; Kari Marie Hiepko-Odermann, „Latvian-American Relations in the XXth Century: the Study of the Great Power and the Small State“, PhD Dissertation, Freie Universität, Berlin, 2009; Baker A. Fox, *The Power of Small States: Diplomacy in World War II*. Chicago, IL, Chicago University Press, 1959; Baldur, Thorhallsson, „Small States in the UN Security Council: Means of Influence?“, *The Hague Journal of Diplomacy*, 7, 2012, 135-160; Clive Archer, Alyson J.K. Bailes, Anders Wivel (sud.), *Small States and International Security*, Routledge, 2014; Giorgi Gvalia, „Thinking Outside the Bloc: Explaining the Foreign Policies of Small States“, *Security Studies* 22, no. 1, February 2013, 98-131.

⁴⁵ Richard Dodge, „Pawns Among Kings: the Influence of Small Powers in Post Cold-War NATO“, PhD Dissertation, University of Oklahoma, 2010; Sarah Davies Murray, „Small States, Domestic Institutions and NATO“, PhD Dissertation, New York University, 2001; Karoliina Honkanen, „The Influence of Small States on NATO Decision-Making“, Swedish Defence Research Agency, 2002.

⁴⁶ Rob de Wijk, „The Implications for Force Transformation: The Small Country Perspective“. Kn. Daniel S Hamilton (sud.), *Transatlantic Transformations: Equipping NATO for the 21st Century*, Center for Transatlantic Relations, 2004; Arthur Grimes, James Rolfé, „Optimal defence structure for a Small Country“, *Defence and Peace Economics*, 13:4, 271-286, 2002, 2002; Vaidotas Urbelis, „Išmaniosios gynybos koncepcijos pasekmės mažosioms Aljanso valstybėms“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2012-2013*, Lietuvos karo akademija, 2013.

⁴⁷ Galia Press-Barnathan, „Managing the Hegemon: NATO under Unipolarity“, *Security Studies* 15/2, 2006, 271-309; Andrea Locatelli, Michele Testoni, „Intra-allied Competition and Alliance Durability: the Case for Promoting a Division of Labour Among NATO Allies“, *European Security*, 18:3, 2009, 345-362; Arita Holmberg, „The Changing Role of NATO: Exploring the Implications for Security Governance and Legitimacy“, *European Security*, 20:4, 2010, 529-546.

Trečioji studijų grupė tiria sumažėjusio gynybos finansavimo pasekmes Aljansui ir atskiriems sąjungininkams (daugiausia – didesnėms NATO šalims), ypatingą dėmesį skiriant apribotam NATO gebėjimui realizuoti organizacijos tikslus ir šalių gynybinės galios mažėjimui.⁴⁸ Šios studijos buvo reikšmingos išskiriant svarbiausius iššūkius sąjungininkų gynybos politikai krizės sąlygomis ir galimas jų atsako priemones, įskaitant glaudesnės gynybinės integracijos ir specializacijos galimybes.

Ketvirtąją – svarbiausiąją – grupę sudaro literatūra ir tyrimai, tiesiogiai nagrinėjantys naštos pasidalijimo problematiką. Juose aiškinamasi, kodėl ir kaip šalys pasiskirsto indėlių, atsakomybę bei riziką prisidėdamos prie organizacijos veiklos. Apžvelgiant literatūrą, galima išskirti tris perspektyvas:

- a. tyrimai, kuriuose remiamasi strateginės kultūros perspektyva, nagrinėja, kaip kolektyvinė tapatybė ir socialiai sukonstruoti valstybių nacionalinio saugumo interesai nulemia jų dalyvavimą tarptautinių organizacijų veikloje, pavyzdžiui, krizių valdymo operacijose;⁴⁹
- b. institucinės analizės prieigą pasitelkiantys autoriai koncentruojasi į vidaus politikos proceso, biurokratinio mechanizmo ir viešosios nuomonės veiksnių įtaką šalių sprendimams dėl kontribucijos aljansų ir koalicijų veikloje;⁵⁰

⁴⁸ Stephen Larrabee, Stuart E. Johnson, „NATO and the Challenges of Austerity“; Clara O’Donnell, „The Implications of Military Spending Cuts for NATO’s Largest Members“, Brooking Center on the United States and Europe, 2012; <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2012/7/military%20spending%20nat%20odonnell/military%20spending%20nato%20odonnell%20pdf> [žiūrėta 2014.04.08]; Bastian Giegerich, „NATO's Smart Defense: Who's Buying?“, *Survival*, Vol. 54 Issue 3, 2012; Jonathan Lipow, Francois Melese, „Does NATO have a Role to Play in the Global Financial Crisis?“, *European Security*, 2009, 18:1, 55-62; Lars Bangert Struwe, Mikkel Vedby Rasmussen, Kristian Knus Larsen, „To Be or Not to Be. Smart Defence, Sovereignty and Danish Defence Policy“, University of Copenhagen, 2012.

⁴⁹ Žr. Mikkel V. Rasmussen, „What’s the Use of It?“, Danish Strategic Culture and the Utility of Armed Force“, *Cooperation and Conflict*, 40:67, 2005; T. Noetzel, B. Schreer, „All the Way? The Evolution of German Military Power“, *International Affairs* 84(2), 2008, 211–221. Eiko Thielemann, „Between Interests and Norms: Explaining Burden-Sharing in the European Union“, *Journal of Refugee Studies*, 16(3): 253-273, 2003; Jordan M. Becker, Edmund J. Malesky, „Pillar or Pole? The Effect Strategic Culture on Burden Sharing and NATO's Future“, United States Military Academy, 2013; Jordan Becker, „Strategic Culture and Burden Sharing in NATO: False Friends“, United States Military Academy, 2014.

⁵⁰ David Auerswald, „Explaining Wars of Choice: an Integrated Decision Model of NATO Policy in Kosovo“. *International Studies Quarterly* 48: 631–662, 2004; Ida M. Oma,

c. kolektyvinio veiksmo perspektyvą pasitelkiantys darbai, daugiausia besiremiantys ekonomine aljansų teorija, naštos pasidalijimą vertina kaip kolektyvinio veiksmo dilemą. Tai šiam darbui reikšmingiausia ir tiesiogiai disertacijos problematiką atitinkanti prieiga, todėl svarbu kuo tiksliau apsibrėžti santykį su iki šiol atliktais tyrimais.

Apibendrinant ankstesnes studijas, pasitelkiančias ekonominę aljansų teoriją, galima konstatuoti, kad jose vyrauja siekis nustatyti, ar Aljansui yra aktuali neproporcingo naštos pasidalijimo problema visos organizacijos mastu. Dominuoja kiekybinė prieiga, mažųjų šalių elgesį aiškinant NATO teikiamo saugumo, kaip gėrybės, pobūdžiu (požiūris „iš viršaus“). Šiais tyrimais pateikiamas gana „statiškas“ dydžio-indėlio arba naudos-indėlio pasiskirstymo tarp sąjungininkų įvertinimas. Tai yra naudinga siekiant suprasti bendras naštos pasidalijimo elgesio tendencijas, aiškinant NATO transformaciją sisteminiu lygiu, tačiau mažai ką pasako apie atskirų šalių rodiklius. Nesant išsamesnės teorinės mažųjų šalių santykio su Aljansu analizės, jų, kaip naštos vengėjų, statusas kiekybiniais tyrimais arba patvirtinamas, arba atmetamas.⁵¹ Tačiau lieka neaišku, kokie svarbiausi veiksniai sąlygoja valstybių pasirinkimus. Kritiškas ankstesnių studijų įvertinimas leidžia identifikuoti keletą spragų, kurias užpildyti siekiama šioje disertacijoje atliekamu tyrimu. Tai nusako **disertacijos naujumą**.

„Explaining States' Burden-Sharing Behaviour Within NATO“, *Cooperation and Conflict*, 47:4, 2012, 562-573.

⁵¹ Pavyzdžiui, M. Russett, ištyręs 1950-1967 m. laikotarpį, daro išvadą, kad egzistavo stipri koreliacija tarp šalių dydžio (BVP) ir jų gynybos biudžeto (matuojant kaip proc. nuo BVP), taip įrodydamas, kad šiuo laikotarpiu mažesnės šalys buvo linkusios vengti naštos, o didesnės – prisiimti neproporcingai didelę atsakomybę. Tačiau nėra vertinami tai lemiantys veiksniai iš konkrečių šalių perspektyvos. T. Sandler (kartu su F. Forbes, J. Murdoch, K. Hartley, H. Shimizu), tirdamas vėlesnius laikotarpius (1967-1990; 1988-1999) padarė išvadą, kad ši situacija pasikeitė ir neproporcingo naštos pasidalijimo tendencija (išskyrus 8 deš. vidurį) sumažėjo. Žr.

B. M. Russett, *What Price Vigilance?*, New Haven, CT: Yale University Press, 1970; Todd Sandler, James Murdoch, „On Sharing NATO Defence Burdens in the 1990's and Beyond“, *Fiscal Studies*, Sep. 2000, vol. 21, no. 3, 297-327; Todd Sandler and J. F. Forbes, „Burden sharing, strategy, and the design of NATO“, *Economic Inquiry*, vol. 18, 1980, 425-44; John R. Oneal, „The Theory of Collective Action and Burden Sharing in NATO“, *International Organization*, 44, no. 3, 1990, 379-402; Todd Sandler, Keith Hartley, „Economics of Alliances: The Lessons for Collective Action“, *Journal of Economic Literature*, Vol. 39, 2001, 869-896.

Pirma, kaip jau minėta, ankstesniuose tyrimuose naštos pasidalijimo dinamika tiriama žvelgiant „iš viršaus“ – t.y. iš NATO, kaip sistemos, perspektyvos. Šiame darbe pasirenkamas kitas atskaitos taškas ir į problematiką žvelgiama iš mažųjų šalių perspektyvos. Keturių atvejų tyrimas leidžia įsigilinti į nagrinėjamų valstybių gynybos politikos kontekstą, patį Aljansą traktuojant kaip sisteminę aplinką, kurioje funkcionuoja mažosios šalys.

Antra, daugumoje ankstesnių studijų mažųjų šalių naštos pasidalijimo elgesys buvo nagrinėjamas laikantis nuostatos, kad Aljanso teikiamo saugumo, kaip viešosios gėrybės, pobūdis leidžia joms vengti naštos, permetant atsakomybę ant didžiųjų valstybių pečių. Kiti veiksniai, nors ir numanomi, nėra detalizuojami. Be to, nors ekonominės aljansų teorijos pagrindu mažosios šalys išskiriamos kaip atskira grupė, kuriai būdingos specifinės naštos pasidalijimo elgesio charakteristikos, taip numatant akivaizdžią nišą platesniems mažųjų valstybių tyrimams, bandymų konceptualizuoti jų naštos pasidalijimo elgesio ypatumus beveik nėra.⁵² Priešingai – minėta prieiga suniveliuoja visas mažąsias šalis į vientisą grupę, neskirdama pakankamai dėmesio jos vidinei dinamikai. Šiame darbe siekiama „individualizuoti“ mažųjų valstybių tyrimą, paaiškinant jų indėlio skirtumus ir išskiriant joms būdingus elgesio tipus.

Trečia, ši disertacija naštos pasidalijimo tyrimams suteikia naujumo metodologijos požiūriu. Ankstesnės studijos apsiribojo gana siauru įtraukiamų šalių kontribucijos rodiklių spektru. Pavyzdžiui, sąjungininkų indėlio-naudos

⁵² Išimtimi galima laikyti J. Ringsmose tyrimus, kuriuose mėginama integruoti ekonominės aljansų teorijos aiškinimą su mažųjų valstybių studijomis. Tačiau J. Ringsmose koncentravosi tik į vienos šalies – Danijos – naštos pasidalijimo elgesį šaltojo karo laikotarpiu, tirdamas gynybos išlaidų pokyčius priklausomai nuo JAV spaudimo. Kituose J. Ringsmose darbuose nagrinėjama naštos pasidalijimo situacija šiuolaikiniame NATO (ypatingą dėmesį skiriant operacijai Afganistane) iš mažųjų valstybių perspektyvos, tačiau apsiribojama bendrų tendencijų įvardijimu, nesigilinant į atskirų sąjungininkų specifiką. Žr. Jens Ringsmose, „Paying for Protection: Denmark’s Military Expenditure During the Cold War“, *Cooperation and Conflict*, 44:73, 2009; Jens Ringsmose, „NATO Burden-Sharing Redux: Continuity and Change after the Cold War“, *Contemporary Security Policy*, 31:2, 2010.

(*costs-benefits*) santykio tyrimuose⁵³ šalies indėlio į Alijansą matavimas apsiribojo vieninteliu rodikliu – šalies gynybos išlaidomis, taip neadekvačiai supaprastinant NATO politinę realybę. Kai kurie sąjungininkai pasižymi didelėmis išlaidomis gynybai, tačiau jų indėlis praktiškai realizuojant prioritetinius Alijanso tikslus yra menkas. Siekiant užpildyti šią spragą, tyrime (a) įtraukiami papildomi kiekybiniai rodikliai, užtikrinant, kad darbe konstruojami indeksai atspindėtų tiriamo laikotarpio specifiką ir leistų objektyviai palyginti svarbiausias kontribucijos formas (dalyvavimas operacijose, įsipareigojimų laikymasis ir kt.); (b) pasitelkiami kokybiniai šalių prisiimtos naštos pjūviai (pavyzdžiui, sprendimai dėl ginkluotųjų pajėgų plėtros), leidžiantys nuosekliau įvertinti tuos šalių naštos pasidalijimo rodiklius, kurie nebuvo akcentuojami ankstesnėse studijose. Tyrime viso Alijanso mastu gauti kiekybiniai duomenys yra derinami su kokybine konkrečių valstybių charakteristikų analize.

Apibendrinant tyrimo naujumo apžvalgą, galima teigti, kad šiame darbe atliekama analizė leidžia ne tik nustatyti (konstatuoti) šalių kontribucijos elgesio tendencijas, bet ir paaiškinti skirtingus mažųjų valstybių pasirinkimus priklausomai nuo jų elgesį lemiančių veiksnių pasireiškimo. Taip tikimasi praplėsti ekonominės aljansų teorijos taikymo ribas.

Darbo struktūra

Disertaciją sudaro 3 dalys. Pirmoje dalyje pristatomos teorinės tyrimo prielaidos, atskleidžiami svarbiausi ekonominės aljansų teorijos raidos etapai ir šiuolaikinio Alijanso teikiamo saugumo bruožai, išskiriamos mažųjų šalių narystės kolektyvinio saugumo sistemoje charakteristikos, iškeliama hipotezė

⁵³ Šiuose tyrimuose aiškinamasi, ar Alijansė egzistuoja neproporcingo naštos pasidalijimo problema, vertinant, ar sąjungininkų iš NATO gaunama nauda neviršija jų narystės kaštų. Pavyzdžiui, T. Sandler tyrimas, apimantis 1999-2010 m. laikotarpį, rodo, kad nuo 2002 m. atotrūkis tarp sąjungininkų gynybos išlaidų ir jų iš narystės gaunamos naudos didėja, tai laikoma svarbiu NATO vidinio nestabilumo požymiu. Apžvalgą žr. Todd Sandler, Hirofumi Shimizu, „NATO Burden Sharing 1999–2010: An Altered Alliance“, *Foreign Policy Analysis*, Volume 10, Issue 1, January 2014, 43–60.

dėl jų naštos pasidalijimo elgesį sąlygojančių veiksnių. Antroje dalyje pristatomas tyrimo dizainas, įvardijant konkrečius šalių naštos pasidalijimo elgesio analizės pjūvius, sukonstruojant ir pagrindžiant jų tyrimo įrankius. Trečioje dalyje atliekamas tyrimas, nuosekliai analizuojant keturių mažųjų NATO valstybių naštos pasidalijimo elgesį ir jį sąlygojančius veiksnius, palyginami gauti rezultatai, identifikuojamos bendros tendencijos, išskiriami teoriniai mažųjų valstybių naštos pasidalijimo elgesio modeliai.

I. TEORINĖS TYRIMO PRIELAIIDOS

1.1. Ekonominė aljansų teorija: svarbiausi bruožai ir raidos etapai

Kolektyvinio veiksmo studijoms socialiniuose moksluose itin didelę reikšmę turėjo 1965 m. pasirodęs Mancur Olson veikalas „Kolektyvinio veiksmo logika“, kuriame tyrinėjama veikėjų sąveika socialinės grupės viduje. Jame akcentuojama, kad nors organizacijos nariai turi bendrą tikslą, jų įgyvendinimą apsunkina individualūs veikėjų interesai, kurie nebūtinai sutampa su kolektyviniais siekiais. Visi grupės nariai gali naudotis organizacijos teikiamomis gėrybėmis, įskaitant ir tuos, kurie tiesiogiai neprisidėjo prie bendrų tikslų arba įnešė neproporcingai mažą indėlį.⁵⁴

Taigi naštos pasidalijimas yra kolektyvinio veiksmo problema, kuri ypač aštriai pasireiškia didelėse organizacijose. Jose lengviau išvengti įsipareigojimų, didesnė reikšmė tenka individualiems sprendimams, sunkiau daryti spaudimą atskiriems veikėjams, sudėtinga užtikrinti veiksmingus kontrolės mechanizmus. Kuo didesnė organizacija, tuo mažiau galimybių realizuoti bendrus interesus ir lengviau išsisukti nuo įsipareigojimų vykdymo.⁵⁵

M. Olson, kartu su R. Zeckhauser, pirmieji pritaikė šias prielaidas tarptautinių santykių srityje, teoriškai modeliuodami ir empiriškai tirdami NATO ir kitų tarptautinių organizacijų naštos pasidalijimo problemas.⁵⁶ Taip buvo padėtas pagrindas ekonominei aljansų teorijai. M. Olson ir R. Zeckhauser tyrimai įkvėpė plačią akademinę diskusiją, jų išvalgos buvo aktyviai kritikuojamos ir adaptuojamos, siūlant alternatyvius Aljanso naštos pasidalijimo aiškinimo būdus ir modelius.

Prieš imantis ekonominės aljansų teorijos analizės, svarbu pabrėžti, kad tai nėra savarankiška tarptautinių santykių teorija. Ji pasiūlo veikėjų sąveikos organizacijos viduje aiškinimo receptą, tačiau svarbiausias ontologines prielaidas „pasiskolina“ iš kitų tarptautinių santykių tyrimų prieigų. Vienas iš

⁵⁴ Olson, *The Logic of Collective Action*, 9-11.

⁵⁵ Ibid, 21.

⁵⁶ Olson, Zeckhauser, „An Economic Theory of Alliances.“

būdų įvertinti šios teorijos vietą platesniame kontekste yra nustatyti jos santykį su literatūroje dominuojančiomis NATO tyrimų koncepcijomis, kurios remiasi skirtingomis tarptautinių santykių teorijomis. Išnagrinėjus šios organizacijos specifiką ir transformaciją tiriančią akademinę literatūrą, galima išskirti tris svarbiausias koncepcijas: (a) NATO kaip saugumo bendruomenė; (b) NATO kaip aljansas; (c) NATO kaip kolektyvinio saugumo sistema. Trumpai jas apžvelgus, bus galima įvardinti, kurias jų požiūrio į tarptautinių santykių prigimtį nuostatas perima ir integruoja ekonominė aljansų teorija.

- **Saugumo bendruomenės** ⁵⁷ koncepcija iš esmės remiasi (inter)subjektyvia ontologija ir konstruktyvizmo prielaidomis, akcentuojant, kad valstybės geba formuoti kolektyvinę tapatybę. Bendros vertybės, normos, simboliai ir tarpusavio pasitikėjimas generuoja kolektyvinį identitetą, kuris sudaro sąlygas šalių bendradarbiavimui, stabilumui, taikiam sugyvenimui ir gerovei. ⁵⁸ Analizuojant NATO, kaip saugumo bendruomenės, charakteristikas ir pokyčius, esminis vaidmuo tenka sąjungininkų (liberalių demokratijų) tapatybės, vertybinio bendrumo, institucinės sąveikos ir sociokultūrinio konteksto analizei.

⁵⁷ Plačiau apie 1957 m. K. Deutsch įvestos saugumo bendruomenės (angl. *Security Community*) koncepcijos (K. Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1957) pritaikymą NATO tyrimams žr. E. Adler, „The Spread of Security Communities: Communities of Practice, Self-Restraint, and NATO’s Post–Cold War Transformation“, *European Journal of International Relations*, 14 (12), 2008, 195-230; Thomas Risse-Kappen, „Identity in a Democratic Security Community: The Case of NATO“. Kn. Peter J. Katzenstein (sud.), *The Culture of National Security*. New York: Columbia University Press, 1996; M. Williams, I. Neumann, „From Alliance to Security Community: NATO, Russia, and the Power of Identity“, *Millennium - Journal of International Studies*, 29 (2), 2000, 357-387; V. Pouliot, „The Alive and Well Transatlantic Security Community: A Theoretical Reply to Michael Cox“, *European Journal of International Relations*, Vol. 12(1), 2006, 119–127; I. D. Ivanov, „NATO’s Transformation and its Implications for International Relations Theory: The Relevance of Security Communities“, Paper presented at the annual meeting of The Midwest Political Science Association, 2006; V. M. Kitchen, „Argument and Identity Change in the Atlantic Security Community“, *Security Dialogue*, 40(1), 2009, 95–114.

⁵⁸ E. Adler, M. Barnett, *Security Communities*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

- **Aljansų formavimosi** teoretikai daugiausia remiasi struktūrinio realizmo (neorealizmo) logika, akcentuojami tiesioginiai ryšiai tarp tarptautinės sistemos, nacionalinių interesų ir saugumo politikos. Anarchiška aplinka, galios pasiskirstymas tarptautinėje sistemoje ir išorinės grėsmės nulemia racionalų siekį didinti galią ir saugumą. Įvairios valstybių sąveikos formos, įskaitant kolektyvinių gynybos struktūrų (pavyzdžiui, NATO) formavimąsi, traktuojamos kaip tokios šalių veikimo logikos rezultatas.⁵⁹ Remiantis šiais principais, aljansais siekiama atsverti išorinę grėsmę arba galią, jie yra nukreipti prieš kitą valstybę ar jų grupę, aljansų egzistavimui svarbus „priešo“ egzistavimas. Todėl tiriant NATO transformacijos tendencijas esminis vaidmuo tenka išorinių grėsmių analizei.
- **Kolektyvinio saugumo** atspirties tašku galima laikyti vilsonišką tarptautinių santykių aiškinimo tradiciją, turinčią daug bendra su svarbiausiomis Anglų (Tarptautinės bendruomenės) mokyklos nuostatomis, taip pat racionalaus pasirinkimo institucionalizmo (*rational choice institutionalism*) perspektyva. Kolektyvinio saugumo koncepcijos pagrindas – prielaida, kad grupė valstybių, veikiančių anarchinėje tarptautinėje aplinkoje ir turinčių bendrus interesus bei vertybes, sudaro struktūrą, kurioje yra išlaikomas valstybių suverenitetas, tačiau sutariama laikytis tam tikrų principų, leidžiančių realizuoti kolektyvinius tikslus.⁶⁰ Pavyzdžiui, susitariama dėl karinės

⁵⁹ John Duffield, „The North Atlantic Treaty Organization: Alliance Theory“, Kn. Bruce Bueno de Mesquita, Ngaire Woods (sud.), *Explaining International Relations Since 1945*, Oxford: Oxford University Press, 1996; S. Walt, *The Origins of Alliances*, Ithaca, NY: Cornell University Press 1990; E. Reiter, H. Gartner (sud.). *Small States and Alliances*, Heidelberg: Physica-Verlag, 2001; G. Snyder, „Alliances, Balance, and Stability“, *International Organization*“, 45(1), 1991, 121-142; C. Sprecher, V. Krause, „Alliances, Armed Conflict, and Cooperation: Theoretical Approaches and Empirical Evidence“, *Journal of Peace Research*, 43(4), 2006, 363–369; D. Gibler, J. A. Sewell, „External Threat and Democracy: The Role of NATO Revisited“, *Journal of Peace Research*, 43(4), 2006, 413–431.

⁶⁰ Earl Ravenal „An Autopsy of Collective Security“, *Political Science Quarterly*, 90(4), 1976, 697-714; C. Kupchan, „The Promise of Collective Security“, *International Security*, 20(1), 1995, 52-61; Anna Rulska, „NATO as a Collective Defense and a Collective Security Institution“, PhD Dissertation, Old Dominion University, 2010; George Downs, *Collective*

jėgos naudojimo taisyklių ir priemonių, kurių imamasi tas taisykles pažeidusių veikėjų atžvilgiu. NATO studijų kontekste itin svarbus vaidmuo tenka institucinių veiksmų analizei, kadangi bendros institucijos leidžia užtikrinti organizacijos prisitaikymą prie besikeičiančios saugumo aplinkos, didina veikėjų integracijos lygį ir leidžia lengviau neutralizuoti tarpusavio nesutarimus.⁶¹

Vertinant šias tris perspektyvas iš ekonominės aljansų teorijos pozicijų, visų pirma, reikia akcentuoti, kad ji atmeta konstruktyvistinę saugumo bendruomenės logiką – strateginės kultūros, bendrų normų ir kolektyvinės tapatybės analizė nėra pasitelkiama aiškinant aljanso naštos pasidalijimo elgesį.

Antra, struktūrinis realizmas ekonominei aljansų teorijai yra reikšmingas dviem svarbiausiais aspektais: (a) iš jo perimama valstybių racionalumo prielaida, šalys suvokiamos kaip unitariniai veikėjai, siekiantys maksimizuoti savo saugumą, jų sprendimus dėl kontribucijos aljanse taip pat lemia racionalūs saugumo interesai; (b) kertinis vaidmuo tenka grėsmių ir saugumo aplinkos vertinimui, kuris apibrėžia ne tik visos organizacijos strategiją, bet ir atskirų sąjungininkų interesus, gynybos politikos profilį ir lūkesčius iš sistemos.

Trečia, iš kolektyvinio saugumo studijų yra „pasiskolinamos“ nuostatos dėl institucijų svarbos ir gebėjimo daryti įtaką veikėjų elgesiui. Ekonominė aljansų teorija pripažįsta, kad tarptautinės organizacijos gali užtikrinti sklandų bendradarbiavimą tarp šalių, sumažinti jų sąveikos kaštus ir užtikrinti sisteminių taisyklių bei normų laikymąsi. Aljansas, kaip institucija, nubrėžia tam tikras šalių elgesio gaires bei ribas, suformuoja lūkesčius viena kitos

Security Beyond the Cold War, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994; T. R. Cusack, R.J. Stoll, „Collective Security and State Survival in the Interstate System“, *International Studies Quarterly*, 38(1), 1994, 33-59.

⁶¹ Helga Haftendorn, Robert O. Keohane, Celeste A. Wallander, *Imperfect Unions: Security Institutions over Time and Space*, Oxford University Press, 1999; Celeste A. Wallander, „International Assets and Adaptability: NATO after the Cold War“, *International Organization*, 54 (4), 2000, 705-735.

atžvilgiu, leidžia sklandžiau koordinuoti veiksmus ir institucionalizuoja „žaidimo taisykles“. Tai turi didelę įtaką šalių naštos pasidalijimo elgesiui, jų indėliui siekiant bendrų organizacijos tikslų ir apskritai sąveikai sistemos viduje. Nesant bendrų naštos pasidalijimo taisyklių ir kvotų, bei jų laikymąsi užtikrinančių institucinių mechanizmų, sunku tikėtis proporcingo naštos pasidalijimo organizacijos viduje.⁶²

Apibendrinant, galima konstatuoti, kad ekonominei aljansų teorijai būdinga tam tikra struktūrinio realizmo ir (racionalaus pasirinkimo) institucionalizmo sintezė, apibrėžianti jos pamatines prielaidas ir požiūrį į tarptautinių santykių realybę.

Keičiantis saugumo aplinkai, Aljansas patyrė fundamentalių permainų, kurios atsispindėjo ir teorijos evoliucijoje. Galima išskirti tris svarbiausius jos raidos etapus, kurių analizė leis (a) sistemingai atskleisti svarbiausias teorijos nuostatas ir Aljanso naštos pasidalijimo problemas; (b) įvertinti NATO teikiamo saugumo, kaip gėrybės, pobūdį, pokyčius ir reikšmę šalių sąveikai organizacijos viduje; (c) atskleisti šiuolaikiniame Aljanse (3 etapas) pasireiškiančias paskatas (mažųjų) valstybių naštos pasidalijimo elgesiui, taip padedant teorinį pagrindą tolesniam tyrimui.

1 etapas: Aljanso teikiamas saugumas kaip viešoji gėrybė

Visus tris ekonominės aljansų teorijos etapus jungia pamatinė nuostata, kad gynybos aljanso vidinę naštos pasidalijimo dinamiką leidžia paaiškinti jo teikiamo saugumo, kaip gėrybės, pobūdis. M. Olson ir R. Zeckhauser sukurtame klasikiniame teoriniame modelyje⁶³ Aljanso teikiamos atgrasymo ir saugumo garantijos yra laikomos viešąja gėrybe (*public good*), kuriai būdingi du svarbiausi bruožai:

⁶² Olson, Zeckhauser, 278.

⁶³ M. Olson ir R. Zeckhauser teorinė analizė atliekama remiantis žaidimų teorija – veikėjų racionalumo prielaidomis paremtu formaliu modeliavimu. Nors svarbiausias jų empirinio tyrimo objektas yra NATO, pats modelis gali būti pritaikomas ir kitiems aljansams, organizacijoms ar grupėms, kurių teikiamoms gėrybėms būdingi viešosios gėrybės bruožai.

- (a) neribotas prieinamumas – ji yra nevaržomai pasiekiamą visiems sistemos veikėjams (*non-excludability*);
- (b) nekonkurencinis pobūdis – jos „vartojimas“ nesumažina gėrybės kiekio kitiems organizacijos nariams, nepriklausomai nuo jų skaičiaus ir struktūros dydžio (*non-rival consumption*).

Šios nuostatos visų pirma išplaukia iš penktojo Šiaurės Atlanto sutarties straipsnio, pagal kurį karinė ataka prieš vieną valstybę automatiškai traktuojama kaip visų Aljanso šalių užpuolimas. Kitaip tariant, NATO saugumas laikomas nedalomu, o kolektyvinės gynybos mechanizmas automatiškai galioja visiems sąjungininkams.⁶⁴

Tokiomis aplinkybėmis, anot M. Olson ir R. Zeckhauser, šalių indėlis išlaikant organizaciją yra paskirstomas netolygiai. Didesnės NATO šalys natūraliai prisiima didžiausią finansinę, politinę ir karinę naštą, užtikrindamos kolektyvinę gynybą, jų kontribucija tiesiogiai lemia sistemos funkcionalumą. Tai skatina mažesnes šalis, kurių indėlis neturi apčiuopiamos įtakos bendram Aljanso veiksmingumui, vengti įsipareigojimų ir minimizuoti indėlį.⁶⁵

Kadangi mažųjų šalių prieiga prie Aljanso teikiamo saugumo negali būti apribota (sugaržyta), o organizacijos funkcionalumas (įskaitant saugumo garantijas) yra užtikrinamas kitų sąjungininkų sąskaita, jos neturi motyvacijos įnešti proporcingą indėlį ar jį didinti.⁶⁶ Mažosioms valstybėms nėra racionalu į kolektyvinę sistemą įnešti papildomą indėlį, jei nebestiprina jų pačių saugumo lygio. M. Olson šią situaciją pavadino „didžiųjų galių išnaudojimo“ (*exploitation of the great by the small*) fenomenu.⁶⁷ Vertinant iš visos sistemos perspektyvos, šalys, elgdamosi racionaliai ir vadovaudamosi nacionaliniais interesais, nėra linkusios skirti tiek išteklių, kiek reikalinga žvelgiant kolektyviniu požiūriu.

Vertinant NATO vidinę dinamiką, ypač svarbus vaidmuo tenka

⁶⁴ Olson, Zeckhauser, 267.

⁶⁵ Plümper, Neumayer, 7.

⁶⁶ Todd Sandler, Keith Hartley, „Economics of Alliances: The Lessons for Collective Action“, *Journal of Economic Literature*, Vol. 39, 2001, 869.

⁶⁷ Olson, 3.

hegemoninės valstybės įsipareigojimams. Remiantis M. Olson, NATO šalių grupę galima laikyti privilegijuota (*privileged*), kadangi vienas jos narys gali savarankiškai užtikrinti kolektyvinės gėrybės išlaikymą ir yra tuo suinteresuotas.⁶⁸ JAV galia ir jos suinteresuotumas organizacijos veiksmingumu yra kertinis Aljanso sisteminio stabilumo garantas. Tai turi „persiliejiimo“ (*spill-over*) efektą ir skatina kitus sąjungininkus išsisukinėti nuo įsipareigojimų, kadangi hegemono resursais užtikrinama kolektyvinio saugumo sistemos nauda tampa nevaržomai prieinama visiems sistemos dalyviams.⁶⁹ Jei hegemoninė valstybė yra iš principo suinteresuota visos sistemos efektyvumu, ji gali būti linkusi labiau toleruoti kitų sąjungininkų naštos vengimo elgesį. Kitų šalių priklausymas organizacijai hegemonui gali būti reikšmingas dėl galimybės sustiprinti politinį legitimumą tarptautinėje erdvėje, išlaikyti politinę sąjungininkų kontrolę ir pan.⁷⁰

Praktinės politikos požiūriu, šias įžvalgas gerai atspindi Aljanso situacija šaltojo karo pradžioje. 6-ajame ir 7-ojo dešimtmečio pradžioje, „Abipusio garantuoto sunaikinimo“ (*Mutual Assured Destruction – MAD*) doktrinos eroje, svarbiausias NATO tikslas buvo užtikrinti efektyvų branduolinio atgrasymo skėtį, tam pasitelkiant JAV ir Didžiosios Britanijos strateginę branduolinę ginkluotę bei įvairiose Europos šalyse dislokuotus JAV taktinius branduolinius ginklus. Šios doktrinos esmė – Aljanso įsipareigojimas automatiškai panaudoti branduolinę ginkluotę atsakomajam smūgiui tuo atveju, jei SSRS pažeistų NATO šalių teritorinį integralumą arba įvykdytų branduolinę ataką.⁷¹ Taip buvo tikimasi atsverti po Antrojo pasaulinio karo pabaigos ženkliai išaugusį Sovietų Sąjungos pranašumą konvencinės ginkluotės srityje.

Tokiu žingsniu JAV prisiėmė neproporcingai didelę naštą už viso Aljanso teritorinio integralumo ir saugumo išlaikymą. Žvelgiant iš teorinės

⁶⁸ Ibid, 50.

⁶⁹ Sandler, Hartley, „Economics of Alliances: The Lessons for Collective Action“, 871-872.

⁷⁰ Thomas Plümper, Eric Neumayer, „Free-Riding in Alliances: Testing an Old Theory with a New Method“, *Conflict Management and Peace Science*, 2014, 7.

⁷¹ Šią doktriną (MC 48) NATO Šiaurės Atlanto taryba oficialiai patvirtino 1954 m. Žr. Gregory W. Pedlow (sud.), „NATO Strategy Documents 1949-1969“, NATO, 1997, 17-18.

perspektyvos, JAV teikiamos branduolinio atgrasymo garantijos atitiko svarbiausius viešosios gėrybės kriterijus: (a) jos buvo nevaržomai prieinamos visiems Aljanso nariams (*non-excludable*); (b) grupės padidėjimas (pavyzdžiui, 1955 m. į NATO priėmus Vakarų Vokietiją) nesumažino branduolinio atgrasymo efektyvumo lygio kitiems sąjungininkams (*non-rival*).

M. Olson ir R. Zeckhauser teorijos pagrindu buvo atlikta nemažai empirinių 6-jo ir 7-ojo dešimtmečio Aljanso naštos pasidalijimo tyrimų, patvirtinusių hipotezę, kad didžiosios valstybės yra linkusios prisiimti didesnę organizacijos kaštų dalį, o mažosios – įnešti mažesnę kontribuciją.⁷² Šiuo laikotarpiu buvo užfiksuota stipri koreliacija tarp šalies dydžio (matuojant bendrąjį nacionalinį produktą) ir gynybai skiriamų lėšų (matuojant gynybos biudžetui tenkantį procentą nuo BNP), tokiu būdu patvirtinant mažųjų valstybių kaip „naštos vengėjų“ statusą.⁷³ Apibendrinant pirmąjį etapą, galima teigti, kad aštri konfrontacija su SSRS, branduolinio atgrasymo dominavimas NATO doktrinoje ir visiška sąjungininkų priklausomybė nuo JAV branduolinės ginkluotės užtikrinamų saugumo garantijų nulėmė Aljanso teikiamo saugumo, kaip viešosios gėrybės, pobūdį, kuris užprogramavo netolygų naštos pasidalijimą NATO viduje ir tapo paskata mažosioms valstybėms vykdyti naštos vengimo politiką, atsakomybę už organizacijos finansavimą permetant ant kitų sąjungininkų, ypač hegemoninės galios, pečių.

2 etapas: Aljanso teikiamas saugumas kaip dalinai viešoji gėrybė

Klasikinis M. Olson ir R. Zeckhauser modelis susilaukė daug kritikos. Visų pirma, buvo kvestionuojama, ar NATO teikiamas saugumas gali būti laikomas viešąja gėrybe.⁷⁴ Kitaip tariant, buvo suabejota jo nevaržomu

⁷² John R. O Neal, „The Theory of Collective Action and Burden Sharing in NATO“, *International Organization*, 44, no. 3, 1990, 379-386.

⁷³ Apžvalgą žr. Sandler, Hartley, „Economics of Alliances: The Lessons for Collective Action“, 882-886.

⁷⁴ Plümper, Neumayer, 9. Taip pat žr. Avery Goldstein, „Discounting the Free Ride: Alliances and Security in the Post-War World“, *International Organization*, Vol. 49, No. 1, 1995.

prieinamumu ir nekonkurenciniu pobūdžiu. Be to, daug pastabų susilaukė ekonominės aljansų teorijos pradininkų taikyta metodologija. Pavyzdžiui, sąjungininkų indėlių į NATO buvo įprasta matuoti vertinant santykį tarp jų BNP/BVP ir gynybos išlaidoms tenkančios BNP/BVP dalies, tokiu būdu darant prielaidą, kad visų sąjungininkų strateginiai interesai iš esmės sutampa, o jų gynybos biudžetai gali būti vienodai traktuojami kaip kontribucija į NATO. Kritikai atkreipė dėmesį į tai, kad kai kurios šalys (pvz., JAV) turi globalių tikslų arba specifinių vidinių poreikių, kurių įgyvendinimui pasitelkiami nacionaliniai kariniai išteklių niekaip neatspindi jų kontribucijos Aljanse.⁷⁵

Poreikį adaptuoti teoriją ypač paskatino besikeičianti tarptautinio saugumo situacija ir NATO strategija. 7 dešimtmetyje „Abipusio garantuoto sunaikinimo“ principus pakeitė „Lankstaus atsako doktrina“.⁷⁶ Jos esmė – sumažėjęs branduolinio atgrasymo vaidmuo NATO strategijoje ir Aljanso įsipareigojimas išplėsti galimų atsako į SSRS agresiją priemonių arsenalą, šalia branduolinių ginklų įtraukiant ir konvencinių pajėgų panaudojimą. Konvencinė ginkluotė (tankai, šarvuočiai, koviniai sraigtasparniai ir pan.), kuriai naujoje strategijoje teko svarbus vaidmuo, jau nebuvo nevaržomai prieinama visiems sąjungininkams.

Įvertinę besikeičiančią situaciją, T. Sandler ir J. Murdoch suformulavo alternatyvų modelį („*Joint Product Model*“), kurio esmė – savotiška valstybių indėlio diferenciacija, pabrėžiant, kad jų gynybos biudžetai ir vykdoma politika gali prisidėti generuojant ne tik viešąsias (*public*), bet ir dalinai viešas (*impure public*) bei privačias (*private*) gėrybes.⁷⁷ Konvencinės ginkluotės vystymas prisideda prie Aljanso atgrasymo efektyvumo, tačiau ji taip pat gali būti paskirta išimtinai nacionaliniams poreikiams, kurie nebūtinai atitinka NATO tikslus. Pavyzdžiui, intensyvus Portugalijos ginklavinimas ir didelės karinės

⁷⁵ Plümper, Neumayer, 12-13.

⁷⁶ NATO, North Atlantic Military Committee, MC 14/3(Final), 1968. Žr. Gregory W. Pedlow (sud.), „NATO Strategy Documents 1949-1969“, NATO, 1997.

⁷⁷ Sandler, Murdoch, „On Sharing NATO Defence Burdens in the 1990’s and Beyond“, 301-303. Taip pat žr. Todd Sandler, James Murdoch, „Controversy: Alternative Approaches to the Study of Alliance Burden Sharing“, *International Studies Quarterly* 35, 1991.

išlaidos 7 dešimtmetyje, siekiant išlaikyti kolonijų Afrikoje kontrolę, menkai prisidėjo prie kitų sąjungininkų ir visos organizacijos saugumo stiprinimo.⁷⁸

Be to, išryškėjo konkurencinis (*rival*) gėrybės pobūdis, kadangi konkrečioje Aljanso geografinėje vietovėje sutelktos sausumos pajėgos paprasčiausiai negali būti tuo pat metu panaudotos kitur. Tokiomis aplinkybėmis neliko hegemoninės galios ir kitų stipriausių valstybių užtikrinamo gynybinio pajėgumo automatiško „persiliejiimo“ visiems sąjungininkams efekto, kuris buvo neišvengiamas Aljanso doktrinoje dominuojant branduolinio atgrasymo modeliui. Tai skatino NATO saugumo garantijomis besąlygiškai linkusias pasikliauti mažesnes šalis stiprinti nacionalinę gynybą, taip prisidedant ir prie bendro organizacijos gynybinio pajėgumo didėjimo.

Galiausiai, įsigaliojus „Lankstaus atsako doktrinai“ tapo sunkiau išvengti įsipareigojimų, kadangi nepakankamą konvencinę ginkluotę turinti valstybė galėjo būti traktuojama kaip silpnoji grandis, galinti iššaukti Sovietų Sąjungos agresiją.⁷⁹ Tai buvo ypač aktualu Aljanso periferijos valstybėms (pavyzdžiui, Danijai). Atitinkamai, padidėjo hegemoninės galios ir kitų sąjungininkų spaudimas joms skirti adekvatų gynybos finansavimą ir plėtoti teritorinei gynybai reikalingus pajėgumus.

Taigi stiprėjanti konvencinės ginkluotės svarba ir besikeičiantis Aljanso teikiamo saugumo pobūdis sudarė struktūrines sąlygas mažėti naštos vengimo tendencijoms organizacijos viduje. Be to, kitaip nei „Abipusio garantuoto sunaikinimo“ laikotarpiu, tokioje sistemoje svarbus vaidmuo teko organizacijos dydžiui. NATO gynybai remiantis ribotais konkurencinio pobūdžio ištekliais, naujų narių priėmimas galėjo susilpninti kolektyvinę sistemą, todėl tapo svarbu užtikrinti, kad organizaciją papildančios valstybės būtų pasiruošusios adekvačiai prisidėti prie viso Aljanso saugumo.

Šias teorines išvalgas patvirtino ir empiriniai tyrimai, nagrinėjantys ryšius tarp sąjungininkų dydžio, iš Aljanso gaunamos naudos ir jų indėlio.

⁷⁸ Sandler, Hartley, „Economics of Alliances: The Lessons for Collective Action“, 876.

⁷⁹ Todd Sandler, „Alliance Formation, Alliance Expansion, and the Core“, *Journal of Conflict Resolution*, 43:6, 1999, 740-742.

Rezultatai rodo, kad 8-ajame dešimtmetyje, pasikeitus NATO doktrinai ir sumažėjus branduolinio atgrasymo vaidmeniui, šalys prisiėmė daugiau atsakomybės už nacionalinį saugumą, jų kontribucija išaugo, o neproporcingo naštos pasidalijimo tendencijos visos organizacijos mastu sumažėjo.⁸⁰

Kita vertus, svarbu pabrėžti, kad nepaisant pokyčių organizacijos strategijoje, principinis Aljanso veiklos profilis nepasikeitė. Visų pirma, išliko tvirtas visų sąjungininkų konsensusas dėl Sovietų Sąjungos keliamos grėsmės, kaip NATO egzistencinio pagrindo. Aljanso atgrasymo, įskaitant branduolinį, ir teritorinės gynybos funkcijos išliko esminės, jų užtikrinimui buvo pajungtos visos organizacijos karinės ir politinės struktūros. Saugumo samprata iš esmės apsiribojo karine dimensija. Svarbiausias ginkluotųjų pajėgų plėtros prioritetas buvo pasirengimas didelio masto teritorinei gynybai, atitinkamai buvo organizuojama ir visa NATO logistikos, gynybos planavimo, kovinio rengimo, infrastruktūros plėtros ir vadaviečių sistema.

Taigi išaugęs dėmesys konvenciniams pajėgumams ir padidėjusi individualios sąjungininkų kontribucijos svarba pakoregavo, bet iš esmės nepakeitė Aljanso teikiamo saugumo, kaip viešosios gėrybės, pobūdžio. Išliekant besąlygiškam hegemoninės galios suinteresuotumui NATO veiksmingumu ir atgrasymo funkcijos patikimumu, mažesnės Aljanso valstybės išlaikė nemažą manevro laisvę ir galimybes vykdyti naštos vengimo politiką. Jų indėlis, vertinant bendrą ginklavimosi varžybų mastą, išliko labiau simbolinis.

Apibendrinant, antrajam ekonominės aljansų teorijos etapui priskirtinos studijos adaptavo klasikinio modelio prielaidas, traktuodamos NATO teikiamą saugumą kaip dalinai viešąją gėrybę. Žvelgiant iš mažesnių šalių perspektyvos, pasikeitusi doktrina ir išplėstas atsako į galimą agresiją priemonių spektras

⁸⁰ Pavyzdžiui, T. Sandler ir J. Murdoch šalių indėlio pasiskirstymą Aljanso mastu tyrė vertindami santykį tarp jų indėlio į NATO (šaliai tenkanti visų sąjungininkų gynybos išlaidų sumos dalis) ir iš organizacijos gaunamos naudos (ji operacionalizuojama kaip šaliai nuo visų sąjungininkų sumos tenkanti populiacijos, BVP ir išorinių sienų dalis, suteikiant šiems trims rodikliams vienodus svorius). Ryšys tarp indėlio ir naudos kintamųjų matuojamas naudojant Vilkoksono ranginį ženklų kriterijų (*Wilcoxon signed-rank test*). Žr. Sandler, Murdoch, 309-312. Antrajam etapui priskirtinų tyrimų apžvalgą žr. Sandler, Shimizu, 47.

lėmė sumažėjusias galimybes išsisukti nuo įsipareigojimų, kadangi (a) išaugo atskirų valstybių kontribucijos reikšmė viso Aljanso mastu ir poreikis investuoti į nacionalinius gynybos pajėgumus; (b) padidėjo kitų sąjungininkų spaudimas šalims prisiimti didesnę naštą. Kita vertus, išliekanti aiški grėsmė ir tvirtas JAV įsipareigojimas išlaikyti visos sistemos efektyvumą sudarė struktūrinės sąlygas ir toliau vengti naštos, nerizikuojant prarasti Aljanso saugumo garantijų.

3 etapas: Aljanso saugumas kaip išskaidyta „klubo“ gėrybė

Po šaltojo karo fundamentaliai pasikeitus tarptautinei saugumo situacijai, Aljanso funkcijos, grėsmių vertinimas ir veiklos spektras labai išsiplėtė, o tai apibrėžia NATO užtikrinamo saugumo pobūdį ir vidinę sąjungininkų sąveiką. Kertinės šiuolaikinio ⁸¹ Aljanso teikiamo saugumo charakteristikos šioje disertacijoje atskleidžiamos įvertinant dviejų svarbiausių organizacijos veiklos dimensijų – (a) kolektyvinės gynybos ir (b) krizių valdymo – specifiką.

Nagrinėjant besikeičiantį NATO **kolektyvinės gynybos** pobūdį, galima išskirti du prieštarigus aspektus. Viena vertus, kolektyvinė gynyba (*collective defence*) formaliai išlieka Aljanso pagrindu, ji yra įvardijama kaip viena iš trijų kertinių organizacijos užduočių (*core tasks*). ⁸² Svarbiausiame politiniame tiriamo laikotarpio NATO dokumente – 2010 m. priimtoje Strateginėje koncepcijoje – konstatuojama, jog „atgrasymas, paremtas branduolinių ir konvencinių pajėgumų deriniu, išlieka kertiniu visos Aljanso strategijos elementu.“⁸³ Nors dokumente akcentuojama, kad nei viena valstybė nelaikoma

⁸¹ Disertacijoje vartojant terminą „šiuolaikinis Aljansas“ turimas omenyje NATO raidos periodas nuo 1999 m. (operacija Kosove ir Aljanso Strateginės koncepcijos priėmimas), iki 2012 m. (baigtinė disertacijos tyrimo riba).

⁸² Kitos dvi svarbiausios užduotys – krizių valdymas (*crisis management*) ir kooperacinis saugumas (*cooperative security*).

⁸³ NATO, „Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization“, Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon, 19-20 November 2010, 14. http://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Strat_Concept_web_en.pdf [žiūrėta 2014.04.08]

priešininku (*adversary*), „niekas neturėtų suabejoti Aljanso kolektyvinės gynybos įsipareigojimu, jei iškiltų grėsmė kurios nors NATO narės saugumui.“⁸⁴

Kita vertus, NATO viduje nebėra aiškaus sutarimo, ką reikėtų laikyti grėsme. Aljanso doktrinoje skiriamas vis didesnis dėmesys naujiesiems saugumo iššūkiams: kibernetinėms grėsmėms, tarptautiniam terorizmui, transporto jungčių ir energijos išteklių tiekimo sutrikdymui, masinio naikinimo ginklų ir balistinių raketų platinimui, nestabilioms valstybėms ir kt.⁸⁵ Atsižvelgiant į tokį platų potencialių grėsmių spektrą, skirtingą jų prigimtį ir įvairias pasireiškimo formas, kolektyvinės gynybos įsipareigojimų įgyvendinimas tampa itin sunkiai realizuojamu praktikoje, o tradiciniai atgrasymo mechanizmai daugeliu atveju yra neefektyvūs.

Tokioje saugumo aplinkoje apskritai sumažėja galimybės apibrėžti, koks grėsmių pasireiškimas galėtų patekti į Šiaurės Atlanto sutarties 5 straipsnio kategoriją. Pavyzdžiui, NATO operacija Afganistane buvo pradėta po 2001 m. rugsėjo 11 d. teroristinių išpuolių, pirmą kartą Aljanso istorijoje aktyvavus kolektyvinės gynybos mechanizmą pagal 5 straipsnį. Tai gerai iliustruoja saugumo „deteritorializacijos“ tendencijas, asimetrines grėsmes už NATO ribų susiejant su kolektyvinės gynybos principu. NATO darbotvarkėje statiška ir reakcinę teritorinės gynybos koncepciją pakeitė prevencinis požiūris, įvairiomis proaktyvios Aljanso veiklos formomis siekiant užkirsti kelią galimoms atakoms prieš sąjungininkus. Kaip akcentavo buvęs NATO generalinis sekretorius, „privalome suprasti, kad teritorinė gynyba dažnai prasideda toli nuo mūsų sienų, pavyzdžiui, Afganistane“.⁸⁶ Atitinkamai keičiasi ir 5 straipsnio interpretavimas, tačiau lieka neapibrėžta, pavyzdžiui, kokio tipo ir masto kiberataka galėtų būti traktuojama kaip karinis užpuolimas,

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid, 10-13.

⁸⁶ NATO, „Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen „New Challenges – Better Capabilities“, Bratislava, 2009.

ir kokios atsako priemonės yra galimos neutralizuojant šią grėsmę.⁸⁷

Be to, nors kolektyvinės gynybos mechanizmas formaliai visiems sąjungininkams galioja vienodai, *de facto* jų saugumą lemia konkrečios Aljanso įgyvendinamos priemonės, kuriomis šis mechanizmas realizuojamas praktiškai, pavyzdžiui, sąjungininkų pajėgų dislokavimas šalies teritorijoje, gynybos planų parengimas, karinės paramos suteikimas ir pan. Sprendimas panaudoti ar nepanaudoti šias priemones ženkliai priklauso hegemoninės galios ir didžiųjų valstybių politinės valios, todėl NATO užtikrinamas saugumas nėra automatiškai garantuojama gėrybė, jam būdingas konkurencinis pobūdis.

Be to, Aljansui būdingas stiprėjantis heterogeniškumas. Intensyviai vykusi plėtra (1999-2012 m. narių skaičius išaugo nuo 16 iki 28 narių) įnešė daug įvairovės, visos šalys turi specifinį pajėgumą, apginamumo problemų, gynybos politikos prioritetų, industrinės bazės ir geografinių charakteristikų rinkinį, kuris neabejotinai atsiliepia organizacijos veiksmingumui ir naštos pasidalijimo dinamikai. Skirtinguose NATO regionuose grėsmės suprantamos nevienodai, todėl, kitaip nei ankstesniais etapais, iš esmės nelieka galimybės visos organizacijos mastu užtikrinti bendrų atgrasymo ir gynybos priemonių.

Pavyzdžiui, Rytų Europos šalims svarbus Aljanso laiduojamo saugumo elementas yra tiesioginis JAV ir NATO karinis matomumas regione. Tuo tarpu Pietų Europos valstybėms tai nėra aktualu, jos siekia didesnio NATO vaidmens užtikrinant jūrų saugumą ir sprendžiant nelegalios imigracijos problemas. Taigi Aljansas matomas kaip tam tikra „įrankių dėžė“, skirta skirtingų sąjungininkų interesams realizuoti. Nesant bendros egzistencinės grėsmės, tokia situacija „išskaido“ NATO teikiamą saugumą, jis neapsiriboja karinėmis priemonėmis ir įgyja daug įvairių formų. Šalys siekia pritraukti Aljanso priemones bei resursus skirtingų nacionalinių ir regioninių problemų sprendimui.

Šias tendencijas dar labiau sustiprina antrosios svarbiausios NATO veiklos dimensijos – **krizių valdymo** – įsitvirtinimas darbotvarkėje. 2010 m.

⁸⁷ David Yost, „NATO’s evolving purposes and the next Strategic Concept“, *International Affairs*, 86: 2, 2010, 509-510.

Strateginėje koncepcijoje konstatuojamas NATO ryžtas aktyviai „įsitraukti, kai būtina, siekiant užkirsti kelią ir suvaldyti krizes, stabilizuoti pokonfliktines situacijas ir paremti rekonstrukciją.“⁸⁸ 1999 m. – 2012 m. krizių valdymas už NATO ribų neabejotinai buvo svarbiausias Aljanso veiklos prioritetas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įvairios taikos palaikymo, humanitarinės, konfliktų prevencijos operacijos turi nemažai viešosios gėrybės charakteristikų, kadangi jų teikiama nauda (pavyzdžiui, terorizmo prevencija, stabilumo plėtra ar humanitarinių krizių suvaldymas) yra aktuali ir nevaržomai prieinama visiems sąjungininkams, įskaitant ir tuos, kurie visai nedalyvavo operacijoje arba įnešė tik minimalų indėlį („persiliejo“ efektas).⁸⁹ Paradoksalu tai, kad nepaisant šių viešosios gėrybės elementų, išaugusi krizių valdymo svarba dar labiau „išskaido“ Aljanso teikiamą saugumą, įtvirtindama jo, kaip riboto prieinamumo (*excludable*) „klubo“ gėrybės, pobūdį.

Taip yra todėl, kad intensyvus įsitraukimas į krizių valdymo operacijas ir tam reikalingų ekspedicinių pajėgumų vystymas, atitinkantis NATO dominuojančių JAV interesus, pareikalauja reikšmingo indėlio iš viso Aljanso. Tačiau tai nėra tiesiogiai aktuolu didžiajai daliai sąjungininkų, ypač mažesnėms šalims, kurios dažniausiai pasižymi ribotu geografiniu ir funkcinu gynybos politikos spektru. Todėl padidėjusi krizių valdymo operacijų svarba NATO darbotvarkėje dažnai nukreipia Aljanso resursus nuo kitiems sąjungininkams aktualių saugumo problemų.

Tokioje situacijoje Aljansas funkcionuoja nuolatinių vidinių „mainų“ pagrindu: JAV turi galimybę įvairiomis priemonėmis užtikrinti kitų sąjungininkų saugumo klausimų sprendimą, tačiau reikalauja jų kontribucijos vykdant krizių valdymo užduotis. Pavyzdžiui, Rytų Europos valstybėms visiškai nedalyvaujant JAV inicijuotose tarptautinėse operacijose, būtų sudėtinga tikėtis papildomų saugumo garantijų regione ar paramos joms svarbioms politinėms-karinėms iniciatyvoms, ypač tais laikotarpiais, kai JAV-

⁸⁸ NATO, „Strategic Concept“, 2010, 19.

⁸⁹ Kita vertus, krizių valdymo operacijos neatitinka nekonkurencinio pobūdžio (*non-rival*) kriterijaus, kadangi joms priskirti pajėgumai nebegali būti panaudoti kitais tikslais tuo pačiu metu, o kai kurie sąjungininkai tai gali traktuoti kaip jų saugumo susilpninimą.

Rusijos santykiai yra pozityvūs. Tokioje sistemoje saugumas yra gėrybė, kurios reikia nusipelnyti, prisidedant prie prioritetinių Aljanso veiklos formų, o būtent dalyvavimas operacijose tampa viena svarbiausių „narystės mokesčio“ išraiškų.⁹⁰ Kitaip nei pirmojo ir antrojo etapo sąlygomis, hegemonas nėra žūtbūt suinteresuotas Aljanso veiksmingumu, todėl sąjungininkai nebegali laisvai kliautis „nemokamomis“ saugumo garantijomis. NATO šalims neprisidedant prie prioritetinių Aljanso uždavinių, jų atžvilgiu gali būti panaudotos įvairios poveikio priemonės, pavyzdžiui, sumažinant karinio bendradarbiavimo lygį, nutraukiant politinę paramą ar išsakant viešą kritiką.

Galiausiai, svarbu tai, kad išsiplėtęs Aljanso funkcinis profilis nulėmė galimų indėlio formų pokyčius. Be ir ankstesniais etapais aktualaus gynybos biudžeto dydžio, didelę svarbą įgijo kitų įsipareigojimų – ypač susijusių su gebėjimu dalyvauti krizių valdymo operacijose (pavyzdžiui, perdislokuojamų ir išlaikomų pajėgų dalis) – laikymasis ir realus dalyvavimas NATO operacijose. Ši tendencija tapo ypač akivaizdi po 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių, JAV iniciavus fundamentalią NATO struktūrų ir pajėgumų reformą, kuria siekiama stiprinti organizacijos gebėjimus vykdyti ekspedicines užduotis. Hegemoninė galia yra suinteresuota adekvačiu sąjungininkų indėliu užtikrinant NATO, kaip globalios krizių valdymo sistemos, efektyvumą.

Apibendrinant trečiojo ekonominės aljansų teorijos etapo nuostatas, galima teigti, kad NATO teikiamas saugumas – ir (a) kolektyvinės gynybos, ir (b) krizių valdymo prasme – tapo išskaidyta „klubo“ gėrybe. Tai lėmė (a) išsiplėtęs grėsmių spektras, plati kolektyvinės gynybos samprata, šalių fragmentacija organizacijos viduje ir skirtingi lūkesčiai iš Aljanso; (b) išaugusi krizių valdymo dimensijos svarba ir išsiplėtusios kontribucijos formos, sudarančios sąlygas vidiniams mainams tarp hegemoninės galios ir nuo jos teikiamų saugumo priemonių priklausomų kitų Aljanso valstybių. Šie pokyčiai sukūrė paskatas šalims, norinčioms užsitikrinti NATO įsitraukimą sprendžiant joms aktualias problemas, įnešti proporcingą indėlį.

Apžvelgiant visus tris ekonominės aljansų teorijos etapus iš mažųjų

⁹⁰ Ringsmose, „NATO Burden-Sharing Redux“, 331-332.

šalių perspektyvos, galima teigti, kad pirmajame etape, esant didelei branduolinio atgrasymo svarbai, saugumo garantijos tapo „persiliejančia“ viešąja gėrybe, tai sudarė sąlygas jų naštos vengimo elgesiui. Antrajame etape, lankstaus atsako doktrinos eroje, išaugusi konvencinių pajėgumų svarba tapo stimulu atsakingiau žiūrėti į savo įsipareigojimus, tačiau išliko galimybė vykdyti naštos vengimo politiką. Šiuolaikinis NATO funkcionuoja kaip klubas, kuriame saugumas yra paskirstomas netolygiai. Siekis pasinaudoti Aljanso garantijomis ir priemonėmis yra paskata mažosioms valstybėms užtikrinti adekvatų „narystės mokestį“. Galima daryti išvadą, kad Aljanso naštos pasidalijimo, kaip kolektyvinio veiksmo problemos, specifika apibrėžia jo teikiamo saugumo charakteristikos ir pobūdis. NATO istorijos eigoje šis pobūdis keitėsi, priklausomai nuo organizacijos grėsmių vertinimo, strategijos (doktrinos) ir hegemono vaidmens užtikrinant sistemos veiksmingumą.

Lentelė 1. Ekonominės aljansų teorijos raidos etapai

	I etapas	II etapas	III etapas
NATO doktrina ir grėsmių vertinimas	Branduolinis atgrasymas Aiški grėsmė	Lankstaus atsako doktrina Aiški grėsmė	Krizių valdymas Plati grėsmių samprata
Hegemono vaidmuo	Tvirti įsipareigojimai	Tvirti įsipareigojimai	Ribotas suinteresuotumas
Saugumo pobūdis	Viešoji gėrybė	Dalinai viešoji gėrybė	Išskaidyta „klubo“ gėrybė
Poveikis mažosioms šalims	Paskata vengti naštos	Ribota paskata didinti kontribuciją	Paskata įnešti „narystės mokestį“?

Nors ekonominė aljansų teorija gerai atskleidžia NATO naštos pasidalijimo dinamiką sisteminiu lygmeniu ir leidžia identifikuoti svarbiausias implikacijas mažosioms šalims skirtingais etapais, ji skiria nepakankamai dėmesio jų narystės Aljanse ypatumams. Kitaip tariant, ši teorija įvertina iš sistemos savybių išplaukiančias paskatas mažosioms šalims, tačiau nesiekia

detalizuoti jų gynybos politikos bruožų. Ekonominės aljansų teorijos siūlomą aiškinimą leis papildyti mažųjų valstybių studijų lauke įvardijamos pagrindinės jų narystės kolektyvinio saugumo sistemoje charakteristikos, atskleidžiančios šios šalių grupės specifiką. Atsižvelgiant į šiuos ypatumus, bus galima suformuluoti hipotezę dėl mažųjų šalių naštos pasidalijimo elgesį sąlygojančių veiksnių šiuolaikinėje saugumo aplinkoje (3 etapo aplinkybėmis).

1.2. Mažosios valstybės kolektyvinio saugumo sistemoje

Anot vieno svarbiausių šios srities tyrinėtojų R. Rothstein, mažosios valstybės nėra tiesiog „mažesnės didžiosios šalys“ (*great powers writ small*), jos „mąsto ir veikia kitaip, ir bet koks į tai neatsižvelgiantis vertinimas bus pernelyg supaprastinantis ir neadekvatus“.⁹¹ R. Rothstein ir kiti mažųjų valstybių studijų laukui priskirtini autoriai ieško jų savitumą apibrėžiančių charakteristikų ir elgesio modelių. Nagrinėjamas šalių dydžio (mažumo) poveikis elgesiui, vaidmeniui tarptautinėje arenoje, saugumo politikai ir įtakos svertams tarptautinėse organizacijose. Remiantis kitu žymiu mažųjų šalių tyrėju I. Neumann, chronologiškai galima identifikuoti tris svarbiausius mažųjų valstybių studijų etapus, kurie apžvelgiami lentelėje (Lentelė 2).

Lentelė 2. Mažųjų šalių studijų apžvalga⁹²

Laikotarpis ir kontekstas	1950 m. – 1970 m. Itin didelis susidomėjimas mažosioms šalims; jų skaičiaus išaugimas dėl dekolonizacijos proceso; šaltojo karo	1980 m. – 1990m. Mažėjantis susidomėjimas; Globalios tarpusavio priklausomybės klausimai; mažėjantis JAV	1990 m. – dabar Mažųjų valstybių studijų atgijimas, globalizacija, regionalizacija, išaugęs valstybių skaičius dėl SSRS griūties
----------------------------------	--	---	---

⁹¹ Rothstein, 1.

⁹² Adaptuota iš Iver B. Neumann, Sieglinde Gstöhl, „Lilliputians in Gulliver’s World: Small States in International Relations“, University of Iceland, Institute of International Affairs, 2004, 13. Pačių svarbiausių mažųjų valstybių tyrimų santraukas ir apžvalgą žr. Jessica L. Beyer (et.al.), „Annotated Bibliography for Small State Volume“, <http://archive1.diplomacy.edu/SmallStates/Resources/display.asp?Topic=Bibliography> [žiūrėta 2014.04.08]

	konfliktas	vaidmuo	
Dominuojanti TS teorija	Realizmas/ neorealizmas	Neorealizmas vs. Neoliberalus institucionalizmas	Racionalizmas vs. Socialinis konstruktyvizmas
Tyrimų tematika	Apibrėžimo problematika; mažumo atspindys užsienio ir saugumo politikoje; vaidmuo tarptautinėse organizacijose	Ekonominė priklausomybė; vystymosi (<i>development</i>) klausimai	Europos integracija, globalizacija; nacionalizmo (etnopolitinių konfliktų) klausimai

Bendriausia prasme, mažųjų šalių užsienio politikai būdingi tokie bruožai kaip ribotas saugumo ir gynybos politikos interesų spektras ir įsitraukimas į įvairių klausimų sprendimą tarptautiniu mastu, veiklos apribojimas artimiausia geografine aplinka, tarptautinės teisės normų rėmimas, prioritetas ekonominėms bei diplomatinėms užsienio politikos priemonėms.⁹³

Šioje disertacijoje susikoncentruojama į mažųjų valstybių **saugumo politikos** studijų perspektyvą. Šiuo požiūriu, mažosios šalys daugiausia traktuojamos kaip turinčios menką įtaką tarptautinei galios struktūrai, lengvai pažeidžiamos ir privestos paklusti galingesnių valstybių reikalavimams. Jų politika laikoma determinuota nuo jų nepriklausančių sisteminių veiksnių, mažosios šalys susiduria su teritorinio integralumo, politinio suvereniteto išlaikymo problemomis,⁹⁴ taip pat galimu jų autonomijos suvaržymu, palikimo likimo valiai (*abandonment*) ir įtraukimo į joms neaktualių konfliktus rizika.⁹⁵

Įvertinus tokius objektyvius kriterijus kaip teritorijos dydis, populiacija, natūralių išteklių atsargos, industrinis ar karinis potencialas, mažesnės šalys visuomet atsiduria silpnųjų vaidmenyje, todėl yra priverstos ieškoti įvairių išorinės paramos formų. Jos siekia savo strategiją adaptuoti (neprovokuojant, pataikaujant, prisišliejant ir pan.) pagal didžiųjų valstybių interesus, kurios dažnai kišasi į mažųjų šalių vidaus reikalus, išnaudodamos jų turimus gamtinius resursus, specifinę geografinę padėtį ir pan. Galima konstatuoti, kad viena svarbiausių mažųjų valstybių charakteristikų yra karinis, politinis bei ekonominis pažeidžiamumas ir jo sąlygotas išorinės paramos poreikis,

⁹³ Hey, 5-7.

⁹⁴ Bailes, Rickli, Thorhallsson, 26-28.

⁹⁵ Glenn Snyder, „The Security Dilemma in Alliance Politics“, *World Politics*, 36, 1984, 467.

užprogramuojantis įvairias priklausomybės nuo kitų veikėjų ir organizacijų problemas.

Viena iš kertinių šio mažųjų valstybių „prigimtinio“ pažeidžiamumo neutralizavimo priemonių yra laikoma jų narystė tarptautinėse institucijose ir aljansuose. Tai ypač akcentuojama klasikinėje mažųjų valstybių literatūroje. Pavyzdžiui, R. Rothstein teigia, kad „mažoji galia (*small power*) yra valstybė, kuri pripažįsta, kad ji negali užsitikrinti saugumo savarankiškais pajėgumais, ir ji privalo esmingai kliautis kitų šalių, institucijų ar procesų pagalba“.⁹⁶ M. Handel netgi laikosi nuostatos, kad mažųjų valstybių „investicijos į savarankišką gynybą yra resursų švaistymas“⁹⁷, taip pabrėždamas priklausomybės nuo išorinių saugumo garantijų svarbą. B. Fox tvirtina, kad tarptautinės organizacijos „suteikia mažiausioms šalims galimybę išlikti ir balsą sprendžiant tarptautinius reikalus“.⁹⁸ Anot D. Singer, „šalys, kurios nėra pajėgios mobilizuoti pakankamų resursų, yra suinteresuotos patikėti savo saugumą sąjungininkams“.⁹⁹ Mažųjų šalių tyrimuose akcentuojama, kad aljanso sudarymas yra būdas padidinti atgrasymo efektyvumą, užtikrinti efektyvesnę gynybą ir užkirsti kelią sąjungininko aljansui su oponuojančia puse. Tokiu būdu siekiama išvengti grėsme laikomos valstybės agresijos arba užtikrinti atsvarą išorinei galios koncentracijai. Sumažėjus grėsmei, automatiškai sumažėja aljanso išlaikymo poreikis.¹⁰⁰

Apibendrinant teorinę literatūrą, nagrinėjančią mažųjų šalių dalyvavimo kolektyvinio saugumo sistemose ypatumus¹⁰¹ ir įvertinant juos iš NATO perspektyvos, galima identifikuoti dvi svarbiausias mažųjų valstybių narystės Aljanse charakteristikas.

1. Saugumo šaltinis – aljanso saugumo garantijos. Kitaip nei

⁹⁶ Rothstein, 29.

⁹⁷ Handel, 150.

⁹⁸ Annete Baker Fox, „Small States in the International System“, *International Journal*, Vol. 24, No. 4, 1969, 753.

⁹⁹ Singer, Krause, 14.

¹⁰⁰ Bailes, Rickli, Thorhallsson, 25-29; Robert Keohane, „‘Lilliputians’ Dilemmas: Small States in International Politics“, *International Organization*, 23(2), 1969.

¹⁰¹ Svarbiausi autoriai – M. Flornoy, R. Keyohane, J. Ringsmose, G. Press-Barnathan, C. A. Wallander.

didžiosioms ar vidutinėms šalims, turinčioms bent ribotą pajėgumą užsitikrinti savarankišką gynybą, mažosioms valstybėms narystė kolektyvinio saugumo sistemoje turi esminę reikšmę, kadangi prisijungimas prie aljanso fundamentaliai pakeičia jų situaciją ir galimybes. Kitaip tariant, tapusios narėmis, mažosios šalys savo saugumą pradeda apibrėžti ne per nacionalinių pajėgumų vystymą, bet per dalyvavimą kolektyvinio saugumo sistemoje. Priklausymas aljansui tampa reikšminga platforma, leidžiančia kompensuoti jų struktūrinį silpnumą ir neutralizuoti išorines grėsmes. Gynybos nuo išorinės karinės agresijos funkcija, kuri tradiciškai yra išimtinė nacionalinių valstybių prerogatyva, yra iš dalies perleidžiama tarpvalstybinei struktūrai.

Svarbu tai, kad kolektyvinio saugumo sistema ne tik užtikrina gynybą nuo išorinių grėsmių, bet ir leidžia išvengti konfliktų tarp jai priklausančių valstybių. Ji prisideda prie vidinio taikos palaikymo ir grėsmių, galinčių kilti iš kitų saugumo sistemos dalyvių, eliminavimo.¹⁰² Žvelgiant iš NATO perspektyvos, organizaciją galima laikyti svarbiausia institucine ir politine transatlantinio ryšio išraiška, kurios pagrindas – Šiaurės Ameriką ir Europą sujungiantis nedalomo saugumo principas, eliminuojantis galios balansavimo poreikį sistemos viduje ir leidžiantis susikonsoliduoti į išorinius saugumo iššūkius. Nuo pat susikūrimo Aljansui pavyko neutralizuoti įtampos židinius tarp jo narių, išspręsti nemažai dvišalių krizių. Taigi NATO galima traktuoti ne tik kaip išorės grėsmių pagrindu funkcionuojančią gynybinę struktūrą, bet ir kaip saugumo valdymo (*security management*) instituciją, kuri leidžia kontroliuoti galios santykius ir derinti šalių interesus (vidinis konfliktų valdymas) organizacijos viduje.¹⁰³

Kolektyvinio saugumo sistema prisideda stiprinant bendradarbiavimą tarp šalių, sumažina jų sąveikos kaštus ir užtikrina organizacijos taisyklių ir

¹⁰² Michael Mihalka, Richard Cohen, „Cooperative Security: New Horizons for International Order“, Marshall Center Paper No. 3, Garmisch-Partenkirchen, Germany: George C. Marshall European Center for Security Studies, 2001, 7-11.

¹⁰³ Celeste A. Wallander, „International Assets and Adaptability: NATO after the Cold War“, *International Organization*, 54 (4), 2000, 705-735. Taip pat žr. Helga Haftendorn, Robert O. Keohane, Celeste A. Wallander, *Imperfect Unions: Security Institutions over Time and Space*, Oxford University Press, 1999.

normų laikymąsi. Organizacija nubrėžia tam tikras šalių elgesio gaires bei ribas, suformuoja lūkesčius viena kitos atžvilgiu ir institucionalizuoja „žaidimo taisykles“. Tai turi didelį poveikį šalių, ypač mažesnių, įtakai ir galimybėms organizacijos viduje.¹⁰⁴ Įsitvirtinus kolektyvinėje struktūroje, svarbus vaidmuo tenka vidiniam manevravimui, siekiant užtikrinti adekvatų sistemos dėmesį nacionalinių problemų sprendimui. Pasinaudodamos aljanso teikiamais instituciniais ir politiniais svertais, mažosios valstybės gali balansuoti tarp galingesnių valstybių interesų, siekdamas neutralizuoti joms nepalankias organizacijos transformacijos tendencijas ir perkelti nacionalinius saugumo interesus į aljanso darbotvarkę.¹⁰⁵ Organizacija taip pat gali suteikti galimybę realizuoti įvairius politinius tikslus, pavyzdžiui, veikdama kaip politinė platforma šalių integracijai, išeinančiai už gynybos politikos ribų.¹⁰⁶

Vertinant iš NATO pozicijų, organizacijai priklausančios mažosios šalys iš esmės neturi lygiaverčių saugumo „tiekimo“ alternatyvų¹⁰⁷, todėl būtent Aljansas tampa institucine terpe, kurioje skleidžiasi jų gynybos politika. Pavyzdžiui, NATO politinių konsultacijų kanalai (4 Šiaurės Atlanto sutarties straipsnis) leidžia šalims į Aljanso darbotvarkę įtraukti rūpimus saugumo klausimus. Organizacijoje egzistuoja aukštas subjektų institucionalizacijos

¹⁰⁴ Bailes, Thorhallsson, „Instrumentalizing the European Union in Small State Strategies“, 104-105.

¹⁰⁵ Ibid

¹⁰⁶ Krause, Singer, 15.

¹⁰⁷ Vienintele realia kolektyvine alternatyva užtikrinant mažųjų NATO šalių saugumą galima laikyti Europos saugumo ir gynybos politiką. 2009 m. gruodžio mėnesį įsigaliojo Europos Sąjungos Lisabonos sutartis, joje įtvirtinti įvairūs instituciniai ir politiniai pokyčiai, kuriais sudaromos prielaidos stiprinti Bendrąją saugumo ir gynybos politiką (BSGP). Pavyzdžiui, sutartyje yra numatyta apibusės pagalbos (gynybos) nuostata (*mutual assistance clause*), kuria konstatuojama, kad „jei valstybė narė patiria karinę agresiją savo teritorijoje, kitos valstybės narės, vadovaudamosi Jungtinių Tautų chartijos 51 straipsniu, jos atžvilgiu yra įpareigos jai teikti visokeriopą įmanomą pagalbą ir paramą“. Be to, priimta vadinamoji „solidarumo nuostata“ (*solidarity clause*), numatanti ES narių tarpusavio pagalbą teroro atakos arba gamtinės atakos atveju, šiam tikslui, poreikiui esant, panaudojant ir karines priemones.¹⁰⁷ Nepaisant šių nuostatų, ES pasirengimas atlikti kolektyvinės gynybos sistemos funkcijas yra itin ribotas ne tik dėl praktinių pajėgumų trūkumo (pavyzdžiui, nuolatinių operacijų planavimo struktūrų nebuvimo, kritinių karinių pajėgumų trūkumo ir kt.), bet ir dėl ES priklausančių šalių politinių nesutarimų dėl BSGP ambicijų ir vaidmens. Nepaisant prielaidų BSGP stiprinimui, Lisabonos sutartyje pabrėžiamas pirmaeilis NATO vaidmuo, konstatuojant, kad apibusės gynybos nuostata nepakeičia NATO 5 straipsnyje numatytų kolektyvinio saugumo garantijų. Ji daugiau skirta toms ES valstybėms narėms, kurios nepriklauso NATO (pvz., Švedijai).

tinklas – daug formalių ir neformalių veiksmų koordinavimo ir konsultacijų mechanizmų, įgalinančių geresnę sąveiką tarp šalių.

Taigi narystė kolektyvinio saugumo sistemoje iš esmės pakeičia mažųjų valstybių gynybos politiką, tapdama principiniu saugumo šaltiniu ir suteikdama joms unikalių galimybių. Pabrėžtina, kad reformavusios savo strategiją pagal kolektyvinės gynybos principus, jos tampa esmingai priklausomos ne tik nuo aljanso teikiamų garantijų, bet ir nuo iš narystės išplaukiančių reikalavimų.

2. Gili integracija į kolektyvinę sistemą. Efektyvi kolektyvinė gynyba įmanoma tik šalims turint pajėgumus ir gebėjimą išvien veikti viena kitos teritorijoje, esant pakankamam tarpusavio pasitikėjimui ir veiksmingai koordinacijos sistemai. Kolektyvinės gynybos įsipareigojimai reiškia tai, kad šalies suverenitetas nebėra tik individualus šalies reikalas.¹⁰⁸ Kitaip tariant, narystė aljanse apriboja sąjungininkų manevro laisvę priimant sprendimus dėl ginkluotųjų pajėgų plėtros kryptių. Idealiu atveju aljansas turėtų veikti kaip gynybos sistema, vientisas organizmas, kurio sudėtinių dalių (nacionalinių valstybių) veiksmai būtų glaudžiai koordinuojami tarpusavyje ne tik vykdant operacines užduotis, bet ir atliekant konflikto prevencijai reikalingus veiksmus, užtikrinant deramą aljanso parengtį ir pan. Šalys, sprendamos dėl pajėgumų vystymo, turėtų visuomet atsižvelgti, ar jie yra reikalingi viso aljanso poreikiams, ir įvertinti galimybes tai daryti drauge su kitais sąjungininkais.¹⁰⁹ Maksimaliam organizacijos veiksmingumui reikalingas tam tikras valstybių pasidalijimas darbais ir funkcinė specializacija aljanso viduje, taip išvengiant pajėgumų dubliavimo ir užtikrinant visos sistemos integralumą.¹¹⁰

Gilios integracijos klausimai yra ypač aktualūs mažesnėms valstybėms.

¹⁰⁸ Pavyzdžiui, NATO šalys įsipareigoja krizės atveju perduoti reikšmingus nacionalinės gynybos funkcijų elementus Aljansui. Aktyvavus 5 straipsnį, NATO gynybos operacijai vadovautų Sąjungininkų pajėgų Europoje vyriausiasis vadas (*Supreme Allied Commander Europe*), kuris vadovauja Aljanso vadovietei operacijoms (*Allied Command Operations*).

¹⁰⁹ Vaidotas Urbelis, „Išmaniosios gynybos koncepcijos pasekmės mažosioms Aljanso valstybėms“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2012-2013*, Lietuvos karo akademija, 2013, 13-15.

¹¹⁰ Andrea Locatelli, Michele Testoni, „Intra-allied Competition and Alliance Durability: the Case for Promoting a Division of Labour Among NATO Allies“, *European Security*, 18:3, 2009, 353.

Kuo mažesnė šalis, tuo didesnė tikimybė, kad ji turės nesubalansuotas ginkluotąsias pajėgas, atsisakydama svarbių gynybos sistemos elementų (pavyzdžiui, dalies karinių oro pajėgų), kuriuos visada išlaiko didesnės šalys.¹¹¹ Dėl nedidelių gynybos biudžetų, ženklių administracinių išlaidų ir masto ekonomijos efekto nebuvimo, siekdamas išlaikyti nacionalinių gynybos sistemų efektyvumą, mažosios šalys yra priverstos prioritizuoti tam tikras ginkluotųjų pajėgų funkcijas, o tai verčia ieškoti glaudesnės sąveikos su sąjungininkais galimybių.¹¹² Kitaip tariant, negalėjimas vystyti pilno pajėgumų spektro verčia jas specializuotis ir integruotis į kolektyvinio saugumo sistemą, taip padidinant priklausomybę nuo didesnių valstybių. Be to, kai kurios sofistikotos ginkluotės platformos mažesnėms šalims yra paprasčiausiai neįperkamos, o tai apsunkena jų galimybes atitikti iš sistemos poreikių kylančius reikalavimus.

Vertinant iš NATO pozicijų, Aljansas yra saugumo struktūra, kurioje egzistuoja aukštas bendradarbiavimo ir subjektų sąveikos tinklas visais kooperacijos lygmenimis (politiniu, strateginiu, operaciniu, taktiniu). Nors NATO išlaiko svarbiausius klasikinius gynybos aljanso bruožus (galios agregavimas, abipusės pagalbos mechanizmas, sąjungininkų tarpusavio kontrolė)¹¹³, jis transformavosi į institucionalizuotą struktūrą, kuriai nebūdingi vidiniai narystės pokyčiai – NATO istorijos eigoje nė viena valstybė narė nėra išstojusi iš organizacijos ar „perbėgusi“ į oponuojančią stovyklą. Organizacijos veikla remiasi bendra strategija, jos karinį funkcionalumą užtikrina integruota karinė struktūra, bendras gynybos planavimo mechanizmas, nuolat būdinčios greitojo reagavimo pajėgos, integruota oro gynybos sistema, kolektyvinis įvairių projektų finansavimas, operacinių štabų tinklas, bendri pajėgumų plėtros standartai ir kt.¹¹⁴ Atitinkamai, Aljanso poreikiai turi didelę įtaką

¹¹¹ Grimes, Rolfe, 279.

¹¹² Urbelis, 25-27.

¹¹³ Robert E. Osgood, *Alliances and American Foreign Policy*, Baltimore, MD: Johns Hopkins Press, 1968, 20-23.

¹¹⁴ Be to, įvairiais NATO formatais vyksta valstybių praktinis bendradarbiavimas logistikos, ryšių ir informacinių sistemų, civilinių ekstremalių situacijų planavimo, mokslinių tyrimų, gamtosaugos, mokymų ir pratybų, viešosios diplomatijos, meteorologijos, karinės

mažųjų šalių sprendimams dėl jų ginkluotųjų pajėgų plėtros, ypač atsižvelgiant į jų ribotą vaidmenį formuojant strateginę organizacijos darbotvarkę. NATO siekia kaip įmanoma labiau harmonizuoti nacionalinį ir NATO planavimą, kad būtų plėtojami ir išlaikomi organizacijos užduotims vykdyti reikalingi pajėgumai. Todėl valstybės gali būti spaudžiamos vystyti net ir tuos pajėgumus, kurie nesutampa su nacionaliniais prioritetais ar grėsmių vertinimu. Gilios integracijos poreikis visos organizacijos mastu ypač padidėja finansinių sunkumų laikotarpiu.

Viena vertus, pasidalijimas darbais suteikia galimybę mažosioms šalims susikoncentruoti į tuos nišinius pajėgumus, kurie yra reikalingi (trūkstami) Aljansui, tokiu būdu užtikrinant, kad jų indėlis būtų reikšmingas visos organizacijos mastu ir įgyjant unikalią ekspertizę toje srityje.¹¹⁵ Be to, daugiašalis pajėgumų sutelkimas (pavyzdžiui, bendras naudojimas infrastruktūra, bendri ginkluotės įsigijimai ir pan.) leidžia sutaupyti lėšų, efektyviau panaudoti turimus išteklius ir įgyti prieigą prie pajėgumų, kurių nepavyktų sukurti savarankiškai.

Kita vertus, mažųjų valstybių gynybos politikos studijose akcentuojama, kad funkcinė specializacija, t.y. tam tikrų šalies gynybos funkcijų perdavimas kitiems sąjungininkams, gali tapti rizikingu iššūkiu. Tai reiškia būtinybę krizės atveju pasikliauti kitų sąjungininkų pajėgumais ir įsipareigojimais, todėl egzistuoja rizika tapti jų politinės valios įkaitu.¹¹⁶ Pavyzdžiui, atsisakydama plėtoti oro gynybos pajėgumus ir perskirstydama ribotus resursus kitomis kryptimis, šalis tampa priklausoma nuo sąjungininkų politinio įsipareigojimo, reikalui esant, užtikrinti efektyvią jos oro gynybą. Tokio pobūdžio suvereniteto delegavimo projektai pagilina mažųjų valstybių integraciją kolektyvinėje saugumo sistemoje, tačiau gali kelti grėsmę jų autonomijai.¹¹⁷ Sąjungininkai

oceanografijos ir kitose srityse. Apie NATO vaidmenį ir institucijas šiose srityse žr. *NATO Handbook*, Brussels: NATO Public Diplomacy Division, 2006, 273-349.

¹¹⁵ Flournoy, Smith, 34.

¹¹⁶ Struwe, Rasmussen, Larsen, 9-13.

¹¹⁷ Flournoy, Smith, 26-28.

dėl įvairių politinių priežasčių¹¹⁸ ar skirtingo grėsmių vertinimo gali atsisakyti laiku suteikti reikiamą paramą, taip labai padidinant nuo jos priklausomų šalių pažeidžiamumą.

Mažųjų valstybių tyrimuose pabrėžiama, kad vertinant praktines gynybinės integracijos galimybes, ypatingas vaidmuo tenka regioninėms bendradarbiavimo struktūroms. Kaimyninėms šalims būdingas panašus saugumo aplinkos vertinimas, jos dažnai turi bendradarbiavimo patirties, tai įgalina geresnę tarpusavio sąveiką, sumažina kooperacijos kaštus, leidžia užtikrinti gilesnę karinę integraciją. Kaimyninės šalys gali lengviau apjungti vadovavimo struktūras, kurti bendrus karinius vienetus, perleisti viena kitai tam tikrų šalies gynybos funkcijų kontrolę.¹¹⁹

Be to, saugumo politikos regionalizavimas gali suteikti galimybę mažosioms valstybėms sumažinti išorinių garantijų susilpnėjimo riziką, kadangi bendros pastangos (įvairūs regioniniai projektai) užtikrina didesnę politinį svorį ir leidžia lengviau išlaikyti dažnai visai kitais prioritetais besivadovaujančių didžiųjų šalių dėmesį regioninėms problemoms. Regioninių koalicijų formavimas gali padidinti šalių vertę aljanso viduje ir leidžia daryti didesnę įtaką hegemono priimamiems sprendimams.¹²⁰

Apibendrinant, NATO, kaip integruotos kolektyvinio saugumo struktūros, pobūdis turi didelę įtaką formuojant mažųjų šalių gynybos politikos darbotvarkę, skatina funkcinę specializaciją ir nubrėžia pajėgumų plėtros gaires. Mažųjų valstybių gynybos politika tokiu būdu tampa esmingai priklausoma nuo Aljanso poreikių ir prioritetų.

¹¹⁸ Neužtikrintumą dėl galimybės pasinaudoti sąjungininkų disponuojamais pajėgumais gali lemti įvairios priežastys, itin svarbus vaidmuo tenka valstybių politinių prioritetų, požiūrio į karinės jėgos naudojimą, kaip užsienio politikos priemonę, ir grėsmių vertinimo skirtumams; taip pat įvairiems tarpusavio nesutarimams, iš kurių išplaukia pasitikėjimo stoka. Be to, daugiašalių vienetų kūrimui, bendriems išigijimams, įvairių karinių struktūrų integravimui ir kitiems bendradarbiavimo projektams dažnai kliudo įvairūs procedūriniai skirtumai (pavyzdžiui, nacionalinių teisinių sistemų suderinamumas), techninių standartų neatitikimas, skirtingos biurokratinės kultūros ir pan. Žr. Tomas Valasek, „DAV4 Full Report: Towards a Deeper Visegrad Defence Partnership“, Central European Policy Institute, 2012.

¹¹⁹ Flournoy, Smith, 95-96.

¹²⁰ Galia Press-Barnathan, „The Changing Incentives for Security Regionalization: From 11/9 to 9/11“, *Cooperation and Conflict*, vol. 40 no. 3, 2005, 288-291.

Mažųjų valstybių studijų lauke išryškėjantys narystės aljanse bruožai leidžia iš naujo įvertinti trečiojo ekonominės aljansų teorijos etapo (saugumo, kaip „klubo“ gėrybės, nulemtų „mainų“) akcentuojamas paskatas jų naštos pasidalijimo elgesiui. Kadangi mažosios valstybės išsiskiria joms būdinga didele priklausomybe nuo Aljanso teikiamo saugumo ir gilia integracija į kolektyvinę sistemą, teoriškai pagrįsta teigti, jog tiriamu laikotarpiu jos turėjo būti linkusios įnešti adekvatų „nario mokestį“, taip siekdamos išlaikyti NATO saugumo garantijas. Kitaip tariant, trečiojo etapo metu susiformavusios paskatos „susimokėti už saugumą“ turėtų būti tiesiogiai aktualios mažosioms šalims.

Kita vertus, atsižvelgiant į išaugusį sąjungininkų heterogeniškumą – skirtingą grėsmių vertinimą, lūkesčius iš NATO ir santykį su hegemonu – taip pat pagrįsta tikėtis, jog mažųjų NATO šalių naštos pasidalijimo elgesys skirsis. Todėl toliau šioje disertacijoje ekonominė aljansų teorija ir mažųjų valstybių studijos pasitelkiamos žengiant „papildomą žingsnį“, t.y. siekiama pasinaudoti jų siūlomu aiškinimu ne tik vertinant mažųjų šalių paskatas (ne)įnešti adekvatų indėlį į organizacijos veiklą, bet ir išskiriant konkrečius veiksnius, kurie leistų „individualizuoti“ jų naštos pasidalijimo elgesio tyrimą (požiūris „iš apačios“). Taip tikimasi paaiškinti šalių kontribucijos į Aljansą skirtumus, priklausomai nuo šių veiksnių pasireiškimo. Tokia analizės kryptis leis papildyti ekonominės aljansų teorijos pateikiamą sisteminio lygmens (požiūris „iš viršaus“) aiškinimą, kuriam būdingas mažųjų šalių, kaip grupės, unifikavimas, nesigilinant į jos vidinę variaciją.

1.3. Santykį su Aljansu apibrėžiantys veiksniai: tyrimo hipotezė

Mažosioms valstybėms būdingų ypatumų analizė demonstruoja, kad tiriant jų gynybos politiką kertinis vaidmuo tenka santykio su Aljansu įvertinimui. Kolektyvinio saugumo sistema yra pagrindinė priemonė, leidžianti

kompensuoti „prigimtini“ mažųjų valstybių pažeidžiamumą. Be to, ji veikia kaip institucinė bei politinė aplinka, kurioje realizuojami jų saugumo interesai.

Atsižvelgiant į šiuos mažųjų šalių grupės ypatumus ir siekiant atsakyti į klausimą, kokie veiksniai teoriškai gali būti laikomi svarbiausiais aiškinant mažųjų šalių indėlį šiuolaikinio Aljanso sąlygomis, reikia identifikuoti tuos jų santykio su NATO aspektus, kurie yra reikšmingiausi naštos pasidalijimo elgesiui. Remiantis trečiojo ekonominės aljansų teorijos etapo aiškinimu, matyti, jog šiuolaikinis NATO esmingai skiriasi nuo ankstesnių šios organizacijos gyvavimo tarpinių. Galima išskirti dvi išryškėjusias charakteristikas, kurios turi reikšmingų pasekmių mažųjų valstybių santykiui su Aljansu ir jų pasirinkimams dėl kontribucijos į NATO.

Pirma, Aljanso vertinime nebėra aiškiai apibrėžtos („egzistencinės“) grėsmės, galinčios sutelkti sąjungininkus, ir veikiančios kaip organizacijos varomoji jėga. Priešingai, organizacijai būdingas labai platus grėsmių vertinimo spektras, kuris išryškino skirtingą sąjungininkų santykį su Aljanso teikiamomis saugumo garantijomis. NATO vaidmuo individualių šalių gynybos politikoje skiriasi. Nevienodos saugumo sąlygos (skirtingas grėsmių pobūdis ir intensyvumas) apibrėžia skirtingus valstybių lūkesčius, priklausomybės nuo Aljanso lygį ir turi tiesioginę įtaką jų naštos pasidalijimo elgesiui. NATO teikiamo saugumo, kaip „klubo“ gėrybės, pobūdis lemia tai, kad šalys, pavyzdžiui, esančios sąlyginai saugioje geopolitinėje aplinkoje ir nematančios aktyvaus Aljanso įsitraukimo poreikio, gali būti mažiau linkusios įnešti adekvatų „nario mokesčių“. Panašaus elgesio galima tikėtis ir iš valstybių, susiduriančių su specifinėmis grėsmėmis (pvz. nelegali migracija), kurias sprendžiant NATO vaidmuo yra ribotas. Iš kitos pusės, valstybės, kurioms aktualios konvencinės karinės grėsmės, arba kurios turi išorines sienas su organizacijai nepriklausančiomis šalimis, dažnai yra padidintos rizikos zonoje, todėl joms kolektyvinio saugumo garantijos gali būti ypatingai reikšmingos. Tokios šalys yra labiau suinteresuotos siekti konkrečių Aljanso įsipareigojimų, karinio matomumo ar intensyvesnio gynybinio bendradarbiavimo, o tai tampa paskata „įtikti“ Aljansui, įnešant proporcingą kontribuciją. Taigi tiriant šalių

naštos pasidalijimo elgesį išskaidyto saugumo sąlygomis, būtina įvertinti NATO svarbą šalims (vaidmenį jų gynybos sistemoje), kurią visų pirma apibrėžia nacionalinis grėsmių vertinimas.

Antra, išsiplėtus grėsmių ir organizacijos funkcijų spektrui, o Aljanso darbotvarkėje įsitvirtinus krizių valdymo operacijoms, esmingai pasikeitė ir šalių kontribucijos formos. Jos tapo žymiai įvairesnės, reikalaujančios specifinių pajėgumų plėtros, galimo suvereniteto apribojimo arba išitraukimo į valstybėms tiesiogiai neaktualias organizacijos veiklos sritis. Tai ypač aktualu mažosioms šalims, nes, kaip parodė teorinė analizė, jų galimybės plėtoti pilną pajėgumų spektrą ir aktyviai dalyvauti NATO operacijose yra ribotos. Jų indėlis prioritėtinėse Aljanso veiklos srityse sąlygoja gilesnę integraciją į organizaciją, o tai dar labiau didina priklausomybę nuo išorinių saugumo garantijų. Dėl savo dydžio ir ribotų galimybių mažosios šalys priverstos prioritizuoti pajėgumus ir dažnai patiria spaudimą plėtoti tik Aljanso, bet ne jų nacionalinius prioritetus atitinkančią ginkluotę, aktyviai dalyvauti Aljansui, bet ne tiesiogiai joms svarbiose operacijose ir t.t. Todėl tos mažosios šalys, kurių nacionalinis aktualiausių grėsmių ir jų neutralizavimo būdų (gynybos politikos doktrinos) vertinimas neatitinka NATO poreikių ir tikslų, gali būti mažiau suinteresuotos įnešti deramą „narystės mokesťį“. Taigi, vertinant jų naštos pasidalijimo elgesį, būtina atsižvelgti į suderinamumą tarp nacionalinių ir NATO gynybos politikos darbotvarkės prioritetų.

Apibendrinant analizę, galima identifikuoti du kertinius veiksnius, apibrėžiančius mažųjų šalių santykį su Aljansu ir sąlygojančius jų naštos pasidalijimo elgesį:

(a) NATO svarba šalies gynybos sistemoje;

(b) santykis (suderinamumas) tarp nacionalinių ir NATO darbotvarkės prioritetų.

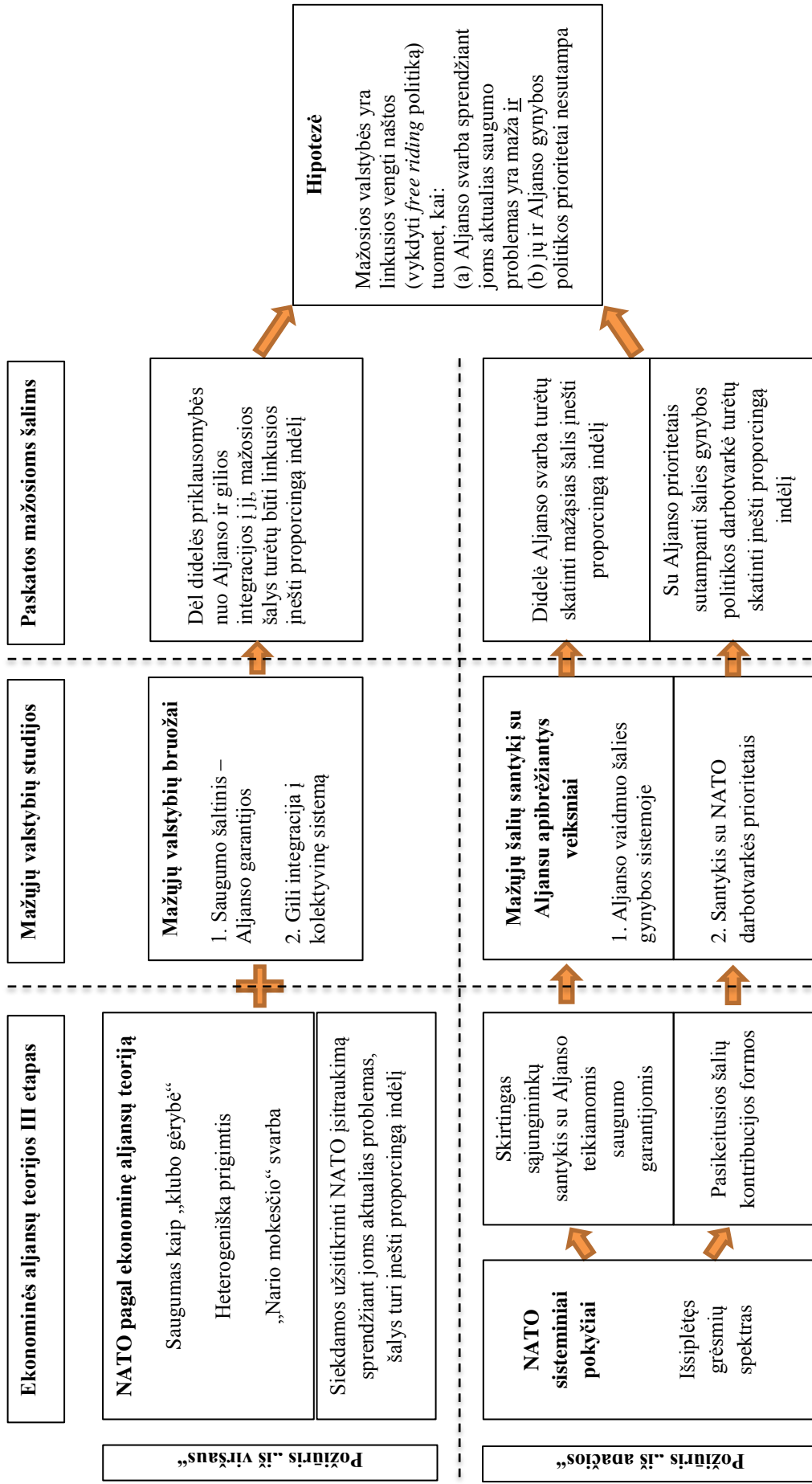
Remiantis šiais veiksniais ir atsižvelgiant į ekonominės aljansų teorijos nuostatą, kad šiuolaikiniame Aljanse mažosioms valstybėms sustiprėja paskata įnešti adekvatų „narystės mokesťį“, disertacijoje keliama **hipotezė**, kad mažosios valstybės yra linkusios vengti naštos (vykdyti *free riding* politiką)

tuomet, kai (a) Aljanso svarba sprendžiant jų saugumo problemas yra maža **ir** (b) jų ir NATO gynybos politikos darbotvarkės prioritetai nesutampa.

Kitame disertacijos skyriuje konstruojamas mažųjų NATO šalių naštos pasidalijimo elgesio analizės modelis ir pristatomas empirinio tyrimo dizainas, kuris suteiks galimybę patikrinti tyrimo hipotezę, ir leis (a) nuosekliai ištirti ir palyginti sąjungininkų kontribucijos rodiklius; (b) atsakyti į klausimą, kaip jų naštos pasidalijimo elgesio pasirinkimai priklauso nuo santykių su Aljansu apibrėžiančių veiksnių pasireiškimo.

Schemoje (Schema 2) pateikiamas svarbiausių šioje darbo dalyje pristatytų teorinių tyrimo argumentų apibendrinimas.

Schema 2. Paskatos mažųjų šalių naštos pasidalijimo elgesiui: teorinė analizė ir tyrimo hipotezė

II. TYRIMO DIZAINAS

Šiame darbe iškelta hipotezė dėl mažųjų šalių naštos pasidalijimo elgesio ir jį sąlygojančių veiksnių tikrinama analizuojant keturių mažųjų valstybių – Danijos, Graikijos, Latvijos ir Čekijos – gynybos politiką sumažėjusio finansavimo aplinkoje (2007-2012 m.). Kiekvienos šalies atvejo tyrimą sudaro trys dalys.

Pirma, įvertinamas dviejų svarbiausių santykį su Aljansu apibrėžiančių veiksnių (nepriklausomų kintamųjų) pasireiškimas.¹²¹

Antra, nuosekliai analizuojamas, vertinamas ir lyginamas indėlis į NATO, tiriant dvi pagrindines šalies naštos pasidalijimo elgesio (priklausomas kintamasis) formas: (a) „tiesioginį“ indėlį ir (b) „netiesioginį“ indėlį.

Tiesioginis indėlis iš esmės atspindi tai, ką valstybės realiai įneša į konkrečias NATO veiklos sritis, pavyzdžiui, karių, dislokuotų NATO ISAF¹²² misijoje, skaičius. Netiesioginis indėlis leidžia įvertinti tai, kaip sąjungininkai netiesiogiai prisideda prie kolektyvinių tikslų realizavimo ir Aljanso funkcionalumo, pavyzdžiui, laikydamiesi NATO reikalaujamų ginkluotųjų pajėgų plėtros standartų. Šių dviejų dimensijų išskyrimu siekiama išvengti kituose tyrimuose dažnai pasitaikančio riboto (selektyvaus) šalių kontribucijos rodiklių parinkimo, pavyzdžiui, tiriant tik operacinį indėlį, bet neatsižvelgiant į kitus svarbius šalių kontribucijos indikatorius. Disertacijoje siekiama apimti ir sistemingai įvertinti šalių naštos pasidalijimo elgesio visumą, įvairiais pjūviais atskleidžiant jų indėlio į Aljansą ypatumus ir pokyčius.

Ši disertacijos dalis skirta svarbiausių tyrimo kintamųjų operacionalizavimui ir tyrimo modelio konstravimui. Pirma, (2.1. skyriuje) įvardijami šalių santykį su Aljansu apibrėžiančių veiksnių analizės pjūviai bei vertinimo kriterijai. Antra (2.2. ir 2.3. skyriuose), pristatomi naštos

¹²¹ Kiekvienos šalies atžvilgiu taip pat bus trumpai apžvelgtas jos gynybos biudžeto sumažinimo mastas ir įvertinimas nacionaliniuose gynybos politikos dokumentuose.

¹²² ISAF - Tarptautinės saugumo paramos pajėgos (*International Security Assistance Force*).

pasidalijimo elgesiui (tiesioginiam ir netiesioginiam indėliui) tirti naudojami metodologiniai įrankiai. Remiantis G. L. Munck ir J. Verkuilen pateiktomis metodologinėmis gairėmis,¹²³ konstruojami indeksai, leidžiantys kiekybiškai įvertinti ir palyginti visų sąjungininkų indėlių. Taip pat pateikiami kokybinės naštos pasidalijimo elgesio analizės pjūviai ir gairės.

2.1. Santykį su Aljansu apibrėžiantys veiksniai

Kiekvienos tiriamos šalies atveju, abu santykį su Aljansu apibrėžiantys veiksniai vertinami atskirai. Siekiant nuosekliai išanalizuoti jų aktualumą ir pasireiškimą, remiamasi keliais analizės pjūviais.

Pirmasis veiksnys – NATO svarba šalies gynybos sistemoje – darbe vertinamas ieškant atsakymo į du svarbiausius klausimus:

1. Kokios grėsmės yra laikomos aktualiausiomis nacionaliniam saugumui; kaip šalis vertina savo saugumo situaciją?
2. Kaip vertinamas NATO vaidmuo neutralizuojant šias grėsmes; kiek šalis susieja nacionalinę gynybos politiką su konkrečiomis Aljanso saugumo priemonėmis?

Atsakius į šiuos klausimus, tiriamos šalys bus priskiriamos vienai iš trijų teorinių Aljanso svarbos kategorijų:

1. **Didelė svarba** (tiesioginė priklausomybė). NATO yra traktuojamas kaip svarbiausias garantas arba esminė priemonė, leidžianti neutralizuoti šalims aktualiausias saugumo problemas.
2. **Vidutinė svarba** (ribota priklausomybė). Aljansas iš principo laikomas reikšminga saugumo struktūra, tačiau jo praktinis aktualumas valstybės saugumo sistemoje yra ribotas.

¹²³ Remiantis šiais autoriais, indeksų konstravimas turi būti paremtas 3 etapais: (a) tiriamo objekto konceptualizavimas (atributų identifikavimas ir apibrėžimas, vertikalus jų integravimas pagal abstrakcijos lygį); (b) matavimas (indikatorių atranka ir pagrindimas, matavimo lygio numatymas, kodavimo principų paaiškinimas); (c) agregavimas (pasirinktų svorių pagrindimas, agregavimo lygio nustatymas, santykio tarp indikatorių paaiškinimas). Žr. G. L. Munck, J. Verkuilen „Conceptualizing and Measuring Democracy: Evaluating Alternative Indices“, *Comparative Political Studies*, Vol. 35, No. 1, February 2002, 5-34.

3. **Maža svarba** (nereikšminga priklausomybė). NATO teikiamos saugumo garantijos vertinamos kaip mažareikšmės, Aljansas nelaikomas galinčiu realiai įsitraukti neutralizuojant šalims aktualiausius saugumo iššūkius.

Nors šios kategorijos nėra griežtai fiksuotos ir iš dalies persidengia tarpusavyje, darbe jos panaudojamos kaip konceptualus įrankis, atspindintis Aljanso svarbos sąjungininkams kontinuumą, ir leidžiantis „apčiuopti“ bei palyginti mažųjų šalių priklausomybės nuo NATO teikiamų saugumo garantijų lygį. Jei (a) šalis „jaučiasi“ nesaugi, o (b) NATO matomas kaip pagrindinis apsaugos nuo grėsmių šaltinis (priemonė), galima konstatuoti, jog Aljanso vaidmuo šaliai yra labai svarbus. Atitinkamai nepasireiškus (nė) vienam iš šių kriterijų, NATO vaidmenį galima laikyti silpnesniu ar netgi visai mažareikšmiu.

Antrasis veiksnys – santykis tarp nacionalinės ir NATO darbotvarkės prioritetų – bus vertinamas tiriant, ar sutampa:

1. Šalių ir Aljanso svarbiausiomis laikomos grėsmės.
2. Šalių ir Aljanso požiūris į grėsmių neutralizavimo būdus, t.y. jų gynybos politikos doktrina.¹²⁴

Siekiant įvertinti santykį tarp nacionalinės ir NATO darbotvarkės, visų pirma reikia identifikuoti NATO prioritetus, kurie yra įvardinti svarbiausiuose 2007-2012 m. Aljanso strateginiuose dokumentuose. Grėsmių vertinimo požiūriu, kaip jau iš dalies atskleista 1.1 skyriuje, šiuolaikiniam Aljansui būdingas platus požiūris į saugumą. Organizacijos darbotvarkėje nagrinėjamu laikotarpiu dominuoja įvairūs nekonvenciniai saugumo iššūkiai. Tarp svarbiausių grėsmių įvardijamas galimas masinio naikinimo ginklų platinimas (nestabiliuose ir konfliktiškuose regionuose), balistinių raketų atakos, teroristiniai išpuoliai ir ekstremistinių grupių veikla, nestabilumas ir konfliktai už Aljanso ribų, kiberatakos, energetinių išteklių tiekimo apribojimai,

¹²⁴ Gynybos doktrina – šalies patvirtintos strateginės nuostatos, apimančios jos grėsmių vertinimą, gynybos politikos prioritetus ir grėsmių neutralizavimo priemones.

ekologinės problemos, resursų trūkumo faktoriai ir kt.¹²⁵ Kitaip tariant, Aljanso dėmesys nebuvo sukoncentruotas į vienos ar kelių saugumo problemų sprendimą, organizacijos grėsmių vertinimui būdinga „deteritorializacija“. Be to, vengiama įvardinti kitas valstybes kaip grėsmės šaltinį, daugiausia dėmesio skiriama nevalstybiniam subjektams ir įvairiems asimetriniams iššūkiams.

Gynybos politikos doktrinos požiūriu, galima išskirti du svarbiausius nagrinėjamo laikotarpio Aljanso prioritetus:

1. Daugiašališkumas ir globalus veiklos spektras. Nors NATO išlaiko regioninės organizacijos pobūdį ir nekelia tikslo į klubą įtraukti už euroatlantinės erdvės ribų esančių valstybių, tačiau jos ambicijos, veikla ir gynybos politikos darbotvarkė neabejotinai yra globalaus bei proaktyvaus pobūdžio. Dialogo ir bendradarbiavimo politikos plėtrą¹²⁶ Aljansas laiko viena svarbiausių priemonių siekiant išplėsti demokratinėmis vertybėmis, tarpusavio pasitikėjimu ir skaidrumu paremtą stabilumo bei saugumo zoną, taip užkertant kelią naujų nesaugumo židinių susiformavimui.¹²⁷ Glaudus bendradarbiavimas su partneriais NATO operacijose ir kitose srityse laikomas vienu esminių organizacijos sėkmės garantų.¹²⁸ Pavyzdžiui, itin daug dėmesio skiriama civilinių ir karinių instrumentų integravimo bei glaudaus bendradarbiavimo su

¹²⁵ NATO, „Strategic Concept“, 2010, 10-13.

¹²⁶ Dialogo ir bendradarbiavimo procesu faktiškai buvo institucionalizuotas NATO kaip daugiašalio (plačios geografinės aprėpties) politinio forumo funkcionavimas: 1994 m. pradėta Partnerystės taikos labui (angl. *Partnership for Peace*) iniciatyva (vien iki 1994 m. pabaigos prie programos prisijungė 23 valstybės); 1995 m. pradėta Viduržemio jūros iniciatyva (įtrauktas Egiptas, Izraelis, Jordanija, Mauritanija, Marokas, Tunisas); 1997 m. įsteigta Nuolatinė jungtinė NATO ir Rusijos Taryba; 1997 pasirašyta Ypatingos partnerystės chartija su Ukraina; 1999 m. įvyko pirmoji po Šaltojo karo pabaigos NATO plėtra (prie Aljanso prisijungė Čekija, Vengrija ir Lenkija); 2004 m. pradėta Stambulo bendradarbiavimo iniciatyva (Bahreinas, Kataras ir kt.); Aljansas taip pat įtvirtino globalios partnerystės ryšius su tokiomis šalimis kaip Pietų Korėja, Australija, Naujoji Zelandija. Kitaip tariant, NATO veikla įgijo daugiakryptę formą, buvo ženkliai išplėsta geopolitinė bendradarbiavimo erdvė.

¹²⁷ NATO, „Strategic Concept“, approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Washington D.C., 1999. <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm> [žiūrėta 2014.04.08];

taip pat žr. NATO, „Global NATO?“, Speech by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer at the Clingendael Institute, The Hague, Netherlands, 29 Oct. 2004. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_21123.htm [žiūrėta 2014.04.08];

NATO, „Global NATO: Overdue or Overstretch?“, Speech by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer at the SDA Conference, Brussels, 06 Nov. 2006. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_22449.htm [žiūrėta 2014.04.08];

¹²⁸ NATO, „Strategic Concept“, 2010, 26-28.

kitais tarptautinės bendruomenės veikėjais mechanizmui (*Comprehensive Approach*¹²⁹), kuris akcentuojamas kaip vienas svarbiausių NATO strategijos elementų vykdant tarptautines operacijas. Taip pat įsipareigojama stiprinti Aljanso vaidmenį tokiose srityse kaip ginklų kontrolė, nusiginklavimas ir ginklų neplatavimas.

2. **Prioritetas – krizių valdymo užduotys.** Nors kolektyvinė gynyba išlieka organizacijos veiklos pagrindu, praktinėje darbotvarkėje tiriamu laikotarpiu daugiausia dėmesio buvo skiriama pasiruošimui (preventyviai) neutralizuoti potencialius saugumo iššūkius už Aljanso ribų. Kaip akcentuota 1.1. skyriuje, krizių valdymas yra įtvirtintas kaip viena iš trijų svarbiausių organizacijos užduočių. Aljanso Strateginėje koncepcijoje pabrėžiama, kad „NATO aktyviai panaudos reikiamas politines bei karines priemones, siekdama prisidėti prie krizės, kuri potencialiai gali grėsti Aljanso saugumui, sureguliuojimo, kol ji dar neperaugo į konfliktą; stabdys Aljanso saugumui gresiančius konfliktus; padės stabilizuoti padėtį pasibaigus konfliktui.“¹³⁰ Kitaip tariant, organizacija vadovaujasi reagavimo į grėsmes ten, kur jos kyla, koncepcija, taip sudarant prielaidas atsakyti į bet kuriame pasaulyje kylančius saugumo iššūkius, jei tai reikalinga sąjungininkų interesams.

Taigi empirinėje darbo dalyje antrasis veiksnys bus tiriamas nagrinėjant šalių ir Aljanso gynybos politikos prioritetų santykį (a) grėsmių vertinimo srityje (NATO prioritetas – nekonvencinės ir asimetrinės grėsmės) ir (b) grėsmių neutralizavimo doktrinos srityje (NATO vadovaujasi globalia krizių valdymo ir konfliktų prevencijos doktrina). Išnagrinėjus šiuos aspektus, šalių ir Aljanso darbotvarkės santykis bus įvertinamas pagal vieną iš trijų kategorijų: **(a) iš esmės sutampanti; (b) iš dalies sutampanti; (c) nesutampanti.** Šių kategorijų, kaip ir pirmojo veiksnio atveju, nereikėtų traktuoti kaip griežtai

¹²⁹ *Comprehensive Approach* principų svarbą Aljansui gerai iliustruoja Bukarešto NATO vadovų susitikime patvirtinta misijai Afganistane skirta „ISAF Strateginė vizija“: NATO, „ISAF’s Strategic Vision“, Declaration by the Heads of State and Government of the Nations contributing to the UN-mandated NATO-led International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan, Bucharest Summit, 3 Apr. 2008. <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-052e.html> [žiūrėta 2014.04.08]

¹³⁰ NATO „Strategic Concept“, 2010, 19.

fiksuotų, tai yra teoriniai atskaitos taškai, leidžiantys konceptualizuoti šalių užimamą poziciją bendrame sąveikos su Aljansu spektre.

Abu šalių santykį su Aljansu apibrėžiantys veiksniai bus nagrinėjami atliekant kokybinę oficialių 2007-2012 m. strateginių dokumentų analizę – tiriant mažųjų valstybių gynybos politikos „Baltąsias knygas“, saugumo strategijas, politinių partijų susitarimus dėl gynybos sistemos plėtros, šalių gynybos ministerijų teikiamą informaciją, oficialias kalbas ir pareiškimus.¹³¹ Šalių nuostatos bus susistemintos, lyginamos ir vertinamos remiantis aukščiau nurodytais kriterijais ir pjūviais. Siekiant kuo išsamiau atskleisti valstybių gynybos politikos kontekstą ir jų narystės NATO specifiką, kai kuriais atvejais remiamasi antriniais šaltiniais: akademinėmis studijomis, nagrinėjančiomis šalių saugumo situaciją, gynybos politikos ypatumus, problematiką ir raidą. Nagrinėjant abu santykį su Aljansu apibrėžiančius veiksniai, taip pat atsižvelgiama ir į dvišalio mažųjų valstybių santykio su JAV specifiką.¹³²

2.2. Tiesioginis indėlis į NATO

Pirmoji šalių naštos pasidalijimo elgesio forma – tiesioginė jų kontribucija į NATO – tiriama išskiriant du pjūvius: (a) jų kontribucijos Aljanso operacijose vertinimą; (b) santykio tarp šalių indėlio į NATO ir iš narystės gaunamos naudos matavimą. Šių aspektų tyrimo metodologija pristatoma tolesniuose poskyriuose.

¹³¹ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad prielaidas, kad kai kurių šalių strateginių gynybos politikos nuostatų yra ribotas, kadangi ne visi sąjungininkai jas skelbia viešai. Pavyzdžiui, svarbiausi Graikijos gynybos politikos dokumentai yra įslaptinti. Tokias spragas tyrime buvo siekiama užpildyti daugiau dėmesio skiriant kitiems šalies oficialią poziciją atspindintiems šaltiniams, Graikijos atveju – kasmetinėms šalies gynybos ministro ataskaitoms parlamente.

¹³² Kita vertus, kaip jau akcentuota disertacijos įvade, NATO ir JAV darbotvarkė bei prioritetai nėra identiški, kadangi Aljansas funkcionuoja visų 28 sąjungininkų kompromiso pagrindu. Todėl tyrime, pavyzdžiui, vertinant santykį tarp nacionalinių ir NATO darbotvarkių, yra apsiribojama svarbiausių NATO strateginių dokumentų (atspindinčių visų sąjungininkų, įskaitant ir JAV, sutarimą) ir juose įvardintų prioritetų analize, o JAV nacionaliniai dokumentai atskirai nėra tiriami.

2.2.1. Kontribucija NATO operacijose

Vertinant Aljanso operacinius įsipareigojimus, savo mastu ir kompleksiskumu išsiskiria nuo 2003 m. vykstanti tarptautinių saugumo paramos pajėgų misija Afganistane (ISAF), kuri tiriamu laikotarpiu buvo laikoma svarbiausiu NATO prioritetu (*key priority*).¹³³ Šalių įsipareigojimas aktyviai dalyvauti ISAF operacijoje yra ne kartą patvirtintas pačiu aukščiausiu politiniu lygiu. Pavyzdžiui, 2009 m. Strasbūro/Kėlio susitikime NATO šalių vadovai išreiškė įsipareigojimą „ilgalaikei demokratinio Afganistano paramai, siekiant neleisti jam tapti užuovėja terorizmui ir ekstremizmui, kadangi tai destabilizuotą regioną ir keltų grėsmę visai tarptautinei bendruomenei.“¹³⁴

ISAF yra didžiausia ir daugiausia finansinių išteklių pareikalavusi misija Aljanso istorijoje, kurioje dalyvavo visos NATO narės. Todėl tiriamu laikotarpiu ji gali būti laikoma svarbiausia praktine Aljanso aktyvios kolektyvinės veiklos išraiška, kuria siekiama stiprinti sąjungininkų saugumą. Atitinkamai, šalių kontribucija ISAF operacijoje yra vienas kertinių indikatorių, atskleidžiančių sąjungininkų naštos pasidalijimo elgesį ir jų politinę valią prisidedant prie kolektyvinių tikslų įgyvendinimo. Toliau pateikiama sąjungininkų kontribucijos Afganistane vertinimo metodologija.

Metodologija: „Indėlio Afganistane indeksas“

Siekiant sistemingai palyginti šalių indėlį ISAF operacijoje ir įvertinti mažųjų šalių prisiimtą naštą, disertacijoje konstruojamas specialus kiekybinis indeksas. 2007-2012 m. apimančiame indekse šalių kontribucija yra operacionalizuojama trimis pjūviais: (a) operacijoje dislokuotos pajėgos, (b) prisiimta rizika ir (c) Afganistanui skirta finansinė parama. Kiekvienas pjūvis yra išskaidomas į konkrečius rodiklius (iš viso 7 rodikliai, kurių pagrindu agreguojamas bendras indekso įvertis).

¹³³ NATO, „Bucharest Summit Declaration.“

¹³⁴ NATO, „Summit Declaration on Afghanistan.“

Sudarant indeksą buvo atsižvelgta į šalių dydžio ir galimybių kriterijus. Akivaizdu, kad indėlio operacijoje rodiklius vertinant tik absoliučiais dydžiais, mažosios šalys beveik visuomet atsidurtų sąrašo apačioje. Todėl įtraukiami įvairūs santykiniai rodikliai, leidžiantys objektyviai palyginti sąjungininkų indėlių.

Indekso (I) rodikliai (išskyrus septintąjį) išreiškiami kaip procentas nuo didžiausios tiriamu laikotarpiu vienos valstybės pasiektos vertės. Atskaitos tašku esanti valstybė ir metai nurodomi skliausteliuose.

1. Operacijoje dalyvaujančios šalių pajėgos vertinamos atsižvelgiant į (1) dislokuotų karių skaičių (DK; JAV 2011); (2) dislokuotų karių skaičių proporcingai šalies gyventojų skaičiui (DK/gyv.; JAV 2011); (3) dislokuotų karių skaičių proporcingai šalies kariuomenės dydžiui (DK/kar.; JAV 2011).
2. Rizikos prisiėmimo lygiui išmatuoti pasitelkiamas (4) šalies karių žūčių operacijoje skaičius (Ž; JAV 2010) ir (5) šalies karių žūčių operacijoje skaičius proporcingai dislokuotų karių skaičiui (Ž/DK; Estija 2010).
3. Afganistano rekonstrukcijai ir vystymuisi skirta parama įvertinama atsižvelgiant į (6) šalies suteiktą finansinę ir humanitarinę paramą proporcingai jos bendrajam vidaus produktui (P/BVP; Norvegija 2008). Galiausiai, į indeksą įtraukiamas (7) šalių vadovavimas vienai iš Afganistano provincijos atkūrimo grupių (PAG).¹³⁵ Šis rodiklis įvertinamas skalėje nuo 0 iki 6.¹³⁶

Visiems rodikliams yra suteikiami konkretūs svoriai. Kadangi dislokuotų karių kiekis yra svarbiausias indikatorius, apibrėžiantis šalies kontribuciją, jam tenka 60% viso indekso svorio, po 20% kiekvienam iš trijų kontingento skaičių vertinančių rodiklių. Rizikos prisiėmimo lygis sudaro 20%

¹³⁵ Afganistano provincijos atkūrimo grupei (PAG) vadovavusios šalys turėjo prisiimti papildomą našta, kadangi jos buvo atsakingos už įvairių karinių ir civilinių priemonių koordinavimą ir įgyvendinimą, siekiant padėti Afganistano vietinei valdžiai užtikrinti teritorijos kontrolę ir prisidėti prie provincijos rekonstrukcijos (ekonomikos, švietimo ir kt. srityse).

¹³⁶ PAG nevadovaujančioms šalims numatomas nulinis įvertis, vadovaujančioms 1 arba 2 PAG – 2 balų įvertis, 6 balų įvertis skiriamas JAV, kurios, vienintelės iš visų NATO šalių, ISAF operacijos metu buvo atsakingos už daugiau kaip 10 PAG.

galutinio indekso įvertinimo (po 10% abiemis rodikliams). Finansinė parama Afganistanui sudaro 14% indekso vertės, o atsakomybė vadovauti provincijos atkūrimo grupei – 6%.

Apibendrinant, sąjungininkų kontribuciją ISAF operacijoje atspindintį indeksą galima pavaizduoti šia formule:

$$I = \left(\frac{DK}{5}\right) + \left(\frac{DK/gyv}{5}\right) + \left(\frac{DK/kar}{5}\right) + \left(\frac{\check{Z}}{10}\right) + \left(\frac{\check{Z}/DK}{10}\right) + \left(P/BVP * \frac{14}{100}\right) + (PAG)$$

Lentelė 3. „Kontribucijos Afganistane indekso“ duomenų šaltiniai

Rodiklių grupė	Šaltinis
ISAF dislokuotų pajėgų rodikliai	- NATO ISAF, „Troop Contributions“ (http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/index.php) - The International Institute for Strategic Studies (IISS), <i>The Military Balance</i> (http://www.iiss.org/en/publications/military-s-balance) - The World Bank, World Population Database (http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL) - NATO, „Financial and Economic Data Relating to NATO Defense“ (http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_107359.htm)
Rizikos prisiėmimo lygio (žūčių) rodikliai	- iCasualties.org, Operation Enduring Freedom, www.icasualties.org - NATO ISAF (http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/index.php)
Finansinės paramos ¹³⁷ Afganistano vystymuisi rodikliai	- Financial Tracking Service (fts.unocha.org) - The World Bank, GDP Database (http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD)

Vertinant ir interpretuojant šio indekso rezultatus, svarbu atsižvelgti į jo ribas, kadangi indeksas neatspindi kai kurių dalyvavimo operacijoje aspektų. Pirma, dislokuotų karių rodikliai neapima visos šalių skirtos ginkluotės ir įrangos. Antra, nėra įtraukiamas civilinis personalas, kuriam tenka svarbus vaidmuo vykdant rekonstrukcijos funkcijas, apmokant vietines policijos pajėgas ir pan. Trečia, nėra atspindimi operaciniai apribojimai (*caveats*)

¹³⁷ Į tyrimą įtraukiami finansinės paramos duomenys apima ne tik NATO, bet ir kitų tarptautinių organizacijų rėmuose bei dvišaliais pagrindais Afganistanui suteiktą NATO šalių paramą įvairiomis formomis 2007-2012 m. Paramos vertinimo metodologiją plačiau žr. Financial Tracking Service (fts.unocha.org).

ginkluotosioms pajėgoms.¹³⁸ Ketvirta, neįtraukiamas geografinis šalių kontribucijos aspektas¹³⁹ – vieni sąjungininkai savo veiklą siekė sukoncentruoti sąlyginai saugiose šiaurinėse Afganistano provincijose, kiti prisiėmė riziką veikti pavojingose šalies pietinėse ir vakarinėse dalyse.

Šie aspektai nebuvo įtraukti dėl duomenų, leidžiančių objektyviai palyginti visus sąjungininkus, nebuvimo, kvantifikavimo sunkumų arba neprieinamumo (įslaptinimo). Pavyzdžiui, informacija apie šalių operacinius apribojimus daugeliu atvejų yra įslaptinta. Kita vertus, kai kurie iš šių indekse neatspindėtų kriterijų bus aptarti ir įvertinti empirinėje darbo dalyje atliekant atvejo analizes (greta bendrų indekso rodiklių aptarimo). Be to, indeksu siekiama kuo išsamiau atskleisti svarbiausius kontribucijos aspektus, pavyzdžiui, nors geografinis šalių indėlio aspektas tiesiogiai nėra įtraukiamas, jį iš dalies reprezentuoja šalių prisiimtos rizikos (žūčių) ir vadovavimo provincijos atkūrimo grupėms rodikliai.

„Kontribucijos Afganistane indeksas“ (kaip ir kiti tyrime naudojami indeksai), leis (a) palyginti šalis tarpusavyje sudarant jų reitingą (tiek pagal bendrą indekso rezultatą, tiek pagal atskirus jo rodiklius kiekvienais metais); (b) nustatyti kiekvienos šalies indėlio pokytį 2007-2012 m. laikotarpiu. Šiam indeksui naudoti duomenys ir indekso rezultatai pateikiami prieduose.

Kitos NATO operacijos

Operacija Afganistane, nors ir laikytina svarbiausia NATO aktyvios kolektyvinės veiklos forma, tiriamu laikotarpiu nebuvo vienintelė. Aljansas

¹³⁸ Šie apribojimai sumažina šalies kariuomenės (o kartu ir viso Aljanso) manevro laisvę, neleidžia dislokuotiems kariams vykdyti tam tikrų operacinių užduočių (pavyzdžiui, dalyvauti koviniuose veiksmuose). Žr. Stephen M. Saideman, Savid P. Auerswald, „Comparing Caveats: Understanding the Source of National Restrictions upon NATO’s Mission in Afghanistan“. *International Studies Quarterly* 56, 2012, 67-84.

¹³⁹ Geografinio šalių kontribucijos Afganistane pasiskirstymo analizę žr. Jordan Becker, „Transatlantic Burden Sharing and Out of Area Operations: Afghanistan in the Context of Historic Trends“, *Chicago Policy Review*, Volume 15, Summer 2011, 47-67.

tęsė operaciją Kosove (*KFOR*¹⁴⁰), taip pat buvo vykdoma karinė intervencija Libijoje (*Allied Protector*), karių apmokymo misija Irake (*NTM-Iraq*), antiteroristinė operacija Viduržemio jūroje (*Active Endeavour*), kovos su piratavimu misija Afrikos rago regione (*Ocean Shield*), teikiama parama Afrikos Sąjungos vykdomoms taikos palaikymo misijoms ir kt.

Viena vertus, šiuo aspektu sunkiau nuosekliai ir objektyviai palyginti visų sąjungininkų kontribucijas. Taip yra dėl skirtingos įvairių NATO operacijų prigimties ir jų „specializacijos“. Pavyzdžiui, norint dalyvauti Aljanso kovos su piratavimu misijoje „Ocean Shield“, reikalingos ekspedicinės jūrų pajėgos, tačiau kai kurios NATO šalys apskritai neturi karinių jūrų pajėgų, todėl būtų neadekvatu visus sąjungininkus lyginti pagal kontribuciją šioje operacijoje. Kita vertus, dalyvavimas šiose operacijose ir ypač šalių kontribucijos pokyčiai (didėjimas arba mažėjimas) gali būti reikšmingas jų požiūriu į Aljanso prioritetus indikatorius. Todėl tiriamojoje darbo dalyje bus įvertinamas valstybių indėlis kitose operacijose ir šio indėlio pokyčiai 2007-2012 m.

2.2.2. Santykis tarp kontribucijos ir naudos

Antrasis tiesioginio šalių indėlio analizės pjūvis skirtas tirti jų kontribucijos į NATO ir gaunamos naudos dinamiką. Empirinėse ekonominės aljansų teorijos prielaidomis paremtose studijose esminiu galvosūkiu tampa klausimas, kaip įvertinti, ar sąjungininkų indėlis aljanse yra proporcingas jų dydžiui ir galimybėms.¹⁴¹ Žvelgiant teoriškai, šalių prisiimtą naštą turėtų atskleisti santykis tarp jų (a) indėlio į organizaciją (narystės kaštų) ir (b) iš narystės gaunamos naudos. Narystės naudai viršijant indėlį, galima konstatuoti vengimą prisiimti adekvačią naštą (*free riding*). Esminis klausimas – kaip

¹⁴⁰ Operacija „Kosovo Force“ vyksta nuo 1999 m. Tačiau 2007-2012 m. laikotarpiu buvo nuosekliai mažinamas KFOR kontingentas (2014 m. jį sudarė mažiau nei 5 tūkstančiai karių), perduodant atsakomybę vietinėms policijos pajėgoms, todėl dalyvavimas šioje operacijoje nėra tinkamas indikatorius objektyviam visų sąjungininkų kontribucijos palyginimui.

¹⁴¹ Plümper, Neumayer, 12-14.

operacionalizuoti šias dvi (naudos ir kaštų) dimensijas, susiejant jas su nagrinėjamo laikotarpio NATO instituciniu ir politiniu kontekstu ir pritaikant empirinei analizei.

Metodologija: „Indėlio ir naudos indeksas“

Disertacijoje yra konstruojamas kiekybinis indeksas, apimantis 2007-2012 m. laikotarpį, ir leidžiantis įvertinti tai, (a) kokia dalis visų sąjungininkų *indėlio* Aljanse tenka konkrečiai šaliai; (b) kokia dalis visų sąjungininkų iš NATO gaunamos *naudos* tenka konkrečiai šaliai. Tokiu būdu galima išmatuoti santykį tarp to, ką šalis įneša (*input*), ir to, ką ji gauna iš narystės Aljanse (*output*), taip įvertinant, ar ji gali būti priskiriama naštos vengėjų (*free rider*) kategorijai, ar ne. Taigi bendroji indekso formulė gali būti pavaizduota taip:

$$\text{Indeksas} = \frac{\text{Indėlis į NATO (narystės kaštai)}}{\text{Iš NATO gaunama nauda}}$$

Indėlio į Aljansą operacionalizavimas atliekamas remiantis svarbiausiuose NATO dokumentuose įtvirtintais organizacijos veiklos prioritetais ir įsipareigojimais, kuriuos prisiima šalys. Tyrime išskiriami trys kertiniai sąjungininkų kontribucijos komponentai (rodikliai):

1. Šalies gynybos biudžetas. Jis yra laikomas svarbiausia šalių įnašo į Aljansą išraiška tiek ekonominės aljansų teorijos literatūroje¹⁴², tiek politinėje NATO darbotvarkėje.¹⁴³

¹⁴² Sandler, Shimizu, 50-51.

¹⁴³ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors NATO turi bendrą biudžetą (jį sudaro trys dalys – Civilinis biudžetas, Karinis biudžetas ir Saugumo investicijų programa), jis sudaro tik labai nedidelę dalį NATO veiklai užtikrinti reikalingų išlaidų, įmokas bendrą biudžetą šalys moka pagal procentines kvotas, kurios nustatomos atsižvelgiant į įvairius šalių ekonominio pajėgumo parametrus (plačiau žr. NATO, „NATO funding.“ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67655.htm [žiūrėta 2014.04.08]). Tačiau svarbiausias NATO veiklos finansavimo principas numato tai, kad šalys turi pačios padengti dalyvavimo Aljanso veikloje (pvz., operacijose) išlaidas (*costs lie where they fall*). Todėl būtent jų nacionaliniai gynybos biudžetai yra laikomi svarbiausia indėlio forma. Žr. Thierry Tardy, „Funding peace operations: Better value for EU money“, EU Institute for Security

2. Indėlis į Afganistano operaciją. Jis atspindi sąjungininkų įsipareigojimą prisidėti realizuojant bendrus tikslus svarbiausioje Aljanso misijoje. Vertinamas (a) dislokuotų karių skaičius (50 proc. svorio); (b) žuvusių karių skaičius (25 proc. svorio); (c) suteikta finansinė ir humanitarinė parama (25 proc. svorio).
3. Įsipareigojimų laikymosi indikatoriai demonstruoja šalių valią įgyvendinti Aljanso keliamus reikalavimus. Vertinama tai, (a) koks procentas nuo BVP skiriamas gynybos išlaidoms, (b) kokia gynybos biudžeto dalis skiriama personalui išlaikyti ir (c) kokia gynybos biudžeto dalis skiriama investicijoms į ginkluotės modernizavimą.¹⁴⁴

Šie trys rodikliai, kuriems suteikiamas vienodas svoris, matuojami kaip procentas nuo visų NATO šalių indėlių sumos. Kitaip tariant, vertinama tai, kokią dalį bendro sąjungininkų indėlio kiekvienu pėjūviu (gynybos išlaidų, kontribucijos Afganistane ir įsipareigojimų) tiriamais metais sudaro konkrečios valstybės indėlis.

NATO teikiama **nauda**, be abejo, skiriasi įvairiose šalyse, priklausomai nuo jų politinių prioritetų, grėsmių vertinimo ir kt. Remiantis šio darbo teorinėmis prielaidomis, šalys prisijungia prie Aljanso visų pirma siekdamos užsitikrinti kolektyvinės gynybos garantijas. Tai pripažįstama ir sąjungininkų patvirtintoje 2010 m. NATO Strateginėje koncepcijoje, kuri akcentuoja, kad kertinis Aljanso tikslas (*fundamental and enduring purpose*) yra „karinėmis ir politinėmis priemonėmis užtikrinti visų narių laisvę ir saugumą“.¹⁴⁵ Taigi būtent NATO teikiamą saugumą galima laikyti bendru vardikliu, tai yra svarbiausia šalių iš narystės gaunamos naudos išraiška. Ji operacionalizuojama trimis rodikliais: (1) šalies sukuriamas BVP, (2) gyventojų skaičius ir (3) šalies

Studies. http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Brief_38_Funding_peace_operations.pdf [žiūrėta 2014.04.08]; NATO, „Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the 2013 Annual session of the NATO Parliamentary Assembly in Dubrovnik, Croatia, 11 Oct. 2013. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_104038.htm [žiūrėta 2014.04.08]

¹⁴⁴ Visiems trims indikatoriams yra suteikiami vienodi svoriai. Šis rodiklis didele dalimi atitinka „Įsipareigojimų laikymosi indeksą“ (detaliai žr. skyrių 2.3.1.), tačiau neįtraukia perdislokuojamų pajėgų dydžio ir išlaikomų pajėgų dydžio.

¹⁴⁵ NATO, „Strategic Concept“, 2010, 6.

išorinės sienos.

BVP ir gyventojų skaičius leidžia įvertinti šalies dydį. Remiantis ekonominės aljansų teorijos ir mažųjų valstybių studijų logika, daroma prielaida, kad iš NATO gaunama nauda didele dalimi priklauso nuo šalies dydžio – kuo šalis mažesnė, tuo jai svarbesnės išorinės saugumo garantijos ir menkesnės galimybės savarankiškai užsitikrinti saugumą. Mažesnės šalys yra labiau integruotos į Aljanso sistemą, tai lemia didesnę jų priklausomybę. Žvelgiant iš empirinės perspektyvos, tai reiškia, kad NATO teikiama nauda gali būti laikoma atvirkščiai proporcinga šalies dydžiui, kurį nusako gyventojų skaičius ir BVP rodikliai.

Išorinių sienų ilgis vertinamas kaip trečias svarbiausias NATO naudą apibrėžiantis komponentas, iš dalies atspindintis šalies geopolitinę situaciją. Išorinėmis sienomis tyrime yra laikomos visos sąjungininkų sausumos sienos su NATO, ES ir Europos ekonominei erdvei (EEE) nepriklausančiomis šalimis. Taip pat neįtraukiama JAV siena su Meksika¹⁴⁶ ir 2007-2008 m. sienos su Albanija ir Kroatija¹⁴⁷. Šis rodiklis leidžia atsižvelgti į geografinę šalių padėtį bei kvantifikuoti rytinėje Aljanso dalyje esantiems sąjungininkams tenkančią didesnę grėsmę ir iš to išplaukiančią didesnę NATO naudą.

Visi trys rodikliai (BVP, gyventojų skaičiaus ir išorinės sienos) yra apskaičiuojami kaip šaliai tenkanti dalis (procentais) nuo bendros NATO šalių BVP/gyventojų skaičiaus sumos ir bendro išorinių sienų ilgio.

Visi indekso komponentai, jų apskaičiavimo būdas, priskirti svoriai, šaltiniai ir bendra formulė pavaizduota lentelėje (Lentelė 4).

¹⁴⁶ Atsižvelgiant į tai, kad JAV yra didžiausia karinė galia pasaulyje, NATO kaip kolektyvinės gynybos organizacijos ir kitų sąjungininkų vaidmuo užtikrinant teritorinį JAV integralumą yra labai ribotas, todėl itin ilgos JAV-Meksikos sausumos sienos (3155 km.) įtraukimas iškreiptų tyrimo rezultatus.

¹⁴⁷ Šios šalys 2008 m. tapo NATO narėmis, todėl 2007 m. siena su jomis nelaikoma išorine.

Lentelė 4. „Indėlio ir naudos indekso“ metodologija

Rodiklis	Apskaičiavimo būdas	Formulė	Svoris ir šaltiniai
Indėlis			
1. Šalies gynybos biudžetas	Procentas nuo visų NATO šalių gynybos išlaidų sumos.	$\text{Gyn. biudž.} \cdot \frac{100}{\text{sum(gyn. biudž.)}}$	1/3 NATO
2. Indėlis į Afganistano operaciją	Procentas nuo visų NATO šalių kontribuciją Afganistane nusakančių rodiklių sumos.	$\text{Afg} \cdot \frac{100}{\text{sum(afg)}}$	1/3 NATO, IISS, FTS, iCasualties.org
3. Įsipareigojimų laikymasis	Procentas nuo visų NATO šalių įsipareigojimų laikymosi lygį nusakančių rodiklių sumos.	$\text{Įsipareig.} \cdot \frac{100}{\text{sum(įsipareig.)}}$	1/3 NATO
Nauda			
1. Šalies sukuriamas BVP	Abu rodikliai apskaičiuojami taip pat: didžiausią BVP sukurianti šalis ir atitinkamai didžiausią gyventojų skaičių turinti šalis yra laikoma atskaitos tašku. Išmatuojamas kitų šalių santykinis BVP dydis/gyv.sk. lyginant su didžiausios šalies BVP/gyv.sk. Įvertinama jos gaunama santykinė nauda, lyginant su didžiausia šalimi, kuri yra laikoma atvirkščia jų BVP dydžių/gyv. sk. santykiui (1/BVP santykio). Kiekvienos šalies rodiklis apskaičiuojamas kaip procentas nuo visų santykinų naudos dydžių sumos.	$\text{BVP naudos santykinė vertė} = \frac{1}{\text{BVP/BVPmax}}$ $\text{BVP naudos dalis} = \text{BVP naudos santykinė vertė} \cdot 100 / \text{BVP naudos santykinų verčių suma}$	1/4 Pasaulio bankas
2. Gyventojų skaičius		Atitinka šalies sukuriama BVP nulemtos naudos apskaičiavimą	1/4 Pasaulio bankas
3. Išorinių sienų ilgis	Procentas nuo visų NATO išorinių sausumos sienų sumos.	$\text{Sienos} \cdot \frac{100}{\text{sum(sienos)}}$	1/2 CIA World Factbook
INDEKSAS	$I = \frac{(\text{Gynybos biudžetas} + \text{Afganistano indėlis} + \text{Įsipareigojimai})/3}{\frac{\text{Dydis (BVP nauda} + \text{gyventojų skaičiaus nauda}/2) + \text{išorinės sienos}}{2}}$		

Jei įverčio rezultatas >1 , šalies indėlis viršija jos gaunamą naudą („permokėjimo“ už saugumą tendencija/*overcontributing*). Jei rezultatas <1 , šalis prisiima neproporcingai mažą našą (naštos vengimo tendencija/*free riding*). Indekso rodiklių ir rezultatų reikšmės pateikiamos prieduose.

Teorinis tokios analizės priegios pagrindas yra suformuluotas ekonominėje aljansų teorijoje (T. Sandler, K. Hartley, J. Forbes).¹⁴⁸ Tačiau disertacijoje konstruojamas indeksas gerokai skiriasi nuo ankstesnių empirinių bandymų,¹⁴⁹ siekiant atspindėti specifinę mažųjų valstybių situaciją ir nagrinėjamo laikotarpio Aljanso darbotvarkės prioritetus. Galima išskirti du svarbiausius šio indekso inovatyvumo aspektus:

1. Pirmiausia, skiriasi teorinės prielaidos dėl Aljanso teikiamos naudos šalims. Ankstesnėse studijose buvo remiamasi požiūriu, kad didesnė šalis užprogramuoja didesnę NATO kolektyvinių garantijų naudą, kadangi ji turi daugiau ką prarasti: kuo didesnė populiacija ar industrinė bazė, tuo ženklesnė tai šaliai tenkanti Aljanso teikiamos apsaugos nauda. Šiame tyrime, remiantis mažųjų valstybių studijomis ir jų integravimu į ekonominės aljansų teorijos aiškinimą, laikomasi priešingos prielaidos – kuo mažesnė šalis, tuo menkesnės jos galimybės savarankiškai užsitikrinti saugumą, tai lemia didesnę išorinių saugumo garantijų naudą.
2. Antra, ankstesniuose tyrimuose šalies indėlio į Aljansą matavimas apsiribojo vieninteliu rodikliu – šalies gynybos išlaidomis, taip pernelyg supaprastinant NATO politinę realybę. Kai kurios Aljanso šalys išlaiko itin didelį gynybos biudžetą, tačiau jų kontribucija praktiškai įgyvendinant NATO prioritetus (visų pirma, dalyvaujant operacijose ir plėtojant organizacijos tikslams reikalingus

¹⁴⁸ Žr. Todd Sandler, Keith Hartley. *The Political Economy of NATO: Past, Present, and into the 21st Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

¹⁴⁹ Apžvalgą žr. Todd Sandler, Hirofumi Shimizu, „NATO Burden Sharing 1999–2010: An Altered Alliance“, *Foreign Policy Analysis*, Volume 10, Issue 1, 2014, 43–60.

pajėgumus) yra itin menka. Todėl gynybos išlaidos negali būti naudojamas kaip vienintelis šalių prisiimtos naštos (narystės kaštų) indikatorius. Siekiant užpildyti šią spragą, indekse įtraukiami du papildomi šalių įnašo rodikliai, atspindintys nagrinėjamo laikotarpio Aljanso prioritetus: (a) kontribucija Afganistane ir (b) įsipareigojimų laikymasis.

Be abejo, reikia atsižvelgti ir į tokio modelio trūkumus. Visų pirma, galima kritikuoti tai, kad pritaikyta metodologija užprogramuoja didesnę principinę Aljanso reikšmę mažesnėms valstybėms. Be to, indeksas neapima kai kurių sunkiai kvantifikuojamų narystės Aljanse teikiamos naudos aspektų, pavyzdžiui, įgijamos įtakos ir nacionalinio prestižo, poveikio vidinėms reformoms, tarptautinio ar regioninio stabilumo plėtos, įvairių grėsmių prevencijos. Be to, jame tik iš dalies atspindima šalių saugumo situacija, kadangi išorinių sienų rodiklis nėra pakankamas vertinant valstybės geopolitinės aplinkos visumą. Indeksas neįvertina tiesioginės NATO naudos sąjungininkams, nesantiems Aljanso „pakraštyje“. Kita vertus, nėra abejonių, kad bendrą sieną su Rusija, Sirija ar Iranu turinčioms šalims Aljanso saugumo garantijų reikšmė yra didesnė, tai atsispindi ir oficialiame NATO vertinime.¹⁵⁰

Nepaisant trūkumų, indeksas laikytinas originaliu metodologiniu įrankiu, leidžiančiu pažvelgti į NATO, kaip kolektyvinės saugumo sistemos, kurios nariai dalijasi organizacijos išlaikymo kaštais, dinamiką. Tokia prieiga suteikia galimybę realistiškai įvertinti „kas yra kas“ Aljanse, atsakant į klausimus, (a) kaip visos organizacijos išlaikymo kaštai ir nauda (absoliučiais, o ne santykiniais dydžiais) yra pasiskirstę tarp atskirų sąjungininkų, (b) kurios šalys šiuo požiūriu yra „Aljansą išlaikančios“, o kurios – „išlaikytinės“, (c) kaip šis jų statusas ir prisiimta našta keitėsi 2007-2012 m.

¹⁵⁰ Žr. NATO, „Chicago Summit Declaration“, Endorsed by NATO Heads of State and Government, Chicago Summit, 2012. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm [žiūrėta 2014.04.08]; NATO, „Wales Summit Declaration“, Endorsed by NATO Heads of State and Government, Wales, 2014. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease [žiūrėta 2014.11.08]

Šio indekso spragas, kurias daugiausia lemia supaprastintas požiūris į Aljanso politinę realybę (ypač šalims tenkančios naudos požiūriu), bus siekiama kompensuoti skiriant deramą dėmesį kitiems šalių kontribucijos aspektams, įskaitant „netiesioginio“ indėlio analizę.

2.3. Netiesioginis indėlis į NATO: pajėgumų plėtra ir gynybinė integracija

Antroji šalių naštos pasidalijimo elgesio forma – netiesioginė kontribucija į NATO – bus nagrinėjama vertinant sąjungininkų: (a) ginkluotųjų pajėgų plėtros ir įsipareigojimų Aljansui laikymosi tendencijas; (b) (regioninės) gynybinės integracijos su kitomis šalimis mastą ir formas. Šių aspektų tyrimu siekiama atspindėti, kaip jų vykdyta gynybos politika, nacionalinių ginkluotųjų pajėgų plėtra ir bendradarbiavimas su kitais sąjungininkais (ne)prisidėjo prie NATO tikslų realizavimo ir funkcionalumo užtikrinimo.

2.3.1. Aljanso prioritetų ir įsipareigojimų laikymasis

Siekiant įvertinti, ar mažųjų valstybių ginkluotųjų pajėgų plėtra vykdoma pagal įsipareigojimus Aljansui, visų pirma reikia išsiaiškinti, kokie yra NATO reikalavimai. Išnagrinėjus kertinius NATO pajėgumų gaires nustatančius dokumentus¹⁵¹, galima konstatuoti, kad svarbiausias Aljanso prioritetas yra ekspedicinių pajėgumų plėtra. Tai galima vertinti kaip tiesioginį atsaką į NATO doktrinoje pabrėžiamą krizių valdymo operacijų svarbą.

¹⁵¹ NATO, „Deterrence and Defence Posture Review“, Endorsed by NATO Heads of State and Government, Chicago Summit, 2012. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87597.htm?mode=pressrelease [žiūrėta 2014.04.08]; NATO, „Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020“, Endorsed by NATO Heads of State and Government, Chicago Summit, 2012. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm [žiūrėta 2014.04.08]; NATO, „Comprehensive Political Guidance“, Endorsed by NATO Heads of State and Government, Riga Summit, 2006. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_56425.htm [žiūrėta 2014.04.08]

Akcentuojamas šalių įsipareigojimas maksimizuoti „pajėgų perdislokuojamumą (*deployability*) ir gebėjimą išsilaikyti operacijose.“¹⁵² Tiriamuoju laikotarpiu Aljansas intensyviai plėtojo krizių valdymo sistemą, kuri apima bendrus ginkluotųjų pajėgų standartus, kolektyvinę logistiką, veiksmų koordinavimo procedūras, sinchronizuotą operacijų planavimo mechanizmą. NATO sistemingai ragino sąjungininkus vystyti mobilius krizių valdymo pajėgumus ir stiprinti gebėjimą dislokuoti bei išlaikyti daugiašales pajėgas konfliktų regionuose.

NATO orientuojasi į daugiafunkcinę kariuomenę, sudarytą iš techniškai aprūpintų, mobilių, sąveikių, aukščiausios parengties sausumos, jūrų bei oro pajėgų, kurios galėtų vykdyti ilgalaikių ekspedicinių operacijų ar operatyvaus veikimo nenumatytomis aplinkybėmis funkcijas; atlikti stabilizacijos, rekonstrukcijos, sutaikinimo ir humanitarinės pagalbos veiksmus; padėti atkurti pokonfliktinės situacijos valdymą; sugebėti veikti kartu su civiliniais elementais.¹⁵³

Siekiant užtikrinti taikos palaikymo ir krizių valdymo operacijų sėkmę bei efektyviai neutralizuoti už NATO ribų kylančias asimetrines grėsmes, Aljansas ne tik sukūrė daugiafunkcines greitojo reagavimo pajėgas, bet ir transformavo karines struktūras, pritaikydamas jas kovai su asimetrinėmis grėsmėmis.¹⁵⁴ Prioritetiniai Aljanso pajėgumai – palydovinė žvalgyba, nepilotuojami orlaiviai, kuro papildymas ore, strateginis pervežimas, priešraketinė gynyba, C4ISR¹⁵⁵, antžeminio stebėjimo sistemos, kibernetinė

¹⁵² NATO, „Strategic Concept“, 33.

¹⁵³ NATO, „Comprehensive Political Guidance.“

¹⁵⁴ 2002 m. Prahos NATO vadovų susitikime buvo nuspręsta sukurti NATO greitojo reagavimo pajėgas, sudarytas iš techniškai aprūpintų, mobilių, sąveikių, aukščiausios parengties sausumos, jūrų bei oro pajėgų elementų, kuriuos Šiaurės Atlanto tarybos sprendimu būtų galima operatyviai dislokuoti didelio karinio intensyvumo misijoms. Žr. NATO, „Prague Summit Declaration“, Endorsed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, 21 November 2002. <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02127e.htm> [žiūrėta 2014.04.08]; NATO, „Speech by NATO Secretary General Lord Robertson at the Konrad Adenauer“, Germany, 2002. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_19600.htm [žiūrėta 2014.04.08]

¹⁵⁵ Vadovavimo, kontrolės, ryšių, kompiuterių, žvalgybos, stebėjimo ir žvalgybos (angl. *command, control, communications, computers, intelligence, surveillance, and reconnaissance*) pajėgumai.

gynyba, kolektyvinės logistikos sistemos, savadarbių sprogstamųjų užtaisų neutralizavimo priemonės.¹⁵⁶

Atitinkamai, Aljansas skeptiškai vertina didelio masto teritorinės gynybos sistemų išlaikymą, ragina šalis kurti profesionalias kariuomenes ir atsisakyti „statiškų“, neperdislokuojamų ginkluotės platformų.¹⁵⁷ NATO yra nustatęs tam tikrus konkrečius reikalavimus (pavyzdžiui, investuoti ne mažiau kaip 20 proc. gynybos biudžeto į ginkluotės modernizavimą) bei karinių pajėgų vystymo standartus, kuriais siekiama užtikrinti aukštą sąjungininkų ginkluotųjų pajėgų parengties lygį ir paskatinti reformas. NATO nuosekliai analizuoja visų šalių pajėgumų plėtros planus, personalo, finansavimo situaciją ir pateikia šalims jų įvertinimus, lyginant su Aljanso keliamais reikalavimais.¹⁵⁸

Taigi Aljansas yra identifikavęs svarbiausius pajėgumų plėtros reikalavimus, keliamus sąjungininkų ginkluotosioms pajėgoms. Remiantis jais, galima įvertinti atskirų šalių prisiimamą naštą, nustatant, ar jų sprendimai dėl ginkluotųjų pajėgų plėtros ir įsipareigojimų laikymosi rodikliai atitinka organizacijos prioritetus.

Metodologija: (a) sprendimai dėl kariuomenės plėtros ir (b) „Įsipareigojimų laikymosi indeksas“

Siekiant išsiaiškinti, ar mažųjų valstybių vykdoma kariuomenės plėtra atitinka NATO prioritetus, bus pasitelkiami du analizės pjūviai:

¹⁵⁶ NATO, „Improving NATO’s capabilities“, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49137.htm#, [žiūrėta 2014.04.08]

¹⁵⁷ NATO, „Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen“, Warsaw, 12 Mar. 2010. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_62143.htm [žiūrėta 2014.04.08]

¹⁵⁸ Siekiant užtikrinti praktinį šių Aljanso prioritetų įgyvendinimą, ypatingas vaidmuo tenka bendram NATO gynybos planavimo procesui (*NATO defence planning process*). Juo siekiama kiek įmanoma labiau harmonizuoti nacionalinį ir NATO planavimą, kad būtų plėtojami ir išlaikomi organizacijos užduotimis vykdyti reikalingi pajėgumai, atitinkantys Aljanso Strateginėje koncepcijoje ir kituose kertiniuose dokumentuose apibrėžtą ambicijų lygį. Šio proceso metu yra identifikuojami NATO pajėgumų poreikiai, įvardijus trūkumus, jie paskirstomi šalims narėms. Plačiau žr. NATO, „The NATO Defence Planning Process“, 2014, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49202.htm [žiūrėta 2014.04.08]; NATO, *NATO Handbook*, Brussels: NATO Public Diplomacy Division, 2006, 52-53.

1. Šalių sprendimai dėl ginkluotųjų pajėgų plėtros kryptį sumažėjusio finansavimo sąlygomis. Tyrime bus vertinami 2007-2012 m. priimti šalių sprendimai dėl pajėgumų plėtros, ginkluotės modernizavimo ir naujų įsigijimų. Pavyzdžiui, tam tikros ginkluotės atsisakymas yra svarbus indikatorius, leidžiantis įvertinti šalies gynybos politikos kryptį, kariuomenės plėtros profilį ir požiūrį į Aljanso prioritetus.

Svarbiausi šaltiniai: (a) valstybių patvirtintos detalios ginkluotųjų pajėgų plėtros programos (pavyzdžiui, Danijos „Defence Agreement 2010“, Čekijos „White Book 2011“)¹⁵⁹; (b) oficialūs pranešimai apie naujus įsigijimus, ginkluotės modernizavimą, atsisakymą ir kitus kariuomenės plėtros aspektus; (c) specializuotų tyrimų centrų (pavyzdžiui, „Janes“) reguliariai atliekami šalių ginkluotųjų pajėgų plėtros tendencijų vertinimai.

2. Įsipareigojimų Aljansui laikymosi indeksas. Disertacijoje konstruojamas 2007-2012 m. apimantis kiekybinis indeksas, kuris sudaromas atsižvelgiant į penkis pagrindinius sąjungininkų ginkluotųjų pajėgų plėtrai keliamus NATO reikalavimus:

(a) gynybos biudžeto dalis, skiriama naujos ginkluotės įsigijimui ir mokslinės plėtros tyrimams¹⁶⁰ (NATO reikalavimas yra ne mažiau 20 proc.);

(b) gynybos biudžeto dalis, skiriama personalo išlaikymui¹⁶¹ (NATO reikalavimas – ne daugiau kaip 50 proc.);

(c) perdislokuojamų pajėgų (*deployable forces*) dalis šalies

¹⁵⁹ Pabrėžtina, kad beveik visos nagrinėjamos šalys finansinės krizės sąlygomis atnaujino strateginius gynybos politikos dokumentus, kurie leidžia išvelgti jų pasirinktas ginkluotųjų pajėgų plėtros kryptis.

¹⁶⁰ NATO, Financial and Economic Data Relating to NATO Defence. Defence expenditures of NATO Countries (1990-2013).

¹⁶¹ Didelės personalo išlaidos (atlyginimai, karių socialinės apsaugos sistema, pensijos ir kt.) tiesiogiai apriboja šalių galimybės skirti reikiamus resursus ginkluotųjų pajėgų modernizavimui ir naujoms technologijoms. Šaltinis – NATO, Financial and Economic Data Relating to NATO Defence. Defence expenditures of NATO Countries (1990-2013).

kariuomenėje¹⁶² (NATO reikalavimas – ne mažiau 50 proc. visų sausumos pajėgų);

(d) išlaikomų pajėgų (*sustainable forces*) dalis šalies kariuomenėje¹⁶³ (NATO reikalavimas – ne mažiau kaip 10 proc. visų sausumos pajėgų);

(e) gynybos biudžetui skiriama BVP dalis¹⁶⁴ (NATO reikalavimas – ne mažiau kaip 2 proc.).

Kiekvieno iš penkių rodiklių įverčio atskaitos taškas yra NATO keliamas reikalavimas (nurodytas skliaustuose). Šaliai, kurios indėlis tiksliai atitinka NATO reikalavimą, suteikiamas 10 balų įvertis kiekvieno reikalavimo atžvilgiu. Skirianti mažesnę dalį šalis gauna proporcingai mažesnę įvertinimą pagal visus rodiklius, išskyrus antrąjį – išlaidas personalo išlaikymui. Šiuo atveju, kadangi NATO reikalavimas yra kuo mažesnės personalo išlaikymo išlaidos, sąjungininkams, šiam tikslui skiriantiems daugiau nei 50 proc. gynybos biudžeto, suteikiamas proporcingai mažesnis įvertis.

Galutinis įsipareigojimų indekso rezultatas agreguojamas sudėjus visų komponentų vertes, kiekvienam rodikliui suteikiant vienodą svorį. Į šį indeksą neįtraukiamos penkios NATO šalys – Albanija, Kroatija, Kanada, Norvegija ir Turkija, kadangi kai kurie indeksui reikalingi šių šalių duomenys yra neprieinami (viešai neskelbiami).¹⁶⁵ Indeksui naudoti duomenys ir rezultatai pateikiami prieduose.

2.3.2. (Regioninė) gynybinė integracija ir pasidalijimas darbais

Siekiant užtikrinti kolektyvinį atsaką į gynybos biudžetų mažinimą ir

¹⁶² Perdislokuojamais laikomi tie šalies ginkluotųjų pajėgų vienetai, kurie yra visapusiškai parengti dislokavimui operacijose už šalies ribų ir aprūpinti tam reikalinga įranga bei ginkluote. Šaltinis – European Defence Agency, „National Defence Data“, 2013.

¹⁶³ Išlaikomumas atspindi ginkluotųjų pajėgų vienetų gebėjimą operacijos metu efektyvios logistinės sistemos dėka vykdyti funkcijas numatytą laiką. Šaltinis – European Defence Agency, „National Defence Data“, 2013.

¹⁶⁴ Šaltinis – NATO, „Defence expenditures of NATO Countries (1990-2013).“

¹⁶⁵ Dėl šios priežasties pat trūksta JAV, Vokietijos, Italijos ir Danijos kai kurių metų duomenų.

neutralizuoti dėl jo kylančią riziką organizacijos veiksmingumui, 2011 m. NATO pradėjo įgyvendinti vadinamąją sumanios gynybos (*Smart defence*) iniciatyvą,¹⁶⁶ galima išskirti tris svarbiausius šios iniciatyvos elementus:

1. Prioritizavimas, siekiant užtikrinti nacionalinių programų suderinamumą su NATO tikslais ir geresnę koordinaciją nustatant prioritetus bei nubrėžiant gaires pajėgumų vystymui.
2. Tarptautinis bendradarbiavimas skatina valstybes vykdyti bendrus projektus (daugiašalius pajėgumų įsigijimus ir pan.), užtikrinant masto ekonomijos efektą ir suteikiant galimybę naudotis pajėgumais, kurių atskiros šalys įsigyti neturi finansinių galimybių.
3. Specializacija ragina valstybes vystyti nišinius pajėgumus, taip užtikrinant tam tikrą „pasidalijimą darbais“ NATO viduje ir sumažinant nekoordinuoto finansavimo mažinimo keliamas problemas.

Šios iniciatyvos rėmuose buvo vystoma daugiau kaip 20 didelio masto tarptautinių projektų įvairiose srityse – priešraketinės gynybos, bepiločių orlaivių įsigijimo, jūrų patruliavimo, amunicijos prieinamumo, karo medicinos, kovinio rengimo ir kt.¹⁶⁷ Aljansas skatina šalis aktyviau dalintis turima infrastruktūra, kurti bendras kovinės paramos ir logistikos sistemas, vykdyti bendrus įsigijimus, kurti daugiašales karių mokymų ir rengimo institucijas, bendrai rūpintis to paties tipo ginkluotės platformų išlaikymu ir pan., tokiu būdu sutaupant kaštų, išvengiant dubliavimo ir užtikrinant geresnį sąjungininkų sąveikumą.

Tiesa, sumanios gynybos iniciatyva dažnai kritikuojama dėl turinio trūkumo ir traktuojama tik kaip dar viena politinė etiketė realiai ir taip

¹⁶⁶ Ši iniciatyva buvo formaliai patvirtinta 2012 m. NATO Čikagos valstybių vadovų susitikime. Europos Sąjunga, savo ruožtu, patvirtino analogišką iniciatyvą „Pooling and sharing“, plačiau žr. European Defence Agency, <https://www.eda.europa.eu/aboutus/whatwedo/pooling-and-sharing> [žiūrėta 2014.04.08]; Giovanni Faleg, Alessandro Giovannini, „The EU between Pooling & Sharing and Smart Defence: Making a Virtue of necessity?“, *Centre for European Policy Studies*, 2012.

¹⁶⁷ NATO, „Smart Defence Initiative“, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2013_10/20131018_131022- [žiūrėta 2014.04.08]

vykstantiems bendradarbiavimo projektams.¹⁶⁸ Tačiau ši iniciatyva yra reikšminga, kadangi (a) ji oficialiai laikoma vienu svarbiausių Aljanso prioritetų, kuriam įsipareigojusios visos NATO šalys¹⁶⁹; (b) ji suteikia valstybėms institucinę platformą (koordinuojamą Aljanso¹⁷⁰) ir reikiamus instrumentus realiam bendrų projektų įgyvendinimui.

Kitaip tariant, žvelgiant iš teorinės perspektyvos, sumanios gynybos iniciatyva nėra tik politinė deklaracija, ja siekiama realiai pakeisti nusistovėjusius pajėgumų planavimo principus, prioritetą teikiant Aljanso poreikiams, siekiant aktyvesnio darbų pasidalijimo ir specializacijos. NATO traktuojamas kaip tam tikras vientisas organizmas, kurio sudėtinės dalys – nacionalinės valstybės – turėtų veikti harmoningai, vengdamos pajėgumų dubliavimo ir veikdamos bendram labui. Tai turi ypač didelę reikšmę mažosioms valstybėms, kadangi jų gili integracija į kolektyvinio saugumo sistemą lemia didesnę poreikį specializuotis.

Metodologija: gynybinės integracijos ir pasidalijimo darbais analizė

Siekiant nustatyti, ar ir koku mastu mažosios šalys praktiškai įgyvendino sumanios gynybos principus, 2007-2012 m. laikotarpį apimančiame tyrime bus analizuojamas gynybinės integracijos mastas ir gylis, pasidalijimą darbais (t.y. šalių sprendimus dėl suvereniteto delegavimo) traktuojant kaip reikšmingą šalių kontribuciją į bendrą Aljanso veiksmingumą.

Kaip atskleista teorinėje analizės dalyje, viena svarbiausių mažųjų šalių gynybinės integracijos platformų yra regioninės struktūros, kadangi kaimyninėms šalims dažnai būdingas panašus požiūris į grėsmes, palankios

¹⁶⁸ Bastian Giegerich, „NATO’s Smart Defense: Who’s Buying?“, *Survival*, Vol. 54 Issue 3, 2012, 69-77.

¹⁶⁹ NATO, „Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020.“; Munich Security Conference, „Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen“, Munich, 2011, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_70400.htm [žiūrėta 2014.04.08]

¹⁷⁰ Pavyzdžiui, šalių sutarimu, NATO Generalinio sekretoriaus pavaduotojas ir NATO Vadovietės transformacijai vadovas buvo paskirti specialiais įgaliotinais šios iniciatyvos įgyvendinimui ir koordinavimui. Žr. Jakob Henius, Jacopo Leone McDonald, „Smart Defense: A Critical Appraisal“, NATO Defense College (NDC), 2012.

praktinio bendradarbiavimo galimybės. Todėl be nacionalinių gynybos politikos dokumentų, tyrimui svarbus šaltinis yra regioninių saugumo organizacijų („NORDEFKO“, „Visegrad 4“ ir kt.), kurių veikloje dalyvauja į tyrimą įtraukiamos mažosios šalys, veiklos ataskaitos ir politiniai pareiškimai.

Visas empirinio tyrimo, apimančio 2007-2012 m., dizainas pateikiamas lentelėje (Lentelė 5). Šio modelio pagrindu bus tiriamos 4 mažosios NATO šalys.

Lentelė 5. Empirinio tyrimo modelis

Tyrimo pūviai	Metodologija	Paskirtis
Santykį su Aljansu apibrėžiantys veiksniai		
NATO vaidmuo šalies gynybos sistemoje	Atliekama kokybinė NATO vaidmens sprendžiant šalims aktualiausias problemas analizė. Remiamasi trimis kategorijomis: 1. didelė svarba (tiesioginė priklausomybė); 2. vidutinė svarba (ribota priklausomybė); 3. maža svarba (nereikšminga priklausomybė).	Leidžia įvertinti Aljanso svarbą šalies gynybos sistemoje
Santykis tarp nacionalinės ir NATO darbotvarkės prioritetų	Tiriama, ar sutampa (a) šalių ir Aljanso grėsmių vertinimo prioritetai; (b) šalių ir Aljanso gynybos politikos doktrina. Remiamasi trimis darbotvarkių suderinamumo kategorijomis: 1. iš esmės sutampanti; 2. iš dalies sutampanti; 3. nesutampanti.	Atskleidžia santykį tarp nacionalinės ir NATO gynybos politikos darbotvarkės prioritetų
Tiesioginis indėlis į NATO		
Kontribucija NATO operacijose	1. „Kontribucijos Afganistane indeksas“ (7 rodikliai) 2. Dalyvavimo kitose NATO operacijose lyginimas	Leidžia įvertinti ir palyginti šalių indėlį Aljanso operacijose
Narystės indėlio ir naudos santykis	„Indėlio ir naudos indeksas“ (6 rodikliai)	Leidžia nustatyti, ar šalies indėlis į NATO viršija narystės teikiamą naudą
Netiesioginis indėlis į NATO		
Aljanso prioritetų ir įsipareigojimų laikymasis	1. Šalių sprendimų dėl ginkluotųjų pajėgų plėtros lyginimas 2. „Įsipareigojimų laikymosi indeksas“ (5 rodikliai)	Leidžia nustatyti, ar sąjungininkų vykdoma kariuomenės plėtra atitinka Aljanso

		reikalavimus
Regioninė gynybinė integracija ir pasidalijimas darbais	Šalių įsitraukimo į regioninės integracijos projektus ir sprendimų dėl suvereniteto delegavimo lyginimas	Leidžia įvertinti, koku mastu mažosios šalys praktiškai prisideda prie glaudesnės Aljanso integracijos

III. MAŽŪJŲ NATO ŠALIŲ NAŠTOS PASIDALIJIMO ELGESYS

3.1. Danija: proaktyvios kontribucijos strategija

3.1.1. Santyki su Aljansu apibrėžiantys veiksniai

Grėsmių vertinimas ir Aljanso svarba

Ivykus NATO plėtrai į Vidurio ir Rytų Europą, Danijos geopolitinė padėtis pasikeitė iš Aljanso „fronto zonos“¹⁷¹ į „saugų užutėkį“. Fundamentalūs tarptautinės sistemos pokyčiai lėmė radikalius pasikeitimus Danijos saugumo aplinkos vertinime. Oficialiai konstatuojama, kad numatomoje ateityje šaliai „negresia konvencinė karinė grėsmė, todėl ji yra itin palankioje ir istoriškai beprecedentinėje geostrateginio saugumo padėtyje“.¹⁷²

Kita vertus, Danija skiria itin daug dėmesio netradicinėms grėsmėms. Akcentuojami globalizacijos procesai, saugumo aplinkos nenuspėjamumas, globalūs galios pokyčiai, nevalstybinių darinių svarba, tarptautinio terorizmo ir organizuoto nusikalstamumo tinklų keliamos grėsmės, demografiniai, ekonominiai, resursų trūkumo faktoriai, masinio naikinimo ginklų platinimas.¹⁷³ Pabrėžiama Danijos pažeidžiamumą didinanti priklausomybė nuo informacinių technologijų ir augantis poreikis stiprinti kibernetinės gynybos pajėgumus.¹⁷⁴

Siekiant neutralizuoti šiuos iššūkius, itin svarbus vaidmuo tenka narystei NATO. Danijos politinių partijų susitarimuose dėl gynybos politikos akcentuojama, kad Aljansas yra kertinė platforma (*framework*) proaktyvios saugumo ir gynybos politikos įgyvendinimui ir šalies ginkluotųjų pajėgų

¹⁷¹ Geopolitiniu požiūriu, šaltojo karo metais Danija atliko Aljanso forposto vaidmenį. Svarbiausia jos gynybos politikos užduotis buvo užtikrinti sklandų sąjungininkų pagalbos priėmimą. Buvimas geopolitiškai itin jautrioje teritorijoje ir nuolatinis nesaugumo jausmas turėjo didelę įtaką Danijos nekonfrontacinei laikysenai ir siekiui laviruoti tarp veiksmingo Sovietų Sąjungos atgrasymo ir siekio Aljanso veiksmais (pavyzdžiui, konvencinės ir branduolinės ginkluotės dislokavimu Šiaurės Europoje) neišprovokuoti karinės agresijos. Plačiau žr. Rasmussen Mikkel Vedby, „What’s the Use of It?: Danish Strategic Culture and the Utility of Armed Force“, *Cooperation and Conflict*, 40:67, 2005.

¹⁷² Danish Defence Commission, „Danish Defence - Global Engagement“, Report, 2008, 8.

¹⁷³ Ibid, 16.

¹⁷⁴ „Danish Defence Agreement 2013-2017“, Copenhagen, 2012, 16.

dalyvavimui tarptautinėse misijose. NATO laikomas itin svarbia institucija, sudarančia sąlygas tarptautinės įtakos plėtrai ir globalių užsienio politikos tikslų realizavimui. Danija oficialiai siekia išlaikyti pozicijas kaip viena iš „kertinių Aljanso narių“ (*core member state*). Aktyvi narystė NATO laikoma vienu iš pamatinių Danijos gynybos politikos ramsčių, akcentuojamas poreikis užtikrinti sąveikumą su sąjungininkais ir būti pasirengus atlikti įvairių tipų užduotis, pradedant aukšto intensyvumo kovinėmis misijomis ir baigiant stabilizacijos, rekonstrukcijos, teisės viršenybės ar evakuacijos funkcijomis.¹⁷⁵

Be to, NATO svarbą Danijos gynybos politikoje dar labiau didina konstitucinė išlyga dėl nedalyvavimo Europos Sąjungos bendrojoje saugumo ir gynybos politikoje (ES BSGP).¹⁷⁶ Remiantis šia išlyga, Danija „negali dalyvauti svarstant ir įgyvendinant gynybos implikacijų turinčių ES sprendimų ir veiksmų.“¹⁷⁷ Tai reiškia Danijos negalėjimą įsitraukti į ES karines operacijas ar projektus, kuriais siekiama plėtoti karinį bendradarbiavimą, bendrai vystyti pajėgumus ir pan.

Įvertinus svarbiausius šalies strateginius dokumentus, galima daryti išvadą, kad Aljanso svarba Danijos gynybos politikoje yra didelė. Danija oficialiai pabrėžia, kad „dėl indėlio į tarptautines operacijas ji „susilaukė ženklaus tarptautinio pripažinimo“, o jos „nacionalinis saugumas yra užtikrinamas dislokuojant karinius pajėgumus už šalies ribų.“¹⁷⁸ Būtent NATO traktuojamas kaip reikšmingas praktinis įrankis realizuojant ambicingus šalies

¹⁷⁵ Ibid, 1-2.

¹⁷⁶ 1992 m. Danijos piliečiai referendumu atmetė ES Maastrichto sutartį. Po derybų tarp Danijos vyriausybės ir ES, buvo surengtas antras referendumas, kuriame danai pritarė sutarčiai su keturiomis išlygomis, įskaitant ES gynybos politiką. Danija yra vienintelė ES šalis, turinti tokią išlygą ES BSGP srityje, tai komplikuoja jos situaciją – siunčiamas neaiškus signalas sąjungininkams, apribojama Danijos derybinė galia ir priėjimas prie ES sprendimų priėmimo svarbiausiais gynybos klausimais. Danija praranda „vietą prie stalo“, taip netekdama mažajai valstybei svarbaus įtakos sverto. Žr. Gorm Rye Olsen, Jess Pilegaard, „The Costs of Non-Europe? Denmark and the Common Security and Defence Policy“, *European Security*, 14:3, 2005, 339-360; Klaus Carsten Pedersen, „Denmark and the European Security and Defence Policy“, Kn. Alyson J. K. Bailes, Gunilla Herolf ir Bengt Sundelius (sud.), *The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy*, Oxford University Press, 2006.

¹⁷⁷ Danish Ministry of Defence, „EU-The Danish Defence Opt-Out“ <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/TheDanishDefenceOpt-Out.aspx> [žiūrėta 2014.04.07]

¹⁷⁸ „Danish Defence Agreement 2013-2017“, 1.

tikslus, ypač konfliktų prevencijos ir krizių valdymo srityje.

Santykis su NATO darbotvarke ir hegemonine galia

Plataus pobūdžio grėsmių vertinimas apibrėžia ir Danijos gynybos politikos geografinį bei funkcinį profilį. Visų pirma, jam būdingas daugiašališkumas ir globali politinė darbotvarkė. Danija skiria ypatingą dėmesį tarptautinių organizacijų ir institucijų stiprinimui, pabrėžiama, kad jos turi fundamentalią reikšmę tarptautinės sistemos stabilumui. Skiriama daug dėmesio „postmoderniai“ politinei darbotvarkei: seksualinio smurto prieš moteris prevencijai, vaikų apsaugai konfliktų zonose, lyčių lygybės problematikai, „žaliosios gynybos“ (energetinio efektyvumo operacijose) įgyvendinimui ir pan.¹⁷⁹

Be to, Daniją galima laikyti viena iš svarbiausių Aljanso krizių valdymo darbotvarkėje itin svarbų vaidmenį atliekančio visaapimančio požiūrio (*Comprehensive Approach*) koncepcijos architektų.¹⁸⁰ Remiantis šia koncepcija, šiuolaikinė krizių valdymo operacijų aplinka reikalauja politinių, ekonominių ir karinių priemonių integravimo bei glaudaus bendradarbiavimo tarp įvairių tarptautinės bendruomenės veikėjų (tarptautinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir kt.). Danija akcentuoja, kad ribos tarp taikos palaikymo (*peacekeeping*), taikos įvedimo (*peace making*) ir karinio konflikto (*warfare*) yra nusitrynusios. Siekiant stabilizuoti krizių regionus, reikalingos hibridinės operacijos, kuriose būtų integruotos karinės ir civilinės priemonės, vykdomi vystymo (*development*) projektai, teikiama humanitarinė pagalba ir pan.¹⁸¹

Danijos gynybos politikos profiliui taip pat būdingas palankus požiūris į

¹⁷⁹ Ibid, 18; Centre for Military Studies, University of Copenhagen, „An Analysis of Conditions for Danish Defense Policy – Strategic Choices“, 2012.

¹⁸⁰ „Danish Defence Agreement 2013-2017“, 3. Taip pat žr. Magnus Nordenman, „How the Nordic Countries Are Quietly Leading the Alliance into the Future“, *Atlantic Council*, 2013, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/how-the-nordic-countries-are-quietly-leading-the-alliance-into-the-future> [žiūrėta 2013.04.07]

¹⁸¹ „Danish Defence Commission“, 11-12.

karinės jėgos naudojimą, kaip aktyvios užsienio politikos priemonę. Strateginiuose dokumentuose valstybės saugumas yra tiesiogiai siejamas su gebėjimu projektuoti karinę galią už šalies ribų, siekiant neutralizuoti potencialius saugumo iššūkius. Daug dėmesio skiriama moralinei šalies atsakomybei ir humanitarinėms intervencijoms, siekiant sustabdyti žmogaus teisių pažeidimus ir galimas humanitarines katastrofas.

Ginkluotosios pajėgos yra laikomos „vienu iš svarbiausių proaktyvios Danijos užsienio ir saugumo politikos instrumentų, galinčių prisidėti užkertant kelią konfliktams ir karams, bei skleidžiant demokratiją ir laisvę pasaulyje“.¹⁸² Nors Danija pripažįsta NATO kolektyvinės gynybos funkciją kaip kertinį Aljanso pagrindą, labiausiai akcentuojamas organizacijos gebėjimas vykdyti krizių valdymo funkcijas ir projektuoti karinę jėgą, stiprinant ekspedicinį profilį ir pajėgumus.¹⁸³ Taigi Danijos gynybos politikos darbotvarkės esmė – proaktyvus įsitraukimas į įvairių asimetrinių problemų neutralizavimą, ypatingą dėmesį skiriant krizių valdymui. Todėl galima konstatuoti, kad Aljanso ir Danijos grėsmių vertinimo ir gynybos politikos doktrinos prioritetai iš esmės sutampa.

Svarbu paminėti ir tai, kad vienu svarbiausių Danijos saugumo politikos bruožų galima laikyti stiprų atlanticizmą. Tvirtas politinis ryšys su JAV traktuojamas kaip viena esminių sėkmingos Danijos užsienio politikos prielaidų.¹⁸⁴ Po rugsėjo 11 d. įvykių Danijos pozicija JAV atžvilgiu kai kurių

¹⁸² „Danish Defence Agreement 2010-2014“, 1.

¹⁸³ *Ibid*, 3-4, 7-10.

¹⁸⁴ Tiesa, šaltojo karo metu Danija ne visuomet buvo pavyzdinga sąjungininkė. Visų pirma, ji susilaukdavo daug kitų šalių (ypač JAV) kritikos dėl neadekvačiai mažo gynybos biudžeto, neatitikusio strategiškai svarbaus Danijos, kaip tuometinio Aljanso „forposto“, statuso. Danijos politikai vengė pakankamai investuoti į Aljansui reikalingą ginkluotę, kritiškai vertino NATO plėtros procesus, atsisakydavo tenkinti Aljanso prašymus Danijos teritorijoje dislokuoti karines pajėgas ir branduolinius ginklus, taip siekdama neišprovokuoti sovietų agresijos. Ypač destruktivios ir Aljanso solidarumą skaldančios laikysenos buvo laikomasi 9 deš., kuomet Danija sistemingai trukdė JAV branduolinės programos Europoje plėtros planams. Žr. Jonathan Agger Soborg ir Lasse Wolsgaard, „All Steps Necessary: Danish Nuclear Policy 1949–1960“, *Contemporary European History*, 15, 1, 2006, 67-84; Petersen Nikolaj, „Footnoting’ as a political instrument: Denmark’s NATO policy in the 1980s“, *Cold War History*, 12:2, 2012, 295-317.

analitikų netgi buvo pakrikštyta „superatlanticizmu“.¹⁸⁵ Besąlygiška politinė parama ir didelė karinė kontribucija prisidedant prie JAV tarptautinių interesų realizavimo pelnė Danijai strateginio sąjungininko statusą, šalis buvo įtraukta į artimiausių JAV partnerių ratą (intensyvios konsultacijos saugumo klausimais, sprendimų derinimas, itin aktyvus dvišalis karinis bendradarbiavimas, JAV parama Danijos prioritetams).¹⁸⁶

Gynybos finansavimo sumažinimas

Lentelėje (Lentelė 6) pateikti duomenys iliustruoja Danijos gynybos biudžeto pokyčius tiriamu laikotarpiu. Gynybos biudžeto sumažinimas 2008-2012 m. laikotarpiu siekė 7.6 proc.; labiausiai biudžetas apkarpytas 2009 m. (-6 proc.) ir 2011 m. (-6.8 proc.). Kita vertus, skaičiuojant gynybos biudžetui tenkančią BVP dalį, 2008-2012 m. laikotarpiu Danija išlaikė stabilią 1.4 proc. ribą.

2010 m. Danijos susitarime dėl gynybos politikos akcentuojama, kad atsirado atotrūkis (*imbalance*) tarp Danijos kariuomenei keliamų užduočių ir joms skiriamų finansinių resursų, taip sukeliant „nepaprastų ir svarbių finansinių iššūkių Danijos ginkluotosioms pajėgoms“ (*extraordinary and major financial challenges*).¹⁸⁷ Pagal galiojančius politinius susitarimus, Danijos gynybos finansavimas bus dar labiau sumažintas artimiausiais metais: 2014 m. – 2.4 mlrd. DKK; 2015 m. – 2.5 mlrd. DKK; 2016 m. – 2.6 mlrd. DKK; 2017 m. – 2.7 mlrd. DKK.¹⁸⁸ Atsižvelgiant į tai, kad metinis Danijos gynybos biudžetas, pavyzdžiui, 2012 m., buvo maždaug 23 mlrd. Danijos kronų (4.4 mlrd. JAV dol.), šie numatyti mažinimai yra itin reikšmingi ir

¹⁸⁵ Anders Henriksen, Jens Ringsmose, „What did Denmark Gain? Iraq, Afghanistan and the Relationship with Washington“, *Danish Foreign Policy Yearbook*, 2012, 157.

¹⁸⁶ Plačiau žr.: Anders Henriksen, Jens Ringsmose, „What did Denmark Gain? Iraq, Afghanistan and the Relationship with Washington“, *Danish Foreign Policy Yearbook*, 2012, 157-181; Jens Ringsmose ir Sten Rynning, „The Impeccable Ally? Denmark, NATO, and the Uncertain Future of Top Tier Membership.“ *Danish Foreign Policy Yearbook* 2008. Publisher: Logo, Danish Institute for International Studies (DIIS), 2008.

¹⁸⁷ „Danish Defence Agreement 2010-2014“, 5.

¹⁸⁸ „Danish Defence Agreement 2013-2017“, 26-27.

neabejotinai turės ilgalaikių pasekmių Danijos karinių pajėgumų plėtrai.

Lentelė 6. Danijos gynybos biudžetas 2007-2012 m.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Gynybos biudžetas (mln. JAV dol.)	4175	4 788	4 337	4 504	4 518	4 423
Proc. nuo BVP	1.3	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4

Šaltinis: NATO, *Financial and Economic Data Relating to NATO Defence. Defence expenditures of NATO Countries (1990-2013)*

3.1.2. Tiesioginis indėlis į NATO

Kontribucija NATO operacijose

Lentelėje (Lentelė 7) ir schemoje (Schema 3) pateikiami šalių „Afganistano indekso“ rezultatai atskleidžia visų NATO sąjungininkų, įskaitant Danijos, kontribuciją, leidžia įvertinti jos pokyčius bei dėsingumus.

Lentelė 7. NATO šalių „Kontribucijos Afganistane indekso“ vidurkis 2007-2012 m.

	Šalis	Indekso reitingas
1.	JAV	50.91
2.	Jungtinė Karalystė	32.24
3.	Danija	31.99
4.	Norvegija	29.01
5.	Kanada	24.29
6.	Estija	19.83
7.	Olandija	17.79
8.	Vokietija	14.50
9.	Lietuva	14.43
10.	Latvija	13.38
11.	Italija	12.77
12.	Čekija	11.34
13.	Liuksemburgas	11.08
14.	Vengrija	10.90

15.	Rumunija	10.72
16.	Lenkija	10.61
17.	Albanija	10.49
18.	Belgija	10.07
19.	Bulgarija	9.60
20.	Prancūzija	9.46
21.	Kroatija	9.32
22.	Ispanija	7.63
23.	Slovakija	7.21
24.	Slovėnija	5.86
25.	Turkija	4.96
26.	Portugalija	2.41
27.	Graikija	1.28

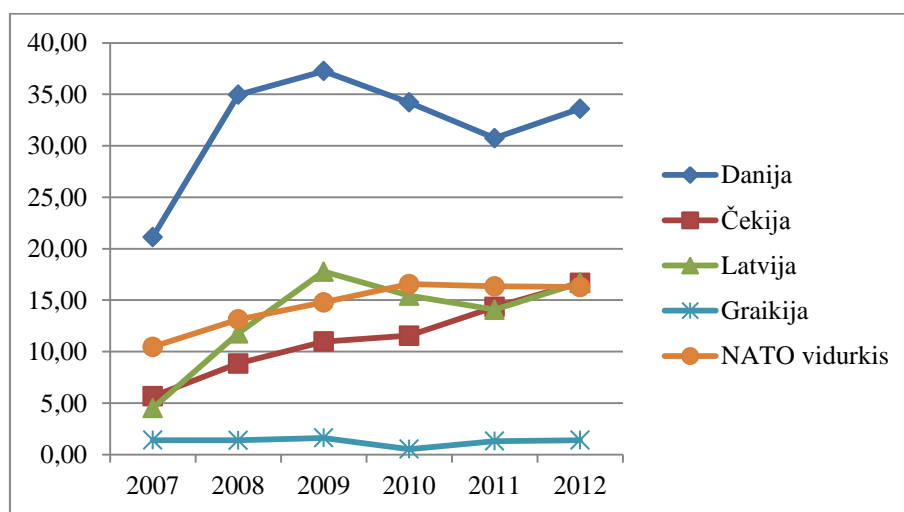
Šaltinis: sudaryta autoriaus

Analizuojant gautus indekso duomenis iš Danijos perspektyvos, galima išskirti keletą aspektų:

- Vertinant kontribuciją Afganistane, Danija yra viena iš absoliučių NATO lyderių (3 pozicija 2007-2012 m. ir daugiau nei dvigubai NATO vidurkį viršijantis indekso įvertis, į priekį užleidžiant tik JAV ir Jungtinę Karalystę). Atsižvelgiant į sąlyginai kuklius objektyvius Danijos dydžio parametrus (pavyzdžiui, ji yra 18 pozicijoje pagal gyventojų skaičių ir 13 pagal BVP), tokia aukšta kontribucija iliustruoja ypatingą ISAF operacijos svarbą Danijos gynybos politikos darbotvarkėje. Tai galima laikyti tiesiogine praktine proaktyvios Danijos saugumo politikos išraiška.
- Danija yra tarp pirmaujančių NATO šalių pagal visus indekso rodiklius. Pavyzdžiui, vertinant Afganistanui teiktos finansinės paramos dydį ir operacijoje prisiimtą riziką, Danija buvo tarp keturių sąrašo viršuje esančių valstybių per visą 2007-2012 m. laikotarpį. Net vertinant absoliučiais dydžiais, Danijos Afganistane dislokuotų karių skaičius vidutiniškai siekė 684 karius, ji užėmė 2 poziciją (po Olandijos) tarp mažųjų NATO šalių ir 12 tarp visų sąjungininkų.

- Danijos kontribucija išliko stabiliai aukšta visą 2007-2012 m. laikotarpį. Tiesa, Schema 3 pateikti duomenys leidžia matyti tam tikrą nuosmukį 2009-2011 m. Nepaisant to, galima konstatuoti, kad Danija sugebėjo perskirstyti sumažėjusio gynybos biudžeto resursus taip, kad esmingai nenukentėtų jos įsipareigojimai svarbiausiai NATO misijai.¹⁸⁹
- Taip pat svarbu pabrėžti tai, kad ženklus Danijos karinis kontingentas buvo dislokuotas pačioje pavojingiausioje Afganistano Helmando provincijoje¹⁹⁰ ir aktyviai dalyvavo tiesioginiuose koviniuose veiksmuose, kurių daugeliu atveju išvengė saugesnėse rytinėse ir šiaurinėse Afganistano provincijose dislokuotų šalių pajėgos.

Schema 3. Šalių indėlio Afganistane pokytis 2007-2012 m.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

¹⁸⁹ Šią tendenciją gerai iliustruoja sumažėjusi Danijos kontribucija kitų tarptautinių organizacijų, visų pirma, Jungtinių Tautų, operacijose. Pavyzdžiui, 2011 m. buvo nutrauktas dalyvavimas JT misijoje Libane (United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL)), atšaukiant maždaug 150 karių kontribuciją (štabo karininkai, karo policija JT vadavietėje ir logistikos kuopa). 2012 m. visose JT operacijose buvo dislokuota tik maždaug 30 Danijos karių. Žr. Danish Ministry of Defence, „International Operations“, <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/Internationaloperations.aspx> [žiūrėta 2014.04.08]

¹⁹⁰ Šioje provincijoje nuo operacijos pradžios žuvo daugiausia – beveik 30 proc. – visų sąjungininkų karių. Žr. iCasualties, „Coalitions deaths per year“, <http://icasualties.org/OEF/ByYear.aspx> [žiūrėta 2014.04.08]

NATO, kaip gynybos politikos platformos, intensyvų išnaudojimą gerai atspindi ir Danijos dalyvavimas kitose Aljanso operacijose:

1. **Operacija Libijoje.** 2011 m. Danijos parlamentas vienbalsiai priėmė sprendimą dėl dalyvavimo koalicijos ir NATO operacijoje (*Unified Protector*) Libijoje. Danija buvo viena iš keleto sąjungininkų, dalyvavusių tiesioginiuose koviniuose veiksmuose. Danijos kontribucija – 6 koviniai naikintuvai F-16, transporto orlaivis ir 120 karių, dislokuotų operacijos štabuose.¹⁹¹ Operacijos metu Danija sunaikino maždaug 17 proc. visų taikinių, pasižymėjo dideliu operaciniu efektyvumu, ir susilaukė aukšto sąjungininkų įvertinimo.¹⁹²
2. **NATO oro policija.** Schemoje (Schema 4) pateikti dalyvavimo NATO oro policijos misijoje Baltijos šalyse duomenys demonstruoja tai, kad Danija yra tarp pačių aktyviausių kontributorių – kartu su Lenkija ir JAV yra dalyvavusi misijoje po 4 kartus, dažniau Baltijos šalių oro erdvės patruliavimo funkcijas atliko tik Vokietija (5 kartai).¹⁹³ Danija taip pat aktyviai dalyvavo Islandijos oro erdvės patruliavimo misijoje (Schema 5).
3. **Operacija „Ocean Shield“.** Danija suaktyvino dalyvavimą tarptautinės bendruomenės kovos su piratavimu veiksmuose, įskaitant NATO kovos su piratavimu operaciją prie Somalio krantų. Didėjantis Danijos suinteresuotumas stiprinti vaidmenį (Afrikos rago regione ir Indijos vandenyne) gerai atsispindi ir 2011 m. specialiai parengtoje Danijos kovos su piratavimu strategijoje.¹⁹⁴ Be to, Danija išlaikė reguliarią kontribuciją NATO nuolatinės parengties laivų grupėje.¹⁹⁵

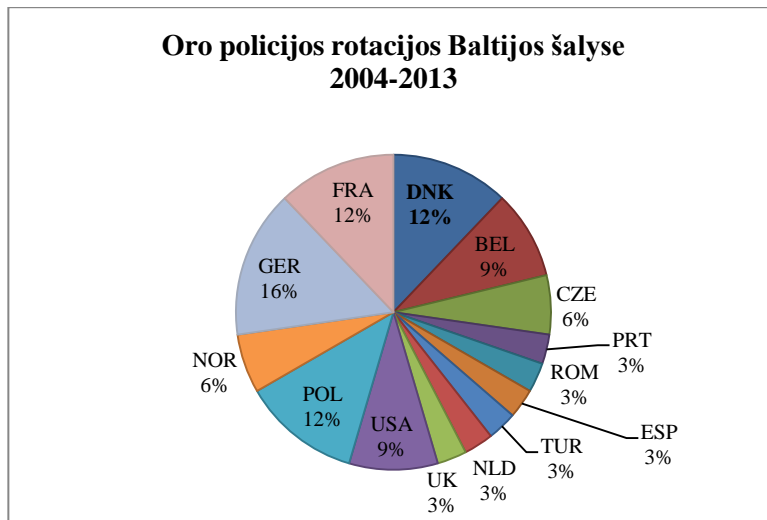
¹⁹¹ Danish Ministry of Defence, „The Libya Operation“, <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/TheLibyaoperation.aspx> [žiūrėta 2014.04.08]

¹⁹² U.S. Department of Defence, speech by US Secretary of Defense Robert M. Gates, „The Security and Defence Agenda (Future of NATO)“, Brussels, 2011.

¹⁹³ Lithuanian Armed Forces, „NATO Air-policing mission“ http://kariuomene.kam.lt/en/structure_1469/air_force/nato_air_-_policing_mission.html [žiūrėta 2014.04.08]

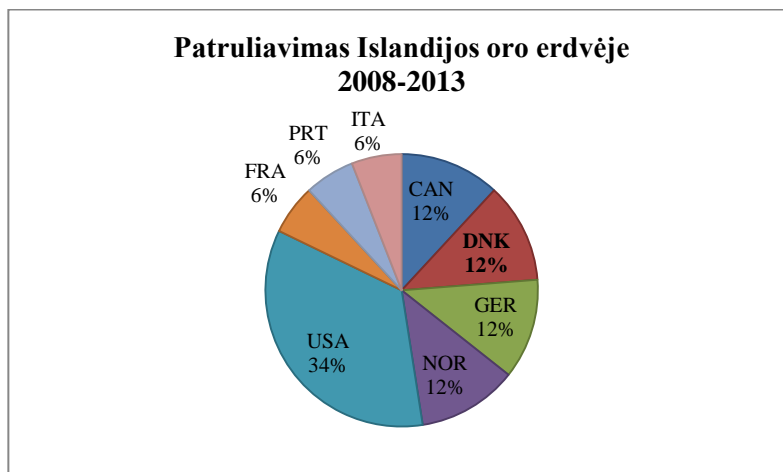
¹⁹⁴ Danish Ministry of Foreign Affairs, Ministry of Justice, Ministry of Defence, Ministry of Economic and Business Affairs, „Strategy for the Danish Counter-Piracy Effort 2011-2014“, http://um.dk/~media/UM/English-site/Documents/Politics-and-diplomacy/Pirateristrategi_2011_ENG_WEB.PDF [žiūrėta 2014.04.08];

Schema 4. Šalių dalyvavimas NATO oro policijos misijoje

Šaltinis: NATO

Schema 5. Šalių patruliavimas Islandijos oro erdvėje

Šaltinis: NATO

Taigi vertinant iš operacinio indėlio perspektyvos, Danija susikoncentravo ties prioritetiniais NATO uždaviniais (operacijos Afganistane ir Libijoje, oro policijos užduotys ir kt.), prisiimdama itin didelę naštą ir aktyvai išnaudodama Aljansą kaip platformą savo gynybos politikos

NATO, „Counter Piracy Operations“, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm#ocean [žiūrėta 2013.04.08]
¹⁹⁵ NATO, „Standing NATO Maritime Group 1 and 2“, <http://www.aco.nato.int/page13615814.aspx> [žiūrėta 2013.04.08]

interesams realizuoti. Tokį aktyvumą įgalina sutampantis Danijos ir NATO grėsmių vertinimas, prioritetai ir poreikiai, leidžiantys šaliai sėkmingai įsilieti į Aljanso veiklą.

Narystės kaštų ir naudos santykis

Lentelėje (Lentelė 8) pateikiami „Indėlio ir naudos indekso“ rezultatai atskleidžia santykį tarp sąjungininkų į Aljansą įnešamo indėlio (matuojama remiantis trimis šalių kontribuciją nusakančiais rodikliais) ir iš narystės gaunamos naudos (matuojama remiantis trimis narystės naudą nusakančiais rodikliais). Indekso rezultatai parodo, ar šalių gaunama nauda viršija jų kontribuciją į Aljanso veiklą. Jei indekso įvertis >1, šalies indėlis viršija jos gaunamą naudą („permokėjimo“ už saugumą tendencija/ *overcontributing*), jei <1, šalis prisiima neproporcingai mažą našta (įsipareigojimų vengimo tendencija/ *free riding*).

Lentelė 8. NATO „Indėlio ir naudos indeksas“ 2007-2012 m.

	Šalis	Indėlis (proc. nuo bendro visų šalių indėlio)	Nauda (proc. nuo visų sąjungininkų gaunamos naudos)	Indeksas
1.	JAV	48.30	0.02	2560.93
2.	Didž. Britanija	6.66	0.10	67.20
3.	Vokietija	4.29	0.07	57.80
4.	Prancūzija	4.53	0.09	48.05
5.	Italija	2.81	0.11	26.37
6.	Kanada	2.94	0.17	16.89
7.	Ispanija	1.98	0.15	13.53
8.	Olandija	2.08	0.35	5.91
9.	Belgija	1.16	0.55	2.12
10.	Danija	1.83	1.00	1.83
11.	Čekija	1.39	0.79	1.76
12.	Portugalija	1.06	0.74	1.44
13.	Norvegija	2.28	2.14	1.07
14.	Graikija	1.65	1.94	0.85
15.	Slovakija	1.15	2.15	0.54

16.	Vengrija	1.27	2.64	0.48
17.	Lenkija	2.09	6.78	0.31
18.	Bulgarija	1.40	5.00	0.28
19.	Slovėnija	0.97	3.67	0.26
20.	Turkija	2.45	12.53	0.20
21.	Estija	1.60	8.62	0.19
22.	Kroatija	1.13	6.71	0.17
23.	Latvija	1.15	7.31	0.16
24.	Rumunija	1.23	8.78	0.14
25.	Lietuva	1.05	8.31	0.13
26.	Liuksemburgas	1.15	9.79	0.12
27.	Albanija	1.10	9.47	0.12

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Apibendrinant gautus duomenis, galima konstatuoti, kad:

- Danijos indėlis į NATO (1.83 proc. visų NATO šalių indėlio) viršija jos gaunamą naudą (1 proc.). Taigi Danija yra viena iš Aljansą „išlaikančių“ šalių. Tiesa, atotrūkis tarp *input* ir *output* dimensijų nėra didelis.
- Danija pasižymi aukštu indėlio reitingu nepaisant to, kad tiesioginė Aljanso kaip kolektyvinės gynybos struktūros nauda Danijai yra santykinai mažesnė nei daugeliui kitų NATO mažųjų valstybių. Pavyzdžiui, Albanijai tenka 9.47 proc., Estijai – 8.62 proc., Kroatijai – 6.71 proc. visiems sąjungininkams tenkančios naudos. Tai visų pirma lemia santykinai saugi Danijos geopolitinė padėtis.
- Aukštam šalies reitingui didelę įtaką turi ženklus indėlis Afganistane. 2007-2012 m. Danija prisiėmė 1,48 proc. visos NATO naštos Afganistane, palyginimui, Čekijai tenka 0.3 proc., Estijai – 0.11 proc., Ispanijai – 0.9, Jungtinei Karalystei – 8.23 proc. visos Aljanso naštos ISAF operacijoje.

Apibendrinant, įvertinus Danijos naštos pasidalijimo elgesį pagal tiesioginio indėlio pjūvius, galima konstatuoti, kad tai yra viena iš aktyviausiai prie kolektyvinių Aljanso tikslų įgyvendinimo prisidedančių šalių, nešanti

neproporcingai didelę našta.

3.1.3. Pajėgumų plėtra ir regioninė integracija

Ginkluotųjų pajėgų plėtros kryptys

Sumažėjus finansinėms galimybėms, Danija, kaip ir kitos NATO šalys, turėjo priimti sunkius politinius sprendimus dėl gynybos politikos ambicijų lygio peržiūros, konkrečių pajėgumų atsisakymo ir resursų perskirstymo prioritizuojant tam tikras sritis. Tai reikšmingi indikatoriai, nusakantys šalies gynybos politikos kryptį ir jos naštos pasidalijimo elgesį. Išnagrinėjus tiriamu laikotarpiu Danijos patvirtintus dokumentus ir priimtus sprendimus¹⁹⁶, galima daryti dvi esmines išvadas:

1. Gynybos išlaidų karpymai realiai sumažino Danijos gynybinį pajėgumą. Buvo priimti sprendimai (a) ženkliai apriboti turimų kovinių tankų skaičių (nuo 57 iki 37); (b) sumažinti ilgojo nuotolio paramos ugnimi pajėgumus, pavyzdžiui, visiškai atsisakyti savaeigių artilerijos haubicų M-109; (c) atsisakyti sausumos pajėgų oro gynybos elemento, taip apribojant galimybę numušti prieš orlaivius iš sausumos; (d) atsisakyti prieštankinių pajėgumų, pavyzdžiui, ilgojo nuotolio prieštankinių raketų; (e) sumažinti turimų kovinių naikintuvų kiekį nuo 48 iki 30 vienetų.¹⁹⁷

Kitaip tariant, buvo atsisakoma kertinių teritorinės gynybos pajėgumų, kurie būtų ypač svarbūs dalyvaujant didelio masto konvencinio pobūdžio kariniuose veiksmuose. Be to, siekdama sutaupyti resursų ir amortizuoti gynybos finansavimo sumažinimo efektą, krizės laikotarpiu Danija priėmė sprendimus dėl nacionalinės krašto apsaugos sistemos reformos, dar labiau

¹⁹⁶ Daugiausia dėmesio skiriama 2010 m. ir 2013 m. Danijos politinių partijų susitarimams dėl gynybos politikos. Partijų susitarimas (*Danish Defence Agreement*) yra svarbiausias šalies gynybos politikos dokumentas, nubrėžiantis ginkluotųjų pajėgų plėtros kryptis, nustatantis prioritetus, apibrėžiantis finansavimą ir kt.

¹⁹⁷ „Danish Defence Agreement 2010-2014“, 11-12; IHS Janes, „Denmark: Armed Forces“, 2012, 2-3.

sumažindama šauktinių skaičių¹⁹⁸ (nuo 5000 iki 4200), taip tikėdamasi sutaupyti papildomų lėšų.¹⁹⁹ Tai gerai iliustruoja mažėjančią visuotinės krašto gynybos svarbą šalies doktrinoje.

2. 2007-2012 m. priimti sprendimai demonstruoja Danijos pasirinkimą stiprinti Aljanso prioritetus atitinkantį ekspedicinį ginkluotųjų pajėgų profilį. Danija teikė pirmenybę poreikiui išlaikyti ir stiprinti gebėjimą greitai perdislokuoti pajėgas dalyvaujant NATO, JT ar tarptautinių koalicijų operacijose, taip prisidedant prie tarptautinės taikos ir stabilumo palaikymo.²⁰⁰

Šių prioritetų įgyvendinimui buvo numatytos konkrečios reformos, vykdomi juos atitinkantys įsigijimų projektai. Pavyzdžiui, Danijos jūrų pajėgų pertvarka (ir naujų itin modernių fregatų įsigijimu) buvo siekiama stiprinti gebėjimą dalyvauti jūrų operacijose už šalies ribų. Tarp svarbiausių ilgalaikių sausumos pajėgų finansavimo prioritetų – greitojo reagavimo pajėgumai, gebėjimas apmokyti vietines saugumo pajėgas operacijų zonose, specialiosios pajėgos.²⁰¹ Ypatingas dėmesys skiriamas kibernetinio karo (*cyberwarfare*) pajėgumams, numatoma ženkliai didinti finansavimą šiai sričiai.²⁰²

Be to, Danija išipareigojo aktyviai dalyvauti NATO sumanios gynybos iniciatyvoje. Jos svarba akcentuojama 2010 m. ir 2013 m. Danijos susitarimuose dėl gynybos politikos.²⁰³ Vienas konkrečių Danijos įsitraukimo pavyzdžių – jos vadovaujamas tarptautinio bendradarbiavimo amunicijos srityje projektas, siekiant užtikrinti lankstumą ir galimybę pasinaudoti sąjungininkų turimais amunicijos ištekliais krizės metu.²⁰⁴ Galiausiai, šalis itin daug dėmesio skyrė įvairioms ginkluotųjų pajėgų modernizavimo

¹⁹⁸ Dabartinė Danijos šauktinių sistema nėra visuotinė ir iš esmės veikia kaip rekrūtavimo į profesionalią kariomenę įrankis.

¹⁹⁹ „Danish Defence Agreement 2013-2017“, 30.

²⁰⁰ Ibid, 11-18.

²⁰¹ Ibid, 7-8.

²⁰² IHS Janes, „Denmark: Armed Forces“, 2012, 2-5.

²⁰³ Danish Ministry of Defence, „Smart defence – a more effective defence“, <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/SmartDefenceamoreeffectivedefence.aspx> [žiūrėta 2014.04.07]

²⁰⁴ Tokiu būdu Danija siekia neleisti pasikartoti 2011 m. NATO operacijos Libijoje metu susiklosčiusiai paradoksaliai situacijai, kai pasibaigus tikslaus taikymo amunicijai (naudotai oro antskrydžiuose prieš Libijos režimo taikinius), Danija ilgai ieškojo šalies, iš kurios galėtų įsigyti trūkstamos amunicijos.

programoms. Pavyzdžiui, ji yra viena iš vadinamosios NATO „Žaliosios gynybos“ iniciatyvos autorių. Šia iniciatyva siekiama sumažinti operacijų kaštus, aktyviai diegti įvairias technologines inovacijas šalių kariuomenėse, sumažinti priklausomybę nuo neatsinaujinančių išteklių.²⁰⁵

Tiesa, ekspedicinių pajėgumų plėtra sumažėjusio gynybos finansavimo sąlygomis Danijai kelia sudėtingų iššūkių, visų pirma dėl didėjančios geopolitinės Arkties regiono svarbos. Dėl klimato kaitos procesų prognozuojamas vis didesnis tarptautinis aktyvumas Arktyje, tai turi tiesioginių pasekmių Grenlandijai (autonomijos statusą turinti sudėtinė Danijos Karalystės dalis), už kurios saugumo užtikrinimą yra atsakinga Danija. Konstatuojama, kad didėjanti geostrateginė Arkties svarba, naujai atsiveriantys laivybos keliai ir gamtinių išteklių prieinamumas yra didelis iššūkis Danijos ginkluotosioms pajėgoms.²⁰⁶ 2011 m. Danija priėmė specialią Arkties strategiją, numatančią įvairias atsako į besikeičiančią situaciją priemones.²⁰⁷

Siekiant išlaikyti Danijos įtaką Arktyje, reikalingos didelės investicijos.²⁰⁸ Danija pripažįsta augantį poreikį adaptuoti šalies ginkluotąsias pajėgas Arkties operacijoms, įskaitant gynybos funkcijas, stabilizavimo ir žvalgybos misijas, paieškos ir gelbėjimo pajėgumus, paramą civilinėms institucijoms ir kt. Tačiau papildomi pajėgumai ir teritorinio saugumo

²⁰⁵ Danish Ministry of Defence, „Denmark and Lithuania Promote Green Defence at NATO Ministerial“, 2013, <http://danato.um.dk/da/os/nyheder-franato/newsdisplaypage/?newsid=729d614e-d297-4a4e-a50b-a5ff692b2653> [žiūrėta 2014.04.07]; Ministry of National Defence, Lithuania, „Towards a Smarter and Greener Defence. NATO and the Green Defence Dimension – Opportunities to be Investigated“, http://lgdata.s3-website-us-east-1.amazonaws.com/docs/1494/820782/NATO_Green_Defence_Initiative_LIT_DEN_2013.pdf [žiūrėta 2014.04.07]

²⁰⁶ „Danish Defence Agreement 2013-2017“, 14-15.

²⁰⁷ Denmark, Greenland and Faroe Islands, „Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011-2020“, http://um.dk/en/~media/UM/English-site/Documents/Politics-and-diplomacy/Arktis_Rapport_UK_210x270_Final_Web.ashx [žiūrėta 2014.04.08]

²⁰⁸ Itin didelę teritoriją užimanti Grenlandija, už kurios saugumo užtikrinimą yra atsakinga Danija, pasižymi sudėtingomis geografinėmis ir klimato savybėmis, todėl ginkluotosioms pajėgoms reikalinga specifinė įranga (pavyzdžiui, specialūs nepilotuojami orlaiviai, patruliniai laivai), pasiruošimas, pratybos ir kt. Atitinkamai, siekiama apjungti Danijos, Grenlandijos ir Farerų salų vadovavimo struktūras ir gelbėjimo koordinavimo centrus. Danija kelia tikslą sukurti specialiai Arkties regionui skirtas jungtines pajėgas (*Joint Arctic Preparedness Force*), kurios galėtų atlikti įvairias užduotis.

dimensijos atsiradimas Arktyje yra sunkiai suderinami su Danijos pasirinktais prioritetais, t.y. didžiąją dalį resursų suryjančiu ekspedicinio profilio ir krizių valdymo pajėgumų stiprinimu. Sumažėjusio gynybos finansavimo aplinkoje tai kelia papildomą įtampą ir verčia Daniją ieškoti vidurio kelio tarp prieštaringų kryptių.

Apibendrinant ginkluotųjų pajėgų plėtros kryptis, galima teigti, kad sumažėjusio gynybos finansavimo aplinkoje Danija nusprendė perskirstyti resursus:

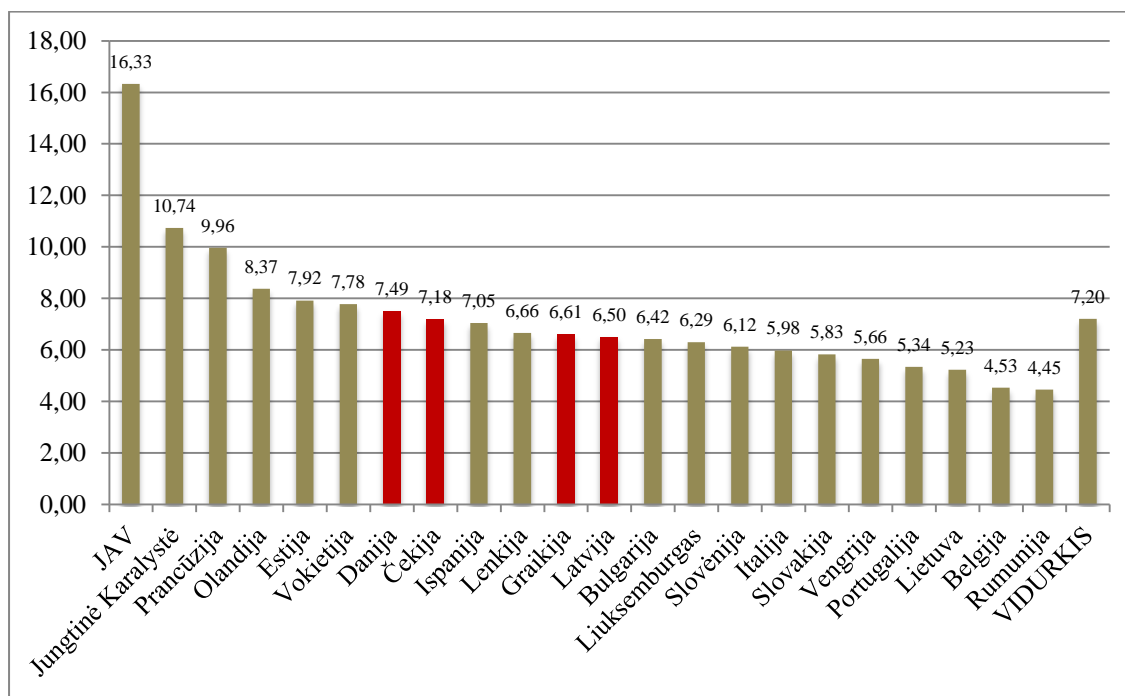
(a) teritorinio šalies gynybinio pajėgumo mažinimo kryptimi, atsisakant „sunkiųjų“, konvenciniam konfliktui reikalingų pajėgumų;

(b) mobilios, perdislokuojamos kariuomenės, skirtos dalyvauti tarptautinių organizacijų ar koalicijų vykdomose operacijose vystymo kryptimi, ypatingą dėmesį skiriant NATO prioritetams.

Įsipareigojimų Aljansui laikymosi vertinimas

Schema 6 (Schema 6) pateikiami duomenys demonstruoja Aljanso šalių „Įsipareigojimų laikymosi indekso“ rezultatus 2007-2012 m.

Schema 6. NATO šalių „Įsipareigojimų laikymosi indekso“ vidurkis 2007-2012 m.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Analizuojant gautus duomenis, galima išskirti keletą aspektų:

- Danijos užimama 7 pozicija bendrame „Įsipareigojimų indeksas“ reitinge rodo, kad Aljanso keliami reikalavimai šalyje yra traktuojami atsakingai. Tarp NATO mažųjų šalių Danija nusileidžia tik Olandijai (4 pozicija, 8.37) ir Estijai (5 pozicija, 7.92). Kitaip tariant, Danijai ir šiuo aspektu nėra būdingas naštos vengimas, ji gana pavyzdingai laikosi narystės NATO diktuojamų įsipareigojimų, plėtodama ginkluotąsias pajėgas pagal Aljanso reikalavimus.
- Tiesa, Danija ne visiškai atitinka kai kuriuos NATO nustatytus kriterijus, pavyzdžiui, investicijoms į naują ginkluotę ir technologinę plėtrą (*research and development*) buvo skirta vidutiniškai 12.9 proc. šalies gynybos biudžeto (NATO reikalavimas – 20 proc.). Be to, gynybos išlaidoms buvo skiriama vidutiniškai 1.4 proc., nesilaikant reikalavimo skirti 2 proc. Kita vertus, investicijų į tyrimų ir eksperimentinės plėtros sritį požiūriu mažosios valstybės dažniausiai atsiduria nepalankioje padėtyje, kadangi jų nacionalinė gynybos

pramonė yra maža, o ginkluotę bei karinę techniką jos daugiausia įsigyja iš trečiųjų šalių, pačios neinvestuodamos į jos kūrimui reikalingas technologijas ir žinias.

Schema (Schema 9) rodo Danijos įsipareigojimų laikymosi kreivės nuosmukį 2008-2009 m., skirtingai nei daugelyje kitų NATO valstybių, tai visų pirma sietina su sumažėjusiomis investicijomis į ginkluotųjų pajėgų modernizavimą, o ne gynybos finansavimo mažinimu, kadangi karinėms išlaidoms skiriamas procentas nuo BVP išliko stabilus.

Regioninė gynybinė integracija

Regioninio gynybinio bendradarbiavimo stiprinimą galima laikyti tiesioginiu Danijos atsaku į sumažėjusį gynybos finansavimą.²⁰⁹ 2009 m. buvo parengtas vadinamasis „Stoltenbergo raportas“²¹⁰, kuriame buvo pateiktos glaudesnės Šiaurės šalių gynybinės integracijos gairės. Remdamosi šio raporto rekomendacijomis, Danija, Švedija, Suomija, Norvegija ir Islandija nusprendė sukurti naują gynybinio bendradarbiavimo struktūrą (NORDEFECO) politikos koordinavimui ir įvairių bendradarbiavimo projektų įgyvendinimui. NORDEFECO apjungė visas iki tol veikusias gynybinio bendradarbiavimo formas.²¹¹

Vienas svarbiausių NORDEFECO tikslų – efektyvus resursų panaudojimas, siekiant išvengti nereikalingo dubliavimo ir užtikrinant optimalų gynybos išlaidų panaudojimą. NORDEFECO veikla ypač suaktyvėjo gynybos finansavimo sumažinimo laikotarpiu, taip tikintis amortizuoti

²⁰⁹ NATO, Speech by Soren Gade, Minister of Defence of Denmark, „Transforming NATO – A Political and Military Challenge“, http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_22020.htm?selectedLocale=en [žiūrėta 2014.04.08]

²¹⁰ Thorvald Stoltenberg, „Report on Nordic cooperation on foreign and security policy“, 2009.

²¹¹ NORDEFECO apima šias bendradarbiavimo sritis: strateginės plėtros (*Strategic Development*), pajėgumų (*Capabilities*), žmogiškųjų išteklių ir švietimo (*Human Resources & Education*) ir operacijų (*Operations*).

neigiamas apkarpytų biudžetų pasekmes. Pavyzdžiui, 2012 m. NORDEFKO šalys nusprendė ateityje bendrai naudotis turimais kariniais transporto lėktuvais.²¹²

Viena vertus, NORDEFKO gali būti laikomas pavyzdiniu sumanios gynybos projektu²¹³, stiprinančiu regiono saugumą. Jo rėmuose Šiaurės šalys vykdo bendras pratybas, bendrus išigijimus, plėtoja kolektyvinius pajėgumų projektus, stiprina gebėjimą efektyviai veikti kartu tarptautinėse krizių valdymo operacijose.

Kita vertus, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad Danija, kaip ir kitos NORDEFKO šalys, vengia pasidalijimo darbais, t.y. kertinių gynybos funkcijų ar pajėgumų perdavimo regioninių partnerių kontrolei. Bendradarbiavimas daugiausia vyksta politiškai mažiau jautriose srityse – logistikos, mokymų, karinio rengimo ir pan.²¹⁴ Kitaip tariant, nepaisant glaudžiai gynybinei integracijai palankių sąlygų, Danija išlaikė atsargų požiūrį į funkcinę specializaciją. Šalis siekia ir toliau plėtoti visas ginkluotųjų pajėgų rūšis, išlaikydama jų autonomiškumą. Pavyzdžiui, 2010 m. Danija priėmė sprendimą išlaikyti savarankišką kovinių naikintuvų pajėgumą, iki 2020 m. įsigyjant naujus naikintuvus, pakeisiančius šiuo metu naudojamus F-16. Pasidalijimas darbais, pavyzdžiui, perleidžiant Danijos oro erdvės priežiūros funkciją Norvegijai, nebuvo priimtas kaip reali politinė alternatyva.²¹⁵ Be to, Šiaurės šalių gynybinės integracijos, kaip netiesioginio indėlio į NATO, veiksmingumą apriboja institucinė asimetrija: Danija ir Norvegija, priklausančios NATO, remiasi kitais gynybos principais nei ES narės Švedija ir Suomija, atitinkamai

²¹² Atlantic Council, „Nordic Countries to Share Warplanes“, 2012 <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/nordic-countries-to-share-warplanes> [žiūrėta 2014.04.07]

²¹³ The Economist, „The Nordic Countries – The Next Supermodel“, 2013, <http://www.economist.com/news/leaders/21571136-politicians-both-right-and-left-could-learn-nordic-countries-next-supermodel> [žiūrėta 2014.04.07]; Ann-Sofie Dahl, „NORDEFKO and NATO: „Smart Defence“ in the North?“, Research Paper, NATO Defence College, Rome, May 2014.

²¹⁴ NORDEFKO, „Military Coordination Committee Annual Report 2012“, 2012, 11-17. http://www.regjeringen.no/upload/FD/Temadokumenter/NORDEFKO_Military-coordination-committee-annual-report-2012.pdf [žiūrėta 2014.04.07]

²¹⁵ Saxi, Håkon Lunde, „Nordic defence Cooperation after the Cold War“, *Oslo Files on Defence and Security*, 1, 2011.

skiriasi ir šalių nacionalinės gynybos struktūros.²¹⁶

Apibendrinant Danijos naštos pasidalijimo elgesį ir gynybos politikos pasirinkimus 2007-2012 m., galima konstatuoti, kad ji (a) užtikrino itin aukštą kontribuciją į NATO ir operacinės naštos, ir indėlio-naudos santykio požiūriu; (b) pasirinko Aljanso prioritetus atitinkančią ginkluotųjų pajėgų plėtros kryptį, vystydama ekspedicinius krizių valdymo pajėgumus; (c) sustiprino regioninę gynybinę integraciją. Tokį elgesį leidžia paaiškinti siekis aktyviai pasinaudoti Aljanso struktūromis neutralizuojant Danijai svarbiausius nekonvencinius saugumo iššūkius, šalies grėsmių vertinimo nulemtas gynybos politikos proaktyvumas; taip pat palankus požiūris į karinės jėgos naudojimą tarptautiniuose santykiuose ir sutampantys strateginiai gynybos politikos darbotvarkės prioritetai.

3.2. Graikija: pasyvios narystės strategija

3.2.1. Santykių su Aljansu apibrėžiantys veiksniai

Grėsmių vertinimas ir Aljanso svarba

Graikijos gynybos politiką iš esmės apibrėžia regioninio saugumo dinamika. Kitaip nei daugeliui NATO valstybių, šaltojo karo pabaiga Graikijai nereišė konvencinės karinės grėsmės nacionaliniam saugumui eliminavimo. Jau kelis dešimtmečius principine grėsme Graikijos saugumui yra laikoma kaimyninė Turkija, tai oficialiai deklaruojama svarbiausiuose šalies gynybos politikos dokumentuose.²¹⁷

Galima išskirti tris esminius Graikijos ir Turkijos nesutarimų židinius:

²¹⁶ Be to, nors Šiaurės šalių vyriausybės skatina politiškai patrauklų bendradarbiavimą, praktinį bendradarbiavimo projektų įgyvendinamą labai apsunkina įvairūs nacionalinių teisinių sistemų ir procedūrų nesuderinamumai, skirtinga šalių naudojama įranga, sudėtingas daugiašalis sprendimų derinimo procesas. Be to, svarbūs šalių gynybos pramonės interesai, kadangi vyriausybės tradiciškai proteguoja nacionalinę gynybos pramonę, o tai apsunkina bendrų projektų vykdymą.

²¹⁷ Pvz., 1996 m. Graikijos gynybos politikos Baltojoje knygoje akcentuojama, kad „svarbiausias Graikijos karinės strategijos tikslas yra Turkijos grėsmės atgrasymas“. Žr. Greece, „White Paper for the Armed Forces“, Chapter 2, 1996.

- (a) **Kipro okupacija** – 1974 m. Turkija įvedė kariuomenę ir užėmė šiaurinę Kipro salos dalį. 1983 m. okupuotoje teritorijoje buvo įkurta Šiaurės Kipro Turkų Respublika, vienintelė ją pripažįstanti valstybė yra Turkija. Graikija, kurią su Kipru sieja ypatingi, etniniai, kultūriniai ir politiniai ryšiai²¹⁸, traktuoja šią situaciją kaip neteisėtą invaziją ir karinę ES ir JT narės okupaciją, pažeidžiančią svarbiausius tarptautinės teisės principus. Kipro okupacijos problemą ir šios problemos sprendimą Graikija laiko vienu svarbiausių šalies saugumo ir gynybos politikos prioritetų.
- (b) **Teritoriniai nesutarimai Egėjo jūroje**. 1995 m. Turkijos parlamentas oficialiai paskelbė Graikijai *casus belli*, t.y. autorizavo karinės jėgos panaudojimą tuo atveju, jei Graikija, remdamasi paprotine teise ir JT Jūrų konvencija, išplėstų savo teritorinius vandenius Egėjo jūroje nuo 6 iki 12 jūrmylių. Tai Graikija traktuoja kaip neteisėtą bandymą apriboti jos suverenias teises, Turkijos veiksmus laikydama šiurkščiu JTO Chartijos ir NATO Šiaurės Atlanto sutarties pažeidimu.²¹⁹ Be to, Graikija ir Turkija nesutaria dėl keleto smulkių salų Egėjo jūroje statuso ir jose dislokuotų karinių pajėgų teisėtumo.
- (c) **Nesutarimai dėl Graikijos oro erdvės ribų**. Graikija laikosi pozicijos, kad jai priklauso 10 jūrmylių nuo kranto apimanti oro erdvė, tuo tarpu Turkija teigia, kad oro ir jūrų erdvė turi sutapti, t.y. pripažįsta Graikijai tik 6 jūrmyles, o likusią oro erdvę laiko tarptautine. Tokiu būdu atsiranda savotiška „pilkoji zona“, kurioje

²¹⁸ Kiprui išsivaduojant iš Britų imperijos, Graikija siekė kurti bendrą valstybę (prijungti Kiprą prie Graikijos), tačiau tam priešinosi Turkija ir Jungtinė Karalystė. 1960 m. tarp Graikijos, Turkijos ir Jungtinės Karalystės buvo pasiekti susitarimai, kuriais buvo įkurta nepriklausoma Kipro valstybė. Šalies administracinis ir politinis valdymas buvo padalintas tarp Graikijos ir Turkijos kipriečių.

²¹⁹ Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, „Territorial sea Casus belli“. <http://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/territorial-sea-casus-belli.html> [žiūrėta 2014.04.08]

nuolat vyksta Graikijos ir Turkijos karo aviacijos incidentai ir provokacijos.²²⁰

Graikijoje egzistuoja tvirtas politinis konsensusas dėl poreikio išlaikyti karinį balansą su Turkija tol, kol neišsklaidytos abejonės dėl jos intencijų, tęsiama Kipro okupacija ir neatšauktas *casus belli* Graikijos atžvilgiu. Remiantis oficialiu Graikijos vertinimu, Turkija vykdo sistemingą suverenių Graikijos teisių nepripažinimo politiką, mėgina neteisėtai apriboti Graikijos laivybą, sistemingai pažeidinėja oro erdvę ir kt.²²¹

Graikijos saugumo situaciją dar labiau komplikuoja nesutarimai su kita kaimynine valstybe – Makedonija. Graikija, baimindamasi galimų teritorinių pretenzijų²²², nepripažįsta šalies teisės vadintis „Makedonijos respublika“²²³ ir šiuo pagrindu blokuoja jos integraciją į NATO ir ES. Pavyzdžiui, 2008 m. NATO valstybių vadovų Bukarešte susitikime buvo priimtas sprendimas pakviesti Makedoniją į NATO tuomet, kai bus pasiektas dvišalis susitarimas dėl šalies pavadinimo.²²⁴

Graikijos politinė situacija yra ypatinga, kadangi priklausymas kolektyvinės gynybos sistemai neatpalaiduoja jos nuo poreikio stiprinti savarankišką gynybą. Galimas karinis konfliktas su kita NATO nare (Graikija ir Turkija tapo Aljanso narėmis 1952 m.) komplikavo Graikijos santykį su Aljansu. Turkijai okupavus šiaurinę Kipro dalį, Graikija tikėjosi JAV ir NATO paramos, o jos nesulaukusi pasitraukė iš NATO karinės struktūros ir perdislokavo pajėgas galimam karui su Turkija. Šis paradoksalus istorinis

²²⁰ Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, „National Airspace“.

<http://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/national-airspace.html> [žiūrėta 2014.04.08]

²²¹ Pavyzdžiui, Graikijos gynybos ministerija oficialiai nurodo, kad 2009 – 2012 m. Turkija 4525 kartus pažeidė Graikijos oro erdvę. Žr. Hellenic Republic Ministry of Defence, „Violations of National Airspace – Infringements of Air Traffic Regulations (ICAO)“ http://www.geetha.mil.gr/index.asp?a_id=2779 [žiūrėta 2014.04.08]; Hellenic Republic Ministry of National Defence, Speech by the Minister of Defence P. Beglitis, 2011. <http://www.mod.mil.gr/mod/en/content/show/48/4658> [žiūrėta 2014.04.08]

²²² Graikijos šiaurinė provincija taip pat vadinasi Makedonija.

²²³ Graikijos naudojamas pavadinimas – „Buvusi Jugoslavijos Respublika Makedonija.“ Žr. Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, „FYROM name issue.“ <http://www.mfa.gr/en/fyrom-name-issue/> [žiūrėta 2014.04.08]

²²⁴ NATO, „Bucharest Summit Declaration“, 2008. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm [žiūrėta 2014.04.08]

epizodas (dalinis pasitraukimas iš kolektyvinės gynybos aljanso tam, kad padidintum pasirengimą apsiginti nuo „vidinės“ karinės grėsmės) yra itin svarbus siekiant suprasti sudėtingas Graikijos gynybos politikos dilemas.²²⁵ Apibendrinant galima konstatuoti, kad nepaisant konvencinių karinių grėsmių dominavimo Graikijos saugumo aplinkos vertinime, Aljanso svarba neutralizuojant šias grėsmes yra maža, o šalies priklausomybė nuo kolektyvinių saugumo garantijų gali būti laikoma nereikšminga.

Santykis su NATO darbotvarke ir hegemonine galia

Nesaugi regioninė saugumo aplinka lemia tai, kad Graikijos gynybos politikos šerdį apibrėžia sienų saugumo, teritorinio integralumo ir konvencinės karinės grėsmės problematika. Egzistuojanti karinės jėgos panaudojimo ir tarpvalstybinio konflikto rizika bei didelis įvairių smulkaus masto saugumo incidentų potencialas lemia tai, kad svarbiausias Graikijos gynybos politikos doktrinos principas yra teritorinės gynybos efektyvumas. Krizių valdymo užduotims ir kovai su asimetrinėmis grėsmėmis Graikijos strategijoje tenka antraeilis vaidmuo.

Tiesa, regioninio saugumo problemų dominavimas ir geografiškai ribotas veiklos spektras nereiškia, kad Graikija yra izoliuota nuo globalių saugumo iššūkių. Šalies grėsmių vertinime yra skiriama dėmesio terorizmui, organizuotam nusikalstamumui, nelegaliai migracijai ir kitiems asimetriniams iššūkiams. Tačiau šalies gynybos politikos diskurse ir doktrinoje neabejotinai dominuoja „kietojo“ saugumo klausimai.²²⁶ Galima konstatuoti, kad tiek grėsmių vertinimo prioritetų aspektu, tiek požiūriu į grėsmių neutralizavimo

²²⁵ NATO poziciją vidinio Graikijos ir Turkijos konflikto atžvilgiu gerai atspindi 1975 m (Kipro krizės įkarštyje) NATO generalinio sekretoriaus Joseph Luns teiginys, kad „NATO yra karinis aljansas, tai nėra teismas, kuris galėtų spręsti, kuri pusė yra teisi. Aljansas nėra abejingas, tačiau jis nepajėgus veikti“. Žr. Dionysios Chourchoulis, Lykourgos Kourkouvelas, „Greek perceptions of NATO during the Cold War“, *Southeast European and Black Sea Studies*, 12:4, 2012, 506.

²²⁶ Hellenic Parliament, Speech by Minister of Defence Dimitris Avramopoulos, 2011. <http://www.mod.mil.gr/mod/en/content/show/48/5192> [žiūrėta 2014.04.08]

būdus, Graikijos gynybos politikos darbotvarkė esmingai skiriasi nuo NATO prioritetų.

Be to, Graikijos strateginiame mąstyme yra išsakinijęs nepasitikėjimas JAV teikiamomis saugumo garantijomis ir palikimo likimo valiai (*abandonment*) grėsmė. Graikija visuomet baiminosi, kad JAV prioritetą teiks Turkijai, kuriai tenka itin svarbus geopolitinis JAV interesų sklaidos vaidmuo (Turkija ribojasi su Sirija, Iraku, Iranu, Armėnija).²²⁷ Kitaip tariant, Graikijos ryšys su hegemonu istoriškai yra netvirtas, partnerystė su JAV traktuojama kaip tam tikra neišvengiama alternatyva („santuoka iš išskaičiavimo“).²²⁸ Kita vertus, ryšiai su JAV išlieka labai svarbūs Graikijai praktinio karinio bendradarbiavimo prasme. Be to, JAV vaidmuo yra ypač reikšmingas atliekant savotiško mediatoriaus vaidmenį, JAV negali sau leisti konflikto Aljanso viduje, todėl jos veikia kaip konflikto prevencijos garantas.

Gynybos finansavimo sumažinimas

Vienas ryškiausių Graikijos gynybos sistemos bruožų yra didelis gynybos biudžetas, ypač vertinant kitų Europos valstybių mastu. Graikija yra viena iš keleto Aljanso šalių, pastarąjį dešimtmetį sugebėjusi išlaikyti 2 proc. nuo BVP viršijantį gynybos biudžetą. Pavyzdžiui, 2007 m. Graikija gynybai skyrė 2.7 proc. nuo BVP, užimdama antrą poziciją tarp visų Aljanso valstybių ir nusileisdama tik JAV.

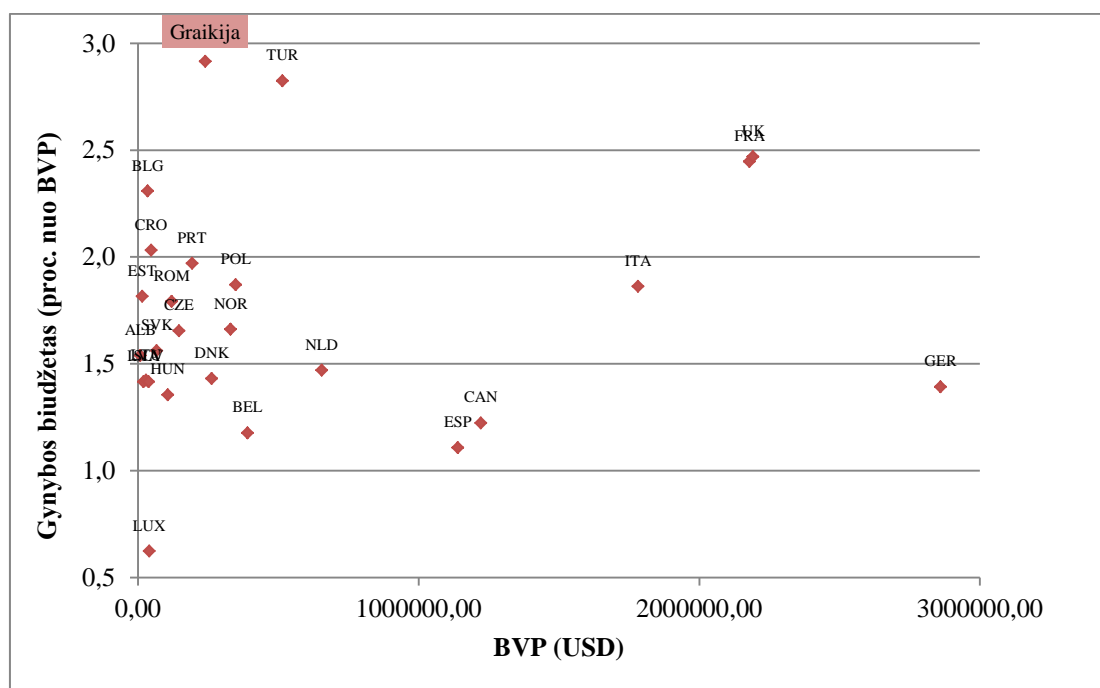
Schema 7) pateikti duomenys, atspindintys vidutinį visų

²²⁷ Viena iš svarbių kritiško požiūrio į JAV priežasčių yra JAV laikysena po 1964 m. karinio perversmo Graikijoje. JAV, siekdamas išsaugoti strateginį stabilumą regione, parėmė neteisėtai valdžią užgrobusių karinę chuntą, kuri buvo valdžioje 1967–1974 m. Nepaisant didelės ekonominės ir karinės JAV paramos šaltojo karo metais, Graikijoje išliko principinis nepasitikėjimas JAV pasirengimu padėti Graikijai krizės atveju. Tai tiesiogiai atsispindi ir Graikijai būdingose antiamerikietiškos visuomenės nuotaikose. Plačiau žr. Andreas Stergiou, „Greece during the Cold War“, *Southeast European and Black Sea Studies*, 8:1, 2008, 67-73; Rizas Sotiris, „Atlanticism and Europeanism in Greek foreign and security policy in the 1970s“, *Southeast European and Black Sea Studies*, 8:1, 2008, 51-66; Dionysios Chourchoulis, Lykourgos Kourkouvelas, „Greek perceptions of NATO during the Cold War“, *Southeast European and Black Sea Studies*, 12:4, 2012, 497-514.

²²⁸ Sotiris Rizas, „Atlanticism and Europeanism in Greek foreign and security policy in the 1970s“, *Southeast European and Black Sea Studies*, 8:1, 2008, 51-66.

NATO šalių (išskyrus JAV) gynybos išlaidų santykį su jų BVP 2000-2012 m., rodo, kad Graikija gynybos biudžetui skyrė jos ekonominei galiai neproporcingai didelius resursus, pirmaudama pagal karinėms išlaidoms tenkančią BVP dalį tarp visų sąjungininkų, nepaisant vidutiniško ekonominio pajėgumo.²²⁹

Schema 7. NATO šalių vidutinės gynybos išlaidos pagal BVP 2000-2012 m. (išskyrus JAV)

Šaltiniai: NATO, WorldBank, sudaryta autoriaus

Finansinės krizės metu Graikijos gynybos biudžetas patyrė didžiulį nuostolių, 2008-2012 m. jis buvo sumažintas maždaug 44%, nuo 10.1 iki 5.6 mlrd. JAV dolerių (Lentelė 9). Tiesa, nepaisant visiškos šalies ekonominės suirutės, didžiausios Europoje valstybės skolos ir tiesioginės priklausomybės nuo išorinės finansinės paramos, Graikija išlaikė 2 proc. nuo BVP viršijančias karines išlaidas.

²²⁹ Graikijos ekonomikos dydžio ir gynybos biudžeto neatitikimo analizę žr. K. E. Parsopoulos, M. N. Vrahatis ir G. A. Zombanakis, „Optimal versus required defence expenditure: The case of the Greek-Turkish arms race“, *Defence and Peace Economics*, 13:4, 2002, 329-347.

Lentelė 9. Graikijos gynybos biudžetas 2007-2012 m.

Metai	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Gynybos biudžetas (mln. JAV dol.)	8 208	10 102	10 156	7 902	6 858	5 633
Gynybos biudžetas (proc. nuo BVP)	2.7	3	3.2	2.6	2.4	2.3

Šaltinis: NATO

3.2.2. Tiesioginis indėlis į NATO

Kontribucija NATO operacijose

Schemoje (Schema 3, 97 psl.) pateikti duomenys akivaizdžiai demonstruoja, kad pirmaeilium Aljanso uždaviniu laikyta ISAF operacija Afganistane Graikijai nebuvo prioritetas. Graikija užima paskutinę poziciją tarp visų sąjungininkų (indekso įvertis – 1.28), nuo Aljanso vidurkio atsilikdama daugiau kaip 11 kartų. Graikijos kontribucija Afganistane buvo minimali dar prieš finansų krizę (tiek 2007 m., tiek 2008 m. Graikija užėmė paskutinę vietą), ji dar labiau sumažėjo po 2009 m. biudžeto apkarpyimų. Net vertinant šalių kontribucijas absoliučiais dydžiais, itin didelę kariuomenę (maždaug 150 tūkst. karių) turinti Graikija 2007-2012 m. Afganistane buvo dislokavusi vidutiniškai 133 karius (24 pozicija tarp visų NATO narių, aplenkiant Liuksemburgą, Slovėniją ir Portugaliją).

Graikijos dalyvavimą NATO sausumos pajėgų operacijose apriboja šalies strateginės nuostatos ir ambicijų lygis – prioritetas teikiamas nedidelėms kontribucijoms ir dalyvavimui artimiausioje kaimynystėje vykstančiose misijose.²³⁰ 2007-2012 m. Graikijos sausumos pajėgų dalyvavimas misijose buvo koncentruotas būtent Balkanų regione, turinčiame tiesioginių implikacijų šalies saugumui: (a) NATO KFOR operacijoje Kosove (vidutiniškai ~600 karių) ir ES EUFOR Althea operacijoje Bosnijoje ir Hercegovinoje (vidutiniškai ~40 karių). 2007-2012 m. šios kontribucijos buvo ženkliai

²³⁰ Hellenic Republic Ministry of Defence, „Peace support activities.“ http://www.geetha.mil.gr/index.asp?a_id=2508 [žiūrėta 2014.04.08]

apribotos, pavyzdžiui, 2008 m. Kosove buvo dislokuoti 742 kariai, tuo tarpu 2012 m. jų liko 207. Apibendrinant visas tarptautines operacijas, vien 2010-2011 m. Graikijos kontribucija sumažėjo beveik 60 proc.²³¹ Pastebėtina ir tai, kad Graikija nė karto nedalyvavo NATO oro policijos misijose Baltijos regione ar Islandijoje.

Lentelė 10. Graikijos dalyvavimo tarptautinėse operacijose dinamika (dislokuotų karių skaičius)

	NATO KFOR	ES ALTHEA	NATO ISAF	JT UNIFIL
2007	1423	155	161	235
2012	207	25	153	52

Šaltinis: IISS Military Balance

Vienas svarbiausių tęstinių Graikijos indėlių į NATO veiklą – šalies jūrų pajėgų dalyvavimas (a) Aljanso pratybose (pavyzdžiui, „Proud Manta“ ir „Noble Manta“); (b) NATO terorizmo prevencijos operacijoje „Active Endeavour“ Viduržemio jūroje²³²; (c) NATO kovos su piratavimu operacijoje „Ocean Shield“. Kita vertus, būtent dėl finansinių sunkumų 2011-2012 m. šalis nutraukė dalyvavimą kovos su piratavimu veiksmuose Afrikos rago regione.²³³

Taigi Graikijoje gynybos finansavimo sumažinimas buvo vykdomas Aljanso operacinių prioritetų sąskaita. Graikijos vykdytą politiką gerai iliustruoja 2011 m. šalies gynybos ministro pasisakymas, akcentuojant, kad Graikija „neturėtų išpūsti (*exaggerate*) savo dalyvavimo. [...] Negalime dalyvauti kiekvienoje misijoje, negalime būti visur esantys (*omnipresent*). Turime pirmiausia užtikrinti nacionalinius interesus“.²³⁴

Apibendrinant, mažą Graikijos kontribuciją operacijose galima paaiškinti specifiniu šalies santykiu su Aljansu: nepakankamas pasitikėjimas

²³¹ European Defence Agency, „National Defence Data 2011“, 2013. <http://www.eda.europa.eu/docs/default-source/news/national-defence-data-2011---eda-pms.pdf> [žiūrėta 2014.04.08]

²³² NATO, „Operation Active Endeavour“, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm [žiūrėta 2014.04.08]

²³³ IHS Janes, „World’s Navies: Greece“, Date Posted: 27-Mar-2014, 4-6.

²³⁴ Hellenic Republic Ministry of National Defence, Speech by Minister of Defence P. Beglitis, 2011.

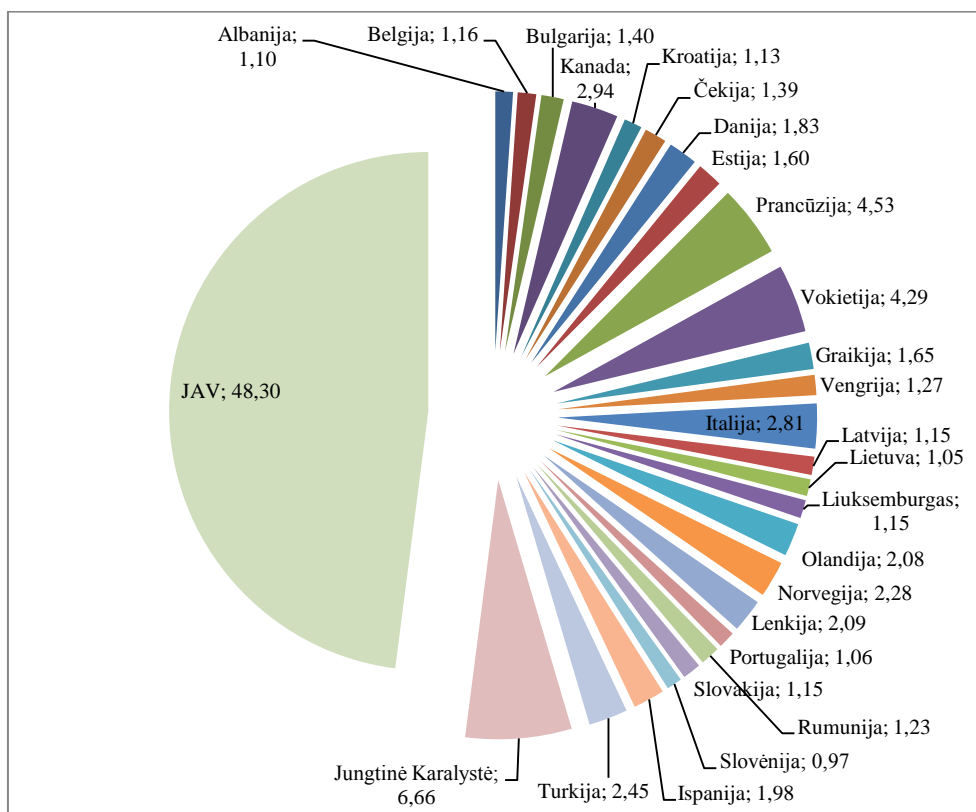
NATO saugumo garantijomis (mažas Aljanso vaidmuo šalies gynybos sistemoje) lemia tai, kad Graikija nėra motyvuota įnešti proporcingą „nario mokesčių“. Kitaip tariant, Graikijos kontribucija operacijose (visų pirma, ISAF misijoje Afganistane) nebuvo traktuojama kaip investicija į šalies saugumo stiprinimą, suprantant, jog tai nepadidins NATO vaidmens sprendžiant jai aktualiausias saugumo klausimus.

Narystės kaštų ir naudos santykis

Kiek mažesnes naštos vengimo tendencijas Graikijos gynybos politikoje atskleidžia „Indėlio ir naudos indekso“ duomenys:

- Graikijos gaunama nauda (1.94 proc. nuo visų NATO šalių gaunamos naudos) viršija jos indėlį (1.65 proc.);
- Vertinant pagal atskirus indekso komponentus, didžiausias Graikijos indėlis Aljanse yra jos finansinis įnašas (0.79 proc. visų NATO karinių išlaidų, tai ženkliausia kontribucija tarp mažųjų NATO šalių). Aljanso naudą Graikijai didina jos mažumo rodikliai ir gana ilga išorinė sausumos siena su Aljansui nepriklausančia Makedonija, o svarbiausias neigiamą kaštų ir naudos santykį lemiantis rodiklis yra menkas Graikijos indėlis ISAF operacijoje.

Schema 8. Šalių vidutinio indėlio į NATO „pyragas“ 2007-2012 m.

Šalių įverčiai nurodo procentą nuo bendro visų sąjungininkų indėlio. Šaltinis: sudaryta autoriaus

Tiesa, galima diskutuoti su šio indekso prielaidų pritaikomumu Graikijos atveju, kadangi tiesiogiai NATO kolektyvinės gynybos principas šiai šaliai yra mažiau aktualus. Atitinkamai, jos iš Aljanso realiai gaunama nauda galėtų būti laikoma mažesne nei rodo tyrimo rezultatai. Kita vertus, būtent Aljanso konsultacijų kanalai ir mechanizmai gali būti intensyviai panaudoti sprendžiant krizes, stiprinant šalių tarpusavio pasitikėjimą ir išlaikant strateginį paritetą tarp Graikijos ir Turkijos (konflikto prevencija yra tiesioginis kitų Aljanso šalių interesas). Nepriklausymas NATO neabejotinai fundamentaliai pablogintų Graikijos saugumo situaciją. Todėl Graikijai kaip santykinai mažai valstybei, esančiai politiškai neramaus regiono šerdyje, narystė NATO yra svarbus saugumo šaltinis.

Apibendrinant, tiesioginės kontribucijos analizė rodo, kad Graikijos prisiimta našta Aljanso buvo neproporcingai maža ir dar labiau smuko apkarpius gynybos finansavimą. Tai demonstruoja „Kontribucijos Afganistane indekso“ rezultatai, dalyvavimo kitose Aljanso operacijose duomenys ir kaštų-

naudos santykio rodikliai. Tiesa, Graikija buvo aktyvesnė NATO operacijose Balkanų regione, tačiau ir šios kontribucijos buvo ženkliai sumažintos.

3.2.3. Pajėgumų plėtra ir regioninė integracija

Ginkluotųjų pajėgų plėtros kryptys

Finansinė krizė ir itin ženklus gynybos biudžeto sumažinimas privertė Graikiją peržiūrėti gynybos politiką ir turėjo tiesioginių pasekmių gynybos sektoriaus plėtrai. 2010 m. beveik visi svarbiausi karinės technikos ir ginkluotės įsigijimo projektai buvo atidėti laikmečiui po 2016 m.²³⁵ Anot Graikijos gynybos ministro, „fiskalinė ir finansinė situacija kartu su globalia ir Europos finansų krize diktuoja Graikijos gynybos ministerijos prioritetus“²³⁶, įskaitant įsigijimų galimybes ir bendrą ginkluotųjų pajėgų lygio išlaikymą.

Išnagrinėjus krizės sąlygomis Graikijos priimtus sprendimus dėl ginkluotųjų pajėgų plėtros, visų pirma reikia konstatuoti, kad ji siekė ir toliau išlaikyti efektyviu atgrasymu ir veiksminga savarankiška gynyba paremtą sistemą. Kaip 2011 m. akcentavo Graikijos gynybos ministras, jo „svarbiausia užduotis yra užtikrinti [Graikijos] pasirengimą, atsižvelgiant į Turkijos paskelbtą *casus belli*.“²³⁷ Nacionalinių teritorinės gynybos pajėgumų išlaikymas ir stiprinimas traktuojamas kaip būtinybė, prioritetine ginkluotųjų pajėgų misija išlieka išorinių grėsmių atgrasymas.

Nepaisant krizės ir drastiško gynybos biudžeto sumažinimo, principinė Graikijos ginkluotųjų pajėgų struktūra iš esmės nepasikeitė. Šalis išlaikė itin didelio masto gynybinę struktūrą su privalomąja karine tarnyba ir itin skaitlingu rezervu. Daug dėmesio skiriama „sunkiesiems“ pajėgumams –

²³⁵ IHS Janes, „Jane's Sentinel Security Assessment: Armed Forces of Greece“, 24-Feb-2014. Pavyzdžiui, buvo atidėtas šarvuočių (415 BMP-3 ir BMP-3F) įsigijimo iš Rusijos kontraktas, pasirašytas 2007 m.

²³⁶ Hellenich Republic Ministry of National Defence, „Speech by Minister of Defence P. Beglitis“, 2011.

²³⁷ Hellenich Republic Ministry of National Defence, „Speech by Minister of Defence Dimitris Avramopoulos“, 2011. <http://www.mod.mil.gr/mod/en/content/show/48/5192> [žiūrėta 2014.04.08]

tankams, galingoms tolimojo nuotolio artilerijos sistemoms, kompleksinėms raketų paleidimo sistemoms, įvairių tipų prieštankinei ginkluotei, oro gynybos priemonėms (priešlėktuviniams raketiniams ir artilerijos kompleksams), gerai ginkluotoms fregatoms, povandeniniams laivams ir kt.

Be to, išlaikomas itin platus karinių bazių ir instaliacijų tinklas (įskaitant Egėjo jūroje esančias strategiškai svarbias salas), kuriuo siekiama užtikrinti veiksmingą mobilizaciją išorinės atakos atveju. Pastebėtina tai, kad net finansų krizės „piko“ metu Graikija tęsė derybas su JAV dėl galimybės perimti nurašytą sunkiąją karinę techniką (pavyzdžiui, M1A1 Abrams tankus).²³⁸

Lentelė 11. NATO šalių išlaidos personalo išlaikymui (proc. nuo gynybos biudžeto) 2007-2012

Valstybė	Išlaidos (proc. nuo šalies gynybos biudžeto)
Estija	31.58
Jungtinė Karalystė	37.48
JAV	39.63
Vengrija	49.93
Latvija	51.32
Prancūzija	51.65
Danija	51.73
Olandija	51.73
Čekija	52.58
Vokietija	52.93
Liuksemburgas	56.73
Bulgarija	57.55
Lenkija	58.43
Ispanija	58.48
Slovakija	59.57
Lietuva	61.87
Slovėnija	67.38
Graikija	70.72
Italija	74.08
Portugalija	75.43

²³⁸ IHS Janes, „World’s Armies: Greece“, Date Posted: 24-Feb-2014.

Belgija	75.92
Rumunija	77.23

Šaltinis: NATO

Graikijos reguliariųjų pajėgų dydis 2007-2012 m. taip pat iš esmės nepasikeitė (~147 tūkst. 2007 m.; ~145 tūkst. 2012 m.). Tai galima paaiškinti vyriausybės nenoru ekonominės krizės ir socialinių neramumų sąlygomis didinti nedarbo lygį. Graikija užtikrintai pirmauja tarp visų NATO šalių pagal dirbančiųjų gyventojų (*labour force*) visumai tenkantį karinio ir civilinio gynybos sektoriaus personalo procentą (3 proc. 2010 metais).²³⁹ Atitinkamai, kariuomenės mažinimas yra itin jautrus klausimas ne tik kariniu, bet ir socialiniu požiūriu, tai pripažįsta ir politinė šalies vadovybė.²⁴⁰

Graikijos kariuomenės dydis ir struktūra lemia itin dideles išlaidas personalui (daugiau kaip 70 procentų viso šalies gynybos biudžeto 2007-2012 m., Lentelė 11), kurį reikėjo išlaikyti ir sumažėjus biudžetui, todėl dar mažiau lėšų liko modernizacijos projektams ir naujiems įsigijimams. Svarbiu šių tendencijų indikatoriumi galima laikyti ir 2010 m. taupymo tikslais sustabdytą profesionalios kariuomenės plėtrą.

Toks ginkluotųjų pajėgų modelis neatitiko krizių valdymo pajėgumų ir specializacijos svarbą pabrėžiančių NATO prioritetų. Buvęs Aljanso Generalinis sekretorius A. F. Rasmussen 2010 m. vizito Atėnuose metu išsakė kritiką Graikijos pasirinktai kryptiai, akcentuodamas, kad ekonominio sunkmečio sąlygomis „šalys, tokios kaip Graikija, turi pasinaudoti finansine krize įgyvendindamos reikšmingas gynybos sektoriaus reformas, koncentruodamosi į perdislokuojamų pajėgumų kūrimą ir Aljanso prioritetus, užuot švaisčiusios ribotus resursus statišku pajėgų išlaikymui“.²⁴¹

Be abejo, Graikija pripažįsta įsipareigojimus perdislokuojamų ir

²³⁹ NATO, Financial and Economic Data Relating to NATO Defence (1990-2013).

²⁴⁰ Hellenic Parliament, Speech by Minister of Defence Dimitris Avramopoulos, 2011. <http://www.mod.mil.gr/mod/en/content/show/48/5192>, [žiūrėta 2014.04.08]

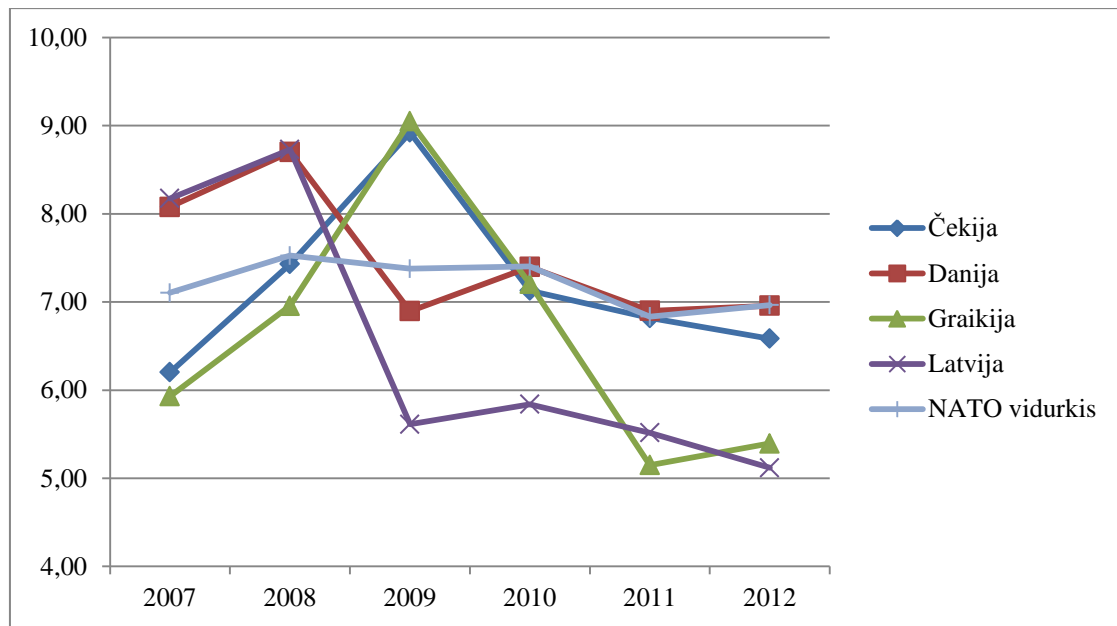
²⁴¹ NATO, Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen, „Greece and NATO: building security when times are tough“, Athens, Greece, 2012. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_84306.htm [žiūrėta 2014.04.08]

išlaikomų pajėgumų plėtojimui ir šia kryptimi vykdė keletą svarbių programų. Pavyzdžiui, nemažai dėmesio buvo skiriama kovos su terorizmu prevencijai, kovos mieste (*urban warfare*) pajėgumų stiprinimui ir pan. Tačiau net ir moderni ginkluotė (pavyzdžiui, koviniai naikintuvai) yra „įjungiamą“ į teritorinės gynybos sistemą, taip apribojant jos panaudojamumą kitiems tikslams ir NATO užduotims. Praktikoje Graikija skiria santykinai mažą dėmesį gebėjimams, nukreiptiems į rekonstrukcijos užduotis, pokonfliktinės situacijos stabilizavimą, sąveikos su civilinėmis institucijomis užtikrinimą ir kitiems Aljanso prioritetams.

Isipareigojimų Aljansui laikymosi vertinimas

Lyginant su menkais dalyvavimo Aljanso operacijose rodikliais, Graikijos reitingas gerokai aukštesnis vertinant pagal „Isipareigojimų laikymosi indeksą“ (11 pozicija 2007-2012 m., Schema 6 ir Schema 9). Tai galima paaiškinti poreikiu išlaikyti šalies dydžiui neproporcingai didelę kariuomenę: (a) skiriant itin dideles išlaidas gynybos biudžetui (vidutiniškai 2.7 proc. nuo BVP, tai 2 pozicija tarp visų NATO šalių, nusileidžiant tik JAV); (b) skiriant dideles investicijas naujai įrangai ir moksliniams tyrimams (vidutiniškai 14.4 proc. nuo gynybos biudžeto, tai 10 pozicija tarp visų NATO narių). Kiti indekso rodikliai mažiau palankūs Graikijai – 18 pozicija pagal personalo išlaidas, 14 – pagal perdislokuojamus pajėgumus ir 21 – pagal išlaikomus pajėgumus.

Schema 9. Šalių įsipareigojimų laikymosi pokytis 2007-2012 m.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad krizės sąlygomis Graikijos įsipareigojimų laikymosi reitingo kreivė patyrė itin ženklų nuosmukį, ši tendencija ypač akivaizdi 2009-2011 m., tai dar vienas indikatorius, demonstruojantis, kad, esant nepalankioms aplinkybėms, Graikija buvo linkusi persikirstyti išteklius Aljanso prioritetų ir reikalavimų nenaudai.

Regioninė gynybinė integracija

Vienas iš svarbių Graikijos regioninės saugumo aplinkos bruožų – panašiai saugumo situaciją vertinančių kaimyninių valstybių nebuvimas. Konfliktai ir nesutarimai su kaimyninėmis Turkija ir Makedonija labai apsunkina regioninio bendradarbiavimo gynybos srityje galimybes. Artimiausi Graikijos regioniniai partneriai yra Albanija, Bulgarija ir Rumunija, tačiau glaudesnę bendradarbiavimą su jomis apsunkina nesutampantis grėsmių vertinimas, pasitikėjimo trūkumas ir skirtingas ginkluotųjų pajėgų dydis. Tokiomis aplinkybėmis „suvereniteto perdavimo“ projektai nebuvo vykdomi. Graikija išlaikė visišką savo oro erdvės, sausumos ir jūrų kontrolę, aktyviai

plėtodama visų kariuomenės rūšių pajėgumus, nesiimdama Aljanso skatinamos funkcinės specializacijos.

Vienintelė ir Graikijai labai reikšminga išimtis regioninės integracijos prasme – Kipras (NATO nepriklausanti šalis). Bendra grėsmė (Turkijos karinės pajėgos yra nuolat dislokuotos Šiaurinėje Kipro dalyje), glaudūs etniniai saitai ir istorinė praeitis įgalina itin intensyvią bendradarbiavimą saugumo srityje. Graikijos ir Kipro ginkluotosios pajėgos reguliariai vykdo bendras pratybas, keičiasi žvalgybos informacija, vykdo bendrą gynybos planavimą ir kt. Kipre yra nuolat dislokuotas specialus Graikijos kariuomenės vienetas.²⁴² Šiuo požiūriu reikšminga 1993 m. su Kipru pasirašyta sutartis dėl „bendrosios gynybos zonos“ (*Joint Defence Area*) įsteigimo, kuriuo Graikija prisiima išplėstinio atgrasymo funkciją, įsipareigodama agresijos prieš Kiprą atveju gintis kartu. Atsižvelgiant į tai, kad Kipras nėra NATO narė, tai neabejotinai dar labiau apsunkina Graikijos teritorinės gynybos užduotis ir reikalauja didelių resursų.

Apibendrinant netiesioginės kontribucijos analizę, galima teigti, kad Graikijos ginkluotųjų pajėgų plėtros, įsipareigojimų laikymosi ir gynybinės integracijos ypatumus leidžia paaiškinti ribotas Aljanso vaidmuo sprendžiant aštrias šalies saugumo problemas. Specifinis santykis su NATO ir negalėjimas pasitikėti kolektyvinėmis saugumo garantijomis lėmė tai, kad savarankiškas atgrasymas ir gynyba dominavo kaip kertiniai kariuomenės plėtros principai. Nepaisant didelių karinių išlaidų, šalies kariuomenės ir pajėgumų plėtros kryptys neatitiko Aljanso prioritetų, o resursai buvo perskirstyti įsipareigojimų NATO sąskaita.

²⁴² Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, „The Cyprus issue.“ <http://www.mfa.gr/en/the-cyprus-issue/> [žiūrėta 2014.04.08]

3.3. Latvija: selektyvios kontribucijos strategija

3.3.1. Santyki su Aljansu apibrėžiantys veiksniai

Grėsmių vertinimas ir Aljanso svarba

Buvimas NATO ir ES periferijos valstybe, sovietinės okupacijos praeitis ir Rusijos kaimynystė iš esmės apibrėžia Latvijos saugumo situacijos vertinimą. Oficialiai laikomasi pozicijos, kad „tiesioginės karinės konfrontacijos Latvijos teritorijoje galimybė yra maža“, tačiau „ji negali būti atmetama.“²⁴³

Ypatingas Latvijos gynybos planuotojų dėmesys tenka Rusijos vykdomai politikai. Šiuo požiūriu svarbus 2006-2007 m. prasidėjęs intensyvus Rusijos militarizacijos procesas Vakarų karinėje apygardoje (įskaitant Latvijai aktualiausias Kaliningrado ir Pskovo sritis). Rusijos revizionistinės ambicijos susigražinti prarastą įtaką buvusioje Sovietų Sąjungos teritorijoje („artimajame užsienyje“), energetinių svertų naudojimas plečiant įtaką kitose šalyse, pasitraukimas iš konvencinės ginkluotės Europoje sutarties, sovietinių nusikaltimų nepripažinimas, kaltinimai dėl prastos Baltijos šalyse gyvenančių rusakalbių padėties, prieš NATO ir Baltijos šalis nukreiptos informacinės kampanijos, reguliarios puolamojo pobūdžio karinės pratybos (pavyzdžiui, 2009 m. vykusios „Zapad“ ir „Ladoga“)²⁴⁴, didelio masto kibernetinės atakos ir kitos naudojamos priemonės yra reikšmingi faktoriai, atsispindintys Latvijos „Gynybos koncepcijoje“, „Nacionalinio saugumo koncepcijoje“ ir aukščiausių šalies pareigūnų vertinimuose.²⁴⁵

2008 m. rugpjūtį įvykęs Rusijos-Gruzijos karas, pasibaigęs dalies

²⁴³ Parliament of the Republic of Latvia, „State Defence Concept“, 2012, 5.

²⁴⁴ Šiose pratybose buvo simuluojami Rusijos kariniai veiksmai Baltijos šalyse ir konvencinis konfliktas su NATO. Žr. Edward Lucas, „Stop whingeing“, *The Economist*, Sep 17, 2010.

²⁴⁵ Parliament of the Republic of Latvia, „National Security Concept“, 2011; Parliament of the Republic of Latvia, „State Defence Concept“, 2012; The Lithuanian Tribune, „Interview with the Latvian Minister of Defence Artis Pabriks“, 2013 January, <http://www.lithuaniantribune.com/26703/latvian-defence-minister-euro-resistance-poses-threat-to-whole-baltic-region-interview-201326703/> [žiūrėta 2014.04.08]

Gruzijos teritorijos okupacija, Latvijoje buvo įvertintas kaip svarbus lūžis, demonstruojantis tai, kad konvenciniai saugumo iššūkiai regione vis dar realiai egzistuoja. Tai ypač svarbu atsižvelgiant į geografines Baltijos šalių savybes, kurios užprogramuoja karinio apginamumo problemas ir apsunkina galimybes sulaukti greitos sąjungininkų paramos. Latvijos gynybos koncepcijoje akcentuojamas hibridinis potencialių grėsmių nacionaliniam saugumui pobūdis, įtraukiantis konvencinio ir nekonvencinio karo elementus, informacines priemones, priešiškos žvalgybos tarnybų veiklą, psichologines operacijas, kibernetines atakas, organizuoto nusikalstamumo tinklus ir pan.²⁴⁶ Latvija laikosi nuostatos, jog atsižvelgiant į augantį įvairių pasaulio šalių karinį potencialą ir jų pastangas plėsti įtaką tarptautinėje politikoje, negalima atmesti karine konfrontacija paremtų konfliktų galimybių.

Reaguojant į tokią saugumo aplinką, Latvijos strateginiuose dokumentuose pabrėžiama NATO kolektyvinės gynybos svarba, apimanti Aljanso atgrasymo pajėgumus ir efektyvią reagavimo į galimas krizes sistemą. Akcentuojama, kad šiuolaikinėje aplinkoje „Latvijos saugumą sustiprina NATO karinė galia“²⁴⁷, o „kertinis strateginis Latvijos karinio saugumo principas yra dalyvavimas NATO kolektyvinės gynybos sistemoje.“²⁴⁸ Šalies saugumas tiesiogiai susiejamas su Aljanso teikiamomis priemonėmis, ypač pabrėžiant JAV vaidmenį, kuris laikomas viena iš kertinių nacionalinio saugumo užtikrinimo prielaidų.²⁴⁹ Apibendrinant, galima teigti, kad Aljanso svarba Latvijos gynybos sistemoje yra didelė, šaliai būdinga stipri tiesioginė priklausomybė nuo NATO teikiamų saugumo garantijų.

Santykis su NATO darbotvarke ir hegemonine galia

Siekiant užtikrinti realų kolektyvinės gynybos sistemos efektyvumą, ypatingas dėmesys Latvijos doktrinoje tenka siekiui užtikrinti tiesioginį JAV ir

²⁴⁶ „State Defence Concept“, 5.

²⁴⁷ Ibid.

²⁴⁸ Parliament of the Republic of Latvia, „National Security Concept“, 2011.

²⁴⁹ „State Defence Concept“, 11.

NATO įsipareigojimų pademonstravimą ir karinį matomumą Baltijos regione. Toks politinis siekis atspindėtas tiek svarbiausiuose Latvijos strateginiuose dokumentuose, tiek bendrose Baltijos šalių gynybos politikos deklaracijose. Siekiama, kad reguliariai vyktų NATO ir JAV pratybos, būtų rengiami NATO gynybos planai Baltijos regionui, dislokuojamos Aljanso vadavietės ir kt.²⁵⁰ Itin didelis dėmesys teko NATO oro policijos misijos tęstinumui užtikrinti. Ši misija yra laikoma „matomiausia Aljanso įsipareigojimų išraiška Baltijos šalyse“. ²⁵¹ Latvija nuosekliai pasisako už NATO kolektyvinės gynybos dimensijos stiprinimą, pabrėždama nedalomo saugumo ir stipraus transatlantinio ryšio principus, remdama NATO konvencinio ir branduolinio atgrasymo pajėgumų išlaikymą, veiksmingą priešraketinės gynybos sistemą, efektyvias NATO greitojo reagavimo pajėgas ir kt.²⁵² Šalies darbotvarkėje skiriamas ypatingas dėmesys priimančios šalies paramai (PŠP), siekiant užtikrinti, kad įvairūs nacionaliniai gynybos sistemos elementai bei civilinės institucijos būtų tinkamai pasirengusios veikti kartu su sąjungininkų pajėgomis Latvijos teritorijoje.²⁵³

Šalia išskirtinės kolektyvinės gynybos dimensijos svarbos, Latvijos doktrinoje nemažai dėmesio skiriama įvairiems nekonvenciniams saugumo iššūkiams: masinio naikinimo ginklų platinimui, terorizmui ir radikalių grupių veiklai, organizuotam nusikalstamumui, nestabiliems regionams, piratavimui, energetiniam saugumui, kibernetikoms ir pan.²⁵⁴ Dėl to Latvija yra išreiškusi įsipareigojimą aktyviai dalyvauti tarptautinėse operacijose²⁵⁵ ir NATO greitojo

²⁵⁰ The Minister of Defence of the Republic of Estonia, The Minister of Defence of the Republic of Latvia, The Minister of National Defence of the Republic of Lithuania, The Ministerial Committee, „Joint Communiqué“, Āmari, Estonia, 2012.

²⁵¹ „State Defence Concept“, 11.

²⁵² The Minister of Defence of the Republic of Estonia, The Minister of Defence of the Republic of Latvia, The Minister of National Defence of the Republic of Lithuania, The Ministerial Committee, „Joint Communiqué“, Vilnius, Lithuania, 2010.

²⁵³ „State Defence Concept“, 6-7, 11.

²⁵⁴ Ibid, 5.

²⁵⁵ Teigiama, kad Latvijos požiūris į Aljanso darbotvarkės prioritetus ir šalies ginkluotųjų pajėgų naudojimą krizių valdymo operacijose buvo būtina sėkmingos integracijos į NATO sąlyga. Latvijos kariuomenė buvo reorganizuota ne tiek tiesioginių šalies gynybos poreikių, kiek narystės Aljanso reikalavimų pagrindu, atsisakant visuotinės gynybos principų šalies doktrinoje. Besirengdama narystei NATO, Latvija dalyvavo operacijose Bosnijoje,

reagavimo pajėgose, prisidedant prie tarptautinių krizių suvaldymo, terorizmo prevencijos, stabilumo plėtros kituose regionuose.²⁵⁶

Tiesa, šaliai būdingas gana instrumentinis požiūris, laikantis nuostatos, kad dalyvavimas tarptautinėse operacijose „viena vertus, įgyvendina Aljanso kolektyvinės gynybos principą, kita vertus, leidžia aktyviau įsitraukti į globalius politinius procesus, užtikrina Latvijos kontribuciją į tarptautinį saugumą ir sukuria palankias sąlygas Latvijos nacionalinių interesų ES ir NATO įgyvendinimui.“²⁵⁷ Kitaip tariant, šalies veikla prisidedant prie krizių valdymo tiesiogiai susiejama su galimu Aljanso vaidmeniu užtikrinant Latvijai aktualiausių saugumo problemų sprendimą. JAV traktuojamos kaip „svarbiausias Latvijos strateginis partneris gynybos ir saugumo srityje“²⁵⁸, pabrėžiant poreikį plėtoti praktinį bendradarbiavimą tiek dvišaliu, tiek NATO lygmeniu, įskaitant dalyvavimą tarptautinėse operacijose. Apibendrinant, Latvijos gynybos politikos darbotvarkėje (tiek grėsmių vertinimo, tiek doktrinos požiūriu) galima išvystyti siekį balansuoti tarp prieštaringų kryptių – iš narystės reikalavimų išplaukiančio ekspedicinio profilio ir *de facto* aktualios teritorinės gynybos. Todėl nacionaliniai ir NATO gynybos politikos darbotvarkės prioritetai tiriamu laikotarpiu gali būti laikomi labiau nesutampančiais, negu sutampančiais.

Gynybos finansavimo sumažinimas

Lentelėje (Lentelė 12) pateikti duomenys iliustruoja itin ženklų Latvijos gynybos biudžeto sumažinimą nagrinėjamu laikotarpiu. Nuo 2008 m. iki 2012 m. Latvijos karinės išlaidos buvo nukirptos nuo 444 iki 248 mln. JAV dolerių (45 proc.). 2012 m. biudžetas sumažintas iki 0.9 proc. nuo BVP, šiais metais tai yra trečias blogiausias rodiklis tarp visų Aljanso valstybių (dar mažiau

Albanijoje, Kosove ir kt. Plačiau žr. Airis Rikveilis, „Strategic culture in Latvia: seeking, defining and developing“, *Baltic Security and Defence Review*, 9, 2007, 187-209

²⁵⁶ „National Security Concept.“

²⁵⁷ „State Defence Concept“, 12.

²⁵⁸ Ibid, 6.

gynybai skyrė tik Liuksemburgas ir Lietuva). Kita vertus, svarbu tai, kad 2011-2012 m. Latvijos politinė vadovybė išklė tikslą per dešimtmetį kardinaliai pakeisti šią situaciją ir iki 2020 m. pasiekti 2 proc. nuo BVP ribą.²⁵⁹

Lentelė 12. Latvijos gynybos biudžetas 2007 – 2012 m.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Gynybos biudžetas (mln. JAV dol.)	444	539	316	251	289	248
Gynybos biudžetas (proc. nuo BVP)	1.5	1.6	1.2	1	1	0.9

Šaltinis: NATO

3.3.2. Tiesioginis indėlis į NATO

Kontribucija NATO operacijose

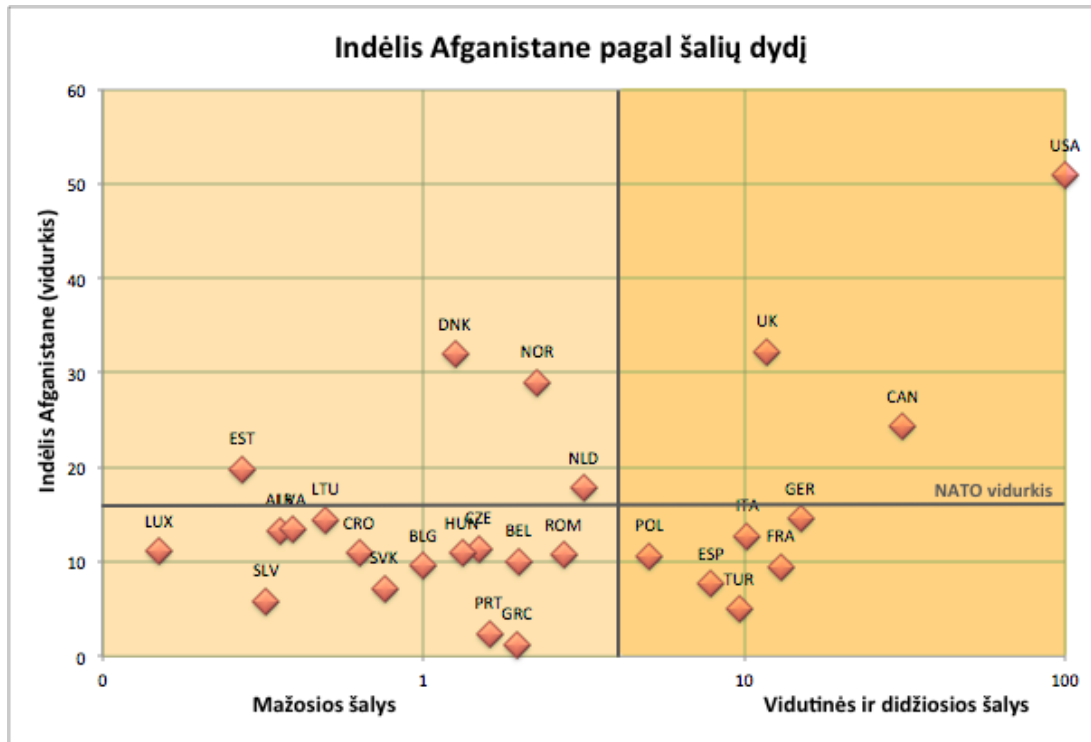
Šalių indėlio NATO ISAF operacijoje 2007-2012 m. tyrimo rezultatai rodo gana aktyvų Latvijos dalyvavimą. Afganistano indekso rodikliai demonstruoja, kad Latvija yra 10 vietoje tarp visų sąjungininkų ir 6 tarp mažųjų šalių, jos kontribucija beveik siekia NATO vidurkį. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad net itin ženkliai sumažinus gynybos finansavimą, Latvijos indėlis šioje operacijoje išliko santykinai stabilus ir augantis (išskyrus 2009-2010 m. laikotarpį).

Kontribucija operacijoje Afganistane Latvijai buvo ypač svarbi siekiant užtikrinti patikimo sąjungininko įvaizdį JAV ir NATO akyse, tokiu būdu įgyjant politinių svertų pritraukti hegemono dėmesį Latvijos ir Baltijos regiono saugumui. Kitaip tariant, ženklus sumažėjimo sąlygomis (vien 2008-2010 m gynybos biudžetas buvo sumažintas 54 procentais) būtent ISAF kontribucija buvo pasirinkta kaip svarbiausia Latvijos „narystės mokesčio“ išraiška ir pozicijų Aljanse išlaikymo priemonė. Tai gerai iliustruoja Latvijos operacijoms skirta gynybos biudžeto dalis, kuri beveik nenukentėjo (išskyrus nedidelį

²⁵⁹ Ibid, 15.

sumažinimą 2010 m.) krizės laikotarpiu.²⁶⁰

Schema 10. Vidutinis indėlis Afganistane pagal šalių dydį

Pastaba – svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad x ašis yra logaritminė.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Kita vertus, nors Latvijos gynybos politikos doktrinoje akcentuojama dalyvavimo tarptautinėse operacijose svarba, lentelėje (Lentelė 13) pateikti duomenys iliustruoja tai, kad tiriamu laikotarpiu (išskyrus 2007 m.) dalyvavimas ISAF iš esmės buvo vienintelė Latvijos operacinė kontribucija. Tai gerai atspindi ribotą (selektyvų) šalies interesą prisidėti realiai įgyvendinant Aljanso krizių valdymo darbotvarkės uždavinius.

Lentelė 13. Latvijos dalyvavimo tarptautinėse operacijose dinamika (dislokuotų karių skaičius)

	NATO ISAF	Iraqi freedom	NATO KFOR	EU EUFOR
2007	35	119	9	2

²⁶⁰ Piret Paljak, „Participation in International Military Operations“, Kn. Tony Lawrence ir Tomas Jermalavičius (sud.), *Apprenticeship, Partnership, Membership: Twenty Years of Defence Development in the Baltic States*, Tallinn: Print House OÜ, 2013, 224.

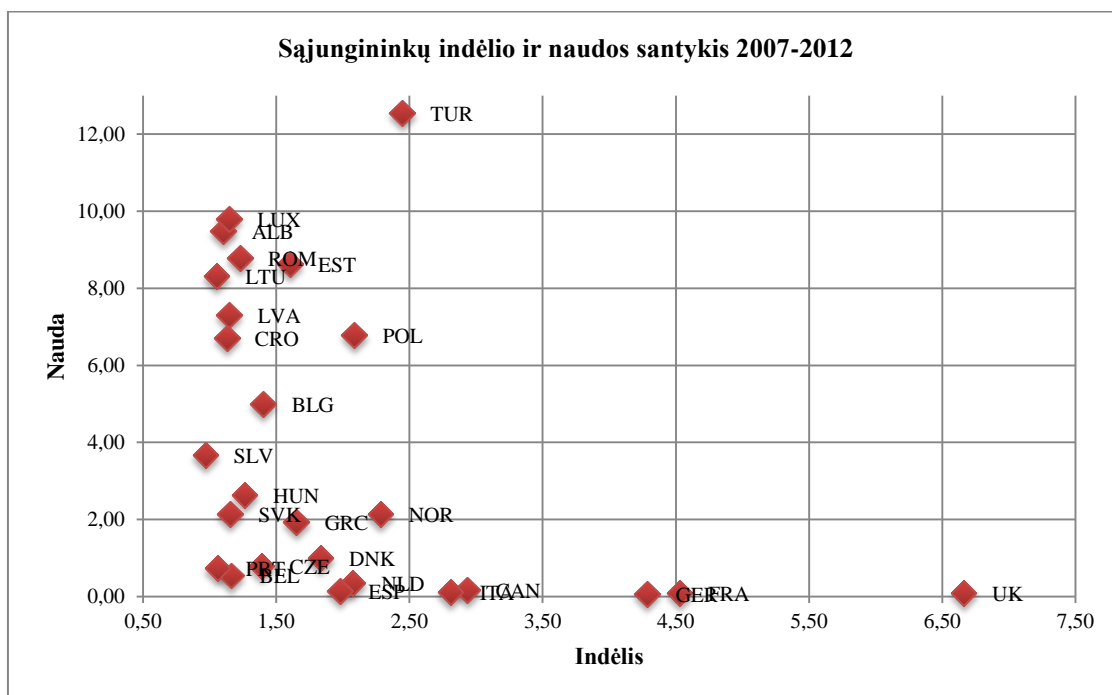
2010	40	-	0	0
2012	170	-	0	0

Šaltinis: IISS Military Balance

Narystės kaštų ir naudos santykis

Apibendrinus sąjungininkų indėlio į NATO ir gaunamos naudos tyrimo rezultatus, galima konstatuoti, kad Latvijos narystei kolektyvinio saugumo sistemoje būdingas naštos vengimo elgesys. Analizė rodo, kad 2007-2012 m. Latvijai tenka 7.3 proc. visos NATO teikiamos naudos, tuo tarpu jos kontribucija sudaro 1.15 proc. (bendras indeksas 0.16, užimant 23 poziciją), šį atotrūkį gerai iliustruoja schema (Schema 11). Remiantis ja, Latvija patenka tarp daugiausia naudos iš NATO gaunančių valstybių (šalia Lenkijos, Estijos, Rumunijos, Albanijos, Lietuvos, Liuksemburgo ir Turkijos). Be to, tiriamu laikotarpiu jos naštos pasidalijimo rodiklis, nors ir nežymiai, tačiau dar labiau suprastėjo.

Schema 11. Vidutinio indėlio ir vidutinės naudos 2007 – 2012 m. santykis (išskyrus JAV)

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Aukštą NATO teikiamos naudos įvertį lemia didesnė išorinių saugumo garantijų svarba (šalies mažumo faktorius) ir nesaugi geopolitinė padėtis (siena su Rusija). Tuo tarpu mažą indėlį visų pirma indikuoja nedidelis šalies gynybos biudžetas (Lentelė 14). Indeksas taip pat demonstruoja, kad Latvijos kontribucija Afganistane vertinant viso Aljanso mastu (o ne santykinis dydžius) yra itin nežymi (0.08 proc., mažesnė tik Slovėnijos ir Graikijos kontribucija).

Lentelė 14. Latvijos „Indėlio ir naudos indeksas“ pagal visas kategorijas 2007 -2012 m.

Indėlis į NATO – 1.15 proc.			Nauda iš NATO – 7.31 proc.			Indeksas
Gynybos biudžetas	Indėlis Afganistane	Įsipareigojimų laikymasis	BVP	Gyv. sk.	Išorinės sienos	
0.03	0.08	3.32	11.23	7.66	5.18	0.16

Visi dydžiai kaip procentas nuo bendro NATO dydžio. Šaltinis: sudaryta autoriaus

3.3.3. Pajėgumų plėtra ir regioninė integracija

Ginkluotųjų pajėgų plėtros kryptys

Latvijos priklausomybė nuo išoriškai teikiamų saugumo garantijų dar labiau išryškėja įvertinus jos ginkluotųjų pajėgų dydį. Latvijos reguliariąsias pajėgas sudaro vidutiniškai 5300 karių. Tai – viena iš trijų mažiausių kariuomenių NATO (mažesnės yra tik Liuksemburgo ir Estijos ginkluotosios pajėgos). Apibendrinant ženklaus gynybos biudžeto sumažinimo sąlygomis priimtus Latvijos sprendimus, galima išskirti tris svarbiausias pasekmes:

1. **Mažėjanti šalies gynybinė galia.** Nuo 2009 m. iki 2012 m. Latvijos kariuomenė sumažėjo nuo 5696 iki 4600 karių,²⁶¹ sustabdytos svarbiausios įsigijimų programos, sumažintas Latvijos karinis atstovavimas užsienyje, apribotas dalyvavimas pratybose, esmingai reformuota šalies karinė struktūra, sumažinant įvairių padalinių skaičių.

²⁶¹ IISS, „Military Balance 2009“; IISS, „Military Balance 2012“.

Kitaip tariant, finansavimo apkarpymas sudavė smūgį ir taip minimaliems Latvijos savarankiškos gynybos pajėgumams. Šaliai trūksta veiksmingai teritorinei gynybai reikalingos sunkiosios šarvuotos technikos (šarvuočių, tankų), vidutinio ir ilgojo nuotolio priešlėktuvinės gynybos pajėgumų, prieštankinės gynybos sistemų ir kt.²⁶² Pavyzdžiui, Latvijos laivynas apsiriboja patruliniais, minų ieškojimo ir vadovavimo laivais²⁶³, kurie paprasčiausiai negalėtų atlikti kovinių užduočių karinio konflikto atveju. Latvijos oro pajėgos apsiriboja keletu transporto lėktuvų ir sraigtasparnių. Tiesa, Latvija išlaiko gana didelę savanorių pajėgų struktūrą, susidedančią iš maždaug 11 tūkst. savanorių, jai tektų labai svarbus vaidmuo krizės atveju suteikiant priimančios šalies paramą.

- 2. Didėjanti priklausomybė nuo sąjungininkų.** Mažėjant nacionaliniams pajėgumams, tačiau išliekant ir stiprėjant regioninėms grėsmėms, išaugo ir kolektyvinių saugumo garantijų vaidmuo. Reaguodama į tai, Latvija nusprendė ribotus resursus persikirstyti ankstyvojo perspėjimo (*early warning*) ir priimančios šalies pajėgumų (PŠP) stiprinimui, kurie užtikrina gebėjimą veiksmingai veikti kartu su sąjungininkų pajėgomis. Latvija siekė įgyvendinti plataus požiūrio į PŠP koncepciją, kurios esmė – integruota bendradarbiavimo tarp valstybės įstaigų, vietinės valdžios, civilinių institucijų ir privataus sektoriaus sistema, skirta greitam ir veiksmingam sąjungininkų pajėgų dislokavimui Latvijos teritorijoje krizės atveju.
- 3. Stiprinamas operacinis pajėgumas.** Kitas Latvijos prioritetas – investicijos į nedideles, bet profesionalias sausumos pajėgas, galinčias sėkmingai dalyvauti tarptautinėse operacijose, ypatingą dėmesį skiriant

²⁶² IHS Jane's, „Armed Forces: Latvia“, *Jane's Sentinel Security Assessment - Central Europe And The Baltic States*, 2013.

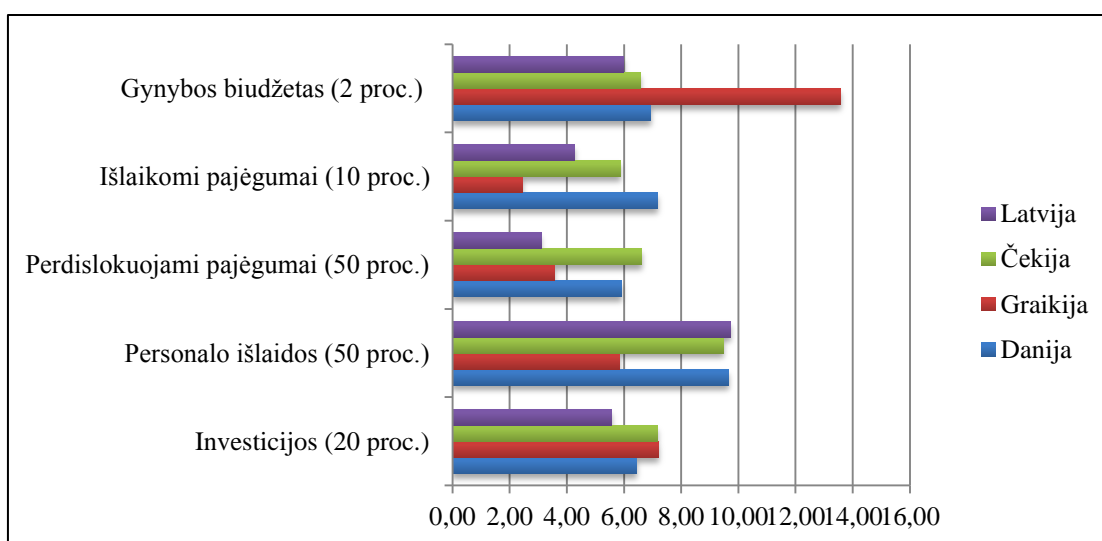
²⁶³ IHS Jane's, „World's Navies: Latvia“, 2013.

specialiosioms pajėgoms.²⁶⁴ Tiesa, realià šios srities pajėgumų plėtrà visiškai apribojo sumažėjusios finansinės galimybės.²⁶⁵

Isipareigojimų Aljansui laikymosi vertinimas

Vertinant Latvijos pajėgumų plėtros tendencijas pagal Aljanso nustatytus kriterijus, šalies indėlį galima laikyti vidutinišku (12 pozicija tarp visų sąjungininkų ir 6 tarp mažųjų šalių). Ypač didelis Aljanso reikalavimų laikymosi nuosmukis pastebimas po 2008 m. Vienas silpniausių Latvijos rodiklių – investicijos į naują ginkluotę ir technologinę plėtrà, 2007-2012 m. tam buvo skiriama vidutiniškai 11 proc. gynybos biudžeto, kai NATO reikalavimas – 20 proc.

Schema 12. Vidutinis mažųjų šalių indėlis pagal „Isipareigojimų laikymosi indekso“ kategorijas 2007-2012 m.

Skliausteliuose – NATO reikalavimas. Šaltinis: sudaryta autoriaus

Taigi nors Latvija iš dalies laikėsi NATO prioritetų vystydama ginkluotąsias pajėgas (selektyvus dėmesys ribotiems ekspediciniams pajėgumams), smukęs isipareigojimų laikymosi reitingas ir siekis permesti vis

²⁶⁴ „State Defence Concept“, 8-9.

²⁶⁵ IHS Jane’s, „Armed Forces: Latvia“, 2013.

didesnę atsakomybę už nacionalinį saugumą ant Aljanso pečių rodo naštos vengimo tendencijas.

Regioninė gynybinė integracija

Regioninis bendradarbiavimas gynybos srityje yra vienas svarbiausių Latvijos gynybos politikos prioritetų. Galima išskirti dvi svarbiausias Latvijos regioninio bendradarbiavimo dimensijas: (a) Baltijos šalys ir (b) Šiaurės šalys.

Glaudus Baltijos šalių bendradarbiavimas yra logiškas ne tik politiniu, bet ir operaciniu požiūriu, kadangi didesnio masto karinis konfliktas vienoje iš jų neišvengiamai įtrauktų į konfliktą visas tris.²⁶⁶ Finansinės krizės sąlygomis šalių gynybinių saitų stiprinimas buvo dar labiau akcentuojamas, Baltijos šalys susitarė pereiti nuo bendradarbiavimo prie gynybinės integracijos,²⁶⁷ sukurdamos naują struktūrą, kuria siekiama (a) gilinti bendradarbiavimą bendrų pratybų srityje; (b) siekti nacionalinio gynybos planavimo mechanizmų sinchronizavimo; (c) stiprinti kooperaciją bendrų įsigijimų srityje; (d) koordinuoti atsaką į grėsmes informacinio, energetinio ir kibernetinio saugumo srityse; (e) siekti trišalių kovinių vienetų kūrimo, priskiriant juos NATO ir ES pajėgoms; (f) užtikrinti nacionalinių gynybos sistemų ir priimančios šalies

²⁶⁶ Žvelgiant istoriškai, Baltijos šalių bendradarbiavimą gynybos srityje lydėjo sėkmė. Bendri projektai labai prisidėjo prie sėkmingos jų integracijos į NATO. Svarbiausi iki šiol vykdomi trišaliai projektai: (a) Baltijos valstybių oro erdvės stebėjimo ir kontrolės sistema (BALNET), leidžianti bendrai stebėti oro erdvę ir valdyti ginkluotę (kovinius naikintuvus); (b) Baltijos karinė jūrų eskadra (BALTRON), leidžianti bendrai atlikti išminavimo funkcijas Lietuvos, Latvijos ir Estijos teritoriniuose vandenyse ir integruotis į NATO minų paieškos ir gelbėjimo sistemą; (c) Baltijos gynybos koledžas (BALTDEFCOL), kuriame rengiami įvairių valstybių karininkai ir civiliai pareigūnai. Žr.: Tomas Jermalavičius, „Baltic Military Cooperation: Past, Present, Future“, Kn. Andres Kasekamp (sud.), *Estonian Foreign Policy Yearbook*, Tallinn: Estonian Foreign Policy Institute, 2009, 123-148; Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija, „Baltijos šalių bendradarbiavimas“, 2013.

http://www.kam.lt/lt/tarptautinis_bendradarbiavimas/baltijos_saliu_bendradarbiavimas.html [žiūrėta 2014.04.08]

²⁶⁷ Baltic Defence Ministerial, „Joint Communiqué“, Kaunas, Lithuania, 2011; Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija, „First collective procurement in the history of the Baltic States“, 2012, http://www.kam.lt/en/news_1098/news_archives/news_archive_2012/news_archive_2012_-_06/first_collective_procurement_in_the_history_of_the_baltic_states.html?pbck=20 [žiūrėta 2014.04.08]

pajėgumų sąveikumą. Vienas svarbiausių ir politiškai matomiausių 2008-2012 m. Baltijos šalių projektų – bendras sausumos batalionas (*Baltic Battalion 2010*), kuris buvo paskirtas NATO greitojo reagavimo pajėgų (NRF-14) budėjimui 2010 m.²⁶⁸

Kita vertus, net ir krizės sąlygomis realios karinės ir politinės integracijos Baltijos šalys nepasiekė. Nepaisant didelės tarpusavio priklausomybės ir palankių aplinkybių, skambios politinės deklaracijos buvo tik iš dalies įgyvendinamos praktikoje. Visos šalys nacionaliniu lygiu išlaikė svarbiausias gynybos institucijas ir sprendimų priėmimo autonomiją, nebuvo sinchronizuotas valstybių pajėgumų planavimo ciklas, nevykdyti bendri įsigijimai. Be to, nevyko bendras dalyvavimas krizių valdymo operacijose (svarbus sąveikumo skatinimo veiksnys). Baltijos šalys nekūrė bendrų nuolatinių kovinių vienetų ar vadovavimo struktūrų.

Viena svarbiausių ir intensyviausių Baltijos šalių regioninio bendradarbiavimo kryptių yra glaudus veiksmų ir iniciatyvų koordinavimas siekiant užtikrinti didesnę NATO ir JAV vaidmenį Baltijos regione, informuojant sąjungininkus apie regioninio saugumo problemas ir siekiant atitinkamų NATO atsakomųjų priemonių.²⁶⁹ Latvija, Lietuva ir Estija dėjo

²⁶⁸ Lietuvos ginkluotosios pajėgos, „Latvia reduces input into the Baltic Battalion, Lithuania and Estonia will contribute lacking capabilities“, 2009, http://kariuomene.kam.lt/en/military_insignia/news_1889/latvia_reduces_input_into_the_baltic_battalion_lithuania_and_estonia_will_contribute_lacking_capabilities.html?pbck=640 [žiūrėta 2014.04.08]; Estonian Ministry of Defence, „Baltbat remains a joint project of Estonia, Latvia and Lithuania“, 2009, <http://www.kaitseministeerium.ee/en/2205> [žiūrėta 2014.04.08]

²⁶⁹ Pavyzdžiui, buvo siekiama užtikrinti, kad Baltijos regione reguliariai vyktų NATO ir JAV pratybos. Be to, 2010 m. – 2012 m. laikotarpiu Baltijos valstybėms pavyko pasiekti, kad būtų parengti regiono gynybai skirti NATO gynybos planai. Nors jų turinys nėra viešai prieinamas, galima teigti, kad tai buvo fundamentaliai svarbus lūžis Baltijos šalių narystės NATO eigoje tiek kariniu, tiek politiniu požiūriu, sumažinant netikrumą dėl Aljanso vaidmens krizės atveju ir įgyjant ne tik deklaratyvias, bet ir realias saugumo garantijas. Žr.: Paulauskas, Kęstutis, „The Baltic Quest to the West: From Total Defence to ‘Smart Defence’ (and Back?)“, Kn. Tony Lawrence ir Tomas Jermalavičius (sud.), *Apprenticeship, Partnership, Membership: Twenty Years of Defence Development in the Baltic States*, Tallinn: Print House OÜ, 2013, 71.

Lietuvos Respublikos Prezidentūra,
http://www.president.lt/en/activities/visits_414/working_visit_by_president_dalia_grybauskaitė_to_chicago_to_attend_the_nato_summit_20-21_may_2012.html [žiūrėta 2014.04.08];

dideles pastangas siekdamas įtraukti Rusijos keliamus iššūkius į NATO darbotvarkę.²⁷⁰

Glaudesnis Baltijos šalių bendradarbiavimas yra matomas kaip tam tikras atspirties taškas stiprinant ryšius su Šiaurės šalimis, kurios labai prisidėjo prie Baltijos šalių integracijos į NATO (ekspertizės ir patirties perdavimas, bendri projektai, finansinė parama ir kt.).²⁷¹ 2011 m. Baltijos šalys buvo pakviestos prisijungti prie NORDEFECO. Tiesa, pradinis pasiūlymas bendradarbiauti apsiribojo gynybos požiūriu mažiau aktualiais nuotolinio mokymo, Šiaurės šalių lyčių centro ir veteranų klausimais.²⁷² Tačiau politiniu požiūriu tai įvertinta kaip svarbus žingsnis stiprinant ryšius tarp Baltijos ir Šiaurės šalių, tikintis, kad gerėjant ekonominei situacijai atsiras daugiau praktinio bendradarbiavimo galimybių.²⁷³

Kita vertus, technologinis ir finansinis atotrūkis, kariuomenių pajėgumo ir politiniai skirtumai apsunkina Baltijos šalių galimybę sudominti Šiaurės šalis bendrais projektais ir užkerta kelią lygiavertei partnerystei bei gilesnei integracijai. Tai ypač svarbu Latvijai, kuri tiesiog neturi regioninio bendradarbiavimo alternatyvų (Lietuva intensyviai bendradarbiauja su Lenkija, tuo tarpu Estija geografiškai ir kultūriškai labiau susijusi su Šiaurės šalimis).

Krizės sąlygomis taip pat sustiprėjo diskusija dėl Baltijos šalių specializacijos poreikio. Šiuo požiūriu visų pirma svarbi NATO oro policijos misija, kuri yra traktuojama kaip vienas sėkmingiausių sumanos gynybos ir gilios gynybinės integracijos praktinių pavyzdžių Aljanso istorijoje: Latvija, kaip ir kitos Baltijos šalys, nesiekia įsigyti daug resursų reikalaujančių kovinių naikintuvų, todėl kliaujasi sąjungininkų rotacijos pagrindu vykdoma jų oro

The Economist, „Border Controls. Thanks to Poland, the alliance will defend the Baltics“, 2010, <http://www.economist.com/node/15268095>, [žiūrėta 2014.04.08]

²⁷⁰ Baltic Defence Ministerial, „Joint Communiqué“, Kaunas, Lithuania, 2011.

²⁷¹ Pete Ito, „Baltic Military Cooperative Projects: a Record of Success“, Kn. Tony Lawrence ir Tomas Jermalavičius (sud.), *Apprenticeship, Partnership, Membership: Twenty Years of Defence Development in the Baltic States*, Tallinn: Print House OÜ, 2013, 208-215.

²⁷² Bo Ljung, Tomas Malmlöf, Karlis Neretnieks ir Mike Winnerstig (sud.), „The Security and Defensibility of the Baltic States. A Comprehensive Analysis of a Security Complex in the Making“, Report No. FOI-R-3471-SE, FOI, 2012, 55-59.

²⁷³ The Ministerial Committee, „Joint Communiqué“, Jarmala, Latvia, 2011; The Lithuanian Tribute, „Interview with the Latvian Minister of Defence Artis Pabriks“, 2013.

erdvės kontrolės funkcija, tokiu būdu įsiliedama į integruotą NATO oro gynybos sistemą.²⁷⁴ Latvija siekė ir toliau išlaikyti šį funkcinės specializacijos modelį.

Apibendrinant Latvijos naštos pasidalijimo elgesio ypatumus, galima konstatuoti, kad jos priklausomybė nuo NATO ir JAV saugumo garantijų tapo paskata šaliai aktyviai dalyvauti ISAF misijoje, taip siekiant išlaikyti manevro laisvę ir galimybes siekti didesnio Aljanso dėmesio Baltijos regiono saugumo problemoms. Tačiau skirtingi darbotvarkės prioritetai lėmė tai, kad kiti kontribucijos rodikliai (dalyvavimas kitose operacijose, įsipareigojimų laikymasis, bendras santykis tarp indėlio ir naudos) buvo gana kuklūs. Be to, nagrinėjamu laikotarpiu Latvijos priimti sprendimai (a) dar labiau sumažino ir taip minimalų šalies gynybinį pajėgumą; (b) padidino priklausomybę nuo sąjungininkų ir kolektyvinės gynybos mechanizmo; (c) apribojo galimybes dalyvauti tarptautinėse operacijose ir išlaikyti įsipareigojimus NATO. Latvijai taip pat būdingi tam tikri funkcinės specializacijos bruožai ir ribotas siekis gilinti regioninį gynybinį bendradarbiavimą, taip prisidedant prie bendro organizacijos veiksmingumo stiprinimo.

3.4. Čekija: ambivalentiškas naštos pasidalijimo elgesys

3.4.1. Santykių su Aljansu apibrėžiantys veiksniai

Grėsmių vertinimas ir Aljanso svarba

Apibendrinus 2007-2012 m. priimtus Čekijos gynybos politikos

²⁷⁴ Oro policijos misijos reikšmę Latvijos gynybos politikoje dar labiau padidino gynybos finansavimo apribojimas (sumažėjusios galimybės svarstyti nacionalinių kovinių orlaivių pajėgumo vystymą) ir intensyvi Rusijos militarizacija Baltijos regione (poreikis užtikrinti patikimą NATO atgrasymą ir pademonstruoti įsipareigojimus). Todėl 2007-2012 m. Latvija aktyviai rėmė šios misijos tęstinumą. Pavyzdžiui, siekiant padidinti NATO oro policijos misijos patrauklumą sąjungininkams, Latvija kartu su kitomis Baltijos šalimis įsipareigojo didinti priimančios šalies pajėgumų paramą iki 5 mln. eurų nuo 2015 m. Žr. Bruce Jones, „Baltic air policing spat continues“, *Jane's Defence Weekly*, 2012, 14; NATO, „Chicago Summit Declaration“, 2012.

dokumentus²⁷⁵, galima išskirti tris svarbiausius grėsmių vertinimo akcentus:

1. Šalies saugumo situacija vertinama kaip labai palanki, tai lemia geri santykiai su kaimynais, gili integracija į euroatlantinio saugumo struktūras, priklausymas kolektyvinės gynybos sistemai, tiesioginių karinių grėsmių ir teritorinio integralumo problemų nebuvimas.
2. Pabrėžiamas tarptautinės saugumo aplinkos kompleksiskumas ir dinamiškumas, nekarinių, asimetrinių grėsmių aktualumas. Tarp svarbiausių rizikos šaltinių įvardijamos silpnos valstybės, terorizmas, masinio naikinimo ginklų platinimas, sofistikuotos ginkluotės plėtra, kibernetinės atakos, organizuotas nusikalstamumas, politinis radikalizmas, regioniniai konfliktai ir kt. Didelis dėmesys skiriamas balistinių raketų grėsmei, ypač atsižvelgiant į jų galimybes pasiekti Čekijos ir kitų sąjungininkų teritoriją.
3. Akcentuojama didėjanti kitų galios centrų (įskaitant valstybes Europos kaimynystėje ir Azijos-Ramiojo vandenyno regione) svarba ir sunkiai prognozuojamos augančios jų įtakos pasekmės Euroatlantinei saugumo sistemai bei NATO blokui. Kaip viena iš svarbesnių grėsmių netiesiogiai įvardijami Rusijos kurstomi ilgalaikiai (*protracted*) konfliktai Europos kaimynystėje.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors šaliai yra būdinga plati grėsmių samprata, jos vertinime iš esmės nefigūruoja konvencinės karinės grėsmės. Palanki geografinė padėtis (visos Čekijos kaimynės yra NATO arba ES narės) lemia mažesnę tiesioginį gynybos klausimų vaidmenį bendroje šalies saugumo

²⁷⁵ Svarbiausi tiriamu laikotarpiu priimti dokumentai: Ministry of Defence of the Czech Republic, „The Defence Strategy of the Czech Republic: A Responsible and a Reliable Ally“, 2012; Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, „The Security Strategy of the Czech Republic“, 2011; The Ministry of Defence of the Czech Republic, „The White Paper on Defence“, 2011.

strategijoje. Galima konstatuoti, kad Rusijos vaidmuo Čekijos gynybos politikoje yra esmingai mažesnis nei, pavyzdžiui, Latvijos ir kitų geografiškai arčiau Rusijos esančių sąjungininkų.

Nepaisant santykinai saugios geopolitinės aplinkos, NATO kolektyvinės gynybos principas išlieka principinis Čekijos saugumo garantas.²⁷⁶ Konstatuojama, kad šalis „užtikrina savo suverenitetą ir teritorinį integralumą remdamasi NATO kolektyvinės gynybos principais ir 5 Šiaurės Atlanto sutarties straipsniu.“²⁷⁷

Tačiau nors kolektyvinė gynyba įvardijama kaip reikšmingas Čekijos strategijos elementas, šaliai nėra būdingas tiesioginis kliovimasis konkrečiomis NATO saugumo užtikrinimo priemonėmis. Pavyzdžiui, nėra siekiama tiesioginio Aljanso karinio buvimo šalies teritorijoje ir praktinių kolektyvinės gynybos priemonių stiprinimo. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad Čekijos santykį su Aljansu apibrėžia ribotos priklausomybės ryšys: nors NATO iš principo laikomas reikšminga saugumo struktūra, jos praktinis aktualumas šalies gynybos sistemoje nėra didelis. Taigi NATO svarba Čekijos gynybos politikoje gali būti įvardijama kaip vidutinė.

Čekijai Aljansas visų pirma reikalingas ne tiesiogine karine prasme, bet kaip strateginio stabilumo Europoje garantas ir politinis įrankis siekiant užtikrinti visavertę šalies integraciją į Vakarų Europos struktūras. NATO yra traktuojamas kaip reikšminga politinė platforma, leidžianti dalyvauti svarbiausių sprendimų priėmimo procesuose, padidinti tarptautinę įtaką ir prisidėti prie bendro Europos saugumo sistemos stabilumo, kurio išlaikymas yra vienas svarbiausių Čekijos gynybos politikos interesų.²⁷⁸

²⁷⁶ „The White Paper on Defence“, 26-27.

²⁷⁷ „The Defence Strategy of the Czech Republic“, 5.

²⁷⁸ Government of the Czech Republic, „Speech delivered by Czech Prime Minister Petr Nečas to the NATO Parliamentary Assembly“, Prague, 12 November 2012, <http://www.vlada.cz/en/clenove-vlady/premier/vyznamne-projevy/speech-delivered-by-czech-prime-minister-petr-necas-to-the-nato-parliamentary-assembly--prague--12-november-2012--101027/tmplid-81/> [žiūrėta 2014.04.08]

Santykis su NATO darbotvarke ir hegemonine galia

Kaip akcentuojama 2011 m. Čekijos „Baltojoje knygoje“, narystė NATO „reiškia nuolatinį poreikį stiprinti Čekijos, kaip patikimo sąjungininko ir sąžiningo kontributoriaus, reputaciją siekiant kolektyvinių Aljanso saugumo tikslų“. ²⁷⁹ Dalyvavimas NATO ir ES operacijose „leidžia realizuoti svarbius Čekijos strateginius interesus, įskaitant NATO/ solidarumo ir veiksmingumo stiprinimą ir proporcingą šalies indėlį į Euroatlantinį saugumą.“ ²⁸⁰ Be to, įsitraukimas į krizių valdymą yra matomas kaip būdas paskatinti nacionalinių ginkluotųjų pajėgų reformas ir padidinti sąveikumą su sąjungininkais. ²⁸¹ Čekijos doktrinoje itin svarbus vaidmuo tenka daugiašaliam gynybos politikos pobūdžiui, pasirengimui vykdyti itin platų operacinių užduočių spektrą (stabilizacijos, rekonstrukcijos, humanitarinės pagalbos, evakuacijos, paramos civilinėms institucijoms ir kt.). Kita vertus, nors šalies grėsmių vertinime dominuoja asimetriniai saugumo iššūkiai, kartu konstatuojama, kad narystė NATO neatpalaiduoja nuo poreikio užtikrinti nacionalinę gynybą. Tai atsispindi ir oficialiuose ginkluotųjų pajėgų plėtros prioritetuose, kurie akcentuoja teritorinės gynybos svarbą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Čekija oficialiai konstatuoja, jog augant JAV geopolitiniams interesams Azijoje, Europos šalims atsiranda būtinybė prisiimti didesnę naštą už savo pačių ir Europos saugumą. Pabrėžiama, kad gynybos finansavimo ir naštos pasidalijimo atotrūkis tarp JAV ir Europos bei mažėjančios gynybos išlaidos kelia grėsmę sąjungininkų vienybei ir tiesiogiai mažina JAV suinteresuotumą transatlantiniu bendradarbiavimu. ²⁸² 2011 m. priimtoje Čekijos gynybos politikos „Baltojoje knygoje“ nurodomas tiesioginis ryšys tarp kontribucijos į NATO ir šalies saugumo, akcentuojant, kad „norėdami pasikliauti kolektyvinės gynybos mechanizmais ir pasinaudoti narystės Aljanse privalumais, privalome įnešti savo kontribuciją stiprindami

²⁷⁹ „The White Paper on Defence“, 25.

²⁸⁰ Ibid, 24-25.

²⁸¹ Ibid, 17.

²⁸² „The Defence Strategy of the Czech Republic“, 6.

solidarumą tarp sąjungininkų“.²⁸³

Taigi didelis dėmesys asimetriniams iššūkiams, krizių valdymo doktrinos svarba ir aiškus įsipareigojimas prisidėti prie svarbiausių Aljanso užduočių leidžia Čekijos ir NATO gynybos politikos darbotvarkės prioritetus laikyti didžiąja dalimi sutampančiais. Tiesa, Čekijos galimybes prisidėti prie NATO ir JAV prioritetų praeityje aptemdė nesutarimai dėl kontraversiško JAV priešraketinės gynybos sistemos elementų (radarų sistemos) dislokavimo Čekijos teritorijoje.²⁸⁴ Be to, Čekija skeptiškai vertino 1999 m. karinę intervenciją Kosove²⁸⁵ ir atliko tik ribotą vaidmenį 2003 m. JAV operacijoje Irake, siekdama balansuoti tarp JAV interesų ir didžiųjų Europos šalių laikysenos.²⁸⁶ Taigi nors Čekija pabrėžia partnerystės su JAV svarbą, ji negalėtų būti priskiriama pačių ištikimiausių ir lojaliausių JAV sąjungininkių grupei.

Gynybos finansavimo sumažinimas

²⁸³ „The White Paper on Defence“, 25.

²⁸⁴ G.W. Busho administracija siekė Čekijos teritorijoje dislokuoti priešraketinės gynybos radarą, mėginimus įgyvendinti šį projektą lydėjo aštrūs Čekijos politinių partijų nesutarimai, platus visuomenės pasipiktinimas ir antiamerikietišku nuotaikų šalyje sustiprėjimas. 2009 m. B. Obamos administracija pakeitė priešraketinės gynybos sistemos planus, išankstinio perspėjimo radaro dislokavimas Čekijoje buvo atšauktas. Žr. Karel Janicek, „Czech Republic Withdraws From U.S. Missile Shield Plan After Diminished Role Frustrations“, http://www.huffingtonpost.com/2011/06/15/czech-republic-us-missile-shield-plan-withdrawal-_n_877398.html [žiūrėta 2014.04.08]

²⁸⁵ Stephane Lefebvre, „The Czech Republic and National Security, 1993–1998: The Emergence of a Strategic Culture“, *Journal of Slavic Military Studies*, 23, 2010, 328–369.

²⁸⁶ Nors Čekija išreiškė politinę paramą JAV, ji nedalyvavo tiesioginiuose koviniuose veiksmuose. Čekijos visuomenė labai skeptiškai vertino JAV sprendimą pradėti karinę intervenciją be JTO mandato (intervencijai pritarė tik 22 proc. čekų), šalyje įvyko stiprus susipriešinimas tarp svarbiausių Čekijos politinių partijų. Michael J Brown, Dan Marek, „Czech foreign policy and EU integration: European and domestic sources“, *Perspectives on European Politics and Society*, vol. 11, No. 1, 2010, 2–21; David Kral, Lukas Pachta, „The Czech Republic and the Iraq Crisis: Shaping the Czech Stance“, *European Institute for European Policy, A Policy Paper for the Transatlantic Relations Project of the German Marshall Fund of the United States*, 2005.

Santykius taip pat kiek komplikavo 2004 m. Čekijos vyriausybės sprendimas įsigyti švediškus naikintuvus „Gripen“ (užuot pasirinkus amerikietiškus „F-16“) ir JAV delsimas panaikinti vizų reikalavimus Čekijos piliečių kelionėms į JAV. Žr. Vera Rihackova, „Czech Republic: „Europeanization“ of a hesitant Atlanticist?“, *European Institute for European Policy*, 2005.

Čekijos gynybos biudžetas 2008-2012 m. buvo sumažintas daugiau nei 29 proc. ir nukrito nuo 1.6 iki 1.1 proc. nuo BVP. Didžiausias Čekijos gynybos biudžeto mažinimas įvyko 2009-2010 m. ir 2010-2011 m. (daugiau kaip 13 proc. ir 14 proc. atitinkamai).

Skausmingos finansavimo sumažinimo pasekmės akcentuojamos ir oficialiuose Čekijos gynybos politikos dokumentuose. Pavyzdžiui, 2011 m. „Baltojoje knygoje“ teigiama, kad dėl biudžeto apkarpymo kariuomenė buvo priversta atidėti svarbiausius įsigijimus, neturėjo galimybių užtikrinti nuoseklių investicijų į ginkluotųjų pajėgų plėtrą, sukaupe didelę vidinę skolą (daugiau nei dvigubai viršijančią Čekijos gynybos biudžetą), o tai įstūmė šalies gynybos sistemą į kritinę padėtį (*the situation we are now in is critical*).²⁸⁷

Be to, konstatuojama, kad, mažėjant finansinėms galimybėms, didėja Europos šalių izoliacijos tendencijos (nacionaliniai interesai tampa svarbesni nei bendri projektai), tai gali neigiamai paveikti NATO solidarumą ir operacinį efektyvumą.²⁸⁸

Lentelė 15. Čekijos gynybos biudžetas 2007-2012 m.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Gynybos biudžetas (mln. JAV dol.)	2527	3090	3129	2660	2437	2185
Proc. nuo BVP	1.5	1.4	1.6	1.3	1.1	1.1

Šaltinis: NATO

3.4.2. Tiesioginis indėlis į NATO

Kontribucija NATO operacijose

2007-2012 m. Čekijai būdingas gana stabilus indėlio Afganistane augimas. Be to, bendras šalies kontribucijos lygis (indekso įvertis 11.34), nors ir nusileidžia Aljanso šalių vidurkiui (14.6), nagrinėjamu laikotarpiu išliko

²⁸⁷ „The White Paper on Defence“, 13.

²⁸⁸ Ibid, 37.

santykinai aukštas (12 pozicija tarp visų NATO šalių).

ISAF neabejotinai buvo svarbiausia operacija Čekijos gynybos politikos darbotvarkėje, tai gerai iliustruoja nuosekliai augęs šalies kontingentas (2010 m. – 473 karių; 2012 m. – 694 kariai) ir itin platus veiklos spektras, įskaitant vadovavimą Logar Provincijos atkūrimo grupei, sraigtasparnių pilotų mokymo misiją, Afganistano nacionalinės armijos rengimo vienetą (OMLT²⁸⁹), sraigtasparnių dislokavimą, specialiųjų operacijų pajėgų dislokavimą kovinėms misijoms, didelę humanitarinę paramą ir kt.

Įvertinus kontribuciją kitose operacijose ir palyginus su ISAF rodikliais, matyti, jog Čekijos resursai buvo perskirstyti siekiant išlaikyti kaip galima didesnę indėlį Afganistane. Lentelėje (Lentelė 16) pateikiami duomenys rodo, kad kontingentas kitose NATO (taip pat ES) operacijose buvo smarkiai sumažintas. Pastebėtina, kad net ir turėdama sofistikuotas oro pajėgas (kovinius naikintuvus „JAS 39 Gripen“), Čekija nedalyvavo 2011 m. NATO karinėje kampanijoje Libijoje.²⁹⁰

Lentelė 16. Čekijos dalyvavimo tarptautinėse operacijose²⁹¹ dinamika (dislokuotų karių skaičius)

	NATO KFOR	EU EUFOR	NATO ISAF	Iraqi Freedom
2007	500	65	120	96
2010	393	0	480	
2012	107	2	694	

Šaltinis: IISS Military Balance

Kita vertus, Čekijos kontribucija NATO operacijoje Kosove išliko gana ženkli, šalies oro pajėgų naikintuvai nagrinėjamu laikotarpiu du kartus (2009 m. ir 2012 m.) dalyvavo NATO oro policijos misijoje Baltijos šalyse ir

²⁸⁹ Operacinė mokymo ir sąveikos grupė (Operational Mentor and Liaison Team)

²⁹⁰ Joseph P. Bell, Ryan C. Hendrickson, „NATO’s Visegrad Allies and the Bombing of Qaddafi: The Consequence of Alliance Free-Riders“, *The Journal of Slavic Military Studies*, 25:2, 2012, 149-161.

²⁹¹ Tiesa, šalia NATO ir ES misijų Čekijos kariai yra dislokuoti ir Jungtinių Tautų operacijose, tačiau tai daugiausia yra simbolinės kontribucijos, pavyzdžiui, 2012 m. duomenimis, trys ekspertai dalyvavo MONUSCO operacijoje Konge, vienas UNAMA misijoje Afganistane ir trys UNMIK misijoje Kosove. Žr. IISS „Military Balance 2012“.

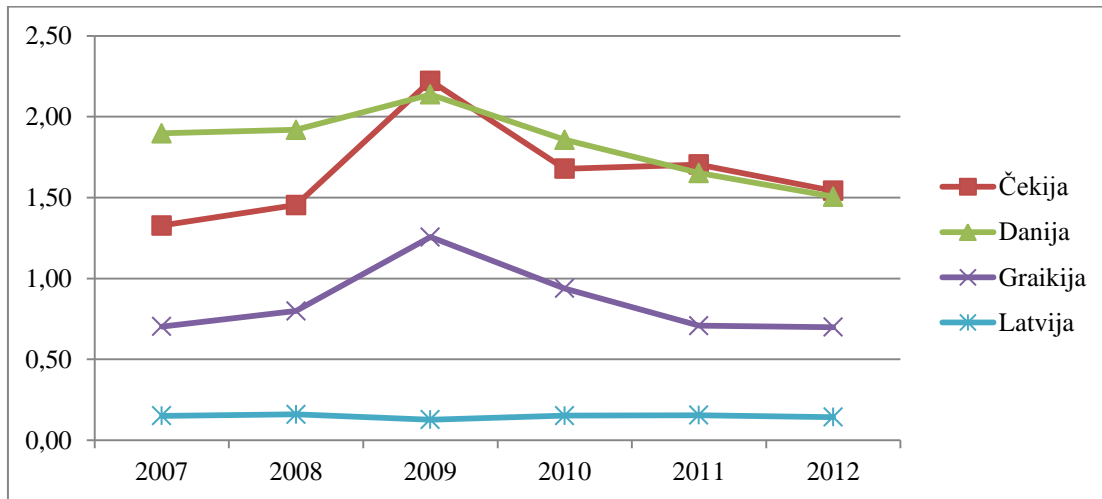
įvairiose Aljanso oro pajėgų pratybose („Baltic Regional Training Event“, „Ramstein Rover“ ir kt.). Be to, Čekija aktyviai dalyvavo NATO sumanios gynybos iniciatyvoje, vadovaudama Tarptautiniam aviacijos mokymų centrai, ir svarbiose Aljanso pajėgumų vystymo programose, visų pirma, AGS ir AWACS.

Narystės kaštų ir naudos santykis

„Indėlio ir naudos indekso“ rodikliai demonstruoja, kad Čekijos indėlis į NATO (1.39 proc. visų sąjungininkų indėlio) viršija jos gaunamą naudą (0.79 proc.). Taigi Čekiją galima traktuoti kaip vieną iš Aljansą išlaikančių (*overcontributing*) šalių, nors atotrūkis tarp naudos ir indėlio nėra didelis. Tokį rezultatą visų pirma nulėmė saugi Čekijos kaimynystė (išorinių sienų nebuvimas), gana didelis gynybos biudžetas (7 pozicija tarp mažųjų NATO šalių) ir santykinai aukštas indėlis Afganistane (0.3 proc.; 6 pozicija tarp mažųjų NATO šalių). Atkreiptinas dėmesys į tai (Schema 13), kad Čekijos naštos pasidalijimo reitingas ženkliai pakilo 2008-2009 m. laikotarpiu, tiesa, 2009-2012 m. laikotarpiu šis rodiklis vėl smuko.

Apibendrinant tiesioginės kontribucijos ypatumus, tiriamu laikotarpiu Čekija siek tiek „permokėjo“ už savo narystę, o bendras operacinių įsipareigojimų įgyvendinimo rodiklis išliko gana aukštas. Tai sąlygoja sutampantys Čekijos ir NATO gynybos politikos darbotvarkės prioritetai, šalies siekis užsitikrinti patikimo sąjungininko reputaciją ir išlaikyti bendrą NATO sistemos efektyvumą, prisidedant prie organizacijos vidinės disproporcijos sumažinimo.

Schema 13. Mažųjų šalių „Indėlio ir naudos indekso“ pokytis 2007-2012 m.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

3.4.3. Pajėgumų plėtra ir regioninė integracija

Ginkluotųjų pajėgų plėtos kryptys

2007-2012 m. laikotarpiu priimtuose Čekijos gynybos politikos dokumentuose konstatuojama, kad gynybos biudžeto mažinimas tiesiogiai apribojo galimybes subalansuotai plėtoti Čekijos kariuomenės pajėgumus, tokiu būdu keliant grėsmę šalies gynybinės sistemos patikimumui, reputacijai ir galimybėms laikytis tarptautinių įsipareigojimų.²⁹² Šias tendencijas iliustruoja konkretūs sprendimai dėl ginkluotųjų pajėgų plėtos. Pavyzdžiui, Čekija nusprendė (a) atsisakyti vidutinio nuotolio priešlėktuvinės gynybos sistemos; (b) atsisakyti MI 24/35 atakos sraigtasparnių; (c) stabdyti investicijas į pasyvaus stebėjimo sistemas (*passive surveillance systems*) plėtrą; (d) uždaryti vieną iš keturių taktinių oro pajėgų bazių; (e) ženkliai sumažinti turimų karinių orlaivių kiekį; (g) atsisakyti kai kurių reikšmingų įsigijimų ir ginkluotės modernizacijos programų.²⁹³

Nors Čekijos gynybos politikos dokumentuose minimas poreikis „vykdyti intensyvią gynybos pajėgumų plėtos prioritizaciją“²⁹⁴, realiai

²⁹² „The White Paper on Defence“, 13.

²⁹³ Pavyzdžiui, buvo nutrauktas Čekijos specialiosioms pajėgoms Afganistane reikalingų kovos mašinų „Supacat Jackal“ įsigijimo procesas.

²⁹⁴ „The White Paper on Defence“, 14.

priimtuose sprendimuose, priešingai, galima išvelgti siekį išlaikyti kuo platesnį pajėgumų spektrą. Pavyzdžiui, net krizės sąlygomis nuspręsta neatsisakyti neperdislokuojamų ir daugiau konvenciniams konfliktams reikalingų „sunkiųjų“ pajėgumų: galingų artilerijos sistemų (pavyzdžiui, M-77 Dana, RM-70), sovietinės eros sunkiosios šarvuotos technikos (pavyzdžiui, tankų T-72), oro gynybos sistemų (pavyzdžiui, 9K31 Strela-1), prieštankinių sistemų (pavyzdžiui, 9K11 Maljutka AT-3 „Sagger“) ir kt.²⁹⁵ Kitaip tariant, Čekija nesistengė reorganizuoti savo kariuomenės vien ekspedicinėms misijoms ir išlaikė veiksmingą šalies teritorijos gynybą (jai reikalingų pajėgumų plėtojimą), kaip vieną iš svarbių šalies gynybos politikos prioritetų.

Kita vertus, buvo skiriamas didelis dėmesys Aljanso poreikiams, sumanios gynybos iniciatyvai ir operacinėms reikmėms, taip siekiant stiprinti pasirengimą dalyvauti įvairaus pobūdžio krizių valdymo operacijose ir asimetriniuose konfliktuose. Čekija išlaikė ambicijų lygį, reikalui esant, operacijose dislokuoti ir išlaikyti rotuojamą bataliono dydžio sausumo pajėgų vienetą arba oro pajėgų atitikmenį, daug lėšų buvo skiriama sofistikuotos karybos plėtros projektams (*Network Enabled Capabilities, XXI Century Warrior System* ir kt.), plėtojami sėkmingam karių išlaikymui operacijose reikalingi kovinės paramos vienetai, nacionalinės greitojo reagavimo pajėgos.²⁹⁶

Be to, 2011 m. Čekijos vyriausybė priėmė sprendimą pratęsti sofistikuotų kovinių naikintuvų „JAS 39 Gripen“ nuomą iš Švedijos, tokiu būdu išlikdama elitines oro pajėgas turinčioje sąjungininkų grupėje. Tiesa, svarbiausia Čekijos oro pajėgų funkcija laikoma šalies oro erdvės apsauga ir įvairios nacionalinės užduotys, o ne dalyvavimas tarptautinėse operacijose, šio pajėgumo išlaikymas traktuojamas, kaip itin reikšminga Čekijos kontribucija į Aljanso oro erdvės gynybos sistemą.

2007 m. Čekija atsisakė šauktinių kariuomenės sistemos, siekdama

²⁹⁵ Čekijos galimybes investuoti į ginkluotųjų pajėgų modernizaciją ap sunkina itin dideli dar nuo šaltojo karo laikų paveldėtos konvencinės ginkluotės išlaikymo kaštai.

²⁹⁶ Pavyzdžiui, 2009 m. Čekija nusprendė įsigyti 107 šarvuočius „Pandur II“ (kontrakto vertė – daugiau kaip 700 mln. JAV dol.), dalis jų iškart buvo dislokuoti operacijoje Afganistane.

perskirstyti resursus ginkluotųjų pajėgų modernizacijai, rekonstrukcijos ir stabilizavimo užduotims.²⁹⁷ Be to, Čekijai būdinga tam tikra specializacija, galima išskirti dvi svarbiausias kryptis: (a) cheminio, biologinio, radiologinio ir branduolinio saugumo (šalies CBRN kariuomenės vienetai buvo ne kartą dislokuoti tarptautinėse operacijose); ir (b) specialiųjų operacijų pajėgų plėtojimo.²⁹⁸

Įsipareigojimų Aljansui laikymosi vertinimas

Vertinant pagal „Įsipareigojimų laikymosi indekso“ rodiklius, Čekija pasižymi atsakingu požiūriu į narystę NATO ir Aljanso keliamus reikalavimus. Pagal bendrą indekso įvertį šalis yra 8 vietoje tarp visų NATO šalių (4 pozicijoje tarp mažųjų valstybių, nusileidžiant Olandijai, Estijai ir Danijai).

Nors Čekijos reitingas nuosekliai mažėjo 2009-2012 metais (tai daugiausia lėmė mažėjanti šalies gynybos biudžetui skiriama BVP dalis ir ženkliai sumažėjusios investicijos į naują ginkluotę), jis išliko santykinai aukštas kitų sąjungininkų atžvilgiu. 2007-2012 m. Čekija patenka tarp Aljanso lyderių pagal personalo išlaidų, perdislokuojamų pajėgumų ir išlaikomų pajėgumų rodiklius.

Taigi apibendrinant, galima konstatuoti, kad krizės sąlygomis vystydama ginkluotąsias pajėgas Čekija bandė balansuoti tarp dviejų prieštaringų krypčių. Viena vertus, ji siekė išlaikyti platų pajėgumų spektrą, akcentuodama kolektyvinės gynybos užduotis. Kita vertus, ji atsakingai žiūrėjo į įsipareigojimus plėtoti Aljansui reikalingus pajėgumus, gerindama pasiruošimą dalyvauti krizių valdymo operacijose. Pastebėtina tai, jog pirmoji kryptis (pavyzdžiui, priimančios šalies pajėgumų stiprinimas, „sunkiųjų“ pajėgumų išlaikymas) išliko nepaisant tiesioginių karinių (konvencinių) grėsmių Čekijai nebuvimo ir palankios saugumo situacijos. Galima teigti, kad

²⁹⁷ IHS Janes, „Armed Forces: Czech Republic“, *Jane's Sentinel Security Assessment*, 17-Feb-2014.

²⁹⁸ Ibid.

šalis nesiekė reformuoti ginkluotųjų pajėgų išimtinai ekspedicinėms operacijoms, tačiau rimtai žiūrėjo į įsipareigojimus Aljansui.

Regioninė gynybinė integracija

Plėtojant bendradarbiavimą su kitomis šalimis ypatingas vaidmuo tenka Višegrado grupei, kurią sudaro Čekija, Lenkija, Slovakija ir Vengrija. Geografinis artumas ir kiti istoriškai nusistovėję šių šalių panašumai sudaro prielaidas glaudžiam praktiniam bendradarbiavimui. Višegrado grupė jos narėms yra viena svarbiausių regioninės integracijos platformų. Regioninis bendradarbiavimas Višegrado šalims suteikia galimybę pritraukti JAV ir NATO dėmesį regionui, kuris dėl savo saugios geopolitinės padėties (kitaip nei Rytų ar Pietų Europa) nėra nei Aljanso, nei JAV dėmesio centre.

2007-2012 m. gynybinis bendradarbiavimas Višegrado formatu buvo oficialiai identifikuotas kaip vienas iš Čekijos gynybos politikos prioritetų ir tiesioginio atsako į finansinę krizę būdą.²⁹⁹ Šalims pavyko susitarti dėl konkrečių projektų gynybos srityje įgyvendinimo, buvo nuspręsta (a) sukurti bendrą Višegrado Kovinę grupę ES BSGP budėjimui; (b) sustiprinti bendradarbiavimą CBRN srityje; (c) vykdyti daugiau bendrų karinių pratybų ir drauge rengti specialistus (pavyzdžiui, aviacijos ekspertus); (d) plėtoti bendrus pajėgumus tokiose srityje kaip logistinės sistemos, kibernetinė gynyba, oro ir priešraketinė gynyba.³⁰⁰

Kita vertus, nors tarp Višegrado šalių politinių lyderių buvo pasiektas sutarimas plėtoti bendradarbiavimą, jį apsunkino nesutarimai ir kliūtys kariniame/biurokratiniame lygmenyje. Svarbiausios priežastys – baimė, kad kai kurios šalys vengs įsipareigojimų; valstybių dydžio ir ambicijų asimetrija; ankstesnės bendradarbiavimo gynybos srityje nesėkmės (tarpusavio

²⁹⁹ Ministers of Defence of the Visegrad Group, „Joint Communiqué“, Litoměřice, May 4, 2012

³⁰⁰ Ministers of Defence of the Visegrad Group, „Joint statement“, 2013, <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/joint-statement-of-the> [žiūrėta 2014.04.08]

nepasitikėjimas); skirtingos ginkluotės platformos ir jų modernizavimo grafikai; nacionalinės gynybos pramonės protekcionizmas ir kt.³⁰¹ Bendri įsigijimai ir kiti ambicingesni gilesnės gynybinės integracijos projektai netapo realybe.

Galima konstatuoti, kad nepaisant (a) itin palankių vidinių sąlygų (panašios šalys, nusistovėję bendradarbiavimo formatai, geografinis artumas), (b) akivaizdžių išorinių paskatų plėtoti specializaciją (finansinė krizė tapo stipria paskata vykdyti daugiašalius projektus) ir (c) politinių ambicijų (keturšaliai politinės vadovybės susitarimai), Višegrado šalių bendradarbiavimas 2007-2012 m. apsiribojo mažiau reikšmingais projektais ir neperėjo į gilios gynybinės integracijos fazę. Pavyzdžiui, visos keturios šalys išlaiko brangų kovinių naikintuvų pajėgumą ir savarankiškos oro erdvės kontrolės funkciją, nesvarstydamos galimybes šioje srityje pasidalinti darbais, nors tai leistų sutaupyti daug lėšų ir suteiktų galimybę reinvestuoti jas į kitus Aljanso prioritetus.

Apibendrinant Čekijos naštos pasidalijimo elgesio analizę, galima konstatuoti tam tikrą paradoksą. Palanki Čekijos saugumo situacija lemia menką tiesioginių NATO ir JAV saugumo garantijų (ir karinio matomumo šalies teritorijoje) poreikį. Tai verčia tikėtis kuklesnės šalies kontribucijos į svarbiausias kolektyvines Aljanso veiklos formas. Tačiau Čekijos indėlis buvo ženklus, tai demonstruoja aktyvus šalies dalyvavimas operacijoje Afganistane, pozityvus indėlio-naudos santykis ir gana aukštas įsipareigojimų laikymosi indekso reitingas. Tokį elgesį visų pirma leidžia paaiškinti ženkliai sutampantys darbotvarkės prioritetai ir Čekijos siekis išlaikyti Aljanso veiksmingumą. NATO išlieka reikšminga struktūra politine prasme, kaip integracijos į Vakarų įrankis ir geopolitinio stabilumo garantas. Be to, Čekija labai aiškiai identifikavo didėjantį JAV nepasitenkinimą neproporcingu naštos pasidalijimu Aljanso viduje. Tai tapo paskata šaliai įnešti adekvačią nacionalinę kontribuciją. Kita vertus, galima pastebėti, kad pajėgumų vystymo

³⁰¹ Tomas Valasek, „DAV4 Full Report: Towards a Deeper Visegrad Defence Partnership“, Central European Policy Institute, 2012.

ir regioninės integracijos prasme Čekijos sprendimai 2007-2012 m. tik iš dalies atitiko NATO prioritetus. Nors oficialiai skelbiama apie prioritizacijos svarbą, Čekija siekė išlaikyti kuo platesnį pajėgumų spektrą, bandydama laviruoti tarp dėmesio NATO prioritetams ir jų neatitinkančių nacionalinių reikmių.

3.5. Lyginamoji analizė: „narystės mokesčio“ modeliai

Šiame skyriuje bus apibendrintas atliktas tyrimas. Jame siekiama (a) išskirti šalims bendras naštos pasidalijimo elgesio tendencijas; (b) įvertinti, ar pasitvirtino tyrimo hipotezė, atskleidžiant dviejų kertinių veiksnių – Aljanso svarbos ir darbotvarkių suderinamumo – vaidmenį valstybių pasirinkimuose; (c) identifikuoti teorinius mažųjų šalių naštos pasidalijimo elgesio modelius; (d) iš atlikto tyrimo perspektyvos įvertinti bendrą NATO transformacijos būklę.

3.5.1. Bendros tendencijos

Lentelėje (Lentelė 17) apibendrinami šalių naštos pasidalijimo elgesio tyrimo rezultatai.

Lentelė 17. Empirinio tyrimo rezultatai³⁰²

	Santykį su Aljansu apibrėžiantys veiksniai		Tiesioginis indėlis		Netiesioginis indėlis		
	NATO svarba (Grėsmių pobūdis)	Santykis su NATO prioritetais	Indėlis operacijose	Indėlio ir naudos santykis	Pajėgumų vystymas	Įsipareigojimai	Gynybinė integracija
Danija	- Didelė svarba; - NATO kaip platforma politikos įgyvendinimui; - Asimetrinės.	Iš esmės sutampa	+ ↑	+ ↓	+	+ ↓	+
Graikija	- Maža svarba; - NATO kaip mediatorius; - Konvencinės.	Nesutampa	- ↓	- ↓	-	+/- ↓	-
Latvija	- Didelė svarba; - NATO kaip tiesioginis saugumo garantas; - Konvencinės.	Labiau nesutampa	+/- ↑	- ↓	+/-	- ↓	+
Čekija	- Vidutinė svarba; - NATO kaip stabilumo šaltinis; - Asimetrinės (saugi aplinka).	Sutampa	+/- ↑	+ ↓	+/-	+ ↓	-

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Apibendrinant tyrimą, visų pirma, galima identifikuoti keletą bendrų tendencijų, atspindinčių reikšmingus mažųjų šalių naštos pasidalijimo elgesio ypatumus.

Pirma, visos nagrinėtos šalys išlaikė indėlį ISAF operacijoje. Pavyzdžiui, Čekijos kontribucija Afganistane nuosekliai didėjo, Latvija ir Danija šiek tiek sumažino indėlį 2009-2011 m., tačiau sugebėjo išlaikyti gana stabilų dalyvavimo lygį. Šalims būdingas siekis išlaikyti kontribuciją ISAF kitų operacinių įsipareigojimų sąskaita: pavyzdžiui, tiriamu laikotarpiu Latvija

³⁰² „+“ ir „-“ ženklai žymi bendrą šalių kontribucijos įvertį kitų sąjungininkų ir Aljanso vidurkio atžvilgiu. Rodyklės žymi šalių indėlio pokytį (t.y. didėjimo arba mažėjimo tendenciją) nagrinėjamu laikotarpiu tose naštos pasidalijimo elgesio kategorijose, kurioms tirti buvo naudojami kiekybiniai indeksai.

visiškai nutraukė dalyvavimą KFOR operacijoje Kosove, Čekija paliko tik minimalų indėlį EUFOR Althea operacijoje Bosnijoje ir Hercegovinoje, Danija išvedė karius iš UNIFIL misijos Libane. Kitaip tariant, nors sumenkusios finansinės galimybės tiesiogiai apribojo šalių kontribucijos Afganistane galimybes, jos siekė išlaikyti dalyvavimą šioje prioritetinėje Aljanso misijoje. Šalys mėgino „kompensuoti“ savo gynybos išlaidų mažinimą aktyviu dalyvavimu ISAF operacijoje, tokiu būdu siekiant neužsitraukti JAV „politinės nemalonės“ ir pateisinti patikimo sąjungininko vardą.

Antra, kitose naštos pasidalijimo srityse galima pastebėti šalių indėlio mažėjimo tendenciją. Remiantis „Indėlio ir naudos indekso“ rezultatais, visų nagrinėtų šalių rodikliai 2007-2012 m. laikotarpiu smuko (lūžio tašku galima laikyti 2009 m.), įskaitant ir tas valstybes, kurioms būdinga ženkli tiesioginė NATO nauda, pavyzdžiui, Latvija, kuriai tenka vienas didžiausių iš Aljanso gaunamos naudos rodiklių tarp visų sąjungininkų. Šią tendenciją patvirtina ir „Įsipareigojimų laikymosi indekso“ rezultatai, demonstruojantys smunkančius šalių rodiklius. Bene prasčiausiai įgyvendinamas NATO reikalavimas – gynybos reikmėms skirti ne mažiau kaip 2 proc. nuo BVP. 2007-2012 m. jo laikėsi tik Graikija, skirdama vidutiniškai 2.7 proc., tuo tarpu Danijos (1.4 proc.), Latvijos (1.2 proc.) ir Čekijos (1.3 proc.) rodikliai ne tik nusileido NATO vidurkiui (1.62 proc.; mažųjų valstybių vidurkis – 1.4 proc.), bet ir nuosekliai smuko nagrinėjamu laikotarpiu. Pavyzdžiui, Latvijos karinės išlaidos sumažėjo nuo 1.6 proc./BVP 2008 m. iki 0.9 proc./BVP 2012 m. Gynybos biudžetui skiriama BVP dalis yra laikoma svarbiausiu sąjungininkų įnašo indikatoriumi tiek sąjungininkų politinėse diskusijose, tiek NATO oficialiuose dokumentuose. Tad šio rodiklio sumažėjimas tiesiogiai žymi sumenkusią kontribuciją kolektyvinėje saugumo sistemoje ir siekį vengti šalims tenkančių įsipareigojimų.

Galiausiai, ženkliai nukrito visų keturių šalių investicijų į ginkluotųjų pajėgų modernizaciją lygis, neatitikdamas NATO reikalavimo šiuo tikslu skirti bent 20 proc. gynybos biudžeto (Danijos vidurkis – 12.8 proc.; Čekijos – 14.3 proc.; Latvijos – 11.1 proc.; Graikijos – 14.4 proc.). Tai neabejotinai turės

ilgalaikių pasekmių šalių gebėjimui laikytis NATO standartų ir užtikrinti sąveikumą su technologiškai labiau pažengusiais (Aljanso branduolį sudarančiais) sąjungininkais. Pavyzdžiui, JAV ir Didžioji Britanija šiam tikslui vidutiniškai skyrė atitinkamai 25 proc. ir 22 proc. savo gynybos biudžeto. Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad mažųjų šalių prisiimta našta sumažėjo, jos buvo linkusios nesilaikyti įsipareigojimų. Didžiausias nuosmukis pastebimas Graikijoje ir Latvijoje, kiek mažesnis – Čekijoje ir Danijoje.

Trečia, mažosios šalys, priimdamos sprendimus dėl ginkluotųjų pajėgų plėtros, laviravo tarp dviejų prieštaringų kryptių: nacionalinių gynybos reikalavimų ir Aljanso užduotims reikalingų pajėgumų plėtros, daugeliu atvejų teikdamos prioritetą ne NATO, bet nacionaliniams poreikiams. Problema derinant šias dvi prieštaringas kryptis labai paaštrėjo dėl sumažėjusių finansinių galimybių. Net ir Danija, kurios doktrinoje dominuoja Aljanso prioritetus atitinkančios krizių valdymo užduotys, susidūrė su šia dilema dėl poreikio reaguoti į Arktuje vykstančius procesus, kurie į šalies darbotvarkę sugrąžino teritorinio saugumo dimensiją, reikalaujančią papildomų resursų ir naujų pajėgumų. Čekijos pasirinkimams šiuo požiūriu buvo svarbus didelis nuo šaltojo karo likusios sunkiosios ginkluotės kiekis. Sprendimai neatsisakyti šių pajėgumų ir jiems „aptarnauti“ reikalingos didelės administracinės struktūros lėmė gana „statiško“ kariuomenės profilio išlaikymą.

Latvija siekė rasti balansą tarp priimančios šalies pajėgumų stiprinimo, siekiant pasiruošti kuo sklandesniam sąjungininkų pajėgų priėmimui šalies teritorijoje krizės atveju, ir ribotos ekspedicinių pajėgumų plėtros, taip mėginant išlaikyti galimybes dalyvauti krizių valdymo operacijose. Tuo tarpu Graikija pajėgumų plėtros srityje išliko „savarankiškos gynybos tvirtovės“ doktrinos įkaitė. Ji išlaikė nelanksčią teritorinės gynybos koncepciją bei neproporcingai didelę (šalies ekonominei galiai bei gyventojų skaičiui) gynybinę sistemą net ir šalį paralyžiavusios finansinės krizės sąlygomis.

Ketvirta, mažosioms valstybėms sustiprėjo poreikis vykdyti glaudžią gynybinę integraciją ir pasidalijimą darbais su sąjungininkais. Nagrinėjamu laikotarpiu tokios politikos įgyvendinimą paskatino ir Aljanso darbotvarkėje

įsitvirtinusi sumanios gynybos iniciatyva, kuria siekiama suteikti institucinius rėmus glaudesnei šalių integracijai. Šiuo požiūriu svarbus vaidmuo teko regioninio bendradarbiavimo struktūroms. Regioninio gynybinio bendradarbiavimo gilinimą ir įvairias daugiašales valstybių kontribucijos išraiškas galima traktuoti kaip reikšmingą netiesioginio indėlio į NATO formą, taip įgyvendinant Aljanso prioritetus finansinės krizės aplinkybėmis.

Nagrinėtų šalių darbotvarkėje regionalizmo stiprinimas buvo įvardintas kaip prioritetas, iškeliant ambicingus tikslus (pavyzdžiui, 2011 m. Baltijos valstybių iniciatyva pereiti nuo gynybinio bendradarbiavimo į gynybinės integracijos fazę), sukuriant naujus bendradarbiavimo formatus (2009 m. Šiaurės šalių įkurtas NORDEFKO) arba priimant sprendimus dėl bendradarbiavimo gilinimo ilgalaikėje perspektyvoje (2011 m. Višegrado grupės susitarimai).

Be to, galima matyti tam tikrą specializacijos stiprėjimo tendencijų, prisidedant prie praktinio NATO sumanios gynybos įgyvendinimo. Danija stiprino sąveikos su civiliniais veikėjais rekonstrukcijos ir stabilizacijos operacijose gebėjimus; Latvija skyrė ypatingą dėmesį informacinio saugumo sričiai; Čekija – CBRN saugumo klausimams; Graikija – ekspertizei jūrų saugumo srityje. Tiesa, šalių specializacija buvo daugiau orientuota į nišinių pajėgumų kūrimą ir žinybinės ekspertizės stiprinimą, ji iš esmės neįgavo suvereniteto pasidalijimo projektų formos. Kitaip tariant, šalys specializavosi neatsisakydamos kitų ginkluotųjų pajėgų funkcijų. Taip pat galima išvelgti tendenciją, kad mažosios šalys siekia specializuotis srityse, kurios yra hegemoninės galios prioritetas arba užtikrina tam tikrą išskirtinumą, padidinant jų vertę Aljanse.

Išnagrinėjus 2007-2012 m. regioninius projektus, galima konstatuoti, kad bendradarbiavimas daugiausia vyko „žemojoje“ gynybos politikos srityje (pratybos, logistika, užnugario parama, mokymai), siekiant sutaupyti lėšų, bet vengiant politinės rizikos, kuri neišvengiamai išaugtų plėtojant suvereniteto požiūriu jautresnius projektus, pavyzdžiui, kuriant bendrus kovinius vienetus arba integruojant ginkluotųjų pajėgų vadovavimo ir valdymo struktūras. Darbe

atlikta keleto šalių regioninių („mikro“ lygmens) gynybinės integracijos tendencijų analizė yra iškalbingas indikatorius, demonstruojantis ribotas pasidalijimo darbais galimybes ir viso Aljanso („makro“ lygmens) mastu. Akivaizdu, kad nepavykstant susitarti mažosioms šalims, kurioms specializacija yra didesnė ar mažesnė būtinybė, sunku tikėtis rimtesnių funkcinės specializacijos apraiškų ir tarp didesnių valstybių, kurios yra dar labiau suinteresuotos išlaikyti kuo platesnį nacionalinių ginkluotųjų pajėgų funkcinį spektrą ir autonomiškumą.

Penkta, viena akivaizdžiausių 2007-2012 m. mažųjų valstybių vykdytos politikos pasekmių yra realus jų nacionalinės karinės galios sumažėjimas, taip silpnėjant ir bendram Aljanso pajėgumui. Šalys sustabdė svarbias ginkluotės įsigijimų, modernizacijos programas, buvo priverstos mažinti kariuomenes ir peržiūrėti ambicijų lygį. Pavyzdžiui, Danija atsisakė kovinių tankų, Čekija – vidutinio nuotolio priešlėktuvinės gynybos sistemos, Graikija atšaukė arba atidėjo visus svarbiausius ginkluotės įsigijimo projektus, Latvija ženkliai sumažino kariuomenę. Visų nagrinėtų šalių kertiniuose strateginiuose akcentuojama, kad gynybos finansavimo sumažinimas tiesiogiai apribojo ginkluotųjų pajėgų gebėjimą atlikti joms keliamas užduotis, įskaitant galimybes adekvačiai prisidėti prie NATO veiklos.

3.5.2. Elgesį sąlygojantys veiksniai

Nepaisant šių bendrų tendencijų, lentelėje (Lentelė 17) pateikiami duomenys akivaizdžiai demonstruoja, kad valstybių naštos pasidalijimo rodikliai skiriasi, egzistuoja gana plati jų elgesio variacija. Teorinė analizė rodo, kad siekiant paaiškinti šiuos skirtumus, ypatingas vaidmuo tenka nevienodam šalių santykiui su Aljansu, kurį apibrėžia du kertiniai veiksniai: (a) NATO svarba jų gynybos sistemoje; (b) suderinamumas tarp nacionalinės ir Aljanso darbotvarkės prioritetų. Siekiant atskleisti šių veiksnių reikšmę naštos pasidalijimo elgesiui, tyrime buvo tikrinama hipotezė, kad mažosios valstybės yra linkusios vengti naštos tuomet, kai (a) NATO svarba jų gynybos sistemoje

yra maža ir (b) jų ir Aljanso gynybos politikos darbotvarkės prioritetai nesutampa.

Lentelė 18. Svarbiausi veiksniai ir šalių naštos pasidalijimo elgesys

	NATO svarba šalies gynybos sistemoje	Santykis su NATO darbotvarkės prioritetais	Naštos pasidalijimo elgesys
Danija	+	+	Aukšta kontribucija
Graikija	–	–	Minimali kontribucija
Latvija	+	–	Maža kontribucija
Čekija	–/+	+	Vidutiniška kontribucija

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Siekiant įvertinti, ar ši hipotezė pasitvirtino, darbe buvo ištirti 4 atvejai. Kiekvieno atvejo analizė savaip prisideda prie hipotezės verifikavimo (supaprastinta tyrimo rezultatų santrauka pateikiama lentelėje (Lentelė 18)).

Danijos saugumo aplinkos vertinime visiškai dominuoja asimetriniai saugumo iššūkiai, kurie lemia globalią gynybos politikos darbotvarkę. Šaliai būdingas tvirtas sutarimas dėl karinės jėgos, kaip saugumo politikos priemonės, naudojimo įgyvendinant šalies interesus. NATO svarba yra didelė, kadangi būtent Aljansas suteikia svarbiausią platformą Danijos ginkluotųjų pajėgų dalyvavimui tarptautinėse misijose. NATO traktuojamas kaip priemonė tarptautinės įtakos plėtrai ir globalios darbotvarkės įgyvendinimui. Danijos ir NATO doktrinos prioritetai iš esmės sutampa – akcentuojamas gebėjimas vykdyti krizių valdymo funkcijas ir daugiašališkumas. Šalies saugumas yra tiesiogiai siejamas su gebėjimu projektuoti karinę galią už jos ribų, siekiant neutralizuoti potencialius iššūkius. Danijai būdingas tvirtas politinis ryšys su hegemonine galia ir aktyvus tiesioginis įsitraukimas prisidedant prie JAV gynybos politikos uždavinių įgyvendinimo.

NATO svarba vykdant proaktyvios Danijos gynybos politikos

uždavinius, sutampantis grėsmių vertinimas ir darbotvarkės prioritetai leidžia paaiškinti aukštus prisiimtos naštos rodiklius. Šalis pasižymėjo itin dideliu dalyvavimo operacijose aktyvumu. Pavyzdžiui, jai tenka viena aukščiausių pozicijų tarp visų sąjungininkų pagal „Kontribucijos Afganistane indeksą“, įskaitant prisiimtą riziką, suteiktą finansinę paramą ir kitus rodiklius. Šalis aktyviai įsitraukė į 2011 m. misiją Libijoje, vykdė NATO oro policijos misijos užduotis, dalyvavo kitose operacijose. NATO tikslai tiesiogiai atsispindi ir pajėgumų plėtros srityje. 2007-2012 m. priimtais sprendimais Danija nusprendė persikirstyti apriboto gynybos biudžeto resursus ir toliau mažindama „sunkiuosius“ teritorinei gynybai reikalingus pajėgumus, stiprindama ekspedicinį kariuomenės profilį, investuodama į prioritetines Aljansui sritis. Be to, remiantis „Indėlio ir naudos indeksu“, šalis pateko į „permokėtojų“ (*overcontributors*) kategoriją. Nors Danija neturi poreikio užsitikrinti tiesioginių NATO saugumo garantijų šalies teritorijos apsaugai, jos „narystės mokestį“ galima traktuoti kaip indėlį į Aljanso krizių valdymo mechanizmo efektyvumą, tiesiogiai pasitelkiant jį kaip įrankį aktualiausioms grėsmėms neutralizuoti.

Graikija. Priešingas tendencijas atskleidžia Graikijos atvejo tyrimas. Šios šalies gynybos politikos variklis – Turkijos keliami konvencinė karinė grėsmė. Regione išlieka nemaža karinės jėgos panaudojimo rizika. Šalies priklausymas NATO neatpalaiduoja jos nuo poreikio užtikrinti savarankišką atgrasymą. Todėl NATO svarba sprendžiant tiesiogines Graikijos saugumo problemas vertintina kaip maža, apsiribojant „politinio mediatoriaus“ funkcijomis. Graikijos ir Aljanso gynybos politikos darbotvarkės prioritetai taip pat esmingai nesutampa. Graikija skeptiškai žiūri į globalią krizių valdymo doktriną, nacionalinės gynybos politikos esmė – tiesioginio atgrasymo funkcijos, prioritetą teikiant sienų saugumui. Šalies darbotvarkėje dominuoja „kietojo“ saugumo klausimai, apsiribojant geografiškai ribotu interesų ir veiklos spektru. Graikijos politinis ryšys su JAV nėra tvirtas, dėl istorinių nesutarimų ir besiskiriančių interesų vengiama prisidėti realizuojant JAV tikslus.

Šie veiksniai apibrėžė Graikijos naštos pasidalijimo elgesį. Dėl suvaržytų NATO galimybių užtikrinti Graikijos saugumą, šalis nematė poreikio įnešti proporcingą „narystės mokestį“. Pavyzdžiui, 2007-2012 m. Graikijos indėlio Afganistane rodiklis buvo prasčiausias tarp visų sąjungininkų, be to, šiuo laikotarpiu ji ženkliai sumažino arba nutraukė dalyvavimą ir kitose operacijose. Šalies gynybos finansavimo sumažinimas buvo vykdomas Aljanso prioritetų nenaudai. Graikija atsainiai žiūrėjo į NATO reikalavimus (jai būdingas vienas didžiausių „Įsipareigojimų laikymosi indekso“ rodiklio nuosmukių tarp visų sąjungininkų), išlaikė nelanksčią didelio masto karinę struktūrą, skyrė daug dėmesio neperdislokuojamai ginkluotei, vengė prisidėti užpildant svarbiausias NATO pajėgumų spragas. Taigi Graikijos elgesyje dominavo naštos vengimo ir išsisukinėjimo nuo įsipareigojimų tendencija.

Latvijos gynybos politikoje esminis vaidmuo tenka NATO ir JAV saugumo garantijoms, tai visų pirma nulėmė nesaugi geopolitinė padėtis ir revizionistinės Rusijos kaimynystė. Turėdama tik minimalias ginkluotąsias pajėgas, šalis tampa esmingai priklausoma nuo kolektyvinės saugumo sistemos. Aktyvus Aljanso vaidmuo Europoje ir Baltijos regione yra viena iš kertinių nacionalinio saugumo užtikrinimo prielaidų. Kita vertus, menki šalies pajėgumai ir regioninių saugumo problemų dominavimas lemia tai, kad ji nėra tiesiogiai suinteresuota NATO grėsmių vertinime įsitvirtinusiems asimetriniams iššūkiams ir krizių valdymo užduotimis, kurios yra antraeilės, nors ir pripažįstamos, Latvijos gynybos politikos doktrinoje. Būtent Latvijos atveju bene ryškiausiai matomas Aljanso teikiamo saugumo, kaip „klubo“ gėrybės, pobūdis, skatinantis įnešti indėlį mainais už saugumo garantijas. Formalus 5 straipsnio garantijų galiojimas buvo laikomas nepakankamu šalies saugumo užtikrinimui, todėl Latvija siekė konkrečių įsipareigojimų demonstravimo formų – bendrų karinių pratybų, gynybos planų, Aljanso pajėgų dislokavimo šalies teritorijoje.

Siekdama išlaikyti ir sustiprinti NATO garantijas ir dėmesį Baltijos regiono saugumui, šalis siekė aktyviai dalyvauti ISAF operacijoje (nepaisant

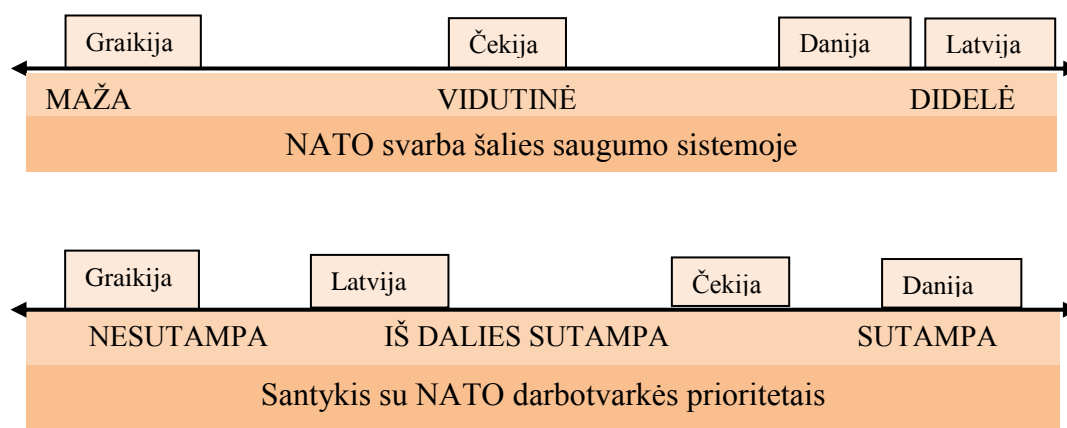
kontribucijos sumažėjimo 2009-2011 m., ji išliko gana stabili) ir selektyviai investuoti į nedideles, bet profesionalias sausumos pajėgas, galinčias sėkmingai dalyvauti tarptautinėse operacijose. Taip buvo siekiama „kompensuoti“ suprastėjusius naštos pasidalijimo rodiklius kitose srityse. 2007-2012 m. Latvijai būdingas vienas didžiausių atotrūkių tarp indėlio ir naudos visame Aljanse, be to, ženkliai smuko jos „Įsipareigojimų laikymosi indekso“ reitingas, buvo visiškai sustabdytas dalyvavimas kitose NATO operacijose. Taigi Aljanso svarba Latvijos gynybos sistemoje buvo didelė, tačiau išsiskiriantys darbotvarkės prioritetai pastūmėjo šalį naštos vengimo linkme. Latvija buvo linkusi apsiriboti selektyvia „parodomąja“ kontribucija prioritetinėse NATO srityse, taip siekdama išlaikyti išorinių saugumo garantijų patikimumą.

Čekijos atveju, atvirkščiai, saugi geopolitinė padėtis lemia mažesnę tiesioginę gynybos klausimų vaidmenį bendroje šalies strategijoje. Saugumo aplinkos vertinime iš esmės nefigūruoja konvencinės karinės grėsmės. Atitinkamai, tiesioginė Aljanso saugumo garantijų svarba Čekijai yra žymiai mažiau aktuali. Kita vertus, Čekija išlaiko suinteresuotumą bendru NATO efektyvumu, politinis ir karinis JAV buvimas Europoje laikomas svarbia priemone užtikrinant žemyno saugumą. Čekijos gynybos politikos darbotvarkėje akcentuojami Aljanso prioritetai, poreikis būti pasirengus dalyvauti įvairaus pobūdžio krizių valdymo operacijose. Galima teigti, kad Čekijai Aljansas visų pirma reikalingas kaip tam tikras politinio stabilumo Europoje garantas ir politinė platforma, leidžianti dalyvauti svarbiausių sprendimų priėmimo procesuose ir padidinti tarptautinę įtaką. Nors gynybos politikos darbotvarkės didele dalimi sutampa, o Aljansas iš principo išlieka reikšminga struktūra, tačiau tiesioginės priklausomybės nėra, todėl paskata šaliai įnešti „narystės mokestį“ mainais už teikiamą saugumą yra silpna.

Tokia veiksmų konfigūracija leidžia paaiškinti gana prieštarigus šalies naštos pasidalijimo rodiklius. Viena vertus, Čekija pasižymėjo santykinai aktyviu dalyvavimu ISAF operacijoje, užėmusi 12 poziciją tarp visų sąjungininkų pagal „Kontribucijos Afganistane indeksą“ ir sistemingai didinusi

savo indėlių. Pajėgumų plėtros srityje Čekija akcentavo NATO prioritetus, dalyvavo svarbiose daugiašalėse iniciatyvose, vykdė kariuomenės specializaciją. Kita vertus, 2007-2012 m. priimti sprendimai dėl ginkluotųjų pajėgų plėtros rodo, kad Čekija nesistengė reorganizuoti savo kariuomenės vien pagal Aljanso reikalavimus. Priešingai, nepaisant konvencinių karinių grėsmių nebuvimo, šalis siekė išlaikyti veiksmingą teritorijos gynybą (įskaitant jai reikalingus „sunkiuosius“ pajėgumus), kaip vieną kertinių gynybos politikos prioritetų. Be to, Čekija ženkliai sumažino kontingentą kitose NATO operacijose, o jos įsipareigojimų laikymosi reitingas taip pat smuko, nors ir išlikdamas santykinai aukštas kitų sąjungininkų atžvilgiu.

Schema 14. Aljanso svarba ir darbotvarkių suderinamumas

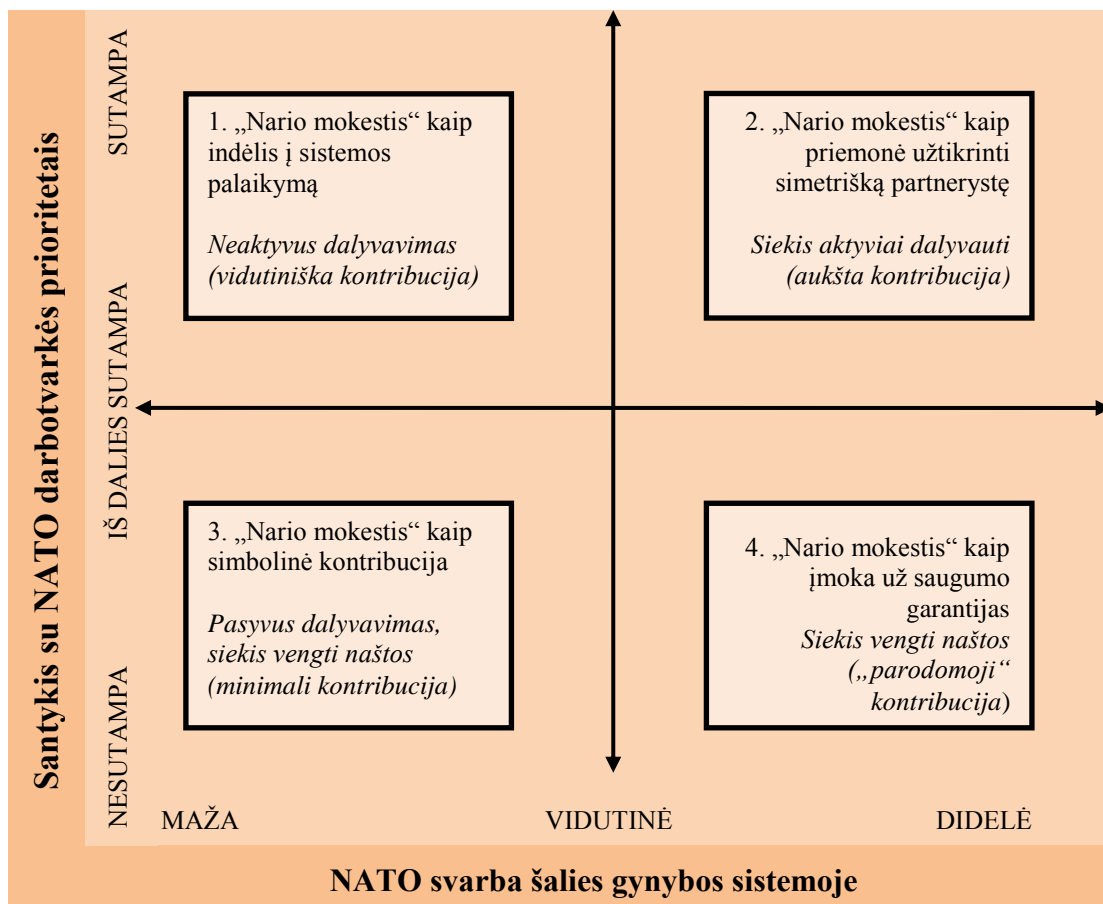

Šie keturių atvejų tyrimą apibendrinantys rezultatai patvirtina darbo hipotezę: (a) esant menkai Aljanso svarbai šalies gynybos sistemoje ir (b) ženkliai skiriantis gynybos politikos darbotvarkėms, mažoji valstybė „gali sau leisti“ kraštutinį naštos vengimo elgesį, nematydama poreikio įnešti adekvatų indėlį – tai tiesiogiai iliustruoja Graikijos atvejis. Čekijos ir Latvijos atvejai rodo, kad pasireiškus bent vienam iš šių veiksmų, šaliai nebūdinga visiškai vengti naštos, tokiu atveju ji pasižymi vidutiniška arba maža kontribucija, kurią apibrėžia priklausomybės nuo Aljanso teikiamų saugumo garantijų lygis, konkretūs lūkesčiai iš NATO ir gynybos politikos darbotvarkių „persidengimo“ mastas. Didelė Aljanso svarba, sutampantis grėsmių

vertinimas bei gynybos politikos doktrina lemia tai, kad šalis yra linkusi įnešti aukštą indėlį – tai iliustruoja Danijos atvejis. Taigi tyrimo hipotezę galima laikyti patvirtinta.

Vertinant iš teorinės perspektyvos, atliktas tyrimas leidžia giliau pažvelgti į mažųjų valstybių, kaip specifinėmis savybėmis pasižyminčios šalių grupės, vidinę dinamiką. Atvejų studijos rodo, kad įsitvirtinus Aljanso teikiamo saugumo, kaip „klubo“ gėrybės, pobūdžiui, mažosioms šalims yra būdingas skirtingas „nario mokesčio“ traktavimas, priklausomai nuo santykių su Aljansu apibrėžiančių veiksnių pasireiškimo. Tai leido konceptualizuoti 4 teorinius jų naštos pasidalijimo elgesio modelius.

Schema 15. Teoriniai mažųjų valstybių naštos pasidalijimo elgesio modeliai

Pirmasis modelis nusako ambivalentišką naštos pasidalijimo elgesį. Šalys, kurioms (a) nėra aktuali tiesioginė NATO saugumo garantijų svarba, tačiau (b) jų ir Aljanso gynybos politikos darbotvarkės prioritetai (dalinai) sutampa, yra linkusios prisidėti prie kolektyvinių tikslų įgyvendinimo, tačiau nepasižymi itin aukšta ir stabilia kontribucija, kadangi sumažinus indėlį šalies gyvybiniai saugumo interesai nenukenčia. Aljansas labiau matomas kaip politinė struktūra, kontribucija leidžia palaikyti organizacijos egzistavimą ir pasinaudoti netiesioginiais jos teikiamais privalumais, pavyzdžiui, politinės integracijos galimybėmis. Tokių mažųjų šalių naštos pasidalijimo bruožų rinkinį galima apibendrintai pavadinti „**nario mokestis kaip indėlis į sistemos palaikymą**“.

Antrasis modelis nusako proaktyvią narystę Aljanse. Mažosios valstybės, kurių (a) gynybos politikoje Aljanso svarba yra didelė ir (b) jų darbotvarkės prioritetai sutampa, yra linkusios aktyviai įsitraukti į organizacijos veiklą, įnešdamos ženkliai kontribuciją ir taip tiesiogiai prisidedamos prie organizacijos stiprinimo bei veiksmingumo. Iš šiai kategorijai priskirtinų valstybių galima tikėtis stabiliai aukšto indėlio, kadangi toks narystės mokesčio traktavimas tiesiogiai atspindi šalies nacionalinius interesus. Sutampant grėsmių vertinimui ir požiūriui į tai, kokių veiksmų reikia imtis sprendžiant aktualiausias problemas, tarp šalies ir Aljanso atsiranda tiesioginės apibusės naudos ir priklausomybės santykis, todėl tokį naštos pasidalijimo elgesio modelį galima vadinti „**nario mokestis kaip priemonė užtikrinti simetrišką partnerystę**“.

Trečiasis modelis nusako pasyvios narystės NATO strategiją. Šalys, kurioms (a) neaktualūs tiesioginiai Aljanso įsipareigojimai, ir kurios (b) skeptiškai vertina organizacijos darbotvarkės prioritetus, yra linkusios apsiriboti minimaliu indėliu. Jų lūkesčiai iš kolektyvinio saugumo sistemos yra riboti, todėl Aljanso ir hegemoninės galios galimybės daryti spaudimą jų elgesiui taip pat yra suvaržytos. Kraštutinė tokios naštos pasidalijimo strategijos išraiška būtų savotiška „protesto forma“: esant neigiamam politiniam santykiui, neegzistuojant priklausomybei ir ženkliai skiriantis

doktrinoms, šalis gali būti linkusi apskritai atsisakyti dalyvauti organizacijos veikloje ir atvirai ignoruoti įsipareigojimus. Šios bruožus galima priskirti „**nario mokesčio kaip simbolinės kontribucijos**“ kategorijai.

Ketvirtasis modelis nusako selektyvios kontribucijos strategiją. Sąjungininkai, (a) kurie pasižymi didele priklausomybe nuo kolektyvinių saugumo garantijų, tačiau (b) jų požiūris į esminius gynybos politikos uždavinius neatitinka NATO prioritetų, yra linkę įnešti „parodomąjį“ indėlį politiškai svarbiose ir matomose organizacijos veiklos formose. Tačiau jie neturi tiesioginio intereso prisidėti prie prioritetinių Aljanso ir hegemoninės galios tikslų įgyvendinimo. Šiai kategorijai priskirtinų šalių elgesiui didele įtaką turi galimas Aljanso efektyvumo ir saugumo garantijų susilpnėjimas. Jos yra labiausiai pažeidžiamos išoriniam spaudimui ir gali būti lengviau įtraukiamos į joms tiesiogiai neaktualias veiklos formas. Šiuos bruožus galima apibendrintai pavadinti „**nario mokesčio kaip įmoka už saugumo garantijas**.“

3.5.3. NATO transformacijos tendencijos

Atliktas tyrimas taip pat leidžia identifikuoti keletą bendresnių Aljanso, kaip kolektyvinio saugumo struktūros, transformacijos tendencijų, atspindinčių naštos pasidalijimo situaciją visos organizacijos mastu.

Pirma, akivaizdi auganti naštos pasidalijimo disproporcija organizacijos viduje. Pavyzdžiui, „Indėlio ir naudos indeksas“ rodo, kad 2007-2012 m. JAV teko daugiau kaip 70 proc. visų sąjungininkų karinių išlaidų ir daugiau kaip 67 proc. bendros kontribucijos ISAF operacijoje. Be to, dėl nepakankamų daugelio Europos šalių investicijų į naujas technologijas ir ginkluotę, gilėja technologinis ir pajėgumų atotrūkis tarp sąjungininkų, tiesiogiai atsiliepiantis šalių kariuomenių gebėjimui veikti kartu ir dalyvauti operacijose, ypač reikalaujančiose modernios sofistikuotos ginkluotės. Remiantis „Indėlio ir naudos indeksu“, daugiau nei pusė NATO narių patenka į „*naštos vengėjų*“ kategoriją, kadangi iš Aljanso gaunama nauda viršija jų

kontribuciją. 2007-2012 m. dar labiau sustiprėjo tendencija, kai net ekonomiškai pajėgiausios NATO šalys skiria vis mažesnę dalį gynybos išlaidoms ir nesilaiko Aljanso nustatytų reikalavimų.

Tai yra reikšmingi NATO fragmentacijos ir sisteminio nestabilumo indikatoriai, ilgainiui galintys pakirsti organizacijos veiksmingumą, ypač atsižvelgiant į ženkliai mažėjančius pačių JAV resursus gynybai. Tęsiantis dabartinėms tendencijoms, didėja rizika, kad NATO susiskaldys į kelias šalių grupes: (a) gebančias vykdyti realius karinius veiksmus ir deramai investuojančias į galios projektavimo pajėgumus; (b) apsiribojančias nekovinėmis funkcijomis (stabilizacija, rekonstrukcija ir pan.) bei pasižyminčias ribotu ginkluotųjų pajėgų panaudojamumu. Tai suduotų didelį smūgį Aljanso veiksmingumui.

Antra, sąjungininkų gynybos politikoje dominuoja („viršų ima“) nacionaliniai interesai. Nepaisant objektyvaus poreikio gilinti bendradarbiavimą ir prioritizuoti, šalys vengia specializuotis ir sutelkti investicijas keliose srityse, neatsisako ambicijų vystyti kuo platesnį pajėgumų spektrą. Pajėgumų dubliavimas išlieka problema visos organizacijos mastu. Ambicingi funkcinės specializacijos projektai yra reta išimtis. Bendradarbiavimas daugiau vyksta veiksmų koordinavimo pagrindu, realios integracijos apraiškų nėra daug. NATO kaip „vientiso organizmo“ funkcionavimas praktikoje yra ribotas, todėl būtų sunku tikėtis viršnacionalinių tendencijų atsiradimo Aljanso institucinėje sistemoje, organizacija išlieka funkciškai ir geografiškai fragmentuota.

Trečia, vidinės asimetrijos sąlygomis itin svarbus vaidmuo tenka politinei organizacijos specifikai, t.y. instituciniams veiksniams, kurie leidžia palaikyti sistemos stabilumą ir apriboti šalių polinkį į naštos vengimo elgesį (pavyzdžiui, bendras gynybos planavimo mechanizmas). Tai reikšmingas bruožas, skiriantis institucionalizuotą NATO nuo žymiai mažiau tvarių koalicijų ir aljansų. Net ir esant politinei įtampai dėl augančios disproporcijos tarp hegemoninės galios ir kitų sąjungininkų, per ilgą laiką nusistovėję instituciniai mechanizmai leidžia amortizuoti tarpusavio nesutarimus. Šis

integralumas svarbus vertinant indėlių šalių, kurios tiesiogiai nėra suinteresuotos užsitikrinti Aljanso saugumo garantijas (pavyzdžiui, šalys, priskirtinos tipui „narystės mokestis kaip simbolinė kontribucija“), kadangi sąjungininkų spaudimas verčia jas įnešti bent minimalią kontribuciją. Nors Aljanse nėra sukurta formalių sankcijų naštos vengiantiems veikėjams sistema, visiškai išsisukinėjimas nuo įsipareigojimų glaudžiai integruotoje struktūroje iš esmės yra neįmanomas. Nusistovėję NATO vidinės sąveikos mechanizmai tampa savotiškais „instituciniais klijuais“, leidžiančiais mobilizuoti ir integruoti sąjungininkų kontribuciją kolektyviniam veiksmui.

IŠVADOS

Disertacijoje iškeltas tikslas – atskleisti mažųjų NATO šalių naštos pasidalijimo elgesio specifiką ir paaiškinti, kaip jos sprendžia saugumo užtikrinimo dilemą, reaguodamos į prieštaringas paskatas – poreikį užtikrinti adekvačią kontribuciją ir polinkį į naštos vengimą. Kitaip tariant, tyrimu siekiama atsakyti į du svarbiausius klausimus: (1) kokią naštos pasidalijimo politiką vykdo mažosios šalys? (2) kaip paaiškinti jų elgesį ir pasirinkimus? Tyrime pasitelkiama ekonominė aljansų teorija, kuri aiškina, kaip organizacijos naštos pasidalijimo dinamika ir paskatos mažųjų valstybių elgesiui keičiasi priklausomai nuo NATO teikiamo saugumo bruožų ir Aljanso gynybos doktrinos. Apibendrinus tyrimą, galima padaryti šias išvadas.

1. Pasikeitus NATO teikiamo saugumo pobūdžiui, mažųjų Aljanso šalių galimybės vengti naštos sumažėjo. Platus grėsmių bei funkcijų spektras, išaugęs heterogeniškumas tarp sąjungininkų ir sumažėję hegemoninės galios įsipareigojimai lėmė tai, kad šiuolaikinio NATO užtikrinamam saugumui yra būdingi „klubo“ gėrybės bruožai. Jis nebėra nevaržomai prieinamas visiems sistemos dalyviams. Tai skatina valstybes, siekiančias pasinaudoti Aljanso garantijomis ir priemonėmis, įnešti „narystės mokestį“.
2. Empirinis tyrimas atskleidė, kad, sprendamos saugumo užtikrinimo dilemą, mažosios valstybės siekė balansuoti tarp prieštaringų naštos vengimo ir adekvataus indėlio kryptį. Polinkį laviruoti rodo jų kontribucijos pokyčiai skirtingose naštos pasidalijimo elgesio kategorijose:
 - a. Viena vertus, šalims būdingi **mažėjantys įsipareigojimai Aljansui**. Jų prisiimta našta nagrinėjamu laikotarpiu (2007-2012 m.) nuosekliai mažėjo, nors iš Aljanso gaunama nauda iš esmės nepakito. Tai demonstruoja „Indėlio-naudos“ ir „Įsipareigojimų laikymosi“ indeksų rezultatai. Pavyzdžiui, šalys nesilaikė NATO keliamų reikalavimų dėl

investicijų į ginkluotės modernizavimą. Didžiausias įsipareigojimų ir indėlių nuosmukis pastebimas Graikijoje ir Latvijoje, mažesnis – Čekijoje ir Danijoje. Tai gali turėti ilgalaikių neigiamų pasekmių sąjungininkų narystės Aljanse galimybėms ir kokybei.

b. Kita vertus, valstybės pasižymėjo siekiu **išlaikyti indėlių operacijose**. Svarbiausia jų kontribucijos į NATO išraiška nagrinėjamu laikotarpiu buvo dalyvavimas ISAF operacijoje. „Indėlio Afganistane indeksas“ rodo, kad visos valstybės išlaikė aukštą dalyvavimo prioritetinėje Aljanso misijoje tempą, dažnu atveju – kitų operacinių įsipareigojimų sąskaita. Tai galima traktuoti kaip siekį pateisinti nacionalinių gynybos biudžetų mažinimą ir kitų reikalavimų nesilaikymą, taip išlaikant patikimo sąjungininko reputaciją ir išvengiant JAV nepasitenkinimo.

c. Be to, šalys buvo linkusios **stiprinti regioninę integraciją**, taip prisidėdamos prie Aljanso, kaip integruotos kolektyvinio saugumo sistemos, efektyvumo ir atsako į krizę. Tačiau tai buvo daroma gana nuosaikiai, šalys išlaikė atsargų požiūrį į gynybinių funkcijų perdavimą kitoms valstybėms. Nepaisant funkciniai specializacijai itin palankių išorinių ir vidinių sąlygų, daugiašaliai projektai daugiausia buvo vykdomi nacionalinio suvereniteto požiūriu mažiau jautriose srityse, vengiant darbų pasidalijimo, kuris buvo labiau išimtis, nei taisyklė. Šalims būdinga specializacija vystant nišinę ekspertizę neperėjo į kokybiškai naują gynybinės integracijos fazę. Todėl regioninio bendradarbiavimo plėtros reikšmė tiesiogiai stiprinant viso NATO, kaip „vientiso organizmo“, veiksmingumą buvo ribota.

3. Nepaisant bendrų balansavimo tendencijų, kurias atskleidžia mažųjų šalių kontribucijos pokyčiai, jų priimtoms naštos rodikliams būdingi ženklūs skirtumai. Pavyzdžiui, nors tiriamu laikotarpiu ir Danijos, ir Latvijos indėlis Afganistane išliko gana stabilus, jo dydis skyrėsi daugiau nei

dvigubai (Lentelė 7). Siekiant paaiškinti naštos pasidalijimo elgesio variaciją, ypatingas dėmesys tenka individualiam šalių santykiui su Aljansu. Remiantis ekonomine aljansų teorija ir integruojant į ją mažųjų valstybių studijų perspektyvą, disertacijoje išskirti du kertiniai šį santykį apibūdinantys veiksniai: (a) NATO vaidmuo šalies gynybos sistemoje; (b) nacionalinių ir Aljanso gynybos politikos darbotvarkių suderinamumas. Būtent šiems veiksniams tenka esminis vaidmuo aiškinant naštos pasidalijimo elgesio skirtumus ir specifiką:

- a. **Graikijos** atveju, suvaržytas NATO vaidmuo sprendžiant kertinius šalies saugumo klausimus ir iš esmės besiskiriančios darbotvarkės, įskaitant nesutampantį požiūrį į grėsmių vertinimą, sąlygojo kraštutinę naštos vengimo politiką. Graikijos dalyvavimo NATO operacijose lygis buvo vienas žemiausių tarp visų sąjungininkų, ji išlaikė Aljanso prioritetų neatitinkančią plataus masto teritorinės gynybos sistemą, neplėtojo NATO tikslams reikalingų pajėgumų, atsainiai žiūrėjo į įsipareigojimų laikymąsi ir perskirstė sumažėjusius resursus indėlio Aljanse sąskaita.
- b. **Latvijos** naštos pasidalijimo elgesį nulėmė prieštaringas svarbiausių veiksmų derinys. Visiška priklausomybė nuo Aljanso ir JAV teikiamų saugumo garantijų skatino šalį selektyviai įnešti „parodomąją“ kontribuciją į prioritetines NATO veiklos sritis, taip įgyjant galimybę pritraukti deramą dėmesį Baltijos regiono saugumo problemų sprendimui. Svarbiausia Latvijos selektyvaus indėlio išraiška tapo misija Afganistane (santykinai didelė ir stabili kontribucija), tačiau kitose srityse buvo pastebimas siekis išsisukti nuo įsipareigojimų: tai iliustruoja visiškai apribotas dalyvavimas kitose NATO operacijose ir ryškus Aljanso keliamų reikalavimų nesilaikymas. Šalies gynybos politikoje dominuojantys regioniniai saugumo klausimai mažino jos suinteresuotumą prisidėti prie globalios Aljanso darbotvarkės

įgyvendinimo, tai apribojo paskatas aktyviai įsilieti į organizacijos veiklą.

c. **Čekijos** naštos pasidalijimo elgesio pasirinkimai, priešingai, buvo sąlygoti santykinai mažo tiesioginio NATO vaidmens šalies gynybos sistemoje ir ženkliai sutampančios gynybos politikos darbotvarkės (šalis skiria daug dėmesio nekonvenciniams saugumo iššūkiams ir krizių valdymo užduotims). Nors Čekija nesusiduria su tiesioginių karinių grėsmių problema, ji išlieka suinteresuota bendru Aljanso sisteminiu veiksmingumu ir jo teikiamais politinės integracijos privalumais. Viena vertus, tai leidžia paaiškinti gana aktyvų Čekijos dalyvavimą krizių valdymo operacijose ir Aljansui reikalingų pajėgumų plėtroje. Kita vertus, šalis neskubėjo reorganizuoti ginkluotųjų pajėgų tik pagal NATO reikalavimus ir stengėsi balansuoti tarp organizacijos prioritetų ir nacionalinių poreikių.

d. **Danijos** kontribucija yra viena aukščiausių Aljanse tarp visų sąjungininkų, tai sąlygojo iš esmės sutampančios gynybos politikos darbotvarkės ir grėsmių vertinimas bei glaudi partnerystė su JAV. Danija mato Aljansą kaip itin svarbią platformą proaktyvios saugumo politikos įgyvendinimui, siekiant neutralizuoti jai aktualiausias asimetrines grėsmes ir projektuoti karinę galią už šalies ribų. Danijai būdingas itin aktyvus dalyvavimas NATO krizių valdymo operacijose. Ekonominio sunkmečio sąlygomis ji perskirstė resursus vystydama Aljanso prioritetus atitinkančius pajėgumus, stiprino regioninę gynybinę integraciją, įsitraukė į svarbias kolektyvinių pajėgumų vystymo iniciatyvas.

4. Atvejų studijos patvirtino hipotezę, kad mažosios valstybės linkusios vengti naštos, kai (a) NATO svarba jų gynybos sistemoje yra maža ir (b) jų ir Aljanso gynybos politikos darbotvarkės prioritetai nesutampa (Lentelė 18).

Tai tiesiogiai iliustruoja Graikijos atvejis. Esant kitokiam veiksmų išsidėstymui, šalys linkusios įnešti didesnę kontribuciją. Pozityvus abiejų veiksmų pasireiškimas įgalina itin aukštą indėlį (Danijos atvejis), o esant prieštaringam jų rinkiniui, šalys balansuoja tarp nacionalinių poreikių ir organizacijos prioritetų (Latvijos, Čekijos atvejai), priklausomai nuo konkrečių lūkesčių iš Aljanso ir NATO vaidmens sprendžiant šaliai aktualias saugumo problemas.

5. Atliktas tyrimas parodė, kad „nario mokesčiui“ atskirų šalių gynybos politikoje tenka skirtingas vaidmuo. Vertinant naštos pasidalijimo elgesį, svarbu ne tik kontribucijos dydis, bet ir jai tenkanti paskirtis. Tai leido konceptualizuoti keturis teorinius mažųjų valstybių naštos pasidalijimo elgesio modelius (Schema 15):

a. **„Nario mokestis“ kaip simbolinė kontribucija** arba pasyvios narystės Aljanse strategija. Mažoji valstybė, kuri (a) neturi tiesioginių Aljanso saugumo garantijų poreikio ir (b) pasižymi skeptišku požiūriu į NATO darbotvarkės prioritetus, yra linkusi apsiriboti minimaliu indėliu. Kraštutinė tokio elgesio forma gali pasireikšti kaip savotiškas „protestas“ – visiškas atsisakymas dalyvauti organizacijos veikloje ir atviras įsipareigojimų ignoravimas.

b. **„Nario mokestis“ kaip įmoka už saugumo garantijas** arba selektyvios kontribucijos strategija. Mažoji valstybė, kuri (a) yra stipriai priklausoma nuo NATO įsipareigojimų ir (b) nėra suinteresuota Aljanso darbotvarkėje dominuojančiais uždaviniais, yra linkusi įnešti indėlį politiškai matomose organizacijos veiklos srityse, taip siekdama išlaikyti išorinių saugumo garantijų patikimumą. Nors tiesioginio intereso prisidėti prie prioritetinių NATO ir hegemoninės galios tikslų įgyvendinimo nėra, šalis turi stiprią paskatą išlaikyti „parodomąją“ kontribuciją, kadangi visiškai vengiant naštos gali nukentėti jos

gyvybiniai interesai.

- c. **„Nario mokestis“ kaip indėlis į sistemos palaikymą** arba ambivalentiškas naštos pasidalijimo elgesys. Mažoji valstybė, (a) kuriai tiesioginė Aljanso saugumo garantijų svarba yra menka, ir (b) kurios gynybos politikos darbotvarkė (iš dalies) sutampa su NATO prioritetais, yra linkusi prisidėti prie kolektyvinių uždavinių realizavimo ir nevengia įsipareigojimų, tačiau jos kontribucija nėra labai aukšta ir gali būti nestabili, kadangi ją sumažinusi valstybė nerizikuoja tiesioginiu saugumo situacijos pablogėjimu.
- d. **„Nario mokestis“ kaip priemonė užtikrinti simetrišką partnerystę** arba proaktyvus naštos pasidalijimo elgesys. Mažoji valstybė, kurios gynybos politikoje (a) Aljansui tenka didelis vaidmuo sprendžiant aktualius saugumo klausimus, ir (b) kurios doktrina ir grėsmių vertinimas sutampa su NATO prioritetais, yra linkusi aktyviai dalyvauti organizacijos veikloje ir tiesiogiai prisidėti prie Aljanso veiksmingumo ir operacinio efektyvumo užtikrinimo. Abipusės priklausomybės ryšys leidžia tikėtis stabiliai aukštos kontribucijos.
6. Darbe išskirtų keturių naštos pasidalijimo modelių nereikėtų traktuoti kaip griežtai apibrėžtų, vienareikšmių ir nekintančių kategorijų, kurias būtų galima mechaniškai taikyti bet kuriai mažajai valstybei. Kiekvienas modelis nusako bazinį svarbiausių charakteristikų rinkinį, tačiau jo rėmuose galimi skirtingi veiksnių „intensyvumo“ laipsniai ir atitinkamai – tam tikra šalių elgesio variacija. Vis dėlto, toks teorinis skirtingų modelių konceptualizavimas turi svarbią pridėtinę vertę ir gali būti panaudojamas tolesniuose tyrimuose: priskyrus valstybes vienam ar kitam tipui, atsiranda galimybė prognozuoti jų elgesį, įvertinti galimą išorinių veiksnių pasikeitimo poveikį ir geriau paaiškinti naštos pasidalijimo tendencijas viso Aljanso mastu.

7. Tyrimo rezultatai leidžia praplėsti ekonominės aljansų teorijos taikymo ribas. Ši teorija akcentuoja tai, kad Aljanso teikiamo saugumo pobūdis nulemia mažųjų šalių elgesio paskatas (požiūris „iš viršaus“), tačiau nebandoma konceptualizuoti **skirtingų** jų sąveikos su Aljansu formų. Pasitelkiant mažųjų valstybių studijas atliktas tyrimas leidžia prisidėti prie šios spragos užpildymo, „individualizuojant“ jų naštos pasidalijimo elgesio tyrimą (požiūris „iš apačios“), atskleidžiant vidinę mažųjų šalių grupės dinamiką ir neapsiribojant jų, kaip „naštos vengėjų“, statuso patvirtinimu arba atmetimu. Teorinių elgesio modelių išskyrimas pateikia integruotą skirtingų mažųjų valstybių pasirinkimų paaiškinimą ir leidžia suprasti, kaip jos laviruoja tarp prieštaringų paskatų, priklausomai nuo jų santykį su Aljansu apibrėžiančių veiksnių pasireiškimo.
8. Disertacijoje atliktas tyrimas leidžia identifikuoti ir keletą bendresnių NATO transformacijos ir naštos pasidalijimo problematikos charakteristikų, taip įsijungdamas į platesnę akademinę diskusiją, kurioje siekiama „diagnozuoti“ viso Aljanso būklę. Galima konstatuoti akivaizdžiai augančią disproporciją organizacijos viduje, gilėjantį pajėgumų atotrūkį tarp sąjungininkų, siekį vengti didesnės gynybinės integracijos visos organizacijos mastu, gana atsainų požiūrį į įsipareigojimų laikymąsi. Šios išvalgos veda prie dvejopų išvadų. Viena vertus, tai leidžia numatyti, kad NATO sisteminio nestabilumo ir fragmentacijos tendencijos ilgainiui tik stiprės. Kita vertus, būtent Aljanso teikiamo saugumo, kaip „klubo“ gėrybės, bruožai ir nuolatiniai „quid pro quo“ pagrindu vykdomi mainai organizacijos viduje leidžia suderinti labai skirtingus šalių interesus net ir esant didelei indėlio disproporcijai ir akivaizdžiam heterogeniškumui tarp sąjungininkų. Tai paaiškina organizacijos ilgaamžiškumą, tvarumą ir gebėjimą prisitaikyti prie besikeičiančios saugumo aplinkos.
9. Galiausiai, remiantis šios disertacijos išvadomis, galima įvardinti keletą

gairių kitiems tyrimams.

- a. Statistinė analizė viso Aljanso mastu. Disertacijoje sukonstruoti indeksai suteikia galimybę statistiškai įvertinti įvairių veiksnių reikšmę visos organizacijos mastu, pavyzdžiui, matuojant ryšį tarp „Įsipareigojimo laikymosi indekso“ rodiklių ir tokių ypatumų kaip šalies ekonominė galia, narystės aljanse trukmė ar geografinė padėtis.
- b. Kintančios darbotvarkės vertinimas. Esmingai keičiantis NATO prioritetams, disertacijos tyrimo dizainas numato galimybę įvertinti tokių pokyčių įtaką šalių naštos pasidalijimo elgesiui. Pavyzdžiui, NATO darbotvarkėje vėl įsitvirtinus teritorinės gynybos užduotims (tokios tendencijos iš dalies pradėjo ryškėti Aljansui reaguojant į 2014 m. Rusijos veiksmus Ukrainoje), galima iš naujo tirti santykį tarp nacionalinių ir NATO darbotvarkių suderinamumo, nustatant poveikį mažųjų valstybių kontribucijai.
- c. Išsamesnis Aljanso teikiamos naudos konceptualizavimas. Kolektyvinės saugumo sistemos teikiama nauda skirtingoms šalims skiriasi. Remiantis darbo rezultatais (skirtingą šalių sąveiką su Aljansu nusakančiais modeliais), tyrime pristatytas „Indėlio ir naudos“ indeksas galėtų būti papildytas naujais NATO naudos rodikliais, kurie leistų dar išsamiau įvertinti sąjungininkų narystės kaštų ir naudos santykį.
- d. Kitų organizacijų tyrimai. Naštos pasidalijimo problematika ir kolektyvinio veiksmo dilema, be abejo, aktuali, ir kitoms tarptautinėms organizacijoms, visų pirma, Europos Sąjungai ir Jungtinėms Tautoms. Nors jos nepasižymi gynybos aljansams būdingomis charakteristikomis, šiame darbe išplėtotą teorinį pagrindą būtų galima adaptuoti siekiant nustatyti, kaip jų teikiamų gėrybių pobūdis sąlygoja valstybių-narių elgesį ir jų kontribuciją šiose tarptautinėse struktūrose.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Akademiniai straipsniai ir knygos, tyrimų centrų studijos

1. Adler Emanuel, „The Spread of Security Communities: Communities of Practice, Self-Restraint, and NATO’s Post–Cold War Transformation“, *European Journal of International Relations*, 14 (12), 2008, 195-230.
2. Adler Emanuel, M. Barnett, *Security Communities*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
3. Archer Clive, Alyson J.K. Bailes, Anders Wivel (sud.), *Small States and International Security*, Routledge, 2014.
4. Archer Clive, Neill Nugent, „Small States and the European Union“, *Current Politics and Economics of Europe*, vol. 11, no. 1, 2002, 1-10.
5. Auerswald David, „Explaining Wars of Choice: an Integrated Decision Model of NATO Policy in Kosovo“. *International Studies Quarterly*, 48, 2004, 631–662.
6. Bailes Alyson J.K., „Does Small State Need a Strategy“, Occasional Paper of the Centre for Small State Studies at the University of Iceland: Reykjavik, 2009.
7. Bailes Alyson J.K., Baldur Thorhallsson, „Instrumentalizing the European Union in Small State Strategies“, *Journal of European Integration*, 35:2, 2013, 99-115.
8. Baker Fox Annete, „Small States in the International System“, *International Journal*, Vol. 24, No. 4, 1969, 751-64.
9. Baker Fox Annete, *The Power of Small States: Diplomacy in World War II*. Chicago, IL, Chicago University Press, 1959.
10. Becker Jordan M., Edmund J. Malesky, „Pillar or Pole? The Effect Strategic Culture on Burden Sharing and NATO's Future“, United States Military Academy, 2013.

11. Becker Jordan, „Transatlantic Burden Sharing and Out of Area Operations: Afghanistan in the Context of Historic Trends“, *Chicago Policy Review*, Volume 15, Summer 2011, 47-67.
12. Becker Jordan, *Strategic Culture and Burden Sharing in NATO: False Friends*, United States Military Academy, 2014.
13. Bell Joseph P., Ryan C. Hendrickson, „NATO's Visegrad Allies and the Bombing of Qaddafi: The Consequence of Alliance Free-Riders“, *The Journal of Slavic Military Studies*, 25:2, 149-161.
14. Bjerga Kjell Inge, Torunn Laugen Haaland, „Development of Military Doctrine: The Particular Case of Small States“, *The Journal of Strategic Studies* Vol. 33, No. 4, 2010, 505–533.
15. Brown Michael J, Dan Marek, „Czech Foreign Policy and EU Integration: European and Domestic Sources“, *Perspectives on European Politics and Society*, vol. 11, No. 1, 2010, 2–21.
16. Centre for Military Studies, University of Copenhagen, „An Analysis of Conditions for Danish Defense Policy – Strategic Choices“, 2012.
17. Chourchoulis Dionysios, Lykourgos Kourkouvelas, „Greek Perceptions of NATO During the Cold War“, *Southeast European and Black Sea Studies*, 12:4, 2012, 497-514.
18. Cooper Andrew F., Timothy M. Shaw (sud.), *The Diplomacies of Small States: Between Vulnerability and Resilience*, London: Palgrave Macmillan, 2009.
19. Crowards Tom, „Defining the Category of ‘Small’ States“, *Journal of International Development*, 14, no.2, 2002, 143-179.
20. Cusack T. R., R.J. Stoll, „Collective Security and State Survival in the Interstate System“, *International Studies Quarterly*, 38(1), 1994, 33-59.
21. Dahl Ann-Sofie, „NORDEFECO and NATO: „Smart Defence“ in the North?“, Research Paper, NATO Defence College, Rome, May 2014.
22. De France Olivier, Nick Witney, „Europe’s Strategic Cacophony“, European Council on Foreign Relations, 2013.

23. De Wijk Rob, „The Implications for Force Transformation: The Small Country Perspective“. Kn. Daniel S. Hamilton (sud.), *Transatlantic Transformations: Equipping NATO for the 21st Century*, Center for Transatlantic Relations, 2004.
24. Dodge Richard, „Pawns Among Kings: the Influence of Small Powers in Post Cold-War NATO“, PhD Dissertation, University of Oklahoma, 2010.
25. Dokos Thanos, „Greek Security Policy in the 21st Century“, ELIAMEP Policy Paper No. 9, Hellenic Foundation for European and Foreign Policy, 2007.
26. Downs George, *Collective Security Beyond the Cold War*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994.
27. Duffield John, „The North Atlantic Treaty Organization: Alliance Theory“, Kn. Bruce Bueno de Mesquita, Ngaire Woods (sud.), *Explaining International Relations Since 1945*, Oxford: Oxford University Press, 1996.
28. East Maurice A., „Size and Foreign Policy Behaviour: A Test of Two Models“. *World Politics*. Vol. 25, No. 4, 1973, 556-576.
29. Faleg Giovanni, Alessandro Giovannini, „The EU Between Pooling & Sharing and Smart Defence: Making a Virtue of Necessity?“, *Centre for European Policy Studies*, 2012.
30. Flournoy Michele A., Julianne Smith, „European Defense Integration: Bridging the Gap between Strategy and Capabilities“, Center for Strategic and International Studies, 2005.
31. Forster Peter K., Stephen J. Cimbala, *The US, NATO and Military Burden-Sharing*. New York: Frank Cass, 2005.
32. Gibler D., J. A. Sewell, „External Threat and Democracy: The Role of NATO Revisited“, *Journal of Peace Research*, 43(4), 2006, 413–431.
33. Giegerich Bastian, „NATO’s Smart Defense: Who’s Buying?“, *Survival*, Vol. 54 Issue 3, 2012, 69-77.

34. Goldstein Avery, „Discounting the Free Ride: Alliances and Security in the Post-War World“, *International Organization*, Vol. 49, No. 1, 1995.
35. Grimes Arthur, James Rolfe, „Optimal Defence Structure for a Small Country“, *Defence and Peace Economics*, 13:4, 271-286, 2002.
36. Gvalia Giorgi, „Thinking Outside the Bloc: Explaining the Foreign Policies of Small States“, *Security Studies* 22, no. 1, February 2013, 98-131.
37. Haftendorn Helga, Robert O. Keohane, Celeste A. Wallander, *Imperfect Unions: Security Institutions over Time and Space*, Oxford University Press, 1999.
38. Hallams Ellen, Benjamin Schreer, „Towards a Post-American Alliance: NATO Burden-Sharing After Libya“, *International Affairs*, 88: 2, 2012, 313–327.
39. Handel Michael, *Weak States in the International System*. London, Frank Cass, 1990.
40. Hey Jeanne A. K., *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior*, Boulder, CO, 2003, 1-13.
41. Hendrickson Ryan C., „What Options for NATO? Dutch Force Projection and Defense Capabilities“, *Comparative Strategy*, 28:1, 2009, 60-67.
42. Henius Jakob, Jacopo Leone McDonald, „Smart Defense: A Critical Appraisal“, NATO Defense College (NDC), 2012.
43. Henriksen Anders, Jens Ringsmose, „What did Denmark Gain? Iraq, Afghanistan and the Relationship with Washington“, *Danish Foreign Policy Yearbook*, 2012.
44. Hiepko-Odermann Kari Marie, „Latvian-American Relations in the XXth Century: the Study of the Great Power and the Small State“, PhD Dissertation, Freie Universität, Berlin, 2009.
45. Holmberg Arita, „The Changing Role of NATO: Exploring the Implications for Security Governance and Legitimacy“, *European Security*, 20:4, 2010, 529-546.

46. Honkanen Karoliina, „The Influence of Small States on NATO Decision-Making“, Swedish Defence Research Agency, 2002.
47. IHS Jane’s, „Armed Forces: Czech Republic, 2014.
48. IHS Jane’s, „Armed Forces: Denmark“, 2012.
49. IHS Jane’s, „Armed Forces: Greece“, 2014.
50. IHS Jane’s, „Armed Forces: Latvia“, 2013.
51. IHS Jane’s, „World’s Armies: Greece“, 2014.
52. IHS Jane’s, „World’s Navies: Greece“, 2014.
53. IHS Jane’s, „World’s Navies: Latvia“, 2013.
54. IISS, „Military Balance 2007“
55. IISS, „Military Balance 2008“
56. IISS, „Military Balance 2009“.
57. IISS, „Military Balance 2010“
58. IISS, „Military Balance 2011“
59. IISS, „Military Balance 2012“.
60. Ito Pete, „Baltic Military Cooperative Projects: a Record of Success“, Kn. Tony Lawrence, Tomas Jermalavičius (sud.), *Apprenticeship, Partnership, Membership: Twenty Years of Defence Development in the Baltic States*, Tallinn: Print House OÜ, 2013, 208-215.
61. Ivanov Ivan Dinev, „NATO’s Transformation and its Implications for International Relations Theory: The Relevance of Security Communities“, Paper presented at the annual meeting of The Midwest Political Science Association, 2006.
62. Ivanov Ivan Dinev, „The Relevance of Heterogeneous Clubs in Explaining Contemporary NATO Politics“, *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 8, No. 4, December 2010, 337-361.
63. Yost, David S., „The NATO Capabilities Gap and the European Union,“ *Survival*, vol. 42, no. 4, 2000–2001, 97–128.
64. Jermalavičius Tomas, „Baltic Military Cooperation: Past, Present, Future“, Kn. Andres Kasekamp (sud.), *Estonian Foreign Policy Yearbook*, Tallinn: Estonian Foreign Policy Institute, 2009, 123-148.

65. Keohane R. O., „The Big Influence of Small Allies“, *Foreign Policy*, 1971, 161-183.
66. Keohane Robert, „‘Lilliputians‘ Dilemmas: Small States in International Politics.“ *International Organization*, 23(2), 1969, 297-304.
67. Kitchen V. M., „Argument and Identity Change in the Atlantic Security Community“, *Security Dialogue*, 40(1), 2009, 95-114.
68. Kral David, Lukas Pachta, „The Czech Republic and the Iraq Crisis: Shaping the Czech Stance“, European Institute for European Policy, A Policy Paper for the Transatlantic Relations Project of the German Marshall Fund of the United States, 2005.
69. Krause Volker, J. David Singer, „Minor Powers, Alliances, and Armed Conflict: Some Preliminary Patterns“, kn. E. Reiter, H. Gartner (sud.). *Small States and Alliances*, Heidelberg: Physica-Verlag, 2001.
70. Kupchan C., „The Promise of Collective Security“, *International Security*, 20(1), 1995, 52-61.
71. Larrabee Stephen, Stuart E. Johnson, „NATO and the Challenges of Austerity“, National Defence Research Institute, RAND Corporation, 2012.
72. Lars Bangert Struwe, Mikkel Vedby Rasmussen, Kristian Knus Larsen, „To Be or Not to Be. Smart Defence, Sovereignty and Danish Defence Policy“, University of Copenhagen, 2012.
73. Lefebvre Stephane, „The Czech Republic and National Security, 1993–1998: The Emergence of a Strategic Culture“, *Journal of Slavic Military Studies*, 23, 2010, 328-369.
74. Lipow Jonathan, Francois Melese, „Does NATO have a Role to Play in the Global Financial Crisis?“, *European Security*, 2009, 18:1, 55-62.
75. Ljung Bo, Tomas Malmlöf, Karlis Neretnieks ir Mike Winnerstig (sud.), „The Security and Defensibility of the Baltic States. A Comprehensive Analysis of a Security Complex in the Making“, Northern European Stability and Security Project, FOI, 2012.

76. Locatelli Andrea, Michele Testoni, „Intra-allied Competition and Alliance Durability: the Case for Promoting a Division of Labour Among NATO Allies“, *European Security*, 18:3, 2009, 345-362.
77. Maass Matthias, „The Elusive Definition of the Small State“, *International Politics*, 46, no. 1, 2009, 65-83.
78. Mihalka Michael, Richard Cohen, „Cooperative Security: New Horizons for International Order“, Marshall Center Paper No. 3, Garmisch-Partenkirchen, Germany: George C. Marshall European Center for Security Studies, 2001.
79. Munck Gerardo L., Jay Verkuilen, „Conceptualizing and Measuring Democracy: Evaluating Alternative Indices“, *Comparative Political Studies*, Vol. 35, No. 1, February 2002, 5-34.
80. Murray Sarah Davies, „Small States, Domestic Institutions and NATO“, PhD Dissertation, New York University, 2001.
81. Neumann Iver B., Sieglinde Gstöhl, „Lilliputians in Gulliver’s World: Small States in International Relations“, University of Iceland, Institute of International Affairs, 2004.
82. Nikolaj Petersen, „Footnoting’ as a political instrument: Denmark's NATO policy in the 1980s“, *Cold War History*, 12:2, 2012, 295-317.
83. Noetzel T., B. Schreer, „All the Way? The Evolution of German Military Power“, *International Affairs* 84(2), 2008, 211–221.
84. Nordenman Magnus, „How the Nordic Countries Are Quietly Leading the Alliance into the Future“, Atlantic Council, 2013.
85. O’Donnell Clara, „The Implications of Military Spending Cuts for NATO’s Largest Members“, Brooking Center on the United States and Europe, 2012.
86. Olsen Gorm Rye, Jess Pilegaard, „The Costs of Non-Europe? Denmark and the Common Security and Defence Policy“, *European Security*, 14:3, 2005, 339-360.
87. Olson Mancur, R. Zeckhauser, „An Economic Theory of Alliances“, *The Review of Economics and Statistics*, 48:3, 1966, 266-279.

88. Olson Mancur, *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*, 20 leid., Harvard University Press, 2002.
89. Oma Ida M., „Explaining States' Burden-Sharing Behaviour Within NATO“, *Cooperation and Conflict*, 47:4, 2012, 562-573.
90. Oneal John R., „The Theory of Collective Action and Burden Sharing in NATO“, *International Organization*, 44, no. 3, 1990, 379-402.
91. Osgood Robert E., *Alliances and American Foreign Policy*, Baltimore, MD: Johns Hopkins Press, 1968.
92. Paljak Piret, „Participation in International Military Operations“, Kn. Tony Lawrence ir Tomas Jermalavičius (sud.), *Apprenticeship, Partnership, Membership: Twenty Years of Defence Development in the Baltic States*, Tallinn: Print House OÜ, 2013, 224.
93. Parsopoulos K. E., M. N. Vrahatis, G. A. Zombanakis, „Optimal versus required defence expenditure: The case of the Greek-Turkish arms race“, *Defence and Peace Economics*, 13:4, 2002, 329-347.
94. Paulauskas Kęstutis, „The Baltic Quest to the West: From Total Defence to ‘Smart Defence’ (and Back?)“, Kn. Tony Lawrence ir Tomas Jermalavičius (sud.), *Apprenticeship, Partnership, Membership: Twenty Years of Defence Development in the Baltic States*, Tallinn: Print House OÜ, 2013.
95. Pedersen Klaus Carsten, „Denmark and the European Security and Defence Policy“, Kn. Alyson J. K. Bailes, Gunilla Herolf ir Bengt Sundelius (sud.), *The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy*, Oxford University Press, 2006.
96. Pedlow Gregory W. (sud.), „NATO Strategy Documents 1949-1969“, NATO, 1997.
97. Plümper Thomas, Eric Neumayer, „Free-Riding in Alliances: Testing an Old Theory with a New Method“, *Conflict Management and Peace Science*, first published on March 11, 2014.

98. Pouliot V., „The Alive and Well Transatlantic Security Community: A Theoretical Reply to Michael Cox“, *European Journal of International Relations*, Vol. 12(1), 2006, 119–127.
99. Press-Barnathan Galia, „Managing the Hegemon: NATO under Unipolarity“, *Security Studies*, 15/2, 2006, 271-309.
100. Press-Barnathan Galia, „The Changing Incentives for Security Regionalization: From 11/9 to 9/11“, *Cooperation and Conflict*, vol. 40 no. 3, 2005, 281-304.
101. Rasmussen Mikkel V., „What’s the Use of It?“, Danish Strategic Culture and the Utility of Armed Force“, *Cooperation and Conflict*, 40:67, 2005.
102. Ravenal Earl, „An Autopsy of Collective Security“, *Political Science Quarterly*, 90(4), 1976, 697-714.
103. Rihackova Vera, „Czech Republic: „Europeanization“ of a Hesitant Atlanticist?“, Europeum Institute for European Policy, 2005.
104. Rikveilis Airis, „Strategic culture in Latvia: seeking, defining and developing“, *Baltic Security and Defence Review*, 9, 2007, 187-209
105. Ringsmose Jens, „NATO Burden-Sharing Redux: Continuity and Change after the Cold War“, *Contemporary Security Policy*, 31:2, 2010, 319-338.
106. Ringsmose Jens, „Paying for Protection: Denmark’s Military Expenditure during the Cold War“, *Cooperation and Conflict*, 44:73, 2009, 73-97.
107. Ringsmose Jens, Sten Rynning, „The Impeccable Ally? Denmark, NATO, and the Uncertain Future of Top Tier Membership.“ *Danish Foreign Policy Yearbook 2008*. Publisher: Logo, Danish Institute for International Studies (DIIS), 2008.
108. Risse-Kappen Thomas, „Identity in a Democratic Security Community: The Case of NATO“. Kn. Peter J. Katzenstein (sud.), *The Culture of National Security*. New York: Columbia University Press, 1996.
109. Rizas Sotiris, „Atlanticism and Europeanism in Greek foreign and security policy in the 1970s“, *Southeast European and Black Sea Studies*, 8:1, 2008, 51-66.

110. Rothstein Robert L., *Alliances and Small Powers*, New York and London: Columbia University Press, 1968.
111. Rulska Anna, „NATO as a Collective Defense and a Collective Security Institution“, PhD Dissertation, Old Dominion University, 2010.
112. Russett B. M., *What Price Vigilance?*, New Haven, CT: Yale University Press, 1970.
113. Saideman Stephen M., Savid P. Auerswald, „Comparing Caveats: Understanding the Source of National Restrictions upon NATO’s Mission in Afghanistan“. *International Studies Quarterly*, 56, 2012, 67-84.
114. Sandler Todd, „Alliance Formation, Alliance Expansion, and the Core“, *Journal of Conflict Resolution*, 43:6, 1999, 727-747.
115. Sandler Todd, Hirofumi Shimizu, „NATO Burden Sharing 1999–2010: An Altered Alliance“, *Foreign Policy Analysis*, Volume 10, Issue 1, 2014, 43–60.
116. Sandler Todd, J. F. Forbes, „Burden sharing, strategy, and the design of NATO“, *Economic Inquiry*, vol. 18, 1980, 425-444.
117. Sandler Todd, James Murdoch, „Controversy: Alternative Approaches to the Study of Alliance Burden Sharing,“ *International Studies Quarterly*, 35, 1991, 109-114.
118. Sandler Todd, James Murdoch, „On Sharing NATO Defence Burdens in the 1990’s and Beyond“, *Fiscal Studies*, Sep. 2000, vol. 21, no. 3, 297-327.
119. Sandler Todd, Keith Hartley, „Economics of Alliances: The Lessons for Collective Action“, *Journal of Economic Literature*, Vol. 39, 2001, 869–896.
120. Sandler Todd, Keith Hartley. *The Political Economy of NATO: Past, Present, and into the 21st Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
121. Saxi, Håkon Lunde, „Nordic defence Cooperation after the Cold War“, *Oslo Files on Defence and Security*, 1, 2011.

122. Siegel Scott N., „Bearing their share of the burden: Europe in Afghanistan“, *European Security*, 18:4, 2009, 461-482.
123. Snyder Glenn, „Alliances, Balance, and Stability“, *International Organization*“, 45(1), 1991, 121-142.
124. Snyder Glenn, „The Security Dilemma in Alliance Politics“, *World Politics*, 36, 1984. 461-495.
125. Soborg Jonathan Agger ir Lasse Wolsgaard, „All Steps Necessary: Danish Nuclear Policy 1949–1960“, *Contemporary European History*, 15, 1, 2006, 67-84.
126. Sprecher C., V. Krause, „Alliances, Armed Conflict, and Cooperation: Theoretical Approaches and Empirical Evidence“, *Journal of Peace Research*, 43(4), 2006, 363–369.
127. Stergiou Andreas, „Greece during the Cold War“, *Southeast European and Black Sea Studies*, 8:1, 2008, 67-73.
128. Stoltenberg Thorvald, „Report on Nordic cooperation on foreign and security policy“, 2009.
129. Thielemann Eiko, „Between Interests and Norms: Explaining. Burden-Sharing in the European Union“, *Journal of Refugee Studies*, 16(3): 253-273, 2003.
130. Thierry Tardy, „Funding peace operations: Better value for EU money“, EU Institute for Security Studies.
http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Brief_38_Funding_peace_operations.pdf [žiūrėta 2014.04.08].
131. Thies Wallace J., *Friendly Rivals: Bargaining and Burden Shifting in NATO*, NewYork: M.E.Sharpe, 2003.
132. Thorhallsson Baldur, „Small States in the UN Security Council: Means of Influence?“, *The Hague Journal of Diplomacy*, 7, 2012, 135-160.
133. Thorhallsson Baldur, „The Size of States in the European Union: Theoretical and Conceptual Perspectives.“ *Journal of European Integration*, 28 (1), 2006, 7-31.

134. Thorhallsson Baldur, *The Role of Small States in the European Union*, Burlington, VT, Ashgate, 2000.
135. Tonelson Alan, „NATO Burden Sharing: Promises, Promises“, *Journal of Strategic Studies*, 23:3, 2000, 29-58.
136. Urbelis Vaidotas, „Išmaniosios gynybos koncepcijos pasekmės mažosioms Aljanso valstybėms“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2012-2013*, Lietuvos karo akademija, 2013, 9-30.
137. Väyrynen Raimo, „On the Definition and Measurement of Small Power Status“, *Cooperation and Conflict*, vol. 6 no. 1, 1971, 91-102.
138. Valasek Tomas, „DAV4 Full Report: Towards a Deeper Visegrad Defence Partnership“, *Central European Policy Institute*, 2012.
139. Vedby Rasmussen Mikkel, „What’s the Use of It?: Danish Strategic Culture and the Utility of Armed Force“, *Cooperation and Conflict*, 40:67, 2005.
140. Vital David, *The Survival of Small States*, London: Oxford University Press, 1971.
141. Vitkus Gediminas, „Mažosios valstybės ir jų nacionaliniai interesai“, *Lietuvos nacionaliniai interesai ir jos politinė sistema: Konferencijos medžiaga*. Vilnius, 1994, Vilnius: Pradai, 15-20.
142. Wallander Celeste A., „International Assets and Adaptability: NATO after the Cold War“, *International Organization*, 54 (4), 2000, 705-735.
143. Walt S., *The Origins of Alliances*, Ithaca, NY: Cornell University Press 1990;
144. Williams M., I. Neumann, „From Alliance to Security Community: NATO, Russia, and the Power of Identity“, *Millennium - Journal of International Studies*, 29 (2), 2000, 357-387.

Šalių bei organizacijų dokumentai ir kita oficiali informacija

1. Danish Defence Commission, „Danish Defence - Global Engagement“, Report, 2008.
2. Danish Ministry of Defence, „Danish Defence Agreement 2010-2014“, Copenhagen, 2010.
3. Danish Ministry of Defence, „Danish Defence Agreement 2013-2017“, Copenhagen, 2012.
4. Danish Ministry of Defence, „Denmark and Lithuania Promote Green Defence at NATO Ministerial“, 2013, <http://danato.um.dk/da/os/nyheder-fra-nato/newsdisplaypage/?newsid=729d614e-d297-4a4e-a50b-a5ff692b2653> [žiūrėta 2014.04.07].
5. Danish Ministry of Defence, „EU-The Danish Defence Opt-Out“ <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/TheDanishDefenceOpt-Out.aspx> [žiūrėta 2014.04.07]
6. Danish Ministry of Defence, „International Operations“, <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/Internationaloperations.aspx> [žiūrėta 2014.04.08].
7. Danish Ministry of Defence, „Smart defence – a more effective defence“, <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/SmartDefenceamoreeffectivedefence.aspx> [žiūrėta 2014.04.07].
8. Danish Ministry of Defence, „The Libya Operation“, <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/TheLibyaoperation.aspx> [žiūrėta 2014.04.08].
9. Danish Ministry of Foreign Affairs, Ministry of Justice, Ministry of Defence, Ministry of Economic and Business Affairs, „Strategy for the Danish Counter-Piracy Effort 2011-2014“, http://um.dk/~media/UM/English-site/Documents/Politics-and-diplomacy/Pirateristrategi_2011_ENG_WEB.PDF [žiūrėta 2014.04.08].
10. Denmark, Greenland and Faroe Islands, „Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011-2020“, http://um.dk/en/~media/UM/English-site/Documents/Politics-and-diplomacy/Arktis_Rapport_UK_210x270_Final_Web.ashx [žiūrėta

- 2014.04.08].
11. Estonian Ministry of Defence, „Baltbat remains a joint project of Estonia, Latvia and Lithuania“, 2009, <http://www.kaitseministeerium.ee/en/2205> [žiūrėta 2014.04.08].
 12. European Defence Agency, „European Defence Cooperation“, <https://www.eda.europa.eu/aboutus/whatwedo/pooling-and-sharing> [žiūrėta 2014.04.08].
 13. Hellenic Ministry of Defence, „White Paper for the Armed Forces“, 1996.
 14. Hellenic Republic Ministry of Defence, „Peace support activities“, http://www.geetha.mil.gr/index.asp?a_id=2508 [žiūrėta 2014.04.08].
 15. Hellenic Republic Ministry of Defence, „Violations of National Airspace – Infringements of Air Traffic Regulations (ICAO)“, http://www.geetha.mil.gr/index.asp?a_id=2779 [žiūrėta 2014.04.08].
 16. Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, „FYROM name issue“, <http://www.mfa.gr/en/fyrom-name-issue/> [žiūrėta 2014.04.08].
 17. Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, „National Airspace“,
 18. Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, „Territorial sea- Casus belli“, <http://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/territorial-sea-casus-belli.html>, [žiūrėta 2014.04.08].
 19. Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, „The Cyprus issue“, <http://www.mfa.gr/en/the-cyprus-issue/> [žiūrėta 2014.04.08].
<http://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/national-airspace.html> [žiūrėta 2014.04.08].
 20. Lietuvos ginkluotosios pajėgos, „Latvia reduces input into the Baltic Battalion, Lithuania and Estonia will contribute lacking capabilities“, 2009, http://kariuomene.kam.lt/en/military_insignia/news_1889/latvia_reduces_input_into_the_baltic_battalion_lithuania_and_estonia_will_contribute_lacking_capabilities.html?pbck=640 [žiūrėta 2014.04.08].
 21. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Baltijos šalių bendradarbiavimas“,

- http://www.kam.lt/lt/tarptautinis_bendradarbiavimas/baltijos_saliu_bendr_adarbiavimas.html [žiūrėta 2014.04.08].
22. Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija, „First collective procurement in the history of the Baltic States“, 2012, http://www.kam.lt/en/news_1098/news_archives/news_archive_2012/news_archive_2012_-_06/first_collective_procurement_in_the_history_of_the_baltic_states.html?pbck=20 [žiūrėta 2014.04.08].
 23. Lietuvos Respublikos Prezidentūra, “Working visit by President Dalia Grybauskaitė to Chicago to attend the NATO Summit, 20-21 May 2012”, http://www.president.lt/en/activities/visits_414/working_visit_by_president_dalia_grybauskaite_to_chicago_to_attend_the_nato_summit_20-21_may_2012.html [žiūrėta 2014.04.08].
 24. Lithuanian Armed Forces, „NATO Air policing mission“ http://kariuomene.kam.lt/en/structure_1469/air_force/nato_air_-_policing_mission.html [žiūrėta 2014.04.08].
 25. Ministers of Defence of the Visegrad Group, „Joint Communiqué“, Litoměřice, May 4, 2012.
 26. Ministers of Defence of the Visegrad Group, „Joint statement“, 2013, <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/joint-statement-of-the> [žiūrėta 2014.04.08].
 27. Ministry of Defence of the Czech Republic, „The Defence Strategy of the Czech Republic: A Responsible and a Reliable Ally“, 2012.
 28. Ministry of Defence of the Czech Republic, „The White Paper on Defence“, 2011.
 29. Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, „The Security Strategy of the Czech Republic“, 2011.
 30. Ministry of National Defence of Lithuania, „Towards a Smarter and Greener Defence. NATO and the Green Defence Dimension – Opportunities to be Investigated“, <http://lgdata.s3-website-us-east->

- 1.amazonaws.com/docs/1494/820782/NATO_Green_Defence_Initiative_LIT_DEN_2013.pdf [žiūrėta 2014.04.07].
31. NATO Parliamentary Assembly, „Budget Constraints: a Challenge to Alliance Cohesion?“, Committee Report, Nov 2012. <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=2937> [žiūrėta 2014.04.08]
 32. NATO Parliamentary Assembly, „Matching capabilities to ambitions: NATO towards 2020“, Committee Report, Nov 2012, <http://www.nato-pa.int/Default.asp?SHORTCUT=2929>, [žiūrėta 2014.04.08]
 33. NATO, „Bucharest Summit Declaration“, 2008, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm [žiūrėta 2014.04.08].
 34. NATO, „Chicago Summit Declaration“, Endorsed by NATO Heads of State and Government, Chicago Summit, 2012. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm [žiūrėta 2014.04.08].
 35. NATO, „Comprehensive Political Guidance“, Endorsed by NATO Heads of State and Government, Riga Summit, 2006. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_56425.htm [žiūrėta 2014.04.08].
 36. NATO, „Counter Piracy Operations“, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm#ocean [žiūrėta 2013.04.08]
 37. NATO, „Deterrence and Defence Posture Review“, Endorsed by NATO Heads of State and Government, Chicago Summit, 2012. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87597.htm?mode=pressrelease [žiūrėta 2014.04.08].
 38. NATO, „Financial and Economic Data Relating to NATO Defence. Defence expenditures of NATO Countries (1990-2013)“. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_107359.htm [žiūrėta 2014.04.08]

39. NATO, „Improving NATO’s capabilities“, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49137.htm#, [žiūrėta 2014.04.08].
40. NATO, „ISAF’s Strategic Vision“, Declaration by the Heads of State and Government of the Nations contributing to the UN-mandated NATO-led International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan, Bucharest Summit, 3 Apr. 2008. <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-052e.html> [žiūrėta 2014.04.08]
41. NATO, „NATO funding.“ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67655.htm [žiūrėta 2014.04.08].
42. NATO, „Operation Active Endeavour“, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm, [žiūrėta 2014.04.08].
43. NATO, „Prague Summit Declaration“, Endorsed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Prague, 21 November 2002. <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02127e.htm> [žiūrėta 2014.04.08].
44. NATO, „Secretary General’s Annual Report“, 2012, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_94220.htm, [žiūrėta 2014.04.08].
45. NATO, „Smart Defence Initiative“, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2013_10/20131018_131022_ [žiūrėta 2014.04.08]
46. NATO, „Standing NATO Maritime Group 1 and 2“, <http://www.aco.nato.int/page13615814.aspx> [žiūrėta 2013.04.08].
47. NATO, „Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization“, Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon, 19-20 November 2010, 14. http://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Strat_Concept_web_en.pdf [žiūrėta 2014.04.08]

48. NATO, „Strategic Concept“, Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Washington D.C., 1999. <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm> [žiūrēta 2014.04.08];
49. NATO, „Summit Declaration on Afghanistan“, Chicago 2012, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87595.htm [žiūrēta 2014.04.08]
50. NATO, „Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020“, Endorsed by NATO Heads of State and Government, Chicago Summit, 2012. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm [žiūrēta 2014.04.08].
51. NATO, „The NATO Defence Planning Process“, 2014, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49202.htm [žiūrēta 2014.04.08].
52. NATO, „Wales Summit Declaration“, Endorsed by NATO Heads of State and Government, Wales, 2014, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?mode=pressrelease [žiūrēta 2014.11.08].
53. NATO, *NATO Handbook*, Brussels: NATO Public Diplomacy Division, 2006.
54. NORDEFCON, „Military Coordination Committee Annual Report 2012“, 2012, http://www.regjeringen.no/upload/FD/Temadokumenter/NORDEFCON_Military-coordination-committee-annual-report-2012.pdf [žiūrēta 2014.04.07].
55. Parliament of the Republic of Latvia, „National Security Concept“, 2011.
56. Parliament of the Republic of Latvia, „State Defence Concept“, 2012.
57. The Minister of Defence of the Republic of Estonia, The Minister of Defence of the Republic of Latvia, The Minister of National Defence of the Republic of Lithuania, The Ministerial Committee, „Joint

- Communique“, Kaunas, Lithuania, 2011.
58. The Minister of Defence of the Republic of Estonia, The Minister of Defence of the Republic of Latvia, The Minister of National Defence of the Republic of Lithuania, The Ministerial Committee, „Joint Communique“, Ämari, Estonia, 2012.
59. The Minister of Defence of the Republic of Estonia, The Minister of Defence of the Republic of Latvia, The Minister of National Defence of the Republic of Lithuania, The Ministerial Committee, „Joint Communique“, Vilnius, Lithuania, 2010.
60. U.S. Department of Defense, „Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense“, January 2012.
61. UK Parliament, Defence Committee, Ninth Report „Future Army 2020.“ <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201314/cmselect/cmdfence/576/57603.htm> [žiūrëta 2014.04.08].

Kalbos

1. Government of the Czech Republic, „Speech delivered by Czech Prime Minister Petr Nečas to the NATO Parliamentary Assembly“, Prague, 12 November 2012, <http://www.vlada.cz/en/clenove-vlady/premier/vyznamne-projevy/speech-delivered-by-czech-prime-minister-petr-necas-to-the-nato-parliamentary-assembly--prague--12-november-2012--101027/tmplid-81/> [žiūrëta 2014.04.08].
2. Hellenic Ministry of National Defence, „Speech by the Minister of Defence P. Beglitis“, 2011. <http://www.mod.mil.gr/mod/en/content/show/48/4658> [žiūrëta 2014.04.08].
3. Hellenic Parliament, „Speech by the Minister of Defence Dimitris Avramopoulos“, 2011.

- <http://www.mod.mil.gr/mod/en/content/show/48/5192> [žiūrēta 2014.04.08].
4. NATO, „Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen „New Challenges – Better Capabilities“, Bratislava, 2009, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_58248.htm [žiūrēta 2014.04.08].
 5. NATO, „Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the 2013 Annual session of the NATO Parliamentary Assembly in Dubrovnik“, Croatia, 11 Oct. 2013. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_104038.htm [žiūrēta 2014.04.08].
 6. NATO, „Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen in Athens, Greece“, 2013.04.08. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_84306.htm [žiūrēta 2014.04.08]
 7. NATO, „Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen“, 19 Dec. 2012, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_105964.htm?selectedLocale=en [žiūrēta 2014.04.08]
 8. NATO, „Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen“, Warsaw, 12 Mar. 2010. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_62143.htm [žiūrēta 2014.04.08].
 9. NATO, „Speech by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer at the SDA Conference“, Brussels, 06 Nov. 2006. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_22449.htm [žiūrēta 2014.04.08];
 10. NATO, „Speech by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer at the Clingendael Institute“, The Hague, Netherlands, 29 Oct. 2004. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_21123.htm [žiūrēta 2014.04.08].

11. NATO, „Speech by NATO Secretary General Lord Robertson at the Konrad Adenauer“, Germany, 2002.
http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_19600.htm [žiūrėta 2014.04.08].
12. NATO, „Speech by Secretary General Anders Fogh Rasmussen“, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_70400.htm, 04 Feb. 2011 [žiūrėta 2014.04.08]
13. NATO, „Speech by Soren Gade, Minister of Defence of Denmark“, „Transforming NATO – A Political and Military Challenge“, http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_22020.htm?selectedLocale=en [žiūrėta 2014.04.08].
14. U.S. House Armed Forces Committee, „Statement of General Martin E. Dempsey, USA Chairman Joint Chiefs of Staff Before the House Armed Services Committee“, 2012.
15. US Department of Defense, „Speech by the Secretary of Defence Robert Gates „The Security and Defense Agenda (Future of NATO)“, Brussels, Belgium, June 10, 2011.
<http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1581> [žiūrėta 2014.04.08].

Publicistiniai straipsniai

1. Atlantic Council, „Nordic Countries to Share Warplanes“, 2012,
<http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/nordic-countries-to-share-warplanes> [žiūrėta 2014.04.07].
2. Defence News, „Hagel: Sequestration Cuts Would Devastate Military“, Jan. 30, 2013.
3. Defense One, „Don’t Expect a Pivot To Europe Anytime Soon“, <http://www.defenseone.com/politics/2014/09/dont-expect-pivot-europe-anytime-soon/93323/#.VAz3-4hhzDY.twitter> [žiūrėta 2014.04.08]

4. Huffington Post, „Czech Republic Withdraws From U.S. Missile Shield Plan After Diminished Role Frustrations“, http://www.huffingtonpost.com/2011/06/15/czech-republic-us-missile-shield-plan-withdrawal-n_877398.html [žiūrėta 2014.04.08].
5. Jane's Defence Weekly, „Baltic air policing spat continues“, 2012, 14, NATO.
6. National Journal, „Panetta Plays Last Card, Warns Defense Cuts Could Lead to Attack on the U.S.“, 2011, <http://www.nationaljournal.com/nationalsecurity/panetta-plays-last-card-warns-defense-cuts-could-lead-to-attack-on-the-u-s--20111110> [žiūrėta 2014.04.08].
7. The Economist, „Border Controls. Thanks to Poland, the alliance will defend the Baltics“, 2010, <http://www.economist.com/node/15268095>, [žiūrėta 2014.04.08].
8. The Economist, „Stop whingeing“, Sep 17, 2010, http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2010/09/baltic_blues [žiūrėta 2014.04.08]
9. The Economist, „The Nordic Countries – The Next Supermodel“, 2013, <http://www.economist.com/news/leaders/21571136-politicians-both-right-and-left-could-learn-nordic-countries-next-supermodel> [žiūrėta 2014.04.07].
10. The Lithuanian Tribune, „Interview with the Latvian Minister of Defence Artis Pabriks“, 2013 January, <http://www.lithuaniantribune.com/26703/latvian-defence-minister-euro-resistance-poses-threat-to-whole-baltic-region-interview-201326703/> [žiūrėta 2014.04.08].

Duomenų bazės

1. CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> [žiūrėta 2014.04.08]

2. European Defence Agency, „National Defence Data“.
<http://www.eda.europa.eu/info-hub/defence-data-portal> [žiūrėta 2014.04.08].
3. Financial Tracking Service, „Financial and Humanitarian Assistance“
<fts.unocha.org> [žiūrėta 2014.04.08].
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49198.htm [žiūrėta 2014.04.08]
4. iCasualties, „Coalitions deaths“, <http://icasualties.org/OEF/ByYear.aspx>
[žiūrėta 2014.04.08].
5. NATO, Financial and Economic Data Relating to NATO Defence.
Defence expenditures of NATO Countries (1990-2013).
6. SIPRI Military Expenditure Database.
http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database [žiūrėta 2014.04.08]
7. World Bank, <http://data.worldbank.org/> [žiūrėta 2014.04.08]

PRIEDAI

Priedas 1. NATO šalių reitingas pagal dydį.³⁰³

Šalis	Rezultatas
JAV	100,00
Kanada	31,18
Vokietija	14,98
Prancūzija	13,02
Jungtinė Karalystė	11,81
Italija	10,23
Turkija	9,67
Ispanija	7,88
Lenkija	5,06
Nyderlandai	3,15
Rumunija	2,73
Norvegija	2,26
Belgija	1,98
Graikija	1,96
Portugalija	1,60
Čekija	1,48
Vengrija	1,32
Danija	1,25
Bulgarija	1,00
Slovakija	0,75
Kroatija	0,63
Lietuva	0,50
Latvija	0,39
Albanija	0,36
Slovėnija	0,32
Estija	0,27
Liuksemburgas	0,15

Šaltiniai: sudaryta autoriaus pagal Pasaulio banko ir NATO duomenis

³⁰³ Pateikiamas agreguotas dydis, sudarytas įtraukus keturis rodiklius: šalies teritorijos dydį, gyventojų skaičių, BVP ir gynybos biudžetą.

Priedas 2. Afganistane (ISAF operacijoje) dislokuotų karių skaičius.

Šalis	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Albanija			154	259	264	286
Belgija	309	384	451	583	521	577
Bulgarija	211	434	516	525	605	597
Kanada	2.476	2.500	2.826	2.865	2.226	529
Kroatija			314	290	306	317
Čekija	179	321	439	473	521	694
Danija	421	734	700	748	750	750
Estija	107	124	135	148	160	162
Prancūzija	981	2.044	2.891	3.775	3.970	3.932
Vokietija	3.008	3.344	3.631	4.428	4.937	5.150
Graikija	161	139	139	61	146	153
Vengrija	202	228	315	396	444	415
Italija	2.152	2.503	2.461	3.373	3.858	4.213
Latvija	49	84	139	167	147	174
Lietuva	147	226	206	210	211	236
Liuksemburgas	10	9	9	9	10	11
Olandija	1.895	1.730	1.819	1.082	191	183
Norvegija	456	491	503	437	416	562
Lenkija	622	1.107	1.747	2.399	2.537	2.580
Portugalija	156	119	58	131	123	229
Rumunija	666	624	886	1.345	1.831	1.947
Slovakija	63	84	176	262	303	326
Slovėnija	51	70	73	74	79	87
Ispanija	615	770	808	1.384	1.506	1.523
Turkija	1.004	749	741	1.776	1.814	1.840
Jungtinė Karalystė	6.052	8.191	8.628	9.500	9.500	9.500
JAV	15.002	18.699	27.254	73.369	90.000	90.000

Šaltinis: NATO ISAF, IISS Military balance (2012)

Priedas 3. Afganistane (ISAF operacijoje) žuvusių karių skaičius.

Šalis	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Albanija	0	0	0	0	0	1
Belgija	0	0	0	0	0	0
Bulgarija	0	0	0	0	0	0
Kanada	30	32	32	16	4	0
Kroatija	0	0	0	0	0	0
Čekija	1	2	0	0	2	0
Danija	6	13	7	9	3	0
Estija	2	1	4	1	1	0
Prancūzija	3	11	11	16	26	8
Vokietija	7	3	7	9	7	0
Graikija	0	0	0	0	0	0
Vengrija	0	2	0	2	3	0
Italija	2	2	9	12	8	5
Latvija	0	1	2	0	0	0
Lietuva	0	1	0	0	0	0
Liuksemburgas	0	0	0	0	0	0
Olandija	8	6	3	4	0	0
Norvegija	2	0	1	5	1	0
Lenkija	1	7	8	6	13	0
Portugalija	1	0	0	0	0	0
Rumunija	1	3	3	6	2	0
Slovakija	0	0	0	0	0	0
Slovėnija	0	0	0	0	0	0
Ispanija	4	2	1	4	4	0
Turkija	0	0	2	0	0	12
Jungtinė Karalystė	42	51	105	103	46	44
JAV	111	153	310	496	412	301

Šaltinis: www.icasualties.org

Priedas 4. Ginkluotųjų pajėgų dydis, tūkst.

Šalis	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Albanija	11	11	10,7	11,5	10	8
Belgija	39	37	36	34	32	31
Bulgarija	37	29	32	30	29	26
Kanada	55	59	60	61	68	68
Kroatija	20	17	16,2	16,3	16	16
Čekija	25	24	24	24	22	22
Danija	21	18	19	19	19	19
Estija	4	5	5	5	6	6
Prancūzija	354	347	239	234	227	219
Vokietija	245	249	247	246	205	192
Graikija	134	134	135	128	117	110
Vengrija	20	19	19	20	19	19
Italija	195	195	197	193	192	189
Latvija	5	5	5	5	5	5
Lietuva	9	9	8	8	8	8
Liuksemburgas	1,4	1,4	0,9	0,9	0,9	0,8
Olandija	48	47	48	48	45	44
Norvegija	19	19	18	19	21	21
Lenkija	150	130	99	100	97	98
Portugalija	38	38	40	43	35	34
Rumunija	75	68	67	67	66	66
Slovakija	14	15	15	14	13	13
Slovėnija	6	7	7	7	7	7
Ispanija	127	127	132	131	127	125
Turkija	497	493	495	495	495	495
Jungtinė Karalystė	192	193	195	198	191	184
JAV	1.340	1.401	1.418	1.427	1.427	1.385

Šaltinis: NATO

Priedas 5. Afganistanui suteikta finansinė parama, USD.

Šalis	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Albanija	0	0	0	0	0	0
Belgija	2.443.210	3.444.424	6.864.459	7.665.373	10.190.987	10.695.528
Bulgarija	0	0	0	0	0	0
Kanada	18.435.630	45.693.336	25.874.360	32.627.467	46.503.249	7.067.143
Kroatija	0	0	0	75.000	0	40.000
Čekija	295.317	450.705	354.904	273.225	163.488	257.622
Danija	7.417.825	12.034.155	21.708.392	13.588.731	13.344.029	19.609.232
Estija	47.133	20.161	0	0	66.667	122.589
Prancūzija	940.860	6.173.370	8.113.869	4.671.286	3.822.943	2.424.929
Vokietija	33.023.054	50.933.125	38.208.076	32.679.718	17.763.067	33.721.985
Graikija	0	311.526	711.509	0	0	0
Vengrija	28.818	0	0	0	385	20.000
Italija	7.772.863	9.434.250	7.877.525	10.142.944	8.008.268	8.651.316
Latvija	0	0	0	0	0	0
Lietuva	0	0	0	42.052	0	0
Liuksemburgas	1.347.719	3.071.431	1.441.453	2.395.220	1.940.798	1.100.689
Olandija	19.159.560	14.621.524	14.813.667	16.138.510	7.500.000	5.714.285
Norvegija	25.596.948	32.967.034	26.408.246	21.937.869	19.389.303	27.555.354
Lenkija	148.968	0	0	990.838	482.648	876.394
Portugalija	0	0	0	0	0	0
Rumunija	0	0	73.964	75.301	66.667	0
Slovakija	0	0	42.194	0	0	0
Slovėnija	0	0	0	0	250.533	0
Ispanija	283.688	1.174.398	706.970	1.045.305	2.747.253	0
Turkija	176.581	0	50.000	0	0	0
Jungtinė Karalystė	0	25.328.703	10.012.154	3.512.709	27.296.125	26.074.159
JAV	511.400	156.801.508	58.894.420	156.386.168	339.533.795	143.231.760

Šaltinis: Financial Tracking Service

Priedas 6. Vadovaujamų Afganistano provincijos atkūrimo grupių (PAG) skaičius.

Šalis	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Albanija						
Belgija						
Bulgarija						
Kanada	1	1	1	1		
Kroatija						
Čekija			1	1	1	1
Danija						
Estija						
Prancūzija						
Vokietija	2	2	2	2	2	2
Graikija						
Vengrija	1	1	1	1	1	1
Italija	1	1	1	1	1	1
Latvija						
Lietuva	1	1	1	1	1	1
Liuksemburgas						
Olandija	1	1	1	1		
Norvegija	1	1	1	1	1	1
Lenkija						
Portugalija						
Rumunija						
Slovakija						
Slovėnija						
Ispanija	1	1	1	1	1	1
Turkija	1	1	1	2	2	2
Jungtinė Karalystė	1	1	1	1	1	1
JAV	12	12	12	12	13	13

Šaltinis: NATO

Priedas 7. Gyventojų skaičius.

Šalis	2007 m.	2008m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Albanija	3.166.222	3.156.608	3.151.185	3.150.143	3.153.883	3.162.083
Belgija	10.625.700	10.709.973	10.796.493	10.895.586	11.047.744	11.142.157
Bulgarija	7.659.764	7.623.395	7.585.131	7.534.289	7.348.328	7.304.632
Kanada	32.927.517	33.317.662	33.726.915	34.126.547	34.483.975	34.880.491
Kroatija	4.436.000	4.434.000	4.429.000	4.417.800	4.280.600	4.267.000
Čekija	10.334.160	10.424.336	10.487.178	10.519.792	10.496.088	10.514.810
Danija	5.461.438	5.493.621	5.523.095	5.547.683	5.570.572	5.590.478
Estija	1.341.672	1.340.675	1.340.271	1.340.161	1.339.928	1.339.396
Prancūzija	64.012.572	64.371.099	64.702.921	65.031.235	65.371.613	65.696.689
Vokietija	82.266.372	82.110.097	81.902.307	81.776.930	81.797.673	81.889.839
Graikija	11.192.763	11.237.094	11.282.760	11.307.502	11.299.976	11.280.167
Vengrija	10.055.780	10.038.188	10.022.650	10.000.023	9.971.727	9.943.755
Italija	59.375.289	59.832.179	60.192.698	60.483.385	60.723.569	60.917.978
Latvija	2.276.100	2.266.094	2.254.834	2.239.008	2.058.184	2.025.473
Lietuva	3.375.618	3.358.115	3.339.456	3.286.820	3.030.173	2.985.509
Liuksemburgas	479.993	488.650	497.783	506.953	518.347	531.441
Olandija	16.381.696	16.445.593	16.530.388	16.615.394	16.693.074	16.767.705
Norvegija	4.709.153	4.768.212	4.828.726	4.889.252	4.953.088	5.018.869
Lenkija	38.120.560	38.125.759	38.151.603	38.183.683	38.534.157	38.542.737
Portugalija	10.608.335	10.622.413	10.632.482	10.637.346	10.556.999	10.526.703
Rumunija	21.546.873	21.513.622	21.480.401	21.438.001	21.384.832	21.326.905
Slovakija	5.397.318	5.406.626	5.418.590	5.430.099	5.398.384	5.410.267
Slovėnija	2.018.122	2.021.316	2.039.669	2.048.583	2.052.843	2.058.152
Ispanija	44.878.945	45.555.716	45.908.594	46.070.971	46.174.601	46.217.961
Turkija	69.496.513	70.363.511	71.241.080	72.137.546	73.058.638	73.997.128
Jungtinė Karalystė	60.986.649	61.393.521	61.811.027	62.271.177	62.752.472	63.227.526
JAV	301.231.207	304.093.966	306.771.529	309.326.225	311.587.816	313.914.040

Šaltinis: Pasaulio bankas

Priedas 8. BVP, mln. USD (2005 m. kainomis).

Šalis	2007 m.	2008m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Albanija	10704,66157	12968,65289	12118,5806	11858,16629	12959,5639	12648,09582
Belgija	459618,8537	507379,0603	473254,5847	468078,9474	512859,7222	483261,7639
Bulgarija	42113,65615	51824,89268	48568,71401	47727,32591	53544,64941	50972,10986
Kanada	1424065,729	1502678,438	1337577,64	1577040,082	1777788,889	1821424,139
Kroatija	59335,97695	69595,27233	62244,20255	58873,83943	61789,18418	59228,24741
Čekija	180511,2371	225448,7991	197218,2057	198475,3927	216011,3559	196446,2265
Danija	311417,602	343881,384	310544,7437	313365,8363	333616,0149	314887,3543
Estija	21993,65896	23781,5397	19406,62672	18909,38144	22522,78094	22390,24261
Prancūzija	2582389,733	2831794,045	2619685,001	2548315,434	2779719,5	2612878,388
Vokietija	3323807,412	3623686,234	3298219,195	3282894,737	3624861,111	3428130,625
Graikija	305431,7712	341593,9755	321016,1547	292304,6026	289627,3629	249098,6843
Vengrija	136102,0209	154233,5419	126631,684	127503,2798	137448,6969	124600,4869
Italija	2127180,497	2307311,493	2111148,009	2041954,748	2195014,082	2014669,58
Latvija	28765,68704	33669,36772	25875,78125	24009,68046	28480,33837	28372,5777
Lietuva	39103,97305	47252,92643	36846,18317	36306,38415	42872,07287	42343,52197
Liuksemburgas	51320,62663	54742,73996	49420,77647	51713,94737	57957,91667	55178,45204
Olandija	782566,743	870811,1473	796333,3671	772090,7895	832009,7222	770555,4127
Norvegija	393479,1621	453885,461	378849,3924	421236,0927	491064,8214	499667,211
Lenkija	425321,5022	529432,3012	430917,3103	469736,8107	515666,8691	489795,4866
Portugalija	231741,5738	251925,2939	234119,3844	227446,7105	237675,2778	212273,9779
Rumunija	169282,4919	204335,2257	164345,7187	164435,9797	189775,7392	192710,6849
Slovakija	84108,56009	97908,89117	87239,74715	87077,44371	95877,53684	91148,71795
Slovėnija	47306,79905	54606,01826	49056,15269	46908,32807	50250,20851	45279,48718
Ispanija	1441426,534	1593420,002	1454336,571	1375815,789	1453231,944	1322964,772
Turkija	647155,1339	730337,496	614553,9218	731144,3926	774775,1774	789257,4873
Jungtinė Karalystė	2857080,829	2687796,664	2208002,879	2285561,538	2478930,645	2471783,57
JAV	14480300	14720300	14417900	14958300	15533800	16244600

Šaltinis: Pasaulio bankas

Priedas 9. „Kontribucijos Afganistane indeksu“ rezultatai pamečiui.

Šalis	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	Vidurkis
Albanija	2,88	7,02	7,84	12,69	13,98	18,53	10,49
Belgija	5,54	7,06	9,64	12,27	12,22	13,71	10,07
Bulgarija	3,72	8,65	9,79	10,34	12,26	12,86	9,60
Kanada	28,80	31,62	31,12	29,10	20,77	4,31	24,29
Kroatija	4,63	7,66	10,96	10,32	10,92	11,44	9,32
Čekija	5,67	8,85	10,98	11,55	14,33	16,69	11,34
Danija	21,13	34,96	37,26	34,21	30,75	33,61	31,99
Estija	20,54	17,00	25,40	19,12	19,19	17,78	19,83
Prancūzija	3,30	6,92	9,56	11,93	13,47	11,57	9,46
Vokietija	11,82	12,77	13,43	15,06	16,25	17,65	14,50
Graikija	1,40	1,38	1,63	0,54	1,31	1,40	1,28
Vengrija	6,59	10,32	9,35	12,68	14,72	11,74	10,90
Italija	9,44	10,50	11,36	14,39	15,01	15,91	12,77
Latvija	4,51	11,78	17,77	15,45	14,07	16,70	13,38
Lietuva	10,05	15,94	14,26	14,76	14,96	16,61	14,43
Liuksemburgas	8,61	14,07	9,89	13,24	11,14	9,51	11,08
Olandija	28,88	25,53	25,89	19,04	3,88	3,51	17,79
Norvegija	30,26	31,21	32,04	29,37	22,45	28,75	29,01
Lenkija	3,17	7,15	10,70	13,64	15,34	13,66	10,61
Portugalija	4,50	1,77	0,84	1,82	1,92	3,63	2,41
Rumunija	5,55	6,65	8,41	12,54	15,35	15,83	10,72
Slovakija	2,20	2,83	6,00	9,15	11,14	11,96	7,21
Slovėnija	4,37	5,49	5,67	5,73	7,14	6,77	5,86
Ispanija	6,89	6,27	5,81	8,84	9,58	8,37	7,63
Turkija	3,90	3,37	4,31	5,20	5,25	7,72	4,96
Jungtinė Karalystė	23,11	31,07	34,30	35,47	34,59	34,89	32,24
JAV	20,97	26,42	35,00	68,85	79,48	74,75	50,91
Vidurkis	10,46	13,12	14,78	16,57	16,35	16,29	14,60
Mediana	5,67	8,85	10,70	12,69	14,07	13,66	10,94

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Priedas 10. „Kontribucijos Afganistane indekso“ 2007-2012 m. vidurkis, reitingas.

Eil. nr.	Šalis	Rezultatas
1	JAV	50,91
2	Jungtinė Karalystė	32,24
3	Danija	31,99
4	Norvegija	29,01
5	Kanada	24,29
6	Estija	19,83
7	Olandija	17,79
8	Vokietija	14,50
9	Lietuva	14,43
10	Latvija	13,38
11	Italija	12,77
12	Čekija	11,34
13	Liuksemburgas	11,08
14	Vengrija	10,90
15	Rumunija	10,72
16	Lenkija	10,61
17	Albanija	10,49
18	Belgija	10,07
19	Bulgarija	9,60
20	Prancūzija	9,46
21	Kroatija	9,32
22	Ispanija	7,63
23	Slovakija	7,21
24	Slovėnija	5,86
25	Turkija	4,96
26	Portugalija	2,41
27	Graikija	1,28

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Priedas 11. Gynybos biudžetas, mln. USD

Šalis	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Albanija	ND	ND	183	186	197	197
Belgija	5.164	6.296	5.623	5.245	5.500	5.169
Bulgarija	990	1.162	905	832	758	722
Kanada	17.926	19.775	19.095	21.292	20.826	20.292
Kroatija	ND	ND	1.014	920	996	865
Čekija	2.527	3.090	3.129	2.660	2.437	2.185
Danija	4.175	4.788	4.337	4.504	4.518	4.423
Estija	371	430	353	332	389	437
Prancūzija	61.796	66.454	54.442	51.971	53.441	50.245
Vokietija	42.552	48.082	47.469	46.255	48.148	46.470
Graikija	8.208	10.102	10.156	7.902	6.858	5.633
Vengrija	1.776	1.899	1.476	1.351	1.472	1.322
Italija	28.648	33.150	30.486	28.656	30.223	26.468
Latvija	444	539	316	251	289	248
Lietuva	453	531	402	326	345	329
Liuksemburgas	286	214	202	248	232	214
Olandija	11.480	12.434	12.131	11.220	11.339	10.365
Norvegija	5.875	6.371	6.196	6.499	7.232	7.143
Lenkija	7.833	8.165	7.475	8.493	9.106	8.710
Portugalija	3.309	3.714	3.740	3.540	3.652	3.040
Rumunija	2.608	3.000	2.225	2.086	2.380	2.100
Slovakija	1.139	1.411	1.350	1.138	1.065	1.020
Slovėnija	693	829	799	772	666	543
Ispanija	16.724	18.685	16.943	14.743	13.984	13.912
Turkija	11.814	14.410	12.647	14.134	13.616	13.895
Jungtinė Karalystė	68.896	68.108	58.240	60.329	62.852	58.016
JAV	586.106	729.544	757.466	789.513	739.218	735.574

Šaltinis: NATO

Priedas 12. Investicijų į ginkluotės modernizavimą dalis nuo gynybos biudžeto, proc.

Šalis	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Albanija	ND	ND	11,3	15,7	13,4	14,4
Belgija	4,8	8,1	8,2	6,8	6,3	3,6
Bulgarija	24	21,4	14,2	15,4	6,3	3,7
Kanada	14,8	13	12,8	13,8	10,6	9,3
Kroatija	ND	ND	10,2	8,1	15,8	14,7
Čekija	10,1	12,9	22,4	12,4	13,3	14,8
Danija	15,7	18,8	9,9	14,1	9,7	9
Estija	23,7	10,1	17,9	11,9	10,1	13,7
Prancūzija	21,4	21	27	32	28,2	36
Vokietija	14,6	17,1	17,6	17,6	16,4	16,5
Graikija	10,5	16,4	27,8	18,3	5,9	7,5
Vengrija	12,1	14,8	12,7	12,1	12,3	5,8
Italija	14	12,7	11,3	10,9	11,7	8,9
Latvija	9,6	14,9	5,4	15,6	10,8	10,5
Lietuva	18,7	16,3	16,2	10	9,4	11,2
Liuksemburgas	6,8	25,1	17,4	34,4	21,9	17,1
Olandija	19,1	17,2	17,6	15,7	14,4	13,4
Norvegija	21,4	22,6	19,2	18,1	17	17,8
Lenkija	18,6	13,9	15,9	18,1	16,1	15,2
Portugalija	8,4	13,5	8,7	13,2	12,1	9,3
Rumunija	13,3	16,7	8,7	8,8	7,6	4,1
Slovakija	16,2	14,6	13,2	9,8	7,1	9,6
Slovėnija	10,8	7,4	8,5	18	5,7	1,2
Ispanija	20,8	21,4	17,4	12,1	6,7	22,9
Turkija	24,5	29,3	25,6	27,9	24,6	21,2
Jungtinė Karalystė	22,6	22,5	21,9	24,5	22	19,5
JAV	24,6	26,1	24,1	24,2	26,2	25,8

Šaltinis: NATO

Priedas 13. Išlaidų personalui dalis nuo gynybos biudžeto, proc.

Šalis	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Albanija	ND	ND	66,2	75,7	77,1	70
Belgija	78,9	72,2	74,5	75,5	75,9	78,5
Bulgarija	44,8	44,9	59,2	64,3	67,4	64,7
Kanada	46	44,9	45,3	45,3	49,3	51,7
Kroatija	ND	ND	72,4	71,6	67,2	68,1
Čekija	49,2	51,5	46,1	50,7	56,3	61,7
Danija	50,6	51,5	56,3	50,8	52,2	49
Estija	27	31,5	34,5	34,5	32,3	29,7
Prancūzija	57,1	57,4	49,3	47,6	49,4	49,1
Vokietija	54,9	53,9	53,2	52,7	52,3	50,6
Graikija	79,5	74,1	56,5	65	76	73,2
Vengrija	46,4	48,1	50,4	56,4	50,6	47,7
Italija	72,8	70,8	73,9	75,1	74,8	77,1
Latvija	38,9	46,3	59,3	55,9	51,3	56,2
Lietuva	54,7	56,3	60,9	65,6	66,9	66,8
Liuksemburgas	77,3	54	57	45,6	52,3	54,2
Olandija	47,2	48,6	50,1	52,3	54,7	57,5
Norvegija	43,2	41,9	42,4	42,7	43,4	42,4
Lenkija	54,4	63,2	61,1	56,8	57,8	57,3
Portugalija	78,7	71,7	75,3	70,2	78,3	78,4
Rumunija	72,3	69,1	79,8	79,1	79,1	84
Slovakija	51,5	51,7	55,8	62,4	69,5	66,5
Slovėnija	59,8	62,2	67,1	61,7	74,6	78,9
Ispanija	53	53,8	58,7	63,4	64,8	57,2
Turkija	53,3	46,8	49,6	49,7	53	56
Jungtinė Karalystė	38,8	36,5	37,5	35,7	37,5	38,9
JAV	35,2	33,3	46,9	46,7	41,5	34,2

Šaltinis: NATO

Priedas 14. Gynybos biudžeto dalis nuo BVP, proc.

Šalis	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Albanija	ND	ND	1,5	1,6	1,5	1,5
Belgija	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1
Bulgarija	2,4	2,2	1,9	1,7	1,4	1,4
Kanada	1,3	1,3	1,4	1,4	1,2	1,1
Kroatija	ND	ND	1,6	1,5	1,6	1,5
Čekija	1,4	1,4	1,6	1,3	1,1	1,1
Danija	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Estija	1,7	1,8	1,8	1,7	1,7	2
Prancūzija	2,4	2,3	2,1	2	1,9	1,9
Vokietija	1,3	1,3	1,4	1,4	1,3	1,4
Graikija	2,7	3	3,2	2,7	2,4	2,3
Vengrija	1,3	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1
Italija	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,3
Latvija	1,5	1,6	1,2	1	1	0,9
Lietuva	1,2	1,1	1,1	0,9	0,8	0,8
Liuksemburgas	0,6	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4
Olandija	1,5	1,4	1,5	1,4	1,4	1,3
Norvegija	1,5	1,4	1,7	1,6	1,5	1,4
Lenkija	1,8	1,5	1,7	1,8	1,8	1,8
Portugalija	1,4	1,5	1,6	1,5	1,5	1,4
Rumunija	1,5	1,5	1,4	1,3	1,3	1,2
Slovakija	1,5	1,5	1,5	1,3	1,1	1,1
Slovėnija	1,5	1,5	1,6	1,6	1,3	1,2
Ispanija	1,2	1,2	1,2	1,1	1	1,1
Turkija	1,8	2	2,1	1,9	1,8	1,8
Jungtinė Karalystė	2,4	2,6	2,6	2,6	2,6	2,3
JAV	4,2	5,1	5,3	5,3	4,8	4,5

Šaltinis: NATO

Priedas 15. Perdislokuojama ginkluotųjų pajėgų dalis, proc.

Šalis	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Belgija	ND	18,8	19,3	21,5	21	21,7
Bulgarija	13	15	18,91	25	21,7	17
Čekija	22	35	36,58	36,4	35,5	33,3
Danija	ND	ND	ND	29,65	29,65	29,65
Estija	15	21	23,2	23,3	21,1	26
Prancūzija	26	26	36,2	37,7	32,3	32,8
Vokietija	ND	ND	ND	28	28,3	ND
Graikija	17	16	16,6	17,9	19	20,3
Vengrija	12	12	10,8	15,6	17,4	13,8
Italija	28	32	30,7	31,9	36,9	ND
Latvija	ND	ND	ND	15,4	15,2	15,9
Lietuva	12	16	15,6	16	16	17,2
Liuksemburgas	19	28	27,3	27	22,1	28,6
Olandija	38	41	41	38,8	37,7	39,5
Lenkija	17	19	ND	3,2	0,3	25,3
Portugalija	18	18	20,2	23	28,9	18,9
Rumunija	6	14	13,7	15,6	16	15,9
Slovakija	14	15	18,4	19,9	27,8	28
Slovėnija	28	28	31,8	31,5	24,7	41,2
Ispanija	32	32	25,5	39,3	38,3	36,9
Jungtinė Karalystė	41	40	39	39,7	34,2	39

Šaltinis: EDA

Priedas 16. Išlaikoma ginkluotųjų pajėgų dalis, proc.

Šalis	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Belgija	6,3	5,9	5,7
Bulgarija	2,9	3,1	6,6
Čekija	5,8	6,1	5,7
Danija	7,16	7,16	7,16
Estija	8,1	6,5	5,9
Prancūzija	12,8	12,9	13,5
Vokietija	5,2	5,1	ND
Graikija	2,8	2,2	2,3
Vengrija	5	5,8	5,6
Italija	6,3	5,8	ND
Latvija	4,5	4,4	3,9
Lietuva	3,3	5,2	5
Liuksemburgas	6,3	4,2	6,3
Olandija	7,7	11,3	11,8
Lenkija	ND	1	5
Portugalija	5,1	6,4	5,4
Rumunija	3,8	4,3	4,6
Slovakija	6	5,3	5,6
Slovėnija	6,8	6,4	7,3
Ispanija	6,1	6,2	5,9
Jungtinė Karalystė	10,5	13,2	10,8

Šaltinis: EDA

Priedas 17. „Įsipareigojimų laikymosi indekso“ rezultatai pamečiui.

Šalis	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Vidurkis
Belgija	4,04	4,63	4,58	4,88	4,71	4,33	4,53
Bulgarija	8,05	7,74	6,46	6,25	4,82	5,18	6,42
Čekija	6,20	7,43	8,92	7,13	6,82	6,58	7,18
Danija	8,08	8,70	6,90	7,40	6,90	6,96	7,49
Estija	8,19	7,23	8,07	8,06	7,56	8,40	7,92
Prancūzija	8,34	8,18	9,72	11,36	10,62	11,55	9,96
Vokietija	7,61	8,09	8,39	7,21	7,00	8,38	7,78
Graikija	5,93	6,96	9,05	7,21	5,15	5,39	6,61
Vengrija	5,61	5,72	5,32	5,68	6,16	5,44	5,66
Italija	6,03	6,40	6,03	6,02	6,21	5,18	5,98
Latvija	8,17	8,73	5,61	5,84	5,52	5,12	6,50
Lietuva	5,84	5,76	5,53	4,58	4,74	4,94	5,23
Liuksemburgas	3,71	6,99	6,04	8,46	6,22	6,35	6,29
Olandija	8,56	8,46	8,54	7,97	8,42	8,28	8,37
Lenkija	6,84	5,88	8,08	6,83	5,31	7,04	6,66
Portugalija	4,53	5,42	5,07	5,95	6,01	5,03	5,34
Rumunija	4,42	5,53	4,17	4,40	4,40	3,81	4,45
Slovakija	6,18	6,09	6,06	5,78	5,20	5,64	5,83
Slovėnija	6,43	5,99	6,31	7,55	5,15	5,27	6,12
Ispanija	7,72	7,75	6,63	6,57	5,85	7,76	7,05
Jungtinė Karalystė	10,39	10,59	10,41	11,31	11,31	10,41	10,74
JAV	15,42	17,30	16,39	16,42	16,27	16,19	16,33
Vidurkis	7,10	7,53	7,38	7,40	6,83	6,96	7,20

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Priedas 18. „Įsipareigojimų laikymosi indekso“ 2007-2012 m. vidurkis, reitingas.

Eil. nr.	Šalis	Rezultatas
1	JAV	16,33
2	Jungtinė Karalystė	10,74
3	Prancūzija	9,96
4	Olandija	8,37
5	Estija	7,92
6	Vokietija	7,78
7	Danija	7,49
8	Čekija	7,18
9	Ispanija	7,05
10	Lenkija	6,66
11	Graikija	6,61
12	Latvija	6,50
13	Bulgarija	6,42
14	Liuksemburgas	6,29
15	Slovėnija	6,12
16	Italija	5,98
17	Slovakija	5,83
18	Vengrija	5,66
19	Portugalija	5,34
20	Lietuva	5,23
21	Belgija	4,53
22	Rumunija	4,45
	Vidurkis	7,20

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Priedas 19. Šalių įsipareigojimų laikymosi rodikliai (Indėlio ir naudos indekso dalis) pamečiui

Šalis	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
Albanija			6,6	6,9	6,3	6,9
Belgija	4,0	5,2	5,1	4,6	4,5	3,9
Bulgarija	11,7	10,9	8,3	7,8	5,6	5,3
Kanada	8,2	8,0	8,1	8,3	7,1	6,6
Kroatija			6,2	5,7	7,5	7,1
Čekija	7,4	7,7	10,0	7,5	7,0	6,9
Danija	8,1	8,7	6,9	8,0	7,1	7,2
Estija	11,7	9,3	10,4	9,2	9,0	10,3
Prancūzija	10,4	10,2	11,4	12,2	11,2	12,6
Vokietija	7,6	8,1	8,4	8,4	8,1	8,4
Graikija	7,6	9,5	12,9	9,9	6,6	6,9
Vengrija	7,8	7,9	7,4	6,8	7,2	6,3
Italija	6,3	6,4	6,0	5,8	6,0	5,2
Latvija	8,2	8,7	5,6	7,2	6,7	6,2
Lietuva	8,1	7,5	7,1	5,5	5,1	5,4
Liuksemburgas	3,6	7,9	6,4	10,2	7,5	6,6
Olandija	9,2	8,6	8,8	8,1	7,8	7,2
Norvegija	9,9	10,0	9,9	9,5	9,1	9,1
Lenkija	9,1	7,3	8,1	8,9	8,5	8,4
Portugalija	5,2	6,6	5,8	6,7	6,0	5,3
Rumunija	6,6	7,3	5,1	5,0	4,8	3,8
Slovakija	8,4	8,2	7,6	6,3	5,1	5,7
Slovėnija	7,0	6,3	6,3	8,2	4,8	3,6
Ispanija	8,6	8,6	7,7	6,3	5,1	8,5
Turkija	10,2	11,8	11,1	11,2	10,2	9,5
Jungtinė Karalystė	11,8	12,3	12,2	12,7	12,2	11,2
JAV	15,4	17,3	16,4	16,4	16,3	16,2

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Priedas 20. Šalių įsipareigojimų laikymosi rodiklių (Indėlio ir naudos indekso dalis) 2007-2012 m. vidurkis, reitingas.

Eil. nr.	Šalis	Rezultatas
1	JAV	16,33
2	Jungtinė Karalystė	12,06
3	Prancūzija	11,32
4	Turkija	10,66
5	Estija	9,96
6	Norvegija	9,58
7	Graikija	8,88
8	Lenkija	8,38
9	Olandija	8,28
10	Bulgarija	8,25
11	Vokietija	8,16
12	Čekija	7,74
13	Kanada	7,73
14	Danija	7,67
15	Ispanija	7,47
16	Vengrija	7,22
17	Latvija	7,10
18	Liuksemburgas	7,04
19	Slovakija	6,88
20	Albanija	6,68
21	Kroatija	6,63
22	Lietuva	6,45
23	Slovėnija	6,02
24	Italija	5,94
25	Portugalija	5,92
26	Rumunija	5,44
27	Belgija	4,54
	Vidurkis	8,1

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Priedas 21. Išorės sienų ilgis, km.

Šalis	Išorės sienų ilgis 2009 – 2012 m.
Albanija	479
Belgija	0
Bulgarija	506
Kanada	0
Kroatija	1289
Čekija	0
Danija	0
Estija	324
Prancūzija	0
Vokietija	0
Graikija	234
Vengrija	292
Italija	0
Latvija	463
Lietuva	907
Liuksemburgas	0
Olandija	0
Norvegija	196
Lenkija	1163
Portugalija	0
Rumunija	1457
Slovakija	90
Slovėnija	0
Ispanija	0
Turkija	2210
Jungtinė Karalystė	0
JAV	3155

Šaltinis: CIA World Factbook

Priedas 22. „Indėlio ir naudos indekso rezultatai pamečiui.

Šalis	2007	2008	2009	2010	2011	2012	VID
Albanija	0,00	0,00	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12
Belgija	1,69	1,79	2,35	2,06	2,10	1,68	2,12
Bulgarija	0,31	0,30	0,30	0,27	0,22	0,20	0,28
Kanada	24,32	20,27	22,00	19,27	17,03	11,13	16,89
Kroatija	0,00	0,00	0,12	0,11	0,15	0,14	0,17
Čekija	1,33	1,45	2,22	1,68	1,70	1,54	1,76
Danija	1,90	1,92	2,14	1,86	1,65	1,51	1,83
Estija	0,19	0,14	0,19	0,16	0,18	0,21	0,19
Prancūzija	40,55	42,09	51,11	46,46	48,55	41,92	48,05
Vokietija	73,26	57,24	70,58	57,92	53,58	45,22	57,80
Graikija	0,70	0,80	1,26	0,94	0,71	0,70	0,85
Vengrija	0,45	0,45	0,49	0,45	0,53	0,43	0,48
Italija	28,95	25,23	28,90	25,51	25,86	18,44	26,37
Latvija	0,15	0,16	0,13	0,15	0,15	0,14	0,16
Lietuva	0,14	0,13	0,14	0,11	0,11	0,12	0,13
Liuksemburgas	0,06	0,11	0,10	0,16	0,13	0,12	0,12
Olandija	10,08	6,74	8,01	6,15	5,05	4,48	5,91
Norvegija	1,41	1,02	1,26	1,08	1,02	0,98	1,07
Lenkija	0,27	0,26	0,34	0,33	0,36	0,29	0,31
Portugalija	1,15	1,25	1,38	1,57	1,50	1,28	1,44
Rumunija	0,15	0,15	0,14	0,14	0,14	0,10	0,14
Slovakija	0,51	0,48	0,59	0,49	0,43	0,47	0,54
Slovėnija	0,25	0,22	0,27	0,35	0,22	0,16	0,26
Ispanija	13,71	12,75	13,81	11,75	10,93	12,79	13,53
Turkija	0,18	0,18	0,20	0,21	0,21	0,19	0,20
Jungtinė Karalystė	79,17	75,65	81,32	65,53	64,31	46,52	67,20
JAV	1574,30	1691,23	2198,50	2600,95	2668,73	1824,75	2560,93
Vidurkis	68,71	71,93	92,15	105,40	107,62	74,65	104,03
Vidurkis (be JAV)	10,80	9,64	11,13	9,42	9,11	7,34	9,58

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Priedas 23. „Indėlio ir naudos indeksas“ 2007-2012 m. vidurkis, reitingas.

Eil. nr.	Šalis	Rezultatas
1	JAV	2560,93
2	Jungtinė Karalystė	67,20
3	Vokietija	57,80
4	Prancūzija	48,05
5	Italija	26,37
6	Kanada	16,89
7	Ispanija	13,53
8	Olandija	5,91
9	Belgija	2,12
10	Danija	1,83
11	Čekija	1,76
12	Portugalija	1,44
13	Norvegija	1,07
14	Graikija	0,85
15	Slovakija	0,54
16	Vengrija	0,48
17	Lenkija	0,31
18	Bulgarija	0,28
19	Slovėnija	0,26
20	Turkija	0,20
21	Estija	0,19
22	Kroatija	0,17
23	Latvija	0,16
24	Rumunija	0,14
25	Lietuva	0,13
26	Liuksemburgas	0,12
27	Albanija	0,12
	Mediana	0,69

Šaltinis: sudaryta autoriaus